

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE ÖZGÜLÜNDE
TOPLUMSAL BİLİNÇ BİÇİMLERİ
VE YANSIMALARI**

NECMETTİN EROL GÜNAY

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. A. BARAN DURAL

EDİRNE 2013

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NECMETTİN EROL GÜNAY tarafından hazırlanan TÜRKİYE ÖZGÜLÜNDE TOPLUMSAL BİLİNÇ BİÇİMLERİ VE YANSIMALARI konulu YÜKSEK LİSANS tezinin sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim/Öğretim Yönetmeliği'nin 12.-13. Maddeleri uyarınca 04 / 06 / 2013 Salı günü saat 11:00'de yapılmış olup, tezin.....Kabul edilmiştir.....
OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Doç. Dr. Ahmet Baran DURAL (Danışman)	Kabul edilmiştir	
Doç. Dr. Burak GÜMÜŞ	Kabul edilmiştir	
Yrd. Doç. Dr. Sibel KAVUNCU	Red Edilmesine	

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	10005050
Yazar Adı / Soyadı	NECMETTİN EROL GÜNAY
Uyruğu / T.C.Kimlik No	TÜRKİYE / 31615442398
Telefon	5365052170
E-Posta	necmettingunay@trakya.edu.tr
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Türkiye Özgülünde Toplumsal Bilinç Biçimleri ve Yansımaları
Tezin Tercümesi	Forms of Social Consciousness and Their Reflections in the Context of Turkey
Konu	Kamu Yönetimi
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bölüm	
Anabilim Dalı	Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Bilim Dalı	
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2013
Sayfa	206
Tez Danışmanları	DOÇ. DR. AHMED BARAN DURAL 17080581336
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	Yansımalar=Reflections Toplumsal Bilinç Biçimleri=Forms of Social Consciousness Türkiye Özgülü=Context of Turkey
Kısıtlama	Yok

Yukarıda başlığı yazılı olan tezimin, ilgilenenlerin incelemesine sunulmak üzere Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından arşivlenmesi, kağıt, mikroform veya elektronik formatta, internet dahil olmak üzere her türlü ortamda çoğaltılması, ödünç verilmesi, dağıtımı ve yayımı için, tezimle ilgili fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere hiçbir ücret (royalty) ve erteleme talep etmeksizin izin verdiğimi beyan ederim.

28.06.2013

İmza :.....

Tezin Adı: Türkiye Özgölünde Toplumsal Bilinç Biçimleri ve Yansımaları

Hazırlayan: Necmettin Erol GÜNAY

ÖZET

Toplumsallaşmanın ilk önemli sonuçlarından biri de insanın, toplumsal varlık olması ile birlikte toplumsal bilincinin oluşumudur. Bireyin toplumsal üretim ilişkileri içinde emek etkinliklerinin sonuçlarından biri olan yüksek bilinç düzeyi, her türlü yabancılaşmalarını aşarak oluşturduğu toplumsal üstyapı kurumlarının da başlangıcı olmuştur. Bütün toplumsal sistemlerde görülen benzer toplumsal oluşumlar, kamu yönetişimi ile toplumsal bilimlerin araştırma alanlarından biri olmaya adaydır.

Canlıların tarihsel süreci içinde insanın evrimi ile toplumsal varlık olmanın bilincine erişen birey, kendinin bilincinde ve kendi yararına olarak toplumsal bilinç biçimlerini de geliştirmiştir. Türkiye özgül koşullarında ise toplumsal bilinç biçimlerini ayrıntılarıyla anlatan ve topluma yeterince açıklayan özgün bir çalışma olmadığı saptanmıştır. Somut koşulların analizinde bulgularanan ve nesnel gerçekliğin yansımalarından biri olarak algılanmış olan bu durum, bilimsel bir araştırmanın tanıtılarıyla toplumsal bilince yansıtılmak istenmiştir. Ulusal ya da uluslararası çapta, buna benzer araştırmalara; geçmiş yıllardan günümüze değin neden gerek duyulmadığı, bu gözleme bağlı ve anlamlı bir sorudur. Araştırma sorusuna yanıt arama çalışmaları ise bu konu ile ilgili bilimsel tartışmalara stratejik/yöneylemsel açıdan nitelik getirecektir. Tez çalışmasının, bu konuda toplumsal bilinci uyaran sinerjisi/görevdeşliği ile toplumların gelişim yasalarını araştıran ve inceleyen Toplumsal Bilimler içinde; “*Toplumsal Bilinç Biçimleri*” adı altında yeni bir çalışma alanı daha açılma olasılığı, bu çalışmanın bilimsel bir öngörüsüdür.

Anahtar Sözcükler: Yansımalar, Toplumsal Bilinç Biçimleri, Türkiye Özgölü.

Name of Thesis: Forms of Social Consciousness and Their Reflections in the Context of Turkey

Prepared by: Necmettin Erol GÜNEY

ABSTRACT

One of the most important consequences of human socialization is the formation of social consciousness. Resulting from individual's involvement in various relations of production, increased level of consciousness has set a starting point for the formation of social superstructure institutions by surpassing all kinds of alienation. All social systems, to an extent, contain similar social institutions that tend to become one of the most promising research areas of public governance and social sciences.

The individual who has gained an awareness of being a social entity in the process of evolution that took place along the history of human, has consciously developed various forms of social consciousness for their own benefit. It has been observed, however, that, there is a lack of authentic and explanatory studies exploring such specific forms of social consciousness in Turkey. Therefore, this study arose out of a need for a response to this lack which was determined as a result of the analysis of real life conditions and perceived as a reflection of objective reality. Why such explorations have not been undertaken in the previous years both nationally and internationally is a question that should be taken into consideration. The attempts for answering the research question of this study will add up a strategic quality to scientific controversy going on in the field. It is also among the presumptions of the current thesis study that, a new research area investigating, "*forms of social consciousness*" could be opened in the field of Social Sciences which is concerned with investigating the societies' laws of development.

Key Words: Reflections, Forms of Social Consciousness, Context of Turkey.

ÖN SÖZ

Sözlük bilgisinde ilgimi çeken kavramlardan biri olarak gördüğüm ve günümüz olaylarına usamladığım tez konusu, yüksek lisans sözlü sınavına girmezden önce toplumsal-politik çevremde ön çalışmalarına giriştiğim bir konuydu. Eski yılların tarihsel olaylarının deneyimleri ve kuramsal bilgilerimin ışığında, içinde yaşadığım köy-kasaba-kent ortamıyla sınırlı, okullaşma düzeyimle orantılı olarak tezimi oluşturdum.

Uygulamada yararlı olacağı kanısıyla, kuramsal açıdan şu ana değin benzerine rastlamadığım tezime odaklanmayı, ders aşamasıyla sürdürdüm. Ders hocalarımı, görevlerinde gösterdikleri özen için ayrıca kutluyorum.

Açıklamada titizlik gösterdiğim tezimin adına, dinin toplumsal bilinç biçimlerinden biri olduğunu yazdığım “*Sosyal Devlet-Din İlişkileri*” adlı dönem ödevimde değindim. Ayrıca tezimle ilgili olarak, “*Türkiye’de Siyasi Parti Yasaklama Rejimi*” dersi dönem sonu yazılı sınavında “*Yeni bir anayasa için düşünceleriniz nelerdir ?*” sorusuna verdiğim yanıtta ve “*Türkiye’nin Siyasal Yapısı*” dersi yazılı sınavında “*28 Şubat ile ilgili değerlendirmeleriniz nelerdir?*” sorusunun yanıtında da söz etmiştim. Bu durumlar, tezimi bilincimde ve belleğimde olgunlaştırma aşamalarıdır.

Üniversitemize duyuru veren diğer okulların düzenlediği bilgi şölenlerine, düşün-yazı yarışması türünden etkinliklere yazdığım bildiri ve düşün-yazılar ise, tez aşaması için ayrıca kayda değer güdüleyici çalışmalardır: Sanatın toplumsal bilinç biçimi olarak yeniden tanımlanması ve açılımına katkı amacıyla hazırladığım bildirinin ana teması, tezimin temel dayanaklarından sanat kavramıydı. “*Toplumsal Bilincin Sanatla Biçimlenişi*” başlığıyla sunmak istediğim bildiride, kamuoyuna yeterince açıklanmadığını savladığım bilinç biçimlerinden sanatı, bu yanıyla anlatmak istedim. Bu anlamda Yeni Yüzyıl Üniversitesinin Mart/2012 tarihli “*Sanatta Yerellik ve Evrensellik Ulusal Sempozyumu*”, tezimle yakından ilgiliydi. Ayrıca, Süleyman Şah Üniversitesinin aynı tarihlerde düzenlediği “*Bir Arada Yaşama Kültürü*” adlı akademik

makale yarışmasına da, “*Toplumsal Yaşamın Bilince Yansıması ve Kültürel Biçimlenişinde Din*” başlıklı düşünyazı ile katıldım.

Bireysel çabaların toplumsal bilinci uyaran etkisiyle ona değer katması, amaca yönelik etkinliklerin her zaman önemini arttırmıştır. Birey ile toplum arasında karşılıklı etkileşim sonucunda ortaya çıkarılan görevdeşliklerin, kişinin başarımını daha da yükselteceği inancıyla bu olanağı sağlayan örgütlenmelere saygılar sunmak da görevimdir. Bu görev bilinciyle, övgüye değer diğer dostlar içinde; tezime ilişkin kaynak kitapların bulunmasında uğrak noktası, eski kitap satıcısı sahaflardır. Toplumsal bilinci kitlelere ulaştıran kitapları koruyarak değerlendiren ve onları geleceğe taşıyan genç kuşaklarla buluşturanlar, her yıl düzenledikleri (*Sahaflar Haftası*) ucuzluğuyla eski kitaplara ekonomik değer katanlardır. Uğraşılarının toplumsal işlevi nedeniyle sahaflik mesleğinin, özel olarak ve (*sosyal devlet ilkesi*) gereği desteklenmesi dileğimdir.

Ayrıca, ev işlerinin yanı sıra sekiz çocuğuyla çiftçilik de yaparak bizleri bu günlere getirmiş anama; geleneksel Trakya yemeklerini ustaca pişiren karıma; akademik ve mesleki yaşamlarına başarıyla devam eden çocuklarıma; okullaşmanın önemine inanan herkese, gönülden sevgilerle bu çalışmayı sunuyorum.

Necmettin Erol GÜNAY

TÜRKİYE ÖZGÜLÜNDE TOPLUMSAL BİLİNÇ BİÇİMLERİ VE YANSIMALARI

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ	III
GİRİŞ	1
1. Sorun	1
2. Amaç	2
3. Önem	4
4. Varsayımlar	5
5. Sınırlılıklar	7
6. Araştırma Yöntemi	9
6. 1. Kuramsal Çerçeve	10
6. 2. Verilerin İşlenmesi	10
6. 3. Bulguların Tanımı ve Sıralanışı	12
6. 4. Genel Yorum	12
6. 5. Bulguların Türkiye Özgül Koşullarına Göre Tanımlanması ve Yorumu	13
1. BÖLÜM	15
İNSANIN EVRİMİNDE TOPLUMSALLAŞMA BİLİNCİ	15
1.1. DÜŞÜNSEL SÜRECİ	17
1.1.1. Yansımaları Duyumsamak	18
1.1.2. Duyumların Algılanması	24

1.1.3. Belleme Yeteneği -----	27
1.1.4. Bilinçlenme-----	29
1.2. TOPLUMSAL BİLİNÇ -----	33
1.2.1. Kendini Ayırma Bilinci -----	35
1.2.2. Toplumsal Varlık ile Toplumsal Bilinç Olgusu-----	40
1.2.3. Ruhsal Durum ve Toplumsal Ruhbilim-----	44
1.2.4. Yabancılaşmaların Toplumsal Bilinçlenmede Etkileri-----	46
2. BÖLÜM -----	51
BİLİNCİN TOPLUMSAL BİÇİMLENİŞİ -----	51
2.1. DİN-----	54
2.1.1. Toplumlar Tarihinde Din -----	55
2.1.2. Dinde Düzenlemeler/Reformlar ve Laik Dönem -----	61
2.2. FELSEFE/DÜŞÜNBİLİM-----	66
2.2.1. Düşünbilimin Düşünsel Sorgulaması-----	68
2.2.2. Tarihsel Süreçte Düşünbilim Okulları-----	70
2.3. SANAT-----	73
2.3.1. Sanatın Toplumsal Tarihte Yeri -----	75
2.3.2. Toplum İçin Sanat ve Toplumcu Gerçekçilik -----	77
2.4. POLİTİK ÖĞRETİ/SİYASAL İDEOLOJİ-----	80
2.4.1. Toplumsal Yönetişim Kuramında Demokrasi Bilinci-----	83
2.4.2. Partilerde Politik Öğreti ve Dünya Görüşü-----	88
2.5. HUKUK/TÜZE-----	94

2.5.1. Toplumsal İlişkilerin Yasal Düzeni-----	95
2.5.2. Anayasaların Toplumsal İşlevi-----	97
2.6. AKTÖRE/AHLÂK -----	99
2.6.1. Toplumsal Sorumluluk İlkesi-----	101
2.6.2. Düzgüsel Törebilim/Normatif Etik-----	103
2.7. BİLİM-----	107
2.7.1. Toplumsal Bilimlerden Toplumlar Bilimine Geçiş Süreci-----	108
2.7.2. Bilimsel-Teknik Devrimlerin Toplumsal Niteliği ve Olumsuz Yanları-----	110
3. BÖLÜM-----	114
TÜRKİYE ÖZGÜLÜNDE TOPLUMSAL BİLİNÇ BİÇİMLERİ-----	114
3.1. ÖZGÜL KOŞULLAR-----	115
3.1.1. Uluslararası ve Bölgesel Etkileşim-----	115
3.1.2. Üretimin Yapısal Özellikleri-----	117
3.1.3. Geleneklerin Etkisi-----	119
3.2. TOPLUMSAL BİLİNÇ BİÇİMLERİNİN ÖZGÜL YANSIMALARI-----	121
3.2.1. Laik Devletin Din ve Vicdan/Duyunç Özgürlüğü-----	121
3.2.2. Düşünbilime Yabancılaşma-----	125
3.2.3. Sanatta Okullaşma Ayrımı-----	127
3.2.4. Politik Yasaklar-----	130

3.2.5. Çağdaş Tüzeye/Uluslararası Hukuka Uyum-----	133
3.2.6. Bilimsel Gerçeklik ve Dinsel Dogmalar-----	135
3.2.7. Aktöresel Değerlerin Yozlaşması-----	138
SONUÇ VE ÖNERİLER -----	140
KAYNAKÇA/BİBLİYOGRAFYA-----	147
KAVRAMLAR DİZİNİ-----	157
EKLER-----	160
EK-1: Toplumsal Bilinç Biçimleri Adlı Özgün Çalışma-----	160
EK-2: Dünya Düşünbilim Kongresinin Türkiye Toplantısı-----	162
EK-3: Tez Çalışmasına İlişkin Sormaca/Anket Çalışması-----	168
EK-4: Uluslararası Yasalara Uyum Belgeleri-----	187
EK-5: Ulusal Yasalarda Toplumsal Bilinç -----	192

GİRİŞ

Toplumsal bilinç biçimlerinin ulusal ve uluslararası ölçekte geniş kapsamlı bilimsel bir araştırma ya da incelemesinin olmadığı somut gözlemlerinden hareketle başlatılan bu araştırma, Türkiye coğrafyasına özgülenerek geliştirilmeye çalışılmış; toplumsal bilinç biçimlerinin, toplumsal bilimlerin ayrı bir dalı olması gerektiği dile getirilmiştir. Geçmişin benzer çalışmalarında kısaca değinilen toplumsal bilinç biçimlerinin, ayrıntılarıyla incelenmesi gereksinimine bağlı olarak; toplumların kamu yönetiminde doğacak sorunlarını çözümüne yardımcı olması amacı ile günümüzde de önem kazanacağı öngörüsü, bu araştırmanın temel hedefidir. Tezin temel varsayımından türetilerek geliştirilen diğer varsayımlar ve sınırlılıklar çerçevesinde sürdürülmüş olan bu çalışmada, ulusal ölçekte verilerden elde edilen bulgular ile yetinilmemiş; konuyla ilgili olarak, uluslararası alanyazın/literatür taramasında rastlanan benzer çalışmalardan da yararlanılmıştır.

Kültürel gelişmelerin evrensel niteliğini göz önünde bulundurarak, tüm benzer bilimsel araştırma ve incelemelere katkı sağlama ilkesi uyarınca yaratılan görev-deşlik; toplumsal bilinç biçimlerinin, günümüze değin kamuoyuna açıklanmama nedenlerini sorgulamayı da gerektirmektedir. Bu durumun bir diğer sorgulaması da ulusal ve uluslararası toplumsal sistemlerin gelişmiş olduğu çağımızda, konuya ilişkin çalışmaların özdeksel/maddî teknik olanaklarının varlığı ile yokluğudur. Toplumsal bilimlerin ve kamu yönetişiminin, temel konularından biri olacağının tanıtlanmasına çalışılan toplumsal bilinç biçimlerinin; Türkiye coğrafyasına özgü nesnel yansımalarını toplumsal bilince yansıtarak uyarma görevi, bu araştırma ve inceleme sonuçlarının açıklanmasıyla belli bir oranda sağlanmış olacaktır.

1. Sorun

Acımasız doğayı (Belek, 1991: 24.) yaşam sürecinin temeline koyan insanın ilk etkileşimi, doğa güçleriyle savaşımında başlar. Doğayla ve birbirleriyle karşılıklı etkileşimin sonucunda birey, doğaya egemen olmasına yardımcı araç ve ge-

reçleri üreterek bu bireysel üretim ile önce kendi bireysel belleğini geliştirir. Bireysel belleklerin toplamı da sayılacak toplumsal belleğin oluşumu ise bireylerin uzun yıllar süren emek yoğunluklu deneme ve yanılma süreçlerinde geliştirdikleri, toplumsal üretim ilişkilerinin bir sonucudur.

İnsanların birlikte yaşadığı toplumsal dönemleri, kendi yapıları içinde bağıntılarını kurarak bilinç biçimlerini incelemeye çalışan Belek (1991), “*Toplumsal Bilinç-Evrimsel Bir Toplumsal Hareket Düşüncesine Doğru*” adlı özgün çalışmasıyla bu sorunu irdelemiştir. İlk çağ toplumlarında olağan görev algısıyla, büyü ve sihir törenlerinde (Belek: 47.) uygulanan ve toplumların kendi yarattığı değerlerinden olan toplumsal bilinç biçimleri; kamu yararı ilkesinden uzaklaştırılmış bir durumda, daha da geliştirilmiştir. Buna bağlı olarak nesnel gerçekliklerin, toplumsal bilince düzgün yansımaya izin verilmemiştir. Bilimsel araştırmalarda yeterince incelenmeyen bir kavram olan adı ve önemi de pek belirtilmeyen toplumsal bilinç biçimleri, egemen güçlerin çıkar aracı (Belek: 166.) olmayı sürdürmüştür. Bu önemli nedenden dolayı toplumsal bilinç biçimlerinin gelişmesi sürekli engellenerek, adı konmayan büyük bir sorun haline getirilmiş ve tüm dünyada insanlığın ilerlemesini etkilemiştir. Günümüzde açıkça görünür duruma gelen bu sorunun çözümü için, amacına uygun önemiyle ve ivedilikle açıklanması; toplumsal fayda ilkesi uyarınca işlenmesini hızlandırarak, Türkiye koşullarına özgülenme olanaklarını da arttıracaktır.

2. Amaç

Toplumsal Bilimler, toplumlar tarihini ve dolayısıyla toplumsal nitelikte gelişen olayları inceleyen bir bilim dalı (Karasar, 2009: 11.) olması nedeniyle; uzun süren zaman diliminde çeşitli coğrafyalarda yaşayan insanların, toplumsal yaşamlarını gözlemlemiştir. Bu alanda bilimsel araştırma sonuçlarını değerlendiren toplumsal bilimler, olanaklar ölçüsünde yeni bulgulara ulaşmıştır (Altunışık, Coşkun, Yıldırım, Bayraktaroğlu, 2001: 13-16.). İnsanlığın gelişmesine katkı sağlayan bu bilimsel çalışmalar, toplumların da yaşam biçimlerini değiştirmiştir. Bu değişimlerin doğal akışı içinde uluslar, her alanda ve uluslararası/evrensel düzlemde; in-

sanların toplu yaşam gereksinimleri uyarınca, birbirleriyle karşılıklı kültürel etkileşimlerini sürdürmektedirler.

Ülkelerin özgül koşullarında da kendine özgü somutluklar içeren ve bütünsellik sunan toplumsal bilinç biçimleri, özellikle gelişmekte olan ülkeler için büyük sorunlar doğurmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti gelişmekte olan ülkeler kapsamında bir ülke olarak, toplumsal ekonomik politikalarını kamuya yansıtmayı ilgilendiren sorunlarla karşılaşmaktadır. Emperyalizme bağımlı anamalcı ekonomik politikaların belirlediği bir süreçte, toplumsal üstyapıya yansıyan bilinç biçimlerinin açıklanması, ülkelerin kamu yönetişimini de derinden etkilemesi bakımından, tez çalışmasının ana temasıdır.

Tez çalışmasının ana temayla uyumlu bir diğer amacı ise, Türkiye’de şu ana değin bu konuda özgün bir çalışmanın olmayışı ve kamuoyunun, tamamı kendisiyle ilgili toplumsal bilinç biçimleri hususunda yeterince bilgilendirilmeyiştir. Toplum yararına olacak bu bilgilendirmenin yapılmayış sebebi, ayrıca anlamlı bir sorudur ve çalışmanın içinde bu soruya yanıt da aranacaktır.

Benzer çalışmaların amaçlarını ve önemini belirten araştırmacı yazarın önerisi, yaşanan yakın zamanda bu konuya ilginin arttığını göstermektedir:

“... Günümüzde toplumsal düşünüşün, kültürel göreceliğin uygun bir açıklamasını yapmaktan daha önemli bir görevi yoktur. Hem toplumbilimsel hem de ruhbilimsel alanda bu görevin gereklilikleri temel önemdedir. İnsanlar arasındaki ilişkiler ve değişen ölçünlerimizle ilgili çağdaş düşünce, sağlıklı ve bilimsel bir yönelim açısından son derece önemlidir...” (Benedict, 1998: 279-280.)

Toplumsal bilinç biçimlerinin geniş bir tartışma ortamında ulusaldan uluslararası uzamlara taşınması, yine bu çalışmanın küresel ve kültürel amaçlarındandır. Çünkü bilimselliğin bir ölçütü de tüm dünya sorunlarının toplumsal ve bireysel bilince yansmasıyla birlikte işlenerek, gerçekçi çözümlerinin uluslararası bilince yansıtılmasıdır. Ekonomik ve politik sorunlarını azaltmış olmalarından dolayı gelişmiş ülke toplumlarından, bu yüce amaç için daha duyarlı olmaları beklenirdi.

Çağdaş gelişmiş ülkelerin, insanlığı yakından ilgilendiren bu konuda duyarsız olmalarının nedeni de ayrı bir sorudur.

3. Önem

Tarihsel süreç içinde tartışmaya açılmamış toplumsal bilinç biçimlerinin önemi, amacını aşar niteliktedir. Tekelci sermaye birikiminin eşitsiz gelişim yasası, ilk önce az gelişmiş ve gelişmekte olan toplumları etkilediği gibi gelişmiş ülkeleri de kültürel yalnızlığa; dünya halklarından soyutlanmaya iterek, etkileyeceği kuvvetli bir olasılıktır. Bu durumda toplumsal bilinç biçimlerinin işleyişi gündeme gelmekte ve önemi bir kat daha artmaktadır. Böylece, gelişmiş ülkeler için daha az sorun olan toplumsal bilinç biçimleri; gelişmekte olan ülkeler ve az gelişmiş ülkeler için, daha da önemli bir sorun olmaktadır.

Örneğin günümüz Türkiye’inde, geçmişten yansıyan bir sorun olarak İslâmcı ve gerici ayaklanmaların başında tarikatları görmekle yetinmek; toplumsal bilincin bu güne taşınmasında dinin, nesnel/tarihsel bir olgu olduğunu yadsımak demektir. Osmanlı İmparatorluğu döneminin padişah II. Abdülhamit zamanında yaşanan önemli olaylarından 31 Mart Gerici Ayaklanmasına ilişkin değerlendirmesinde yazar (Kırçak, 2001: I-IV.), araştırma ve yorumlarında; değişik nitelikte temel etmenlerin, bu tarihsel süreci etkilediğini anlatmaktadır:

“... Çağdaşlaşmanın getirdiği zorunlu değişimlerden kurtulmak ve geleneklerine bağlı olarak yaşamak, halkı Abdülhamid’e yaklaştırmıştı. Bundan böyle çağdaşlaşmanın getirdiği yoksulluk ve gerileme bitecek ve ilerlemeye, varsılığa yönelik yeni bir yol açılacaktı. Bu yolun kapısını açacak anahtar ise ‘islam birliği’ ydi.

Abdülhamid bu görüşleri kullanmasını iyi bildi...” (Kırçak: I-71.).

Söz konusu yanlış aynı zamanda, geçmişte yaşanmış kötü sonuçları olan olayları; sorunun temel nedeni olarak görmek ve ülke gerçeklerini, yalnızca lâikler ile İslâmcıların çatışmasına indirgemektir. Gerçekçi bir biçimde anlatılmayan ve ge-

lişmekte olan ülkelerle birlikte az gelişmiş ülkelerde de çözümsüzlüğe itilen bu önemli sorunun, basit nedenlere dayanmadığı; özellikle, bölgesel olarak Türkiye'nin güneydoğu sınırları olan Ortadoğu Arap ülkelerinde yaşanan güncel olaylarda gözlenmektedir.

Feodalizmin son dönem kalıntılarından kapitalizme geçiş aşamasında, gelişmekte olan ülkelere Türkiye'nin; İslâmcılığın etkisiyle toplumsal bilinç biçimlerini iyi değerlendiremediği, somut olayların ortaya çıkardığı bir gerçekliktir. Konunun toplum ve yöneticiler tarafından iyi kavranamadığı, sorunun çözümünde; akademik çevrelerin de kayda değer bir önerisi olmadığı, olsa da bilinen sonuçsuz önerilerin ötesine geçilemediği anlaşılmaktadır. Türkiye'nin somut verili koşullarında, toplumsal bilinç biçimlerinin yansımalarına ilişkin bu çalışmanın; konunun önemini arttıran bir araştırma olarak ilk olması nedeniyle, bazı kısıtlamaları olsa da önemli bulgulara ve sonuçlara öncülük edeceği gözükmektedir.

4. Varsayımlar

Toplumsal bilinç biçimlerinin, günümüz verili koşullarında betimlemesi olmadığı gibi toplumsal bilimlerin ayrıntılı bir araştırma konusu olarak; bu güne değin tartışmaya açılmamış olması, kültürel ve toplumsal sorunların çözümünü geciktirecektir. Bu temel varsayımdan kaynaklanan diğer dolaylı varsayımlar, gidimli düşünerek (Bilimler Akademisi, 1997: 191.) ve olumsuzun yadsınması adlı diyaletik/eytişim yasasıyla (Boguslavski, Karpuşin, Rakitov, Çertekin, Ezrin; 2006, 120.) uslamlandığında ise toplumsal sorunların değişik yansımaları daha somut algılanacaktır. Bu amaçla temel varsayım çerçevesinde türetilmiş (Karasar: 17, 71.) ve birbiriyle bağıntılı olarak aşağıda sıralanmış türev varsayımlar, iki önermeden oluşturulmuş; ikinci önermelerde, birinci önermenin olumsuz/yadsınma durumu belirtilmiştir:

Toplumsal yaşamın sorunları, yeterince açıklanmış ve betimlenmiş olan toplumsal bilinç biçimlerinin yardımıyla toplum ya da bireyler tarafından daha iyi algılanacaktır. Toplumsal bilinç biçimleri bilinmediğinde ise toplumsal gelişmele-

re ilişkin sorunlar tam algılanamayacak, bu durum konuyla ilgili bilimsel öngörünün azalmasına neden olacaktır.

Nesnel gerçekliğin yansımalarını tam olarak algılama, bireyin yanılgı ve yanılsamalarını önleyecektir. Toplumsal bilinç biçimlerinin yadsınması ya da yok sayılması, gerçekliğin eksik algısı olan yanılgı ve yanılsamaları çoğaltacaktır.

Yanılgı ve yanılsamalardan korunmuş bireysel bilinç, toplumsal yaşamın nesnel gerçekliğinin yansımalarını daha çabuk ve tam olarak algılayacaktır. Gerçekliğin bilince yansımalarını tam olarak algılayamayan birey ise yanılgı, yanılsama ve yabancılaşmalara açık olacaktır.

Toplumsal sorunların görüngüsünden yansıyanları duyumsayan ve daha iyi algılayan bireyler, bilincinde çözümler geliştiren çağrışımlarla onları toplumun yararına olacak bir biçimde yansıtacaklardır. Yansımaların çarpık algılanması ise toplumsal bilince yabancılaşmayı da körükleyecek ve bireyin düşünsel çalışmalarını toplumsal bilince düzgünce yansıtmayı engelleyecektir.

Eleştirel görece bakış ve önerilerle zenginleşen toplumsal bilinç, kendine uygun biçimlerini de bu süreçte yaratacaktır. Toplumsal bilince yabancılaşan bireyci görüşlerin kısırlığı ve açmazı, sıra dışı/marjinal toplumsal grupları etkinleştirecektir.

Toplumsal bilincin yerinde ve zamanında uyarılması, gelecek kuşaklara sorunsuz yansıtılmasının olanaklarını da genişletecektir. Nesnel gerçekliklerin çarpıtılmış olarak toplumsal bilince sorunlu yansıtılması ise gelecek için geçerli ve gerçekçi çözümlerin algılanamamasına ya da engellenmesine olanak verecektir.

Tartışılarak toplumun benimsediği bir bilinç biçimi yaygınlaştığında, toplumsal ekonomik ve kültürel gelişimi hızlandıracaktır. Toplumsal bilinç biçimlerinin gelişimi engellendiğinde ise toplumun devingenlik ve değişim hızı azalacak, uluslararası toplumla kültür buluşmasının karşılıklı etkileşiminden doğan kültürleşme ile kültürel gelişmeleri de yavaşlayacaktır.

Sorunların çözümünde yeterince uyarılmış toplumsal bilinçle, toplumsal fayda ölçütüne uygun ergonomik¹ yöntemler de bulunacaktır. Toplumsal bilincin iyi uyarılmadığı durumlarda çözümlenemeyen sorunlar, eski dönemin kalıntılarının toplumsal bilinci duraksatması ve gericilik/irtica tehlikesini büyütecektir.

5. Sınırlılıklar

Toplumsal bilinç biçimleri genel olarak ve geniş anlamda tüm dünyada, tartışmaya açılmadığı için çalışma alanı bu anlamda kısıtlıdır. Kısıtlılığın kapsamında burada, toplumsal bilinç biçimlerinin tümü vardır. Özel olarak ve dar anlamda her ülke, kendi özgülünde yaşadıkları ile sınırlıdır. Konuyla ilgili fazlaca kayda değer çalışma olmadığı için, kısıtlılığa sınırlanmış bu çalışmada kaynak güçlüğü sorunu da vardır. Ayrıca günümüze değin bu alanda tartışmaların ve araştırmaların, yeterli düzeyde olmadığıнын nedenleri ve gerekçeleri de bilimsel olarak akademik yetkililerce belirtilmemiştir. Somut durumun kısıtladığı sınırı tanımlamak ve çalışma alanına sokulacak olan toplum kesimlerini belirlemek bu nedenle gereklidir.

Toplumlar tarihinin her zaman ve yer koşullarında öne çıkan, genel olarak din olgusudur. Toplumsal bilinç biçimleri içinde eskisinden farklı olarak ve Türkiye için İslâmcı kesim ile politikaları, bu nedenle tez çalışmasının sınırlı alanlarından-
dır.

Kısıtlanmış alanlara ilişkin olarak, Felsefe/Düşünbilim grubu derslerinin yasaklandığı bir dönemin yaşandığı ülkelerden biri olan Türkiye Cumhuriyeti'nin; yaşadığımız yeni dönemde 21. Dünya Düşünbilim Kongresini ülkesinde yapması (Bkz.EK-1), konuyla ilgili bir başka sınırlı kaynak alanıdır. Düşünbilimin bu an-

¹ Ergonomi: *"İş yükü ve çalışma gücünün en iyi şekilde dengelenip, hem çalışanın sağlığını koruyan, hem de üretimin artmasını sağlayan insan – makine – çevre sisteminin başarılması için biyolojik bilginin anatomi, fizyoloji ve deneysel psikoloji alanlarında uygulanmasına ergonomi denir..."* (Geniş bilgi için bkz. Kaynakçada, İ.T.Ü./İstanbul Teknik Üniversitesi Ergonomi Grubu.)

lamda kısıtlı oluşunun, geçmişe oranla daha az olduğu ayrıca bir gözlemdir. Gelişmiş ülkelere özgü bir toplumsal bilinç biçimi olması, çalışmanın yapıldığı ülkeye/Türkiye'ye göre değişik kısıtlar getirebilir. Çünkü birçok azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkede olduğu gibi, Türkiye'de de dönemsel yasaklamaların baskısı düşünbilimi etkilemiştir.

Sanat, tez konusunun sınırlandırılmış diğer bir alanı olarak tarihsel süreçte düşünbilim ile yarışmasını sürdürmekte, İslâmcı görüş ile ise sürekli çatışmaktadır. Toplumsal devingenliğin toplumsal dönüşümle sürdürülmesinde sanat, tarihine yaraşır biçimde görev üstlenmektedir. Bu konuda çalışma alanı seçilmenin kısıtlılığında sanat, diğer toplumsal bilinç biçimlerinin durallığını aşmıştır. Sanatın İslâmcı görüş ile çatışmasının altında da sanatın bu hareketliliği yatmaktadır. İzleyicisi ve oyuncusuyla en geniş bir kitleye, dönemsel baskılara karşın özgürce seslenen temel bir toplumsal bilinç biçimi olmasıyla sanat, bu çalışmaya ayrı bir renk katmıştır.

Araştırmayı kısıtlayacak en önemli sınırlılık ise özellikle politik öğretisel ve hukuk/tüze alanlarındadır. Çalışmanın yapıldığı günümüz Türkiye'sinde sürdürülen “*Ergenekon-28 Şubat-Balyoz*” adı verilen yargı sürecinin uzamasından doğan ve kendi sistemiyle de çelişen farklı politik öğretisel yargı kararlarının, bağımsız yargıyı etkileyeceği haber yorumları medyada yer almaktadır. Türkiye'de politika, politik öğreti ve tüzenin ayrıca birbirleriyle yakın bağı olan toplumsal bilinç biçimleri olmaları; tüm bu yaşanan olumsuzluklar ile birlikte yeni anayasa çalışmalarında kaynaklık görevi üstlenmeleri, aynı zamanda geçiş dönemi kısıtlarındandır. Çünkü bu durumlar konu bütünlüğü içinde değerlendirildiğinde, her türden toplumsal gelişmelere açıktır ve görecedir. Türkiye özelinde yaşanan bu toplumsal ve ekonomik gelişmelerin, araştırma bulgularını değişkenlere göre her an değiştirme olasılığı vardır.

Bilim alanında araştırma ve incelemeleri sınırlayıcı durumların başında, toplumsal gelişmelerle eş anlı yürütülemeyen bilimsel-teknik yeniliklerin olduğu güncel olaylardan gözlenmektedir. Türkiye'nin toplum olarak yabancılaştığı ko-

nulardan biri olan bilim, gelişmiş ülkelere özgü toplumsal bilinç biçimi olmasından dolayı yasal çerçeve boşluğundan doğan sorunlarının getirdiği kısıtlı durumlarla da sınırlıdır. Doğal çevreyi, tekniğin ilerlemesi sonucu oluşan aşırı üretimin atıklarından koruma ve bilgisayar kaynaklı bilişim suçlarının önlenmesi konularında; toplumsal bilincin uyarılması çabalarının, toplumsal ilişkilerin kurumsal/yasal açıdan etik/törebilimsel çerçevesini oluşturmaya yetmediği görülmektedir.

Törebilimin temel bilimlerinden biri olan ahlâk/aktöre ile ilgili olarak törebilimden daha önce ortaya çıkmış olması, aktörenin toplumsal bilinç biçimi olduğunu kanıtlayıcı bir durumdur. Törebilimin aktöreği inceleyen bir anabilim dalı olması, tarihsel süreçte sonradan geliştirilmiş olan bilimlerin sınıflandırılmasına dayanır. Burada en çok dikkat edilmesi gereken durum, törebilimden önce kendine özgü değerleri taşıyan aktörenin toplumsal bilinç biçimi olduğudur. Törebilim toplumsal bilinç biçimi değil, toplumsal bilinç biçimlerinden aktöre bilimini kapsamı bakımından dolaylı olarak konuyla ilgilidir.

Kısıtlanmış bilgilerin, sınırlandırılmış uygulamalara yol açacağı; toplumsal sistemlerin değişik yanlarını araştırma ve inceleme konusu yapan tez çalışmasına, olumsuz etkisi olacağı sakıncası ile bu başlıkta geniş açıklamalara yer verilmiştir (Karasar: 73.).

6. Araştırma Yöntemi

Türkiye özgül koşullarında toplumsal bilinç biçimleri ve yansımalarını incelemek amacıyla bu tezin, toplumu ilgilendiren olaylar ile olguların görüngülerini yorumlayıcı bir yaklaşım tarzı (Altunışık vd. : 55.) olacaktır. Bu yaklaşım nitel araştırma yöntemlerinin (Altunışık vd. : 187-228.) bileşimi yeni bir karma model/biçim denemesidir. Araştırma çalışmasının genelinde görüngülerin evrende var olan bağıntısını (Bilimler Akademisi: 171-172.) gösteren diyalektik/eytişim, aynı zamanda burada bilimsel bir yöntem olarak da kullanılmıştır.

Toplumsal bilinç biçimlerinin iyi gözlenmesi için, önce konuyla yakından ilgili kavramlarla başlanmış; tarihsel gelişmeleri ile birlikte, bilinç biçimlerinin içeriğini oluşturan toplumsal yapı ve olgularla bağı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Farklı toplum kesimlerinde, tezle ilgili temel düşüncenin algılanması da, yazılı kaynaklara başvurularda ölçülmek istenmiştir. Toplumsal dönüşümlerin, toplumsal bilinç biçimleriyle bağlantısının kurulması; bu çalışmanın düşünsel ve edimsel birliğini sağlayan, tezin teoriden/kuramdan-pratiğe/uygulamaya gidişini kolaylaştıracak önemli bir eylem yöntemidir.

6.1. Kuramsal Çerçeve

Toplumsal bilinç biçimlerinden; İslâmcı görüş ile birlikte din, aktöre ve töre-bilim, düşünbilim, sanat, tüze, politik öğretisi gibi Türkiye'nin toplumsal yapısında sorun olanlar bu araştırmanın kuramsal çerçevesi olarak seçilmiştir. Bilime ise toplumsal bilinç biçimlerinin tümünü içerdiğinden sınırlı olarak, bilimin kendisinin de ayrıca toplumsal bilinç biçimlerinden olması nedeniyle eşit ağırlıklı bir yer verilmiştir.

Bilinç, yansıma, varlık ve yabancılaşma kavramları, tez çalışmasının ana temasını destekleyen temel kavramlardır. Bu kavramların yanı sıra kuramsal çerçeve; psişe/ruhsallık, algı, yanlış, yanlışsıma, toplumsal bilinç, toplumsal varlık, bilgi, bilme, bellek, çağırışım gibi terim ve kavramlarla genişletilmiştir.

Araştırma yöntemlerinden nitel araştırma tekniklerinde görüngüler arası genel evrensel bağıntılar, bu tez çalışmasında tematik ve kavramsal çerçevenin asal düzenleyicisidir. Örnek olaylarla ilişkili nesnel verilere ilişkin bilgiler uygulamada ve kuramsal sınırlar (Altunışık vd. : 206.) içinde incelenerek, toplumsal olgulara dayalı bilimsel bulgulara ulaşılması olanaklı bir duruma indirgenmiştir.

6.2. Verilerin İşlenmesi

Kuramsal boyutları belirlenmiş yorumlayıcı yaklaşımda tez çalışması verilerinin nitel ayrıştırması, betimsel tekniğin sistemci içeriğine uygun olarak (Altunışık

vd. : 222.) ve özellikle; toplumsal bilinç biçimleri konusunda kamuoyu bilgisinin, sormaca/anket sonuçlarına göre ölçümlenmesi daha olanaklı görünmüştür. Sormaca biçimlerinin, bu amaçla hazırlanmış çalışmaya daha çok açıklayıcılık ve nesnellik katacağı umulmuştur. Öncelikle, toplumun bilinç biçimleriyle ilgili alanların tümünü kapsayan çok seçenekli genel sorular sorulmuş; açıklamalı sorularda ise Türkiye koşullarında yansıyan toplumsal bilinç biçimlerinin, duyumsanmaları ölçülenmeye çalışılmıştır (Bkz. Belgeler, Ek-3).

Sormaca biçimlerinin gönderildiği yerler konusunda, uluslararası bilim kurumları niteliğinde ulusal bilim akademileri öncelikli olmak üzere; toplumsal tarihsel özelliği olan, bilinç taşıyıcısı kurum ve kuruluşlar seçilmiştir. Sormaca gönderilen kurum ve kuruluşların listesi, sayıları fazla olduğu için listelenmiştir. Toplumsal bilincin geleceğe aktarılmasında toplumsal sorumluluk görevleri olması gereken bu kuruluşlardan bir yanıt alınamamıştır. Sormaca gönderilen kurumların çoğunun ulusal ve uluslararası bilim kuruluşları olması nedeniyle, bu konu eleştirel yoruma açık olmalıdır (Bkz. Ek-3).

Beklenen katılım olmadığından istatistik/sayım bilime göre ana kütle örnekleme/parametresi sayılacak dar bir alanda, elit/seçkin kesimin sormaca yanıtları ile yetinilmiştir. Toplumsal bilinç biçimlerinin, toplumun bilinçli kesiminde de yeterince bilinmediği bu küçük ölçekli sormaca ile saptanmıştır. Örneğin, bilincin beyinle ilişkisi olduğunun bilincinde olan yanıtlayıcılar; kendi konumlarına ilişkin toplumsal bilinç biçimini, belirleyemez durumdadırlar. Katılımcıların içinde bulundukları toplumda geçerli bir toplumsal bilinç biçimleri sıralaması yapacak yeterli bilgi birikimlerinin olmadığı da gözlenmiştir. Tüm bu olumsuzluklara karşın yanıtların konuya yakın bir duyarlılıkla verilmesi, toplumu bilinçlendiren seçkin kesimin, tez konusunun titizlikle incelediği yabancılaşma kavramının olumsuzluklarına kapılmadığı ve toplumsal sorunlarına yabancılaşmadığının somut bir göstergesidir. (Bkz. Ek-3).

Alanyazın taramasında konuya yakın bağı kurulan veriler ve yorumlardan elde edilen bulgular, yalnızca toplumsal sorunları yansıtan araştırma çalışmalarından

yapılan çıkarsamalardır. Çalışmanın bölümleri içinde yeri geldiğinde yapılan çıkarsamalara ilişkin bu açıklamalar, verilerin anlık olarak işlenmesi sonucunda bilince yansıyanların duyumsanarak; düşünsel somut ve soyut algılamada, tez çalışmasının akışına uygun çağrışımlarla toplumsal bilince yansıtılmasıdır. Durağanlığın aşılmasına olanak verecek bu durum bulguların bellekte tanımlanması ve sıralanmasını kolaylaştıracak, gereksiz bilgi birikimlerinin ve gereksinim dışı bilgilerin anlıkta ayıklanmasını da hızlandıracaktır.

6.3. Bulguların Tanımı ve Sıralanışı

Temel bulgu, tez çalışmasına adını veren toplumsal bilinç biçimlerinin; geniş bir çalışma alanı olarak çağımızda incelenmemiş olmasıdır, bu durum somut bir olgusal bulgudur. Bulgunun dayanağı ise belirtilen konuda, dünya kamuoyuna yeterli ve yaygın olarak açıklanmış özgün bilimsel bir çalışmanın olmamasıdır (Bkz. EK-1).

Çalışmanın *Varsayımlar* kısmında geliştirilen temel varsayıma bağlı diğer varsayımlar da aynı zamanda, nesnel-olgusal bulgular ile öznel-yargısal bulguların (Karasar: 247.) bireşimi niteliğindedir.

Tez çalışmasının sonuç bulgularından ayrıca, bu başlıkta özet olarak tanımlamak ve sıralamayı başlatmak gerekirse; toplumsal bilinç biçimlerinin, toplumların gelişimiyle orantılı olarak gelişme düzeyleri farklı toplumlarda farklı algılandığıdır. Bunun en somut göstergesi, gelişmiş ülkelere özgü toplumsal bilinç biçimlerinin; sanat, düşünbilim ve bilim olmasıdır. Bu durumun tersine, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde; din, tüze, aktöre, politik öğreti gibi toplumsal bilinç biçimlerinin etkili olmasıdır.

6.4. Genel Yorum

Bulgulardan hareketle varılacak sonuçlar için bir tartışma başlangıcı sayılacak yorumlar (Karasar: 249-251.), çalışmanın temel sorusuna eleştirel bakışı da gündeme getirecektir. Ayrıca belirtilmesi gereken bir durum olarak, yazar Karasar'ın

“*Bilimsel Araştırma Yöntemi*” adlı çalışmasında iç ve dış yorum ayrımı vardır. Bu açıklamaya göre tez içinde verilerin düzenlenmesi ile elde edilen bulguların mekanik süreç içinde değerlendirilmesine “*iç yorum*” adı verilmiş, iç yorumun tezin sorguladığı soruna uyarlanması da “*dış yorum*” denmiştir. Burada her iki yorumu birlikte eytişimini kurarak kullanmak ve çalışma verilerini ana tema ile ilişkilendirmek, araştırmayı daha pratik/uygulamalı sonuçlara götürecektir. Böylece, toplumsal bilincin yansıma ve yansıtılmasında önemli bir adım atılmış olacaktır.

Eleştirel yaklaşımın konuyla ilgili olarak ilk akla getireceği düşünce, ağır işleyen bir süreç olan toplumlar tarihinde; toplumsal bilinç biçimlerinin incelenmesi ve açıklanmasının, insanın temel yaşamsal gereksinimlerinden biri olmadığıdır. Konuya eleştirel bakışı destekleyen somut olgulardan en önemlisi ise bilimin, toplumlar tarihinin toplumların ilk ortaya çıktığı yer ve zaman kesitinde, yeterince gelişemediği ya da geliştirilemediğidir. Bilimin tarihsel süreçte denetimi ve egeyen güçlerin baskısıyla sadece sistemin yanında oluşu, toplumsal bilinç biçimi olarak algılanmasını da geciktirmiştir.

Yalnızca eleştirel bir yorum olarak geliştirilecek bu düşünce, tez çalışmasının karşı tezi değildir. Çünkü daha önce geniş bir araştırma konusu olarak incelenmemiştir. Yine de eleştirel akla ve mantığa katkısı küçümsenemez. “*Eleştirel aklın eleştirisine katkı*” olacak bir karşı yorumla bu haklı eleştiriyi yanıtlamak gerekirse, tarihsel olgular temel gereksinimlerin yalnızca ekonomik politikalarla gidilemeyeceğini göstermiştir. Bu durumun çıkarsaması ise toplumsal politikaların, bilim dalı düzeyinde toplumsal bilimlerin içinde yer almasıyla birlikte ayrı bir önemi olduğudur. Toplumcu olmayan yönetimlere toplumsal sorumluluğunu anımsatmada, toplumsal bilinç biçimlerinin bu durumun uyarıcısı ve yansıtıcı bir araç görevini üstleneceğidir.

6.5. Bulguların Türkiye Özgöl Koşullarına Göre Tanımlanması ve Yorumu

Türkiye’de toplumsal bilinç biçimi olarak öğretilmeyen, algılanmayan, kamu yönetişiminde uygulanmayan; din, düşünbilim, sanat, aktöre ve politik öğretilerin,

günümüze sorun olarak taşınması, çalışma verilerinin değerlendirilmesiyle ortaya çıkartılan nesnelliğin bir yansıması olarak öznel bir bulgudur. Bu temel bulgu, tez çalışmasının adıyla somutlaştırılmış ve dile getirdiği konuda duyumsanan nesnel gerçekliğin; algılanması ile birlikte işlenerek toplumsal bilince yansıtılmış, gelecekte daha geniş araştırmalara katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

Konuyla ilgili güncel bir örnekle başlamak gerektiğinde, toplumu şu günlerde rahatsız eden ve çözümlenemeyen sorunlardan; İslâmcı yaklaşımların, lâiklik karşısında tutumlarının politik araç olarak kullanılmasıdır. Bu nesnel durum Türkiye coğrafyasında uzun yılların birikimiyle çözümlenemeden bugüne aktarılmış bir sorundur ve geçmiş yıllara oranla azalarak da olsa günümüz Türkiye'sine taşınmıştır. Türkiye için, Osmanlı İmparatorluğu'ndan beri süregelen bu sorunda; nirengi noktaları sayılacak olaylar yaşanmıştır ve yaşanmaktadır, ayrıca ülke sınırlarını aşar niteliktedir. İslâm dinine özgü bir yönetim makamı/orunu olan halifeliliğin Türkiye'de ve dünyada, kamu yönetişimi gündemlerinden kaldırıldığı bir dönemde; İslâmiyet adına görevler yüklenmek söylemleri, İslâmcı görüşlerden gelen yöneticilerin sıradan propaganda/yaymaca aracı haline getirilmiştir. Dinlerin toplumsal bilinç biçimi olduğu gerçeğini bilinçsizce de olsa ortaya çıkarmak anlamında bu politik söylemler, konuya ilişkin olumsuz somut göstergelerdendir. Türkiye Cumhuriyeti'nin temel kuruluş ilkelerinden lâikliği kapsayan bu sorun, günümüzde de çözümlenememiştir. Çünkü din olgusunun nesnelliğinden ve toplumsal bilinç biçimi olduğundan söz edilmemekte, dini araç yerine amaç olarak gösterme kandırmacalarıyla halk avcılığı yapılmaktadır. Bu çıkarıcı yöntemle, toplumun temiz din duyguları da baskılanmakta ve sömürülmektedir.

Türkiye'de ve Ortadoğu ülkelerinde İslâm dininin, İslâmcı düşünbilim ile politik öğretisinin birbirinden ayrı toplumsal bilinç biçimleri olsalar da birbiriyle yakın ilişkilerinin bileşkesi olarak kamu yönetişiminde birlikte kullanıldığı görülmelidir. İslâmcı politik öğretiler kendi düşünbilimi ile bir arada, egemen güçlerin erklerinin yararına olgunlaştırılmaya çalışılmaktadır. Bu durumun yorumu ise halkların, toplumsal bilinç biçimleri aracılığıyla özdeksel ve tinsel/ruhsal bakımdan sömürüldükleri gerçekliğinin somut bulgusuna da yol açmaktadır.

1. BÖLÜM

Tez çalışması kavramlarından oluşan bu bölümün, konuyu açıklamada betimleyici özelliği vardır. Toplumsal bilinç biçimleri araştırmasında, konuyu ilgilendiren kavramlar önem derecesine göre sıralanmıştır. Evrimin insana ilişkin zaman aralığında toplumsal varlığın oluşumu incelenmiş, bireyin toplumsallaşmasında geliştirdiği düşünsel süreci ve diğer bilişsel yeteneklerin ortaya çıkışı anlatılmıştır.

İNSANIN EVRİMİNDE TOPLUMSALLAŞMA BİLİNCİ

Evrensel tarihin dönemlerinde yeryüzünün değişimi, canlıların uygun gelişme ortamlarını da yaratmış ve Jeoloji/Yer Bilim’e göre “*Cenozoik Dönemde*” ilk insan türleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Fosil/Taşıllardan elde edilen geçmiş dönem canlı yaşam izlerinden yola çıkan Arkeoloji/Kazıbilim çalışmaları, bazı insan türlerinde ayağa kalkışla gelişen beyin ve beden oranı dengesinin; yüksek beyinsel işlevlerin yoğunlaştığı korteksin büyümesine neden olduğunu, bilimsel olarak kanıtlamıştır. Ayrıca, elini kullanabilmeyi öğrenen insan beyninin; konuşma ile ilgili bölgesinin gelişmeye başladığı dönemin, “*Australopithecus*” adı verilen insan türleri sonrasına rastladığı saptanmıştır. Toplumsal yaşama ilişkin ilerleyen dönemler, insanın elini ve beynini kullanarak bireysel yaşamı için gerekli basit aletleri üretmesini de zorunlu bir duruma getirmiştir. (Belek: 14-20.).

Bireyin toplumsal varlık olma çabasında, yabancılaşmaların en az olduğu ya da hiç olmadığı ilkel dönem insanının; kendi öz-gücüyü kazandığı üretim yeteneğinin bilinçlenmeye etkisini araştıran bilim insanı, bu konuya ilişkin bir sonuçlamaya gitmiştir:

“... İnsan bu başarıya üretimle ulaşmıştır. Sürekli yeni şeyler üretmek peşinde koşmak zorunluluğu, giderek daha fazla oranda doğanın yasalarının bilincine varmayı sağlamıştır...” (Belek: 20.).

Toplumsal sorunların kuram, yargı, yasa ve diğer görüngülerine ilişkin nesnel

yansımalarının; bu durumun öznesi olan insan tarafından duyumsandığında ise birey, düşünsel etkinlik sürecini başlatmıştır. Bu süreçte insan beyni, toplumsal sorunların çözümüne yönelik işlevselliği ile birlikte “yüksek düzey sinir etkinliği-nin” (Bilimler Akademisi: 539.) sonucunda, “tinsel/düşüncel” (Bilimler Akademisi: 472.) ve ruhsal artı ürünlerinden düşünceyi yaratmıştır.

Toplumsal varlık olarak gelişen insanın evriminde, beyninin yüksek düzey işlevsel artı ürünlerinden olan düşünce; kendi içinde, karmaşık ve bütünsel bir süreç oluşturur. Tarihte yaşanmış, güncel, yaşanacak olan toplumsal olaylarda gereksinmelerin zorladığı sorunlara ilişkin nesnel olgusal olaylar sarmalı; öznel bilince yansıyan yanlarının duyumsanması ve çağrışımın da uyarıcı itkisiyle, kişilerin kendilerine özgü yetenekleri düzeyinde algılanarak bu süreç başlatılmış olur. (Belek:20-24.).

Toplumsallaşmanın insanda bireyin bedensel gelişimini yönlendirmesini bulgulayan Belek (1991), konuyla yakın bağı olan bu çalışmada bilinç çağrışımlarının uyarıcı etkisinden de söz etmektedir:

“... Emek ve emek ürünleri, insan beynini, toplumsal ilişkileri geliştirirken, daha gelişkin bir beyin, doğanın daha iyi kavranması ve emek üretkenliğinde artış demektir. Emek ürünlerinin niceliksel ve niteliksel çoğalışının, bir üst düzeyde, toplumsal ilişkileri uyarıcı olacağı açıktır. Kısaca, insan üretim sürecinde, yalnızca içinde bulunduğu çevreyi kavrayarak, değiştirmekle kalmamış, aynı zamanda kendisini de üretmiştir...” (Belek: 23.).

Sürecin nedenlerini ve sonuçlarını irdeleyen araştırmacı yazarın bulguları, insanın toplumsal üretim içinde oluşturduğu bilişsel yeteneklerinin; kendisi ile birlikte toplumu yeniden üretmesinde etkisini göstermektedir. Çünkü insanın, kendisini yeniden üreterek geliştirmesi; onu diğer canlı türlerinden ayıran bu düşünsel süreç içinde, o dönemlerde yabancılaşmadığı kendi öz-bilinci ve yeni biçimlenmeye başlayan toplumsal bilincinin de tarihsel gelişimidir.

1.1. DÜŞÜNSEL SÜREÇ

İçinde yaşadığı doğal koşulların belirlediği yaşam biçiminde edindiği alışkanlıklar, canlı türleri içinde insanın kendi düşünce sistemini oluşturduğu toplumsallaşma ile birlikte evrimleşmiştir. İnsan bedeninde gelişen beyin ve beyinsel işlevler, toplumsal bilincinin oluşmasında en büyük etkindir. Bu işlevler içinde düşünsel yaratılar ya da düşünce, insanın bilinçli eylemini de ortaya koymaktadır.

Hayvanların doğal içgüdüleriyle ve bilinçsizce kendilerini çevreye uyarlamalarından yüzyıllar/çağlar sonra, canlıların evriminde önemli bir aşama daha yaşanmıştır. İnsanların, hayvanlardan ayrı canlı türü olarak kendi yaşamsal gereksinimleri uyarınca çeşitli bireysel yetenekler kazanması ise bu aşamada gerçekleşmiştir. Toplumsal varlık olarak insanların, bilinçli bir biçimde ayrıca çevrelerini değiştirme yeteneklerini de geliştirdiklerini açıklayan çalışma ekibi; bu konuyla ilgili insan-doğa ilişkilerini burada, emek bağlamında özetlemişlerdir:

“... İnsanın eylemi, emek, öte yandan, doğayı kendi gereksinimleri için hizmetine sokacak biçimde, şeyleri tümüyle yeniden biçimlendirerek, insanın doğayı kendine uyarlamasını kapsar...” (Boguslavski vd. : 103.).

Davranış Bilimlerinden Ruhbilimin içinde, bilişsel ve insancıl yaklaşımların temel bir olgusu da sayılan düşünsel süreç; insanın toplumsal ilişkilerinin karmaşık ruhsal bağıntılarını içerdiğinden, öğretim kurumlarında okutulan ders konuları içinde yer almaktadır. Deneysel ve Fizyolojik Psikolojinin bu durumla ilgili derslerden biri olduğunu açıklayan bilim insanları, dersin araştırma/inceleme konuları arasında ruhbilimin temel kavramlarının olduğunu da belirtmişlerdir:

“...Araştırmaların çoğu çeşitli zekâ ve yetenek testlerinin belirli bir gruba uygulanması niteliğindedir. Bunun yanı sıra öğrenme, algı ve bellek gibi zihinsel süreçlerin de belirli bir oranda ele alındığı görülmektedir...” (Bilgin, 1986: 47-48.).

Bireyin toplumsal yaşamında geliştirdiği düşünsel yeteneklerin en önemlileri, algı ile dikkattir (Bilimler Akademisi: 14. ,114.). İnsan, bunlara bağlı ve beyinsel

gelişmesi ile eşanlı olarak ayrıca başka yetenekler de geliştirmiştir. Örneğin, çevresinden doğal yansımaların duyumlarını algılamaya başlamıştır. Yetenekleri aracılığıyla ve içgüdüsel bir irkilme sonucu belleğinde biriktirdiği olayları anımsayarak, bu olaylara ilişkin deneysel bilgilenişlerini sıralama alışkanlığı (Connerton, 1999: 38-41.) da kazanmıştır. Toplumsal bilinç biçimlerinden biri olan bilim aracılığıyla, toplumsal bilince taşınarak/yansıtılarak (Timuçin, 1984: 24-25.) sona erdirilen düşünsel süreç; bu anlamda, bireyin toplumla karşılıklı etkileşimini de yansıtır. Araştırmacı bilim insanlarının düşünsel süreçte yarattıkları düşünsel üretimlerini, imgelem ya da tasarım ve kurgulama olarak sunmasıyla birlikte düşünsel sürecin sona ermesi; aynı zamanda, bu etkinlikten esinlenen benzer çalışmaların başlatılmasını da içerir.

Düşünsel etkinlik süreci bireysel bilince yansıyan nesnel görüngünün özelliklerini içermesinden ayrı olarak, yansıtılan öznenin bu duruma karşılık gelen tutumu ve özgül güdülenmesini de kapsadığı için öznedir (Boguslavski vd. : 97.).

Bireyin toplumsal sorunların nesnel yansımalarını duyumsaması, toplumsal bilincin oluşmasında önemli bir aşamadır; çünkü bundan sonrasında bilincin bireysel gelişimi, toplumsallıktan etkilenmeye ve onu biçimlendirmeye başlayacaktır.

1.1.1. Yansımaları Duyumsamak

Duyularla dolaysız olarak algılanan şeylerin özlerinin dış görünürlükleri, özün diğer yüzlerinden görünüşleri ve belirişleri olan yansımayı da açıklar. Öznel bir yanı da olan görünüş, şeylerin olduğundan daha farklı görünen yanlarını içermesinden çok aslında nesnel özün görünürlüğüdür. Suda kırılmaların görünüşü, Güneş'in Yeryüzü çevresinde hareket ediyor gibi görünmesi, bu tür özel görünüm-lerdendir. Bu anlamda görüngüsel özün yanlış algılanması, nesnel etkenlerle ilgilidir. Burada bilme, görüngülerin görüntüsünü açıklamada özün dış biçimler olarak görünüşünün öze indirgenmesini de kapsar. (Bilimler Akademisi: 194-195.).

Öz ve görünüş kategorileri arasında eytişim, bilimsel çalışmaların temelidir.

Bilimler Akademisinin vurguladığı birbirine dolayumsuz biçimde bağımlı öz ve görünüş kavramları aynı zamanda, doğada yerleşik nesnel görüngülerin evrensel bağıntısını da çağrıştırmaktadır:

“... Öz bilgisi, Görünüş’ ün somut nesnel içeriğinin, kendi dışsal yanlarından ayrılmasına, çarpıtılmaktan ve öznelcilikten kurtulmasına olanak verir... ‘Şeylerin dışsal görünüşleri ile özleri üstüste çakışmasaydı, bilime hiç gerek kalmazdı’ (K. Marx, Kapital, cilt III, s.817)... Bir bilim ancak incelediği Görünüşler’ in Öz’ ünü açığa çıkardığı ve gerek Öz, gerek Görünüş alanında gelecekteki değişimleri kestirebilme gücünde olduğu zaman olgunluğa ve yetkinliğe erişebilir...” (Bilimler Akademisi: 377-378.).

Değişmez ve değiştirilemez olarak nesnelerin diğerlerinden ayrı olması, şeylerin özünü tanımlar. Felsefî sistemlerin tümünde, varlık ve bilinç ile ilişkisinden ayrıca sistemler arası ayrımların incelenmesinde de kullanılan bu öz kavramıdır. Nesnel ülkücü/idealistlerden Platon ile Hegel gerçeklik, varoluş ve varlık durumlarının nesnel öze bağılılığını; mutlak/bağımsız bir değişmezlik olarak görmüşlerdir. Öznel ülkücüler ise özü, öznenin ürünü olarak mutlaklaştırır. Gerçekte öz, nesnel özün şeylerde olması ve bilince yansımasıdır. Öz, şeylerin ortak özelliklerini ve onların kendine özgü yasalarını yansıtır. İnsan bilgilenme süreci ile dünyanın nesnel özünü kavrar ve bilgisini, dünyayı dönüştürmede araç olarak kullanır. (Bilimler Akademisi: 373-374.).

Nesnel yansımada, duyumların algılanması ve birlikte ya da ayrıca değerlendirilmesi; kişisel yetenekler ölçüsünde deneysel veriler yardımıyla işlenerek, toplumsal bilince yansıtılmasını da olanaklı kılar. Bilincin farklı açıklamalarında daha çok, toplumsal sisteme yakından bağlı bilinçlenme sürecinden söz edildiği görülmektedir. Toplumsal yaşamın bireysel etkinliklerle etkileşiminin, insanda yarattığı görevdeşlikte; beynin işlevselliğiyle oluşan düşünsel sürecin yansımalarının toplamı sayılan bilinç, metafizik/doğa ötesi ve ülkücü görüşlerin dışında gerçekçi bir biçimde tanımlanmalıdır. Değişik tanımlara bakıldığında bilincin yansımaya bağıntısını öne çıkaran bilinç tanımları, ancak nesnel ve toplumsal gerçekliklerle

bağdaştırıldığında geçerlik kazanır.

Bilinç kavramının açıklayıcısı niteliğinde, kendi başına ayrı bir özelliği ve kuramı da olan yansımanın, düşünbilimin önemli kavramlarından biri olduğu bilim insanları tarafından yansımanın yansımaları biçimiyle algılanmıştır:

“...Bilinç, kendini, ‘yansımanın yansımaları’ olduğunu imgeleme yetisinde-dir...” (Boguslavski vd. : 105.).

Yansımaların ayrıca içe ve dışa yansıtma olarak da ayrışanacağı, bilimsel araştırmalarla saptanmıştır:

“ ... Yansıtma ile içe yansıtmanın imgesel yaratıları, önceden söylediğimiz gibi, iç/dış sınırın ilk çizimine denktirler; bunlar, değerlerin kutupsallığıyla (iyi/kötü) at başı giderler. Burada da psikik süreçlerin üç ‘an’ ının -temsil, duygulanım, yönelim- görece eklemelenmesi oluşmaya başlar; çünkü ancak böylelikle bir niyet olumlu bir duygulanıma doğru yönelebilir ve ‘karşıt’ olarak ayırt edilmeye başlanan denk temsillerle koordineli olan olumsuz bir duygulanımdan vazgeçebilir...” (Castoriadis, 2011: 233.).

İçe bakış ile örtüşen içselleştirme ve dışsallaştırma ile bağdaşan dışavurum kavramlarını da kapsayan yansımalar, aynı zamanda sanat yapıtlarının ana teması olmuştur:

“ ... Bizim hayal gücümüzün yarattığı masallar, gerçeklerin hamurundan yoğrulmuştur... Hans Andersen

... okuduğunu gerçeklerle karşılaştırarak, beynindeki, ruhundaki ve kalbindeki o ‘gül’ yansımalarını görmek için verdim bu kitabı sana. Ayrıca, okumakla, insanlara yaklaşımların ve bakış açın da değişecek ve buna paralel olarak bilginin ve kültürlü olmanın yansımalarını davranışlarında göreceksin...

Okumanın ve giderek olgunlaşmanın yansımalarını göreceksin demişti...” (Göktürk, 2001; VIII,88-89,133.).

Toplumsal bilinç biçimlerinden sanata ilişkin ve yansımayı açıklayan bu örneklerin gösterdiği, yansımanın algılanmasından sonra kendi içinde de bazı aşamalarının olduğudur. Bu duruma ilintili olarak benimseme ya da özümsemeyle bağdaşık olan içselleştirme, bireyin yansıyan konuyu somut duyum çağrışımları uyarınca; kendi düşünsel sürecine/içe bakması ile birlikte ve gereksinimine göre, içe yansıtmasıdır.

Yansıma maddenin özelliklerinden biri olarak tanımlandığında, madde ile zihnin karşıtlıkları ve görecelikleri olarak onların yeni ilişkilerini de zorunlu bir duruma getirir. Bu durumlar, insana yansıyan nesnelerin bazı özelliklerinin yeniden ortaya çıkmasına olanak verir. Ayrıca, yansıtan şey olarak canlı/insan ile onun yansıttığı tarihsel sürecin yaratıcısının da aynı insan olması nedeniyle; yansıtılan olayın niteliğinden kaynaklanan imgeler, çok çeşitli biçimlerde oluşacaktır. Biçimsel olan bu ayırmsamaya karşın yansıtılan olay ve yansıtan arasında, aynı ör-genleniştiren gelen bir içerik özdeşliği de bulunur (Boguslavski vd. : 89-91.).

Yansımanın iki temel çeşidi olarak, doğadan insana nesnel yansımanın yanında; deneyimlerinden geliştirdiği tasarlama yeteneğiyle insanın, bilincinde oluşturduğu imgelemleri diğer insanlara/topluma yansıtması demek olan öznel yansımalarıdır.

Sibernetik biliminin temeli sayılacak bildirişim kuramı, nesnel ile öznel yansımaların düzenlenmesini kapsayan yanı sıra; toplumsal bilincin ve bilinç biçimlerinin taşınmasında, aktarım aracı olarak da algılanmıştır:

“...Bildirişim kuramı yansıma’ yla yakından ilgilidir... Bu açıdan bakıldığında, insan beyninin, dış dünyadan gelen görece edimsel Bildirişim’ i biriktirip sürece koyan, olağanüstü karmaşık sibernetik sistem olduğu görülür. Beynin dış dünyayı yansıtma ve algılama yeteneği, Bildirişim’ in iletilmesi ve sürece konmasıyla ilgili süreçlerin gelişmesinde bir halkayı oluşturur. Modern Bildirişim kuramında, Lenin’in duyuma yakın yansıma özelliğinin her maddede içkin olduğu yolundaki tezinin bir somutlaşmasını görmek olanaklıdır...” (Bilimler Akademisi: 52.).

Canlı ve cansız ortamlarda yansımanın genel özellikleri de vardır: Sinir sistemlerinin gelişmiş bir durumu olan düşünsel etkinlikler ile insanı hayvanlardan ayıran temel yeteneklerden sayılan emek, dil ve düşünce bunlardan başta gelenleridir. Bilinçte yansımayı içeren iki önemli kavram olarak özne ile nesne, tarihsellik içinde yüksek bir yansıma biçiminde bilincin oluşumu ve yansımayı ayrıntılarıyla anlatan kavramlardır. Ayrıca, canlıların evrimi ile insan türüne geçişte kendine özgü gelişme gösteren beyinin; yüksek sinir sistemlerini barındıran bir organ olması, bilimsel ve tarihsel gerçekliktir. Bu duruma bağlı olarak sinirsel uyarılmalar sonucunda, insan ile onun hareket yeteneğini eşgüdümlemede etkin görev üstlenen beyin; kendi işlevselliğinden oluşan bu yüksek sinir etkinliğiyle, düşünsel süreçleri de yaratmaktadır. Bu düşünsel süreçlerin bir toplamı olan bilinç, yansımanın da bilinen en yüksek biçimlenişi ve insanın en üst düzeyde düşünsel ürünlerindendir (Boguslavski vd. : 91-108.).

Konuya ilişkin olarak bilinç ve yansıma kavramlarının, birbirleriyle bağımlı anlatan; insanın, akıl ya da zekâ ile birlikte anlık yetenekleri de burada önemlidir (Bilimler Akademisi: 13-14.). Bireyin beyinsel gelişimini gösteren bu yetenekler, Ruhbilim konuları arasında önemli bir yer tutar. Görüngülerin evrensel nitelikte bağıntılarından, yansımaları duyumsayan ve algılayan insan; ayrıca yetenekleri ölçüsünde kendini geliştirdiği bilimler arasındaki ilişkileri de kavramış, onlardan yararlanmayı öğrenmiştir:

“... Bilimlerin yapısı ile sınıflandırılması, fenomenlerin Evrensel Bağıntısı’ nın bir yansımasıdır. Böyle bir şey, bilimler arasındaki bağıntı ve ilişkilerin niçin sürekli olarak birbirine yaklaştığını, bilimsel bilginin ilerleyişiyle bir arada gittiğini bize açıklar...” (Bilimler Akademisi: 171-172.).

Matematik kesinleştirme ile anlatılmak istendiğinde ise bilinç, anlık yansımaların; pratik olarak algılanmasıyla oluşan zekânın, integralini/ana fonksiyonunu çağrıştırır. Yansımayı açıklayan bu duruma benzer bir matematiksel anlatım ilişkisi de bağıntıların, tanım kümesinden değer kümesine yansıtıldığı fonksiyonlardır.

Fizikte yansıma ile de yakın bağı olan düşünbilimde yansımanın gerçekleştiği

yer ve zaman bakımından ayrılıkları, yansıma yasasının belirgin temel özelliğini gösteren yanını örtemez. Çünkü fizikte doğal bilimlere özgü yansımanın, matematik/geometri ile bağıntısı kurularak kesinleşmiş açı ve kırılma indisi denklemleri; felsefede toplumsal bilimlere özgü bilinç yansımaları, görece/değişen durumların istatistik verilerinden alınan parametrelere göre kurulan olasılık denklemleriyle örtüşür. Burada ayırık durum, fizikte kesin hesapların belirleyiciliğine karşın; felsefede, istatistiğin olasılık hesaplarına dayalı öngörülerin görece/değişken olmasıdır:

“ ... Karmaşık ve çok yönlü insan ilişkilerine dayalı toplumsal bütün kendi içinde, ekonomik, teknolojik, sosyal, politik ve kültürel alt sistemlere ayrıldığı gibi, bunların her biri kendi içinde ayrıca sistem, yapı ve süreç işleyişlerine sahiptir. Bu sistemleşme ve yapılaşma toplumsal evrim sürecinde bir yandan kendiliğinden oluşmakta, diğer yandan insan aklının ürünü olarak tasarlanmaktadır. Toplumsal bütünü oluşturan sistemler, yapılar ve süreçler arasındaki interaktif ve dinamik etkileşim, bir ağ yapılanması oluşturur. Bu nedenle günümüz Bilgi Toplumunda, mekanik düşüncenin statik noktasal-doğrusal neden sonuç açıklamaları yerine, Kuantum düşüncesi ile uyumlu sosyal bilimlerin ağ etkileşim paradigması devreye girer. Ağ etkileşim paradigması, beyin işleyişini açıklayan sinir ağları modeli ile paralellik gösterir. Fiziğin Kuantum modeli, biyolojinin sinir ağları modeli ile toplum bilimin, toplumsal bütünün entegre ağ etkileşim modeli, farklı alanlarda şekillenen ikinci bilimsel devrimin paralel yansımalarıdır. Ayrıca gerek biyolojik etkileşim ağları; gerekse toplumsal etkileşim ağları, kendi kendini yapılandıran ve yenileyen (autopoietik) sistemlerdir... ” (Erkan, 2012; 125).

Doğa yasalarının mutlak gerçekliği ile toplumsal yasaların görece gerçekliğinin bağının kurulmaya çalışıldığı bu açıklamada, günümüzde teknolojik gelişmelerin toplumsal bilimlere “paradigmatalar” yansıması işlenmiştir. Ayrıca belirtmek gerekirse, sanatla ilgili edebiyat/roman çalışmasında ve sibernetiği de yakından ilgilendiren bilimsel çalışmada; sanatın ve bilimin birbirlerinden ayrı, toplumsal bilinç biçimlerinden biri oldukları görülememiştir. Bu nedenle, Türkiye’de ve tüm dünyada; toplumsal bilinç biçimlerini işleyen bilimsel çalışmaların yetersizliğini

somut olarak gösteren böylesine benzer durumların, bu tez çalışmasına açık bir veri oluşturduğu da görülmelidir.

Araştırma çalışmalarının temelini oluşturan veriler aynı zamanda, nesnel yansımaların duyumsanması ile başlatılan bilimsel çalışmaların; düşünsel süreçte oluşan çağrışımlarla donatılarak, inceleme konusunun ayrıntılarıyla algılanmasını sağlayan duyumlardır.

1.1.2. Duyumların Algılanması

Nesnelerin evrende gerçeklik olarak var olmalarından dolayı yansıyan varlıksal ve ruhsal görüngülerinin, canlıların duyu organlarına dolaysız etkimesinin sonucu oluşan duyum; aynı zamanda, bilme sürecinde oluşturulan ön kavramların da biçimsel temelidir. Dış çevre ile etkileşim sırasında nesnel varlıklar, insanı çevresel etkenler² yoluyla etkilemeye başladıklarında; kimyasal elektrik akışkanlığında insan bedeninde yarattıkları içtepileri, sinir sistemi aracılığıyla beyin kabuğuna da ileterek duyumu başlatırlar. Duyum sistemsel olarak beyin kabuğunda ortaya çıkmasından ayrıca, her duyum grubu diğerlerinden farklıdır. Örneğin, görsel duyum; dokunma ve işitsel olan ile koklama ya da tat alma duyum sistemleri arasında en yüksek sinir etkinliği olmasının yanında, diğerlerine benzer yanı yoktur.³ Bu özgül niteliklerinden dolayı duyumlar, nesnelerin öznel yanlarını da yansıtarak; bu öznel yanların, nesnelerin temel niteliği biçiminde algılanmasına neden olurlar⁴ (Bilimler Akademisi: 127.).

Duyumların algılanmasında temel kavramlardan olan algı, Tarihsel Antropoloji/İnsanbilim'in konuları arasında da yer almıştır:

“... Dolayısıyla algı, algılanana ilişkin olarak yapılan eylemdir...” (Wulf, 2009: 222.).

² Kimyasal cevher molekülleri ile ışık ve ses dalgaları, vb.

³ Tat alma, dokunma, renk, vd.

⁴ Al yazma, serin hava, ekşi elma, vb.

Duyumların algılanmasında güdülenmenin ve çağrışımın ruhsal durum ile yakın bağlantısı, insanın düşünsel eylemini de yansıtmaları bakımından önemlidir. Yansıma sırasında öncelik, algılamayı etkileyecek maddi ve tarihsel koşulların bireyin toplumsal yapısını belirlediği gerçekliktir. Toplumsal varlık olarak insanlar yaşam biçimlerini, ekonomik politikalar ile üstyapı kurumlarında oluşturacağından; algılamayı kapsayan düşünsel süreç, güdülenme ve çağrışımın ruhsallığında duyumların önemiyle de bütünleştirilir.

Ruhbilime ilişkin araştırmalarında, “İ.M.Seçenov”; duyumun, canlıların kendi eylemlerinin koşullarını seçme ve koşullara uygun eylemlerde yönlendirici olan ikili bir yapısı olduğunu bulmuştur. Aynı konuyu inceleyen “İ.P.Pavlov” ise canlılarda koşullara uyarlanma ve davranışları etkileyen etmenlerden duyum ile güdülenmeyi saptamıştır (Boguslavski vd. : 97.) Konuyu pekiştiren bir durum çıkarsaması olarak, hayvan davranışlarında koşullu yönelme ve ürkme sonucu yönelmenin yerini insanda bilinçli davranışlar almıştır. Güdülenme ile güdüleme ya da motivasyon/isteklendirme bu açıdan, Ruhbilimde önemli bir yer tutar.

Tanımlayıcı açıklamalarına bakıldığında ise güdünün, burada bilinçle yakın bağı görülmektedir:

“...İnsanın belirli gerekseme’ lerini karşılamak için eyleme geçmeyi dürtükleyen bir bilinçli itilim. GÜDÜ, toplumun istemlerine olan tavrını açığa koyacak biçimde, insanın gönüllü eyleminin kesin olarak ortaya konuşudur. GÜDÜLER, insanın eylemlerine ve gördüğü işlere değer biçmede önemli bir rol oynar, çünkü belli bir insan için şu ya da bu eylemin ne gibi bir öznel anlam taşıdığı GÜDÜLER’ e dayanır. (Bilimler Akademisi: 197.).

Algılamayı etkileyen diğer bir ruhsal durum olarak çağrışım, insanın düşünsel süreçte yer alan etkinliğinin zorunlu koşuludur. Çağrışım, nesneler ile özne arasında etkileşimin ilk aşamasında ortaya çıkan düşünce ürünlerindendir. Görüngüler ile nesnenin karşılıklı ilişkisinden yansıyan gerçek bağıntılarının, ruhsallığı ilgilendiren öğeleri arasında kurulan bir bağlantısı olan çağrışım; psişik/ruhsal

durumun ögelerinden birinin uygun koşullarda, diğerlerine göre daha fazla önem kazanmasına da neden olur. Bu duruma bağlı olarak çağrışım, insan ruhunun temelinde yer alan en karmaşık oluşumlardandır. Çağrışımın, canlıların gelişmiş türlerinde fizyolojik olarak geliştirdikleri bir sistem olduğunu bulan İ.P.Pavlov; beyin kabuğunun değişik bölgeleri arasında kısa devre uyarımla, geçici bir sinir bağlantı yolunun oluştuğunu göstermiştir (Bilimler Akademisi: 85-86.).

Canlı sistemlerin duyumlarından oluşan algı, canlıların duyu organlarına dolaysız etkisi olan nesneler ile süreçlerin yapısında bulunan dış özelliklerin; insan beynine özgü, kendi düşüncesinde yarattığı duyusal bir imgelemidir. Bilmenin önemli bir aşaması da sayılacak algı, burada duyumlarla bağlantı içinde çeşitlenir. Görsel algı, dokunsal ve işitsel algı ile birlikte bilmede önem kazanır. Nesnelerin kendi yapılanmaları içinde değişik açılardan değerlendirilmesi, bu sırada anlaşılır bir imgelemin yaratılmasına da neden olur. Algılar bilme sürecinde daha işlevseldir, algıyı işlevsellikten alıkoyan önemli bir durum ise yetişkinlerde zayıflayan gözlerin hareketliliğidir. Algılama sonucunda insan, nesnelerin süreçleri ile ilişkilerini ve onları diğerlerinden ayıran görünüş özelliklerini kavrama; ayrıca onların görünemeyen yanlarına benzerlik gösterenlerle birlikte, yeniden üreteceği karmaşık nesne/modeller yaratma yetilerini de geliştirmiştir (Bilimler Akademisi: 15.).

Bilme ve algı ile ilgili olarak ayrıca duyusal olanın somut algısı, araştırma konusunu; düşünsel olanın somut algısı ise incelemenin sonucunu yansıtarak, soyutlamayı kolaylaştırır (Bilimler Akademisi: 444-445.).

Toplumun tarihsel anlarına ilişkin yanılgı ile bireyin, fizyolojik yanlarına bağlı olan yanılsamalar da algılamanın eksik olması sonucunda oluşan ve insana zararlı oluşumlardır. Bilimsel çalışmaların bu konuya ilişkin birbirine yakın kavramlar arasında ayrıntıları belirttiği bilgiler; toplumda hatalı kullanılan kavramlar ile egemen güçlerin bilinçli olarak çarpıttığı kavramlara karşı toplumsal bilincin uyarıcı niteliğindedir:

“... Yanılgı’ yı doğrunun bilinçli bir çarpıtılışı olan yanlışlık’ tan olduğu kadar, bireyin doğru olmayan davranışlarından kaynaklanan hatalar’ dan da ayırt etmek gerekir...”

Yanlışlık’ ı anlamsızlıktan ya da saçmalıktan ayırt etmek gerekir.

Psikolojik ve etik açıdan, isteyerek Yanlışlık ile istenmeyerek Yanlışlık arasında bir ayırım yapılır...” (Bilimler Akademisi: 520-521.)

Tarihsel toplumsal pratiğin kısıtlanmasından dolayı belli anlarda gerçekliğin çarpık algısından oluşan yanılgı ve insanın fizyolojik durumları nedeniyle gerçekliklerin tam algılanamayışı demek olan yanılsamaları, bireyin yaşadığı güncel gerçekliklerdendir. Temel bilgilerin ışığında çıkarsamalardan bulgulanan bu durum için yanılgı, tarihsel anlarda oluşmasından dolayı olgusal gerçekliklere özgü nesnel bir algılama hatası; yanılsamalar ise bireyin fizyolojik özelliklerinin neden olduğu, öznel algılama hatasıdır. Algılama sorunlarının ayrıntılı incelenmesinden bir çıkarsama olan bu tür bulgular, toplumsal bilinç biçimleri ile ilişkili olarak bireyin güncel iletişim sorunlarının giderilmesine de yardımcı olacaktır.

Yansımaları duyumsayan ve duyumları algılayan birey, deneyimlerden geliştirdiği belleme yeteneği ile bu bilgileri; bilinçli bir biçimde kullanmak üzere, toplumsal bilince aktarma ya da yansıtmanın toplumsal sorumluluğunu da yüklenir.

1.1.3. Belleme Yeteneği

Dünyadan görüngülerin insana nesnel yansımasında oluşan ham bilgilerin, toplandığı ve sıralandığı yer olarak tanımlanan bellek; tanımında belirtilen bilgi kavramı ile dolaylımsız bir biçimde bağ kurar. Bu bağlılışında temel dürtü, insanın doğayla etkileşiminden doğan sonuçları kendinde tutma/koruma yetisidir. Psikolojik/ruhbilimsel bu tanımlamanın aynı zamanda bilinç ile de yakın ilişkisi gündeme gelir. Çünkü insanın bu bilgileri bellekte korumasından amacı, ardı sıra gelen diğer etkinliklerinde onları kullanmaktır. Korunan bilgilerden yeni bilgiler üretmek için onları, sistemsel bileşimlerle zihinde süreçlendirmek; aynı zamanda

insanın, onlardan pratik olarak yararlanmasını da sağlar. Bu anlamda bellek, bireyin kurguladığı düşünsel gerçeklik modellemelerinin bütünüdür. İnsan belleğinin biyolojik işleyişi ise günümüzün ileri teknik bilimsel alanlarına uyarlanma aşamasındadır ve giderek geliştirilen yeni buluşlarla desteklenmektedir. Sibernetik/Güdümbilim, Genetik/Kalıtımbilim ve Biyokimya/Hücrebilim ile birlikte diğer bilimlerin ana konularından birini oluşturan bellek; düşünme ve amaçlı etkinlik türevi sayılan (*bilinç*) biçimleriyle de yakından ilgilidir. Ayrıca burada belleğe özgü iki durumun konuşma ile bağıntısını gösteren biçimler vardır: İnsanın çevresiyle dolaysız ilişkisinde biçimlenen gerçekliğin düşünsel modellemesini kapsayan “*konuşma-dışı bellek*” ve şeylerle ilgili daha yüksek düzeyde nesnel ilişki modellemesini içeren “*konuşma-içi bellek*”. Böylesi durumlara özgü konuşmaların yönlendiriciliğinde bellek, anlamlı bellemeye ya da nesnel mantığa dayalı yeniden üretimlere gider ve konuşma yeteneği ile insan; aynı doğrultuda modellenmiş nesnelerin dolaysız bir etkisiyle karşılaşmaksızın, bu yönde belirlenmiş hedeflere ulaşır. Böylece insan, bu tip bellek oluşumlarını yeniden/yapay üretim olanağı elde eder (Bilimler Akademisi: 43.).

Bellek konusunda gelişmeler geniş kapsamlı çalışmalarla, uluslararası düzlemde sürdürülmektedir. Bilgi sayar teknolojisiyle özdeşleşmiş bir (*RAM Bellek*) tırımı, Sibernetik/Güdümbilimi bağlamında yapay toplumsal ve bireysel bellek üretimi öngörüsünü geçiren örneklerdendir.

Arkeoloji/Kazıbilim ile yakın ilişkili olarak türetilen “*Kültürel Bellek*” kavramı, yaşayan belleğin silinmesi kaygısını da dile getirmektedir. Araştırmacı yazarın çalışmasında, burada belleğin anımsama ile bağıntısı gözlenmektedir:

“... Tüm belirtiler hatırlama kavramının, kültür bilimlerinin, çeşitli kültürel olgulara ve alanlara (sanat ve edebiyat, politika ve toplum, din ve hukuk gibi) farklı bir bütünlük içinde bakmayı sağlayacak yeni paradigması olmaya aday olduğunu gösteriyor...” (Assman, 2001: 17.).

Toplumsal belleğin, bireysel etkinliklerle bağıntısı ve tarihsel süreç içinde kültürel gelişmelerle yakın ilişkisi olduğu araştırmacıların ilgi alanlarındandır:

“... Toplumsal bellek dediğimiz şeyin, en iyi biçimde tarihin yeniden kurulması (rekonstrüksiyon) olarak adlandırılabilir, çok daha özgül bir pratikten farklı olduğunu belirtmemiz gerekir. Geçmişte gerçekleştirilen tüm insan etkinliklerinin bilgisi, ancak onların bıraktığı izlerden yola çıkarak edinilebilir...” (Connerton: 25.).

Bellek ile ilgili olarak diğer önemli kavramlardan biri olan anımsama, belleğin temelidir; aynı zamanda anımsamalar, ruhsallığın oluşumunda bireyin olumlu davranışlarından biridir. Çünkü bireyin beyinsel işlevi, yüksek düzey sinir etkinliği olması nedeniyle; ruhsal gelişmeye aynı derecede bağımlıdır ve anımsamanın tersi olumsuz bir davranış olan unutma ile sınırlanır. Ruhbilim, belleğe doldurulan bilgileri saymada unutmayı etkileyen iki terimle bunu anlatmaktadır; bilgileri belleğe sokma sırasına göre, “ileriye ket vurma” ve “geriye ket vurma”. Unutmanın toplumsal belleği de etkilemesinden irkilmenin bir sonucu olarak insanlar, bu durumu toplumsal bilinci uyarıcı bir atasözüyle açıklamak ve denetlemek gereği duymuşlardır: “... Hafıza-i beşer nisyan ile malûldür...”⁵

İnsanın belleme yeteneğini geliştirmesinin ve onu denetlemesinin önemli bir sonucu olan bilinçlenme, düşünsel sürecin ulaştığı en yüksek aşamadır; toplumsallaşma ile birlikte tüm yabancılaşmalarını da aştığı bu evrede birey, öz-bilincini biçimlendirerek kişilik özelliklerini de oluşturur.

1.1.4. Bilinçlenme

Bilinç ile yakın ilgisi olan ve kendine özgü kuramı da geliştirilmiş bir kavram olarak bilgi, bütünüyle insanların yarattığı düşünsel türetişleri yansıtır. Bireylerin topluma ilişkin, anlık ve özdeksel etkinliklerinin bir sonucu olan bilgi; bireyin insanla ilgili doğal dünya nesnelerinin temel özelliklerini, bağıntılarıyla gösterecek biçimde türettikleridir. Bilgi çeşitleri içinde bilimsel bilgi, bilimin gelişmesinden önce yaratılan gündelik bilgiden ayrılan yanıta; deneysel ve kuramsal bilgi-

⁵ İnsan belleğinin hastalığı unutmaktır.

lerden oluşturulan, işlenmiş bilgidir. Ayrıca, toplumsal gereksinimlere göre türetilmiş bilgi çeşitleri olarak; tarihsel destansı/masalsı bilgiler, dinsel bilgi ve sanat bilgisi türünden bilgiler de vardır. Bu bağlamda bilginin temel özelliği, toplumsal ve tarihsel koşulların belirleyiciliğinde geliştirilen bireysel etkinliklere dolaysız bağlı olmasıdır. Böylesi etkinlikler sonucunda birikerek nesnelleşen bilgi aynı zamanda, insanın toplumsal gücünün bir göstergesidir. Böylece bilginin dolayimsız işlevselliği ortaya çıkar, çünkü bilgi değişik kavramları derleyerek; onları kuramsal bir sistem bütünlüğüyle genelleştirir. Toplumsal sorumluluğun gereği olarak insan, türdeşlerine aktaracağı bilgiyi; ancak bu biçimde korumuş olur ve yaşamsal diğer etkinliklerini sürdürmesi için, ilerde geliştirilmek üzere onları belleğinde tutar. (Bilimler Akademisi: 53.).

Bilimsel araştırmaların bazılarında yapılan açıklamalardan, bilincin oluşma anına ilişkin çıkarsamalara rastlanmıştır. Bilincin, bilgi ve bilme ayrımında oluşabileceğine ilişkin bir bulgulaşa aşağıda örneklenmiştir:

“... Bu pratik bilgi toplumsal etkileşimleri canlandırmak için kullanılan beden hareketlerini içerir. Beden hareketlerinin disiplin ve kontrolü, beden hafızasında depolanmış ve sembolik eylemlerin uygun biçiminin edimsel düzenlenmesini sağlayan disiplinli ve kontrollü pratik bilgiyi yaratır. Bu pratik bilgi, bir kültürde tesis edilmiş ve toplumsal eylem biçimleri ve edimlere dayalıdır; dolayısıyla tarihsel ve kültürel olanakları bakımından çok sınırlı, oldukça özgül bir bilgidir... (Wulf: 210.).

Bilgilerin bellekte derlenmesi düşünsel sürecin bir aşaması olduğundan, deneyimlerin içinde yaşamına yararlı olanı seçme yetisi de aynı sistemde insan tarafından belleğin bir özelliği olarak geliştirilmiştir. Böylece, seçilen bilgilerin korunması ve gerektiğinde kullanılmasını; bireyin kendisi, düşünsel temel yeteneği durumuna getirmiştir. Bilme, insanların belleklerinde derledikleri bilgileri uygulama gücünü içeren düşünsel ve pratik etkinliklerinin bireşimidir. Böyle bir çıkarımdan hareketle, toplumsal sorunlarının nesnel yansımalarını duyumsayan; bunları anlık düşüncede buluşturan ve onları yaşamın gereksinimleri uyarınca değerlendirme

yeteneğini de geliştirerek evrimleşen toplumsal varlık, yine insanın kendisidir. Beyninde oluşturduğu düşünsel sürecin pratik sonuçlarını da hızlıca algılayan/kavrayan bireyin, bu yönde geliştirdiği tüm yeteneklerini kullandığı öznel yorumlama süreci bilinç olarak tanımlanır.

Evrin kuramının kurucusu Darwin (1809-1882), canlı türleri içinde seçicilik yeteneğini geliştiren insanın doğayla etkileşiminde kurallılık konusunu da işlemiştir:

“... ve her yeniliği, önemsiz de olsa, benimseyip değerlendirmek, insanoğlunun doğal özelliğidir...”

“İnsan yalnız kendi çıkarı için seçer; doğa ancak yaratıklara en yararlı olanları seçer...” (Darwin, 1976: 59. , 108.).

Bilinçlenmede bilgi ile yakın bağı olan kavramlardan birisi olarak bilme, bireyin eylemlerinde yaşamsal hedeflerini ve güdülerini belirleyen; toplumsal yaşamının tarihselliği içinde edindiği bilgileri derleyerek, biçimlendirmek için etkinlikte bulunduğu yaratıcı bir süreçtir. Yaşamsal gereksinimlerin zorlamasıyla başlayan bu süreç, gereksinimlerin karşılanması için üretimde kullanılacak nesnelerin; onları diğerlerinden ayıran temel özelliklerine göre, üretim için seçilmesi ve kullanılmasıyla devam eder. Böylece, doğada var olan cevher/töz ya da ham maddelerin işlenerek ürüne dönüşüm süreci; bireylerin toplumsal bilincine yansır ve madde ile birlikte tüm bu değişim süreci, insanın toplumsal belleğinde yer tutar. Bu durum aynı zamanda, bireyin doğaya egemen olmak için özdeksel ve ruhsal tüm güçlerini birleştirdiği bir dizi toplumsal pratik/uygulamalı etkinliğin de başlatılmasıdır. Ayrıca insanlar, toplumsal yaşamlarının gereği; sürekli bir arada bulundukları bu ortamı, iletişim aracı olarak da kullanırlar. (Bilimler Akademisi: 61.)

Bilincin bilme ve bilgi kavramlarıyla dil bilgisi bakımından köken bağıntısı olması, toplumsal belleği ve düşünsel süreci de yakından ilgilendiren bir algılama

sorununu gündeme getirir. Çünkü toplumların gelişmişlik düzeyine bağlı olarak toplumsal sorunlarının yansıtılmasında ve algılanmasında ortaya çıkacak bir kavramsal kargaşa, bireyin akıl yürütme sürecini de etkileyecektir. Toplumsal bilinci ve bilinç biçimlerini kapsayan bu durum ayrıca, bireysel bilincin oluşumunda kavramlar arası konuşlanmayı da belirler. İlgili diğer kavramlarla eitişimi kurulduğunda ise bilincin, kökteşlerinden bilmeye daha yakın ve pratik/deneysel bir kavram olduğu görülür. Bellek ise bilgi kavramı ile yakından ilgili olarak düşünüldüğünde, bireyin bilgi birikiminin düzenleme yeteneğini belirtmesinden dolayı duragandır. Bilinç, yansımaların duyumsanması ve çağrışımların uyarıcılığında; insanın algılama yeteneğini göstermesi bakımından, bilmenin eylemsi yanını da simgeleyen etkin bir durumdur.

Bilinçaltı ve bilinçdışı kavramları da bilinçlenme konusunun ruhbilimsel diğer önemli terimleridir. İdealist/ölkücü görüşlerin bu iki düşünsel durumu çarpıtmaları uyarısında bulunan Bilimler Akademisi (1997) bilinçaltını, etkin bir düşünsel sürecin; o anda gelişen bilinçli etkinliğin merkezi olmadığı gibi bu bilinçli sürecin, yalnızca akışkanlığını etkileyen bir özelliği olarak açıklamıştır. Bu özelliğin odaklanma ile ilgisi kurulduğunda ise bilinçaltı, konuyu anlamada ancak dolaylı biçimde etkili olan ve ilkesel olarak bilindiği için insanların odaklandığı konuyla; yalnızca ilintili, ana düşüncenin ona eşlik eden yan ürünüdür. Bu nedenle bilinçaltının kavranamasa da algılanan, bireyin odaklandığı konuyla ilgili koşullarda oluşan durumların ve sürekli yinelenen hareketlerin algılanan etkisiyle; bilinçli eylemlerin tümünde, bütünleyen yardımcı bir görevi vardır. Bilinçaltında bilinemez ve gizemli ruhsal olayların oluşacağını savlayan ölkücülük savunucularının bu yönde açıklamaları bilinç dışıdır. Çünkü bilinçaltının, bütünüyle bilinçlenme ile bağıntılı bir durum ve bilinen bir süreç olduğu bilimsel olarak açıklanmıştır. Bilinçlenmenin olumlu yanını gösteren bilinçaltı kavramı ile çakışan bir kavram olarak bilinçdışı kavramı da vardır. Ruhbilimsel ayrışım yöntemini/psikanaliz bulan S. Freud (1856-1939) tarafından da ayrıntılı incelenmiş bir süreç olarak bilinçdışı ise öznenin tepkisel bir durumudur. Bilinçdışı, bilinçlenme sürecinde eylemlerin nitelendirilmesi sırasında; eylemleri oluşturan nedenlerin bilinçte yan-

sımadığı ya da bu bildirişimin bilince ulaşmadığı ve bundan dolayı gerçekleşmeyen anları belirtir. Uyurgezerlik ve zehirlenme ile doğal uyku hali ya da uyutulma bunlardan bazılarıdır. Gerçekliğin bilincinde olunacak sınırların dışında olduğu için gerçekleşemeyen düşünsel süreçler de bilinçdışı olarak nitelendirilir. (Bilimler Akademisi: 60-61.).

Bilinçlenme bireyin toplumsal bilincini oluşturmaya başladığı dönemde hızlanmış, nesnel koşulların belirleyiciliği ve çeşitlenmesi ile birlikte toplumsal sorunların artış hızını da yükseltmiştir.

1.2. TOPLUMSAL BİLİNÇ

İnsanların tarihsel ve özdekçi/maddeci, toplumsal deneyimlerinin/pratiklerinin sonucunda geliştirdikleri; tinsel ya da düşünsel yaşam bilgisi, aynı zamanda toplumsal varlığın bir yansıması olan toplumsal bilinçtir. Toplumun gereksinimleri uyarınca toplumsal varlığın ve ayrıca bireyin uygulamalarında, etkin düzenleyici etkisi olmasından dolayı toplumsal bilinç önem kazanır (Bilimler Akademisi: 472.).

Toplumlar tarihinin ilk aşamalarında tekdüze yaşam biçimleri nedeniyle insan, giderek karmaşılaşan toplumsal yaşam biçimine uyum sağlamada zorluklarla karşılaşır. Zorluklara üstün gelmenin bilimsel yöntemini de kişi, öncelikle bireysel bellekte arar. Bireysel belleğin yeterli olmadığını gördüğünde ise bireyin başvuru kaynağı toplumsal bellektir. İnsan tüm bu üretici emek etkinlikleri sırasında, birbiriyle iletişim aracı olarak; konuşma dilini de geliştirmiştir. Bu aşamada, bireysel belleğinde biriken bilgileri yerinde ve zamanında kullanarak bilme yeteneğini de geliştiren insan; toplumsal ilişkileri sayesinde toplumun sorunlarına ilişkin nesnel yansımaların çağrışımlarını duyumsamış, bireysel bilincinde algılayarak toplumsal bilince yansıtmayı öğrenmiştir. İnsanlar böylece, kolektif yaşam biçimlerinde edindikleri deneyimlerin pratik sonuçlarından; giderek, bireysel bilincin üst aşaması olan toplumsal bilincin gelişimini de sağlamışlardır.

Toplumsal yaşama geçişin başlaması, bireyin öznel kaygılarını da içeren bir zorlamanın sonucudur (Belek: 19.). Tarihsel sürecin belirli dönemlerinde toplum-sallaşma ve toplumsal bilinç ilişkisi içinde bireyin evriminin incelenmesi, aynı zamanda toplumsal bilinç biçimlerinde toplumsal varlık olarak insanı yüceltmıştır. Yabancılaşmalarını aşma yolunda, daha iyi yaşam koşullarına ulaşma çabası ile bu durum; insanın çok yönlü etkinleşmesinde, bir isteklendirmeyi de gündeme getirmiştir.

Bilinç kavramının toplumbilimi açısından yorumu, toplumbilime ilişkin olgusal bir görüngü olduğudur. Toplumbilim çerçevesine indirgendiğinde bilinç kavramının işlevselliği, temeli toplumsallığa dayalı bilinç biçimlerinin aynı zamanda bilinci etkilemesidir. Bireysel ve toplumsal bilinç ilişkisi irdelendiğinde ise psikolojik/ruhbilimsel bilinçle bireysel bilincin, aynı bedensel yapıya bağlı oluşundan kaynaklanan durallık nedeniyle özdeş görünmeleridir. Toplumsal bilinç buna karşın, bireysel bilinçten ayrı ve dinamik yapısıyla toplumlara göre değişkendir. Çünkü toplumsal bilinç biçimleri de ayrıca bu değişimi yönlendirmektedir. Bilincin toplumsal süreç içinde oluşumu, ayrıca bireyin nesnel yaşam koşulları içinde edindiği deneyimlerine ve bireysel özellikleriyle birlikte toplumsal kazanımlarına bağlıdır. Bilinç olgusunun bu şekilde oluşması nedeniyle, birey üzerinde yönlendirici etkisi de olmuştur (Aytaç, 2003).

Toplumbilimin tarih ile bağı araştırıldığında ise toplumsal değişmelerin, ruhbilimsel çözümlemelerine değinildiği gözlenmiştir. Böylece bilinçlenmenin önemi ve düşünsel sürecin aşamaları ortaya çıkarılmıştır:

“... Bilinçlenmenin toplumsal değişmelerin hızını arttıracacağı da zaten bilinen bir gerçektir...”

“Çünkü toplumsal değişmeler insanlara arası, gruplar arası, sınıflar arası, toplumlar artası dengenin değişirliklerini yansıtmaktadırlar...”

Toplumsal değişmelerin yarattığı ya da getirdiği yeni ortam, insanın etrafında yeni bir uyarıcı ağı ve çok değişmiş yaşama koşulları yaymaktadır. Ve böylece

dönüşmüş bulunan ortamın çok çeşitli baskısı genel olarak insanın ruhsallığını, özel olarak insanın, duyma, düşünme, algılama ve isteme arzularını etkilemektedir... ” (Ergun, 2005: 38-39.).

Bilinç, maddeden sonra oluşmuştur ve maddi dünyanın yansımalarından biridir (Boguslavski vd. : 84-85.). Bilimsel bir olgu olması nedeniyle bireysel bilinç ve bilinç kavramı, yakın bir bağlantıya içindedirler. Bu durumun sonuçlarından sayılacak, nesnelerin kendiliğindenliği ile bireysel bilincin etkileşiminde geliştirilen bilinçli davranışlar; birbirlerinden ayrı birer bilinç biçimleri olarak toplumlar tarihinde yer almaya başladığı anda, toplumsal bilinci de etkileyecek düzeye gelmektedirler. İnsanın kendini nesnel koşullardan ayırmaya başladığı ve öznel tavırlarını geliştirerek, kendinin farkına vardığı bu dönem; toplumsal koşulları yaratanın da kendisi olduğunu algıladığı, toplumsal varlık olarak kendi yaratıcı gücüne yabancılaşmasının en az olduğu bir dönemdir.

1.2.1. Kendini Ayırma Bilinci

Sanatsal estetik/güzellikbilim, insanın doğa ile toplum arasında bilinçli etkinliğini dile getirmek ve geleneksel anlayışın karşısına çıkmasının yanında aynı zamanda, bireyin kendi ayırımında olmasını da amaçlar:

“...İnsan doğanın özel bir ifadesidir, etkin ve değiştirme yeteneği olan bir ifadedir, çevresindekilerden doğayı tanımlayabildiği ve onu işleyebildiği için ayrılır ve bu kapasiteye sahip olduğu için ‘ben’ demeye hakkı vardır...” (Eco, 2001: 195.).

İnsanların doğayla egemenlik savaşımında, kendinin bilincine varması ile ilgili evreler ilkçağlarda başlamıştır (Selsam,1976: 53.). Yaşanmış çağlar sürecinde insanlar, önce kendi bireysel gereksinimlerini karşılamak için yaşamlarını işlevsel bir şekilde sürdürmüşlerdir. İnsanın kendi özüne ilişkin bilincinin oluşma aşaması, “öz-bilinç” adı verilen değişik bir kavram ile de belirtilmiştir:

“... Gereksinimleri ve fizyolojik tepkilerinin etkisi altında hareket ederken hayvan, ‘öz-bilincinin’ zihinsel yetisine sahip olmayışından ötürü, bu tepkilerin

farkında değildir. İnsanda, her ne kadar davranışları bilincinin büyük ölçüde etkisi altında bulunuyorsa da, hiç bilincinde olmadan tutkulara (örneğin beğeniye ya da beğenmemeye) sahip olabilir. Ne var ki insan, gereksinimlerinin ve önüne koyduğu ve bilinçli olarak ardında koştığı amaçlarının pek çoğunun farkında olur...” (Boguslavski vd. : 105-106.).

Benzer biçimde özbilinç kavramı, insanın kendi bilincini anlatmada daha uygun bir kavram olarak görülmüştür:

“... Marx, Hegel’ i eleştirirken, ‘ Bu tür bir nesnellik insanın doğasına ve özbilincine uygun değildir, yabancıdır,’ der. ‘İnsanın yabancı bir şey olarak üretilmiş ve yabancılaşıyla tanımlanmış nesnel özünü yeniden sahiplenmesi yalnızca yabancılaştırmanın değil, nesnelliğin de aşkınlığını gerektirir. Bu demektir ki insan nesnel-olmayan tinsel bir varlıktır’ ...” (Eco: 186.).

Temel yaşamsal gereksinmelerinin somut olanlarını elde etme çabası ile ilk insanın, pratiğinde daha çok içgüdüleri uyarınca hareket ettiği; toplumsal bilincin gelişimi incelendiğinde ise bireysel bilincin, ancak somut düşünceleri soyutlamaya geçiş aşamasında ve konuşma dilini geliştiren insan türlerinde ortaya çıktığı saptanmıştır:

“... Konuşmanın tarih öncesi gelişimi hakkındaki veriler de, düşüncenin önceleri somut karakterli olduğunu, soyutlama yeteneğinin sonradan geliştiğini göstermektedir... Artık objelerin tamamlayıcısı olarak kelimeler, hattâ tek tük kelime cümleler bile vardır. Konuşmanın bu düzeyi ‘Dialogik Konuşma’ olarak adlandırılmaktadır. Dialogik konuşma, ben-ego soyutlamasının gelişmemiş olduğu bir döneme tekabül etmektedir. Çok daha sonraları, Neanderthal insan döneminde ‘Monolojik Konuşma’ denilen, moderne yakın artikülasyonu ve yapısal kategorileri (sintaks gibi) olan konuşma gelişmiştir. Monolojik konuşma, kişinin bireyselleşmekte, ‘ben’ bilincinin gelişmekte olduğunu gösterir. Artık bilinç, kendisi ile o anda doğrudan ilişkide bulunduğu kişilerin ve ilişki dışında olanların ayırımı yapabilmektedir...” (Belek: 41-42.).

Tarihsellik içinde, nesnelerin maddi varlık olarak tarihlerinden gelen ve aynı süreç içinde doğal yasalar biçimine evrilmiş kurallı durumları “*kendiliğindenlik*”; bireyin ya da bireylerin, kendi belirledikleri bir amaca/amaçlara yönelen etkinlikleri ise “*ereklilik*” (Bilimler Akademisi: 148-149.) olan “*bilinçliliği*” betimler. Tarihsel maddeciliğin temel kategorileri olan bu iki kavramdan “*kendiliğindenlik*”, toplumsal süreçte ortaya çıkan ve insanların denetleyemediği olayları kapsar. Doğal yıkımlar bunlardan en önemlisidir ve ayrıca kendine özgü yasaları da henüz bulunamadığından insanların önünde birer engeldirler. Aynı tarihsellik içinde ve toplumsal gelişimin bilinen nesnel yasalarına uygun düşecek biçimlerde insanların, hedeflerine ulaşmak amacı ile kendi geliştirdikleri yöntemsel etkinlikleri ise “*bilinçlilik*”tir. Bu anlamda “*kendiliğindenlik*” ve “*bilinçlilik*” ilişkisi, kuramsal ve deneysel bütünleşme içinde toplumların ekonomik politikalarında da önem kazanır (Bilimler Akademisi: 264-265.).

Ekonomik toplumsal politikaların yönlendiriciliğinde, yabancılaşmalarını aşarak kendini tanımlayan insan; bireysel/toplumsal gereksinmelerini karşılamak için, (*ben*) ve (*biz*) in bireşimini oranlamasıyla birlikte özgür iradesini toplumun bilincine daha sorunsuz yansıtmıştır. Ayrıca politik ereklilerini ve erklerini gerçekleştirme aracı olarak kitleler, toplumsal gelişme yasalarını da toplumsal çıkarları uğruna yönlendirdiklerinde; bilinç biçimlerinden birisi olan politikayı geliştirerek, kamu yönetiminde ondan daha çok yararlanmayı öğrenmişlerdir

Politik bilincin gelişimini inceleyen araştırmacı yazarın bulguları, bu konuda özgün çalışmalardan biridir. Toplumsal bilincin politika ile biçimlenmesini yazar burada genel olarak anlatmış, politikayı da toplumsal yaşamı simgeleyen kitlesel bir oyuna benzetmiştir:

“...Gittikçe siyasallaşan bir dünyada yaşıyoruz. Bir zamanlar, siyaset, güçlülerin ve soyluların kapalı kapılar arkasında yürüttüğü ince bir saray oyunu idi. Şimdi kitlelerin oynadığı, gürültülü, katılımlı kalabalık bir oyun oldu. Radyo, televizyon, gazete aracılığı ile evimize, yürüyüş ve afişlerle sokağımıza, eğitim ve ey-

lemlemlerle okullarımıza girdi. Güncel ve sıradan bir olay şimdi siyaset. Bu niteliği ile siyasetin, pek küçük yaştaki çocukların bile yaşamına girmesinden daha doğal bir şey olamaz...” (Alkan, 1989: 29.).

Tez çalışmasına ilişkin bulguların çıkarsamalarına ek olarak bireyin, kendini dış dünyadan soyutlaması; aynı zamanda düşünsel sürecinin, geçici ve özel bir anını kendine ayırmasıdır. Bu durum ayrıca, toplumsal görevleri olduğu bilinciyle insanın; bir an için de olsa kendi dışında gelişen nesnel sürece, olumlu yabancılaşmasıdır. Burada bireyin, kamu yönetişiminin politik güçlerinden ve toplumsal çıkar gruplarından biri olduğunu algılaması: diğer bilinç çağrışımlarından, sınıf bilincini ortaya çıkartacaktır. Toplumu kendi gereksinimlerine göre değiştirmek için örgütlenmesi konusunda, bireyin; kendisi ile birlikte aynı politik bilinci paylaşan insanlarla partiler, sendikalar ve dernekler kurması ise sınıfsal dayanışma yeteneğini de geliştirecektir.

Aynı yazar toplumsal politikanın biçimlenmesinde sınıfların etkisinden söz etmekte ve politikanın, özdeksel koşulları sermaye sınıfının oluşturduğu anamalcı sistemlerde ekonomik güçle orantısını kurmaktadır:

“... Toplumsal sınıfların etkisi, diğer toplumsallaşma etmenlerinin tümü üzerine yansıyan, hepsine damgasını vuran bir boyut gibi. Hiçbir etmen, toplumsal sınıf kadar yaygın, sürekli, derinlemesine iz bırakmıyor. Ailede, iş çevresinde, okulda, arkadaşlık gruplarında daima hazır bulunan, etkisini gösteren bir olgu toplumsal sınıf. Siyasal toplumsallaşma etmenleri üstüne yapılan araştırmaların ana amacı toplumsal sınıflar olmasa bile, bu çalışmaların yan ürünü (bazen de beklenmedik ürünü) olarak toplumsal sınıf etkisi ortaya çıkıyor. Şu ana kadar gördüğümüz çalışmalardan toplumsal sınıfları incelemek amacı ile yapılanların sayısı çok düşük...”

Yapılan araştırmaların hemen hemen hepsinde ve tekrar tekrar ortaya çıkan bir bulgu, siyasal etkinlik duygusunun emekçi sınıfta son derece düşük, burjuva sınıfında yüksek oluşu...” (Alkan: 130.).

İnsan bilinci, dış dünyanın ilişkileri ve kendisi ile dış dünya arasında ilişkileri yansıtmalarının yanı sıra; içinde bulunduğu ortamda diğer nesnelerin birbirleriyle olan bağlarını da yansıtır. İnsanın kendi duyumlarından başlayarak, tasarımları ve kavramlarına ilişkin bilinç yansımalarının kopyaları da olduğundan; diyalektik maddeciliğe göre insan beyninin düşünsel süreçte yarattığı imgelerin asıllarını, kopya ve orijin olarak ilişkilendirmesi de olanaklıdır (Boguslavski vd. :105.).

Yeni algıların her birisinin, insanın daha önce pratiğinde geliştirdiği deney ve algılama sırasında; anlık olarak psişik/ruhsallık durumuna bağımlı olmasını, “*tam algı*” kavramı ile açıklayan “*Leibniz*”’dir. Bu düşünür, “*algı*” terimine karşılık gelen ve insanın “*kendinin-bilinci*” anlamında “*tam algı*” terimini türetmiştir (Bilimler Akademisi: 455.).

Nesnel dünyadan farklılığın duyumsanması ile duyumsama sürecinin bütünselliğinin ayrımsanması sonucunda insanların, bireyselliğe ulaşması olarak açıklanan kendinin bilincinde olmak; aynı zamanda insanın kişilik oluşumunda, düşünce/duygu/istek ve çıkarlarına uyan davranışlarını ya da eylemlerini kapsar. Ayrıca insanın toplumsal üretici etkinliklerinin sonuçlarından biridir. Çünkü insanın doğayla dolaylı ilişkisinde deneyimler edinerek aletleri kullanması, onun emeğiyle doğayı ve kendini yenilemesi demektir. Toplumsal emek aracılığıyla türdeşleriyle kendini özdeşleştiren insan, üretici niteliğiyle ürettiği nesneden kendini ayırmanın bilincine varır. Konuşma ve dilin öneminin arttığı bu evrim sürecinde, bilinç ile birlikte onun bir türevi olan insanın “*kendinin-bilinci*”; gelişimin en yüksek aşamasıdır. “*Gensler*”⁶ le ilgili dönemin kolektiflerinde soğurulmuş olan bireysel bilinç, bu sistemin sonunda uygarlığın başlaması ile ortaya çıkar. (Bilimler Akademisi: 266-267.).

Kendinin bilinci aynı zamanda insanın, toplumsal varlık olgusu ve toplumsal

⁶ Gensler Dönemi: Aile benzeri ve kendine özgü kuralları olan küçük insan toplulukları, klan; aşiretleri oluşturan topluluk.

bilinç olgusu arasında bir köprü olduğunu da yansıtır. Toplumsal bilincin geçmişten geleceğe aktarılması, ancak güncel görevdeşliğin yaratılması ve düşünsel işlevsellikğin toplum yararına arttırılması ile olanaklıdır. Toplumsal bilinç biçimlerinin geliştirilmesi de toplumsal varlık ile toplumsal bilinç biçimlerinin arasında köprü görevi üstlenen insanın, bu alanda yarattığı görevdeşliğinin düşünsel bir ürünüdür. Araştırma çalışmasının bulgularından yapılan bu çıkarsama, tez çalışmasına özgüdür ve bireyin kendini toplumsal varlık olarak görmesi ile birlikte aynı zamanda kendini ondan ayırma/soyutlama bilincini oluşturma yeteneğinin göstergesidir.

1.2.2. Toplumsal Varlık ile Toplumsal Bilinç Olgusu

Dünyanın nesnel olarak bilinçten ayrı ve bilince yansıyan bir madde/özdek olduğunu belirten maddeci düşünbilim; temel kavramlarından biri olan varlık ile yakından bağıntılı, toplumsal varlık kavramını da tanımlamıştır. Bu anlamda varlık, bireylerden oluşan toplum kavramı ile bileşik biçimiyle; düşüncede soyutlanarak, yeni bir kavram olan toplumsal varlık türetilmiştir. Bu düşünsel türetim, diğer alanlarda gelişmelere benzer biçimde; aslında, bilimsel gelişmelerin doğal bir sonucudur. Toplumsal sorunlara çözüm gereksinimi, her alanda bilimlerin çeşitlenmesini de zorunlu kıldığından; toplumcu görüşler temelinde toplum bilim ve toplumsal bilimler, ayrı bilim dalları olarak işlenmeye başlanmıştır. Toplumsal ekonomik gelişmelerin sonucu olan üretim biçimlerinin yer aldığı üretim ilişkileri içinde insanın; yarattığı maddi ve manevi artı değerlerini, bilimsel yöntemler ile soyutlama/kavramlaştırma yeteneğini geliştirdiği de unutulmamalıdır. Çünkü toplumsal bilinç biçimlerinden düşünbilimin temel sorusuna (Bilimler Akademisi: 169.) yanıt arayan insan, bu önemli yetileri aracılığıyla kendinin bilincine de varmıştır. Toplumsal varlığı kavram olarak açıklamakta yararlanılan, “*mantık biçimleri*” (Bilimler Akademisi: 317.) ile “*tikel*” ve “*tümel*” terimleri (Bilimler Akademisi: 470.) burada konuyu algılamayı pekiştirecektir:

Örneğin, toplumsal varlığın içinde tümelden gelen insan vardır ve tikeldir. Tikelden tümele giderek toplumsal varlığı oluşturan insan, kendini toplum ile özdeş-

leştirdiği için tùmeldir.

Varlık kavramı, toplumsal varlık olarak konuyla yakın bağı olduğı gibi düşün-bilimin de çağlar boyunca ana konularından biri olmuştur:

“...Eflatun’a göre de, varlık (existence-vücut) kendi kendine özüyle kavranılan ve her şeye şamil olan bir kavramdır.

Aristo da varlığın (being) en tùmel bir kavram olduğunu ve mantıkça cins olmadığını ifade etmektedir...

Farabi de varlığın (vücut) kendisinden daha kapsamlısı bulunmaysan bir kavram olduğunu... bundan ötürü hiçbir anlamın içine girmediğini anlatır...” (Atay, Hüseyin; 2001: 39-40.).

İnsan düşünme yeteneğini kazanmasıyla birlikte, metafizik/doğaötesi güçlerin varlığına da inanma gereksinimi duymuştur. Dinlerin ortaya çıkışıyla hızlanan ve giderek gizemli görüşlerden beslenen insan, toplumsal psikolojik/ruhbilimsel gereksinimleri uyarınca; dinin toplumsal bilinç biçimi olarak algılanamadığı dönemlerde⁷, karmaşık düşünceler içindedir. Metafizikte/doğaötesinde kendi varlığını arayan insan bu durumda, kendisi için yararlı bir üst yapı kurumuna dönüştürdüğü dinden çokça etkilenmiş; böylece kendi mutlak varlığına da yabancılaşarak, evrimleşmesini sürdürmüştür. Yabancılaşmanın yoğun yaşandığı gelişmiş sermayeci toplum biçimlerinden kapitalizmde ise insan, kendi yarattığı artı değerlerinin bir bileşimi olan; toplumsal varlık bilincinden ve dolayısıyla bireysel olarak kendi bilincinden de uzaklaşmıştır. Egemen yönetici güçlerin yönetim erklerinin sürdürülmesi için, toplumsal olan her oluşuma karşı baskıları; insanda toplumsal varlığını koruma ve sürdürebilmenin koşullarını da zorunluluk durumuna getirmiştir. Birbiriyle çelişik bu karşıtlıklar, ilkel/komünal toplum sistemi döneminden (Bilimler Akademisi: 237.) bu güne yansıyan ve insanın; yaşam güçlüklerine karşı

⁷ Günümüz koşullarında da bu durumun yeterince algılanamadığı tez çalışmasının temel varsayımlarındandır.

koymak için, birlikte hareket etmeyi öngören toplumsal dayanışma bilincini de çağrıştırmıştır. Bu durumun bir sonucu olarak, deneyimlerinin bilincine yansımalarıyla; zihninde oluşturduğu soyut algı ile insan, toplumsal varlık düşüncesini ve kavramını yaratmıştır.

Varlığın bireyselden toplumsala dönüşmesinde doğaötesi düşüncenin de katkıları çoktur. Dinin etkisini İslâm düşünbiliminde görmek ve birbirlerini bütünleyen toplumsal bilinç biçimlerinden düşünbilim ile dinin, bu konuda bağıntısını kavramak için; İbn Sina'nın "*varlık nazariyesi*", yaşadığı tarihlerde (980-1036 M.) İslâm dinini seçmiş Türkiye'de değil de, Avrupa'da ders kitabı olarak okutulmasından dolayı önemlidir (Atay, Hüseyin: 1.):

"...İnsan, her şeyden şüphede olabilir. Ama şüphede olmadığı bir şey vardır, o da insanın kendi varlığıdır. İnsanın kendinin var olmasından şüphe edemeyeceği sabit olduktan sonra, kendisinin ne olduğunu da bilmek ve tesbit etmek zarureti doğmaktadır.

İbn Sina, insanın kendi varlığından emin olmasını da ayrıca temellendirmek için insan nedir? sorusuna cevap bulma zorunluluğunu duyar..."(Atay, Hüseyin: 119.).

Yaşadığı yer ve zamanda İslâm dinine bağlı bir düşünür olarak ileri sürdüğü varlık kuramıyla, akılcı düşüncenin yaygınlaşmasına çalışmış olan İbn Sina; ayrıca, ilkçağ düşünürlerinin bilgilerini de kendi yorumuyla bugünlere yansıtmıştır. Burada gözden kaçırılmaması gereken bir önemli durum saptaması ya da bulgulara daha vardır. Ülkesinde dönemin bilginlerinin görüşlerini, toplumun kendi dininden olsa da önemsemeyen yöneticilerin; toplumsal gelişmelere bu denli engel olmak istemesi, toplumsal varlığın ve toplumsal bilinç biçimlerinin araştırılmasında önemli bir nedendir.

Canlıların evriminde türler arası gelişim çizgisi içinde kendini diğerlerinden ayıran özelliklerle donatan insanın, bireysel bilincini oluşturmaya başladığı; üretim aletleri yapımı ve üretim aşamasında, toplumsal bilincini de geliştirmeye baş-

ladığı kabul edilmektedir. Bedensel gelişmeleri de değişime uğratan zorlayıcı koşullar, toplumsal ilişkilerin sürekliliğini insan türünün sürdürülmesiyle özdeş kılmıştır. Tarihsel süreç içinde, toplumsallaşmanın artı değer getirileri çoğalmış; burada üretim ilişkilerinin belirlediği gereksinimler, insana konuşma yeteneğini de kazandırmıştır. İletişim aracı olarak konuşma dilinin ortaya çıkışı da bu dönemin dolaysız bir sonucudur. Konuşma dilinin gelişmesine bağlı olarak insanın öğrenme süreci hızlanmıştır. İnsanların diğer canlılardan ayrıldığı, taklit yerine; düşünme ve düşündüklerini toplumun yeni kuşaklarına yansıtma yeteneği ile bireylerin toplumsal sorumluluğu belirginleşmiş, giderek bu durum amaçlı bir etkinliğe dönüştürülmüştür. Öğrenmeyle edinilen somut bilgilerin nesnel yansıması da insan beyninin işlevsel süreçlerinde işlenerek, onların soyut düşünceyle toplumsal bilince yansıtılması sağlanmıştır (Belek: 21.) .

Toplumsal bilincin tarihsel süreç içinde, bireysel bilinçlerin toplumu ilgilendiren pratik yanlarının bir toplamı olarak ortaya çıkması; aynı zamanda düşünsel süreçte, kendine yakın diğer soyut kavramların türetimini de beraberinde getirmiştir. İnsanların, toplumsal belleğinde derlediği bilgi birikimlerini; bilmenin pratik akılsal anlığı içinde geliştirdiği bu durum, aynı zamanda toplumsal bilinç biçimleri ile geleceğe yansıtması/aktarmasıdır.

Konuya ilişkin olarak ayrıca, açık kanıt özelliği gösteren çıkarsama ve bulgu sayılacak önemli bir tanıt daha vardır. Yaşadıkları tarihsel/toplumsal olaylar sonucu insanların, oluşturdukları toplumsal varlığın ve toplumsal bilincin nesnel somut olgu olmasının yanı sıra; bu somut durumun bilince yansımalarından geliştirdikleri toplumsal bilinç biçimlerinin, bilimsel bir olgu olarak da ortaya çıkarılmasıdır. Toplumsal bilinç biçimlerinin ortaya çıkarılma nedenleri ise toplumların ekonomik ve politik gereksinimlerinden kaynaklanan sorunlarına daha pratik çözümler aramaları ile ilgilidir.

Toplumsal sorunların ergonomik ve pratik çözümlerinde temel oluşturan bireylerin ruhsallıkları, toplumsal ruhbilimin de sürekli bir araştırma konusu olmuş; tarihsel süreçte yaşanan çeşitli zamanlarda, ülkelerin ekonomik politikalarını de-

rinden etkilemiştir. Tez çalışmasının çıkarsamalarından birisi olarak değerlendirildiğinde bireyin ve toplumun ruhsal durumu, toplumsal ruhbilim açısından kamu yönetişiminin de göstergelerinden sayılmalıdır.

1.2.3. Ruhsal Durum ve Toplumsal Ruhbilim

Bilince nesnel/öznel yansımaları algılamanın önemli bir etkeni olarak, canlıların doğayla etkileşiminde karşılıklı geliştirdikleri işaretler sisteminin ürünlerinden ve koşullarından biri psişik/ruhsallık kavramıdır. Bireyin öznelliğini yansıtan bu kavram insanın iç dünyasında gelişen durumları, duygulardan düşüncelere götüren görüngülerin biçimlenişi olarak anlatır. Biçimlenişin temel görüngüleri ise duyular, algılama ve ön kavramdır. İnsanda, kendi dışında var olan nesnelerden yansımaları duyumsama ve algılama ile birlikte ruhsal sürecin biçimlenişi başlar; kendi yaratıları olan ön kavramların oluşturulmasıyla sürdürülür. Ruhbilimde/Psikolojide ruhsallık, insan zihninde kendi ve çevresi ile ilgili gerçekleri yansıtabilmenin ruhsal modellerini de oluşturur. Modeller, aynı zamanda insanın; nesneler üstünde kendine özgü ve düzenleyici, etkime izleridir. Canlıların yaşamında gelişmeler, çevre ile etkileşimlerinin karmaşık biçimler almasına da yol açmıştır. Ruhsallığın belirginleşmesi canlıların evriminde, hayvanların yüksek sinir sistemini barındıran organ olan beynin oluşumunun ardından; insanın toplumsal üretim ilişkileri içinde geliştirdiği, konuşma diliyle yakından ilgilidir. İnsanda biyolojik bir gelişme olarak, beyni ile birlikte sinir ağlarının daha yüksek düzeyde ve yeniden kurulması; toplumsallaşmanın bir getirisi olan, olayların önceden tasarlandığı eylemsel öngörüü de başlatmıştır. Tarihsel süreç içinde ruhsallık, toplumsallaşmanın insana sağladığı bu üstünlükler ile gelişmiş ve biçimlenmiştir (Bilimler Akademisi: 394-395.).

Kitlelerin ruhsal durumunun toplumsal bilinç ve bilinç biçimlerine etkisi olduğu, tarihsel sürecin her döneminde rastlanan bir olgudur. İmparatorluklardan ulus devletlere geçişin toplumsal karmaşasında, ruhsallığın kitle eylemlerini yönlendi-

rici etkisi olduğunu açıklayan yazarlar (Gustave Le Bon-1895)⁸ ; kendi bulundukları yer ve zamana göre, değişik tahliller yapmışlardır:

“... Milletlerin mukadderatı artık hükümdar divanlarında (müşavir meclislerinde) değil, kitlelerin ruhunda hazırlanmaktadır.

Halk sınıflarının siyasi hayata katılmaları ve gittikçe ilerliyerek idareci sınıflar haline gelmeleri, içinde bulunduğumuz intikal devresinin en göze çarpan hususiyetlerinden birisidir...” (Le Bon, 1969: 21.).

Toplumsal varlığın ruhsallığını inceleyen bilim dalı olan Toplumsal Ruhbilim, toplumsal bilinç biçimlerinin önemli bir bileşenidir. Günlük yaşamın toplumsal ruhbilimi (toplumsal hizmetler-aile-boş zamanlar) ile toplumsal bilinç biçimlerine ilişkin (din-politika-bilim-sanat-vb.) ruhbilimleri, Toplumsal Ruhbilimin çeşitli dallarındandır (Bilimler Akademisi: 478-479.).

“...Çünkü sosyal psikolojinin gerek bir evrensel bilim olarak, gerek toplumsal gelişmeye yönelik uygulamalara katkı olarak potansiyeli çok yüksektir...” (Kâğıtçıbaşı, 1986: 17.).

Türk Sosyal Bilimler Derneği’nin de Türkiye’de “*Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi*” başlığı ile 1985 yılında düzenlediği bir bilgi şöleni; Toplumsal Psikolojinin/toplumsal ruhbilimin önemi ve Türkiye özgülünden yansımalarını betimlemiştir. Yeni bir bilim olan Toplumsal Ruhbilim’ in uluslararası gelişimine katkı sunan bu tür çalışmaların yetersizliğinin eleştirilerek değerlendirildiği bilgi şöleninde, bilimin bu alanında geliştirilmesine ekonomik kaynak aktarılması ve yeterli kurumlaşma ile kadro sağlanması sorunlarına da değinilmiştir:

“... Sosyal psikolojinin bir çalışma alanı olarak belirmesi Ankara’da gerçek-

⁸ Araştırmacı yazarın bu çalışmasının tarihi -1895, Toplumsal Psikolojinin/Toplumsal Ruhbilimin bilim olarak ortaya çıkış tarihi -1890’ lı yılların sonu ile de örtüşmektedir.

leşmiştir. Amerika’ da doktorasını tamamlayan Muzaffer Şerif, 1930’ların sonuna doğru Türkiye’ye gelerek ilk önce Gazi Eğitim Enstitüsü ve sonra D.T.C.F.’ de dersler vermiştir... Sosyal psikolojik nitelikteki ilk çalışma, bu dönemde, Şerif tarafından gerçekleştirilmiştir. Dış çevre ile değişik derecede ilişkisi olan beş köyde teknolojinin, psikolojik ve sosyal psikolojik algı ve karar yargıları üzerindeki etkisini araştırmıştır...” (Acar-Şahin, 1986: 23-24.).

Toplumsal Ruhbilim aynı zamanda, “toplumun maddi ve manevi koşullarını iyileştirme”⁹ görevi ile günümüzün toplumsal devlet anayasalarında tüzesel bir olgu olarak da yer almıştır. Tüzenin/hukukun, toplumsal bilinç biçimlerinden biri olduğunu tanıtlamanın açık bir kanıtı sayılması gereken bu somut olguyu tanıtlamanın temelinde ise tez çalışmasının mantıksal ilişkilerinden bir çıkarım olması vardır.

Toplumsal ruhbilim göstergelerinin, toplumun yarattığı ve zaman içinde oluşturduğu aktöre normları/düzgüleriyle yakın ilişkisi vardır. Toplumsal bilinçlenme sırasında toplumun, kendine özgü toplumsal ahlâk/aktöre değerlerine yabancılaşması; toplumsal ruhbilim ölçütlerini etkileyeceğinden, kamu yönetişiminde de bu duruma ilişkin sorunlar ortaya çıkacaktır. Yabancılaşmanın toplumsal bilinçlenmede olumsuz etkilerine neden olacak bu durum, toplumsal ruhbilim açısından dikkatli değerlendirilmelidir.

1.2.4. Yabancılaşmaların Toplumsal Bilinçlenmede Etkileri

İnsanın kendi yarattığı özdeksel ve tinsel tüm değerlerin dışında olması durumuyla, giderek kendini onların yönlendirmesine bırakması sürecine girmesi olarak

⁹ T.C. Anayasası Madde 5- Devletin temel amaç ve görevleri, ... kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan politik, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır.

tanımlanacak yabancılaşma kavramı (Bilimler Akademisi: 519-520.); düşünsel yaratıların zorunlu bir ön koşulu olan soyutlama kavramı ile de bağdaşır. Bireye yansıyan somut duyum algısının, işlenmiş bilgi olarak herkesin algılayacağı soyut kavramlar haline getirilmesi; kavramların konuyla ilintili olmayan tüm bağlaşıklarından yalıtılması ya da bireyin onlara yabancılaşmasını da zorunlu kılar. Yabancılaşma bu yönüyle, bireyin düşünmesine yardımcı ve olumlu bir kavramdır. Benzer bir durum olarak bilimsel araştırma ve inceleme yöntemlerinde; çalışma konusunu diğer konulardan yalıtma biçimiyle de kullanılabilen yabancılaşma, bu anlamda soyutlamayla örtüşür:

“... Biz burada yabancılaşmayı, tabiata ve dış dünyaya karşı içselleşmek, sosyal ve kültürel dünyayı yabancılaşmış kavramlarla algılamak anlamında kullanmıyoruz. Kendi kimlik ve şahsiyetini oluşturan tarihi, sosyolojik, kültürel, psikolojik sürece ve bütünlüğe aykırılık ve onun dışına çıkma, toplumun değerlerinin uzağına düşüp başka değerleri benimseme veya benimsemeksizin tekrarlama anlamında kullanıyoruz...” (Sezen, 2002: 93.).

Sanatla ilgili durumlar için yabancılaşmanın olumlanması ise insanın, o an içinde bulunacağı rol/görev konumuna odaklanmasını gerektiren; tiyatro, sinema sanat dallarının pratikliğinden kaynaklanır. Sanatın diğer anabilim dallarından, resim ve heykelin temel öğretilerinde de sanatçının imgelemi için; yabancılaşma ve soyut algıyı, pratiklerinin zorunlu birer ögesi olarak yaratıcılıkla örgülemeleri vardır.

İnsanın bireysel/toplumsal yaşamda karşılaştığı somut sorunlarını çözmek için, onları zihninde soyutlama anında başvurduğu yabancılaşma; bu anlığın dışında, genel olarak olumsuzlukları çağrıştıran bir kavramdır. Tarihsel sürecin bireye ve topluma göre gelişmesinin her döneminde, insanın kendine yabancılaşmasıyla başlayan bu sorunu; toplumsal ilişkilerin karmaşıklaşmasıyla artan oranda sürmüş ve bireyin topluma yabancılaşmasıyla hızlanarak, toplumsal bilince de tümüyle olumsuzluk anlamında yansımıştır:

“... Türkiye’de sağ sol, sol da sağdır. Türkiye’nin ‘solcuları’ gericidir. Türki-

ye'nin ilericileri 'sağ' cenahta görülen geniş İslâmcı halk kitleleridir! ..." (Küçükömer, 2012: 11-12.).

Yabancılaşmanın bu biçiminde sürecin tersine döndürüleceğine dikkat edilmelidir. Çünkü burada yansımaların somut duyular ile algılanması çarpıtıldığından, bireylerin soyut algısı ya da soyutlama yeteneği olumsuz yönde etkilenecektir. İyi soyutlanamadan toplumsal bilince aktarılmak ya da yansıtılmak istenen kuramsal düşünce ise somut duyuların tam algısını geciktirecek, yanılsama ve yanılgılara neden olacaktır. Benzer durumların sakıncalarını gidermek için bu tez çalışmasında veriler, nesnel somutluklarının duyumsanması ile birlikte algılanarak temel varsayımın dolaylı varsayımları türetilmiştir. Olumsuzun yadsınması diyalektik yasasıyla geçerliliği sağlanacak olan bu soyut algı yaratıları ya da mantıksal çıkarımlar; Varsayımlar kısmında, gerçekleşme olasılığı yüksek bilimsel öngörüler ve önerilere dönüştürülmüştür.

Gelişmiş anamalcı ülkelerin de önemli sorunlarından biri olan yabancılaşma, sömürgelerinde ezilen ulusları ezen uluslar olarak daha farklı algılanır. Bu tip ülkeler için yabancılaşma, hammaddelerini ucuza satın aldıkları ve onlara kendi işlenmiş ürünlerini pahalı satarak; sömürdükçe bağımlılaştırdıkları, üçüncü dünya ülkelerinden göçen yurttaşları için geçerlidir. Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere gelişmiş anamalcı ülkelere göçerek, başka bir ülkede yaşamlarını sürdürmek zorunda bırakılmış olan göçmenler; kendi anadillerine ve ülkelerine özgü yaşam biçimlerine yabancılaşmak, yabancı olarak geldikleri yabancı ülkeye uyum göstermek zorundadırlar. Üstelik bu zorunluluğun olumsuz bir sonucu olan yabancılaşma, göçmenlerin kendi isteği de değildir:

"... Kapitalist üretim ilkin, emek sürecinin nesnel ve öznel koşullarını, bağımsız bireysel emekçiden koparıp ayırarak geniş ölçekte gelişir, ama onları, bireysel emekçiye egemen olan ve ona yabancı güçler olarak geliştirir.

Böylece sermaye çok gizemli bir varlık haline gelir.

Sermaye bu çerçevede (1) artı-emeğe zorlayan bir güç olarak; (2) toplumsal

emeğin üretken güçlerinin ve bilim gibi genel toplumsal üretken güçlerin emicisi ve sahiplenicisi (kişileşme) olarak üretkendir...” (Marx, 2003: 167-168.).

Kapitalizmin emperyalist aşamasında, paradoksal/çözülemez çelişkilerinden biri de bu türden zorunlu yabancılaşmalardır. İnsanın emeğiyle yarattığı artı değerlerine yabancılaşması (Marx:157-168.) sonucunda oluşan ve sömürücü sistemin, eşitsiz gelişim yasasını da kullanarak geliştirdiği; küresel ekonomik politikalar, bu durumun toplumsal yansımalarıdır:

“... Toplum gittikçe kendinden uzaklaşabilir veya sosyal tabakalar arasında birbirine yabancılaşma, çatışma ve derin yarıklar halinde sosyal fay hatları oluşabilir...” (Sezen: 96.)

Yabancılaşma, en kötü biçimiyle; anamalcı sistemin ekonomik desteğini alan medya aracılığıyla, toplumsal bilince yansıtılır. Toplumsal bilinç biçimlerinden sanatı da kullanan sermaye eksenli sistemlerin, toplumsal gerçekliklerin algılanmasını; kendi ekonomik ve politik çıkarlarına göre yönlendirmesi, günümüz medyasından açıkça izlenmektedir. Çağdaş ve güncel bilgiyi aktarıcı, “sosyal medya” kavramı ve uygulamalarının bu aşamada ortaya çıkması rastlantı değildir:

“... Türkiye’deki aydın o derece kendi kimliğinden, kendi değerlerinden uzaklaşmıştır ki, yalnız dinî değil, milli olanlarla ve kültür kimliğiyle alay eder duruma düşmüştür...”

Aydınımız, özellikle medyadaki aydınımız, samimi olmamıştır. Kendinin ve kendi dünyasının çıkarlarını ön planda tutmuştur...

Kendinin olandan çok başkasına ait olanı sevme alışkanlığı, birçok şeye kaynaklık etmektedir...” (Sezen: 149- 151.).

Yabancılaşmanın yaşandığı toplumların çelişkilerini yansıtması bakımından Türkiye’de, bölgesel farklılıklarda görece algılanan ve yıllar öncesinden bu güne çözümlenemeyen bir “Ulusal Sorun” vardır. Yıllarca anadillerine yabancılaştırıl-

mak istenen Kürt halkına, günümüzde devlet kanallarından sunulan; Kürtçe televizyon yayını serbestliğiyle birlikte anadilinde savunma¹⁰ ve eğitim hakkı, bu duruma ilişkin somut bir göstergedir:

“... Bu yasa nedeniyle, ana, Kürtçe konuştuğu için cezaevine konan oğluyla görüştürülmemiş; bu yasaya dayanılarak düğünde söylenen Kürtçe bir türkü nedeniyle, nice sanatçı, karakoldan cezaevine taşınmıştı. Ya da yurt dışında yaşamını yitirmişti...” (Erdost, Ocak 2005: 47-48.).

Türkiye’de yaşanmakta olan toplumsal bir yabancılaşma sorununu, Avrupa gezisinde gelişmiş ülkeler medyasına değerlendiren günümüz Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Abdullah Gül; konuya ilişkin açıklamasında, eleştirel bir yaklaşımla birlikte önerilerini de sunmaktadır:

“... ‘Ben Türk değil Kürt’üm, bu toprağın insanıyım’ diyen insanlara zorla ille de Türksün dedirtmişiz. Bunlar bizim yanlışlarımız. Bunu yaptığımız için güç verdik, enerji verdik. Bugün özgüven içinde bunları halletmeliyiz. Bugünkü anayasa bile, Türkiye’deki tüm kültürleri korumamızı emrediyor’...” (Gül, 03.04.2013: TRT Haber).

Tarihte yabancılaşma ile ilgili açıklamalara Fransa’da J. J. Rousseau, Almanya’da Goethe ve Schiller gibi aydınlanmacı görüşün temsilcilerinde rastlanır. Aydınlanmacılar, insanın karakter yapısına ters düşen; anamalcı özel mülkiyet ilişkilerinde yabancılaşmayı, karşı çıkışın nesnel anlatımı sırasında görmüşlerdir. Klasik Alman düşünbiliminde Hegel nesnel dünyanın, yabancılaşmış ruhsallık/tin olduğunu ülkücü yaklaşıma göre ileri sürmüştür. Aynı düşünce akımından Feuerbach, insanın özüne yabancılaşmasını din; aklın yabancılaşmasını, ülkücülük olarak tanımlamıştır. Revizyonizm ile kentsoylu/burjuva dünya görüşünün modern

¹⁰ Ana dilinde ya da insanın kendini daha iyi ifade edebileceği, kendine yakın/uygun gördüğü bir dilde savunma hakkı; TBMM ’nde kabul edilerek yasalaştı (25.01.2013-TRT Haber). Aynı yasa T.C. Cumhurbaşkanınca da onaylandı (30.01.2013 –TRT Haber).

düşünbiliminde yabancılaşma, bilimsel ve teknolojik ilerlemelerin tarihsellikten uzak etkinliklerinde görülmüştür. Marx yabancılaşmayı, toplumsal gelişmenin çelişkileri içinde ve anamalcı özel mülkiyetin işbölümünde görmüştür. (Bilimler Akademisi: 519.).

Yabancılaşmanın toplumsal bilinçlenmede etkilerinin yanında toplumsal bilinç biçimlerini de etkilemesi, iki kavramın birbiri ile yakından ilgili oluşları ve birbirlerini bütünleyici özelliklerine ilişkindir. Toplumsal bilinçlenme süreci içinde toplumsal bilinçlerini de geliştiren bireyler, yabancılaşma sorunları ile karşılaşmışlar ve bu konuda ülkelerinin özgül koşullarına göre çözümlere yönelmişlerdir.

2. BÖLÜM

BİLİNCİN TOPLUMSAL BİÇİMLENİŞİ

Toplumsal bilinç biçimlerinin tanıtımı ve Türkiye özgülünde yansımalarına girişi anlatan ikinci bölümü, konuyla ilgili kavramsal bilgilerin açıklandığı birinci bölümün kuramsal temeli üzerinde düzenlenmiştir.

Sınırlı kaynakların verileri uyarınca toplumsal bilinç biçimleri, genel olarak; din, düşünbilim, sanat ve sanat akımları, politik öğretiler, aktöre, tüze, bilim başlıklarında toplanmıştır. Toplumsal bilimlerle ilgili olarak bu alanda, benzer araştırmaların yetersizliğinden dolayı bilinç biçimlerini bu temel başlıklarla yansıtmak; gelecekte toplumsal bilinç biçimlerinin, toplumsal bilimlerin içinde ayrıca incelenmesini çağrıştıracasına dayalı bir tutumdur.

Nesnel yansımaların ayrı bireysel duyular ve çağrışımlarla algılanması, toplumsal bilinç biçimlerinin farklı tanımları ile çeşitlendirileceği için açıklamalar; bilimsel bir tanımla başlatılmış, benzer çalışmalardan özgün alıntılarının desteğinde somut olgulara ulaşılmaya çalışılmıştır. Bilinç biçimlerinin gelişimleri tarihsel süreç içinde olgusal veriler ile yorumlanmış, konuya ilişkin bulgularla güncellenmesi sağlanmıştır.

Araştırmanın temel bulgusu olarak açıklandığında toplumsal bilinç biçimlerinin, yaygın kullanımı olmayan ve yalnızca bir bilimsel çalışma ile yetinilerek betimsel sınırı aşmadığı; ulusal/uluslararası akademik ortamlarda, yeterince tartışılmadığı saptanmıştır. Bu nedenle kavramların açıklanması ve yorumlanmasına ayrılan birinci bölümden sonra yalnızca toplumsal bilinç biçimlerinin, kendi özgül yanları bu bölümde açıklanacaktır.

Toplumsal yaşamın deneyimlerinden, insan düşüncesine yansımaların biçimlendirilmesi olarak genel bir tanımı yapılan toplumsal bilinç biçimleri; düşünbilim akımları, politik öğretiler, din dogmaları, aktöresel değerler, tüze yasaları, sanat yaklaşımlarında yaratılan imgeler, bilimsel kuramlar ile birlikte geliştirilen terim ve kavramlardan oluşur. Gerçekliklerin güncel yaşamdan bilince dolayimsız yansımalarından ayrıca, gerçekliğin kuramsal ve sanatsal yansıtılmasına bağlı olarak az ya da çok sistemleşmiş yapılar olan bilinç biçimleri; toplumsal sorunları yansıtmanın nesnesi olduklarından dolayı, ayrı bir yansıtma biçimi oluşturdukları gibi işlevlerinin toplumsallığı nedeniyle kendilerine özgü yasalar da geliştirmiştir. Birreynin, doğadan ve toplumdan etkileşiminde; gereksinmelerine göre çok çeşitli bilinç biçimlerini oluşturması, çevresel koşullarının belirlediği nesnel yansımaları duyumsamasının çağrışımlarından biri olarak algılaması ile olanaklıdır (Bilimler Akademisi: 475.).

Çağdaşlaşmada toplumsal ilişkilerin dinamik yapısı gereği bilinç biçimlerinin de gelişmesi, ekonomik temelde üretim tekniğinde buluşların ve üretici güçlerin eski toplumsal üretim biçimlerini değiştirmelerinin bir sonucudur. Bu durum en başta üretimin toplumsallaşmasından kaynaklanan sermaye birikimiyle ilgilidir:

*“... **Düşüncel** bakımdan, belirli bir bilinç biçiminin dağılması, bütün bir çağı öldürmeye yetiyordu. **Gerçeklik** bakımından bilincin bu sınırı, **maddi üretken güçlerin** ve dolayısıyla servetin **gelişmesinin belirli bir derecesine uygun düşer.**”*

*Aslında yalnızca, eski temel üzerinde bir değişme olmuyordu, aynı zamanda **temelin kendisi de geliyordu...**”¹¹ (Marx: 146-147.).*

Konunun önemi yüzyıllar öncesinde kavranmış olmasına karşın, bu güne değin toplumsal bilinç biçimlerinin ayrıntılı olarak açıklanmama nedenleri daha da belirlenmektedir:

“... Bütün eski toplum biçimleri, servetin- ya da bununla aynı şey demek olan toplumsal üretici güçlerin-gelişmesi sonucu yok olmuşlardır. Bunun içindir ki, Antikitenin bilinçli düşünürleri, topluluğun çözülmesine yol açanın doğrudan servet olduğunu açığa çıkarmışlardı. Feodal düzeni ise, kent sanayisi, ticaret, modern tarım (hatta barut, baskı makinesi gibi bazı buluşlar) öldürmüştür...” (Marx: 146.).

Bilimsel teknik gelişmelerin hız kazanması, bilimin ayrıca bir toplumsal bilinç biçimi olarak ortaya çıkarılması ve bilimlerin sınıflandırılmasını da gündeme getirmiştir:

*“... **Tek başına bilimin gelişmesi** – yani servetin en sağlam biçimi, onun hem ürünü ve hem de üreticisi-bu toplumların dağılmasına yeterli olmuştu. Ama **bilimin gelişmesi**, bu düşüncel ve aynı zamanda pratik zenginleşme, **insan üretken güçlerinin**, yani servetin, gelişmesinin ortaya çıktığı bir biçimdir, yalnızca bir yandır...”¹² (Marx: 146.).*

Bilincin toplumsal biçimleri içinde, aynı zamanda; insanın kendine yabancılaşması sayılan din, tarihsel sıralamada diğer bilinç biçimleri içinde en etkilisidir. Çünkü toplumun ruhsal gelişimini denetlemesinde önemli bir araçtır ve bu durumun üstünlüğü ile diğer toplumsal bilinç biçimlerini de etkilemiştir. Din Düşünbi-

¹¹ Alıntı kaynağında metin içinde eğik yazılan vurgular, alıntılarının tümü eğik olduğundan koyu renkle belirtilmiştir ve araştırmacı-yazara özgüdür.

¹² A. G. E.

limi/Din Felsefesinde, dinsel sanatta¹³; ilahiler, mehter marşları, tasavvuf müziği, minyatür, ikonalar, ebru, hat, tezhip, mahya, kukla gösterisi, semahlar ve kutsal yerlerin mimarisi gibi örneklerde bu etkileşim açıkça görülmektedir.

2.1 DİN

Din olgusunun günümüzde de tartışılan konular arasında başta olduğu gözlenmektedir. İnsanın ruhsal gereksinimlerinin belirlediği yansılardan duyumsanan din, toplumsal pratikten ortaya çıkan nesnel tarihsel bir olgu ve bu çalışmanın olgusal bulgusu olarak algılanmıştır. Bu durum benzer biçimde, diğer araştırma çalışmalarında da yansıtılmıştır:

“... Din, insanlık ile birlikte var olan bir olgu olarak değerlendirildiğinde, onun bütün çağlara hitap etmesi dinin varlığını sürdürebilmesi için zorunlu gözükmektedir...” (Biçer, 2010: 84.)

Din aynı zamanda, üzerinde bilimsel araştırmalar yapılmış toplumsal ve bilimsel bir olgudur¹⁴. Bir başka anlatımla din, yerine getirilmesi gereken ve kendine özgü kurallara dayalı nesnel pratiğinin; toplumsal bilince yansmasıyla duyumsanan, daha geniş kapsamlı açıklamalara dayalı toplum bilimsel bir olgu olarak da açıklanmak istenmiştir¹⁵:

“... Din, bir kutsala inanmakla başlar ve kutsalı memnun edeceğine inanılan bir takım ibadetlerin yapılmasını kapsar. Kısaca bir kutsala karşı inanç ve ibadetlerden ibarettir. Hedefi fertleri ruhen korumak ve birbirlerine karşı doğru ve ahlâklı kılmaktır...” (Çakar, 1986: 189.).

¹³ İslâm dininde minyatür; bakış açısı/perspektif ve ışık yansımalarının olmadığı resim. Hristiyanlık dininde ikonalar; kutsal resimler. Ebru-hat-tezhip-mahya; İslâmiyet’te, kutsallık katılmış süsleme ve bezeme. Semah; İslâmiyet’te kutsal dini tören.

¹⁴ Nesnel ve bilimsel olgu olma özelliği, tüm toplumsal bilinç biçimleri için geçerlidir ve bu çalışmaya özgü olgusal bir bulgudur. (Bkz. Sonuç ve Öneriler)

¹⁵ Din Bilimleri; kelam, fıkıh, hadis, tefsir, vd.

İnsanın ortaya çıkmaya başladığı dönemlerde bireyin sorunu, doğa ve insan arasında güç dengesini sağlamak olmuştur. İnançların ruhsal bir gereksinim olarak belirginleşemediği bu dönemlerin insanı, kendini arayan bireyin tedirginliği içinde ve toplu davranışlarında ancak kendi durumunu görmüştür:

“... Uzun zamandır bütünüyle dinsiz bir insan topluluğunun olamayacağına inanılmaktaydı. Fakat birçok kabile ve insan topluluğunun belirgin bir dini inanç yahut töre biçiminde hiçbirşeye sahip olmaksızın geçmişte ve şimdide varolduğunu gösteren kanıtların açıklığına karşı koymak neredeyse imkânsızdır...” (Yılmaz, 2009: 58.).

Tarihsel gelişim sürecinde toplumlar ve bireyler, ruhsal yönde gelişmelerini din olgusu içinde sürdürmüşlerdir. Dinlerin tarih içinde toplumla etkileşimi, toplumsal bilinci de biçimlendirmiştir. Dinin toplumlar tarihinde yeri bu açıdan önemlidir.

2.1.1. Toplumlar Tarihinde Din

Toplumla tarihi içinde oluşan dinin, evrim süreciyle ilgili bölümüne ilişkin tarihsellik bağlarından yansımaların duyumsanması; aynı süreçte toplumların yaşam biçimlerinin üretici güçlerin gelişimine orantısının, bilinçli olarak algılanmasını da sağlayacaktır. Üretimin toplumsallaşmasının aynı zamanda üretim tekniklerinde yeniliklerle orantılı olarak gelişmesi, belli bir tarihsel dönemi sonlandırdıktan sonra yeni bir döneme geçilmesinin de ön koşulu olmuştur. Örneğin toplumlar tarihinde yaşanmış toplum biçimleri, dönemin üretim ilişkilerini yansıtan niteliklerine göre sıralandığında; İlkel Komünal Toplum, Köleci Toplum, Feodal Toplum, Kapitalist/Anamalcı Toplum ve Toplumcu/Sosyalist Toplum olarak adlandırılmışlardır (Ergun: 163.).

İlkel komünal toplumda yeni başlayan dinin etkisi, köleci ve feodal toplumlarda yoğun olarak görülmüş; anamalcı toplumda azalan dinin etkisi, toplumcu topluma dek uzanmıştır. Dinin üstyapı kurumu ve toplumsal bilinç biçimi olarak et-

kin olduğu dönemlerde, tepe noktasına ulaşan fonksiyon grafik eğrisi; her şeyin meta/mal olduğu kapitalizmde, eski dönemlere oranla giderek alçalmıştır.

Tarihsel sürecin içinde doğayı tanımaya ve ondan yararlanmaya başlayan insan, yaşam koşullarının zorlukları ile belirlenen gereksinimleri uyarınca; günümüz ölçütlerinde, oldukça basit sayılacak buluşlar yapmıştır. Buzul çağında ateşi bulmuş, avcılık ve toplayıcılık döneminde av aletlerini geliştirmiş, mağaralara sığındığı dönemlerde duvar resimleriyle sanat yeteneğini de kazanmıştır. Bedensel değişimlerinin yanında ruhsal değişimin de gereksinim olarak ortaya çıkmasıyla insan, doğa güçlerine tapınmaya başlamıştır:

“... Din 'in ilkel toplumda görünüşü, üretici güçlerin düşük düzeyde olması yüzünden, insanların doğa güçleri karşısında kaldığı güçsüz durumdan ileri gelir... ” (Bilimler Akademisi: 115-116.).

Toplumsallaşmaya gidişini hızlandıran ilk insan, doğadan esinlenerek türettiği; animist ve fetişist görüşlerin düşsel simgelerinden olan totem inancını, “*çoktanrıcılık*” düşüncesi ile somutlaştırır. Bu durum aynı zamanda “*tektanrıcılığa*” geçişi zorlamıştır. Çünkü giderek karmaşıklaşan toplumsal ilişkilerinde ruhsal gelişimini de pratik olarak basite indirgeme gereksinimi duyan insan, kendi yararına olan çözümlere yönelmiştir. Birey eski dönemin üretim biçimine ve o dönemin üretim ilişkilerine tepkisini, yıllarca tapındığı putları yıkararak göstermiştir¹⁶:

“... Yine evrimin daha ileri bir aşamasında sayısız tanrıların tüm doğal ve toplumsal nitelikleri, soyut insanın yansımasından başka bir şey olmayan her şeye kadir bir tek tanrıya aktarıldı. Bu, tek tanrıcılığın kökeniydi (Marx ve Engels 1957:131)... ” (Morris, 2004: 79-80.).

Birden çok tanrılara tapınma, ilkel komünal toplumun çözüldüğü dönemde; totemcilik, fetişizm ve animizm 'den doğmuştur. Burada birbirine eş tutulan çok

¹⁶ İslâmiyet' in ilk yıllarında, Müslümanların kutsal evi Kâbe' de putların kırılması olayı.

sayıda fetiş ve ruhlara inancın yerini, bir görünüşte somutlaşan tanrılara ve dinsel törenlere inanç almıştı. Böylece toplumların yaşadığı yerkürede, üstlük ve astlık ilişkilerinin gelişmesiyle birlikte toplumsal işbölümü de tanrılar sıralamasında uzak bir yansımasını bulmuştur. Toplumlar tarihinde monarşileri ortaya çıkartan kölecî sistemlerin güçlenmesi ise tanrılarının varlığının yanında, tek tanrıya tapınılma olgusunu da gündeme getirmiş ve tanrılarının tanrısı¹⁷ olarak yeryüzündeki kralın suretinde bir Tanrı seçilmişti. Buna karşın Teslis, Meryem Ana ve birçok azizleriyle birlikte Hıristiyanlıkta; Müslümanlık ve Yahudilik gibi tek tanrılı olan dinlerde, çoktanrıcılığın kalıntılarına rastlanmıştır. (Bilimler Akademisi: 94.).

İnsanın evriminde, kendi psişik/ruhsal yapısını oluşturma çabalarının belirginleştiği en üst aşama; bu çalışmanın bir tündengelim çıkarsaması olarak aynı zamanda, dinlerin doğuşuna denk düşer:

“... İnsanları en geniş kapsamıyla bir araya getiren dindir. Zira dinler insanların kendilerini keşif dinamiğinin önemli bir unsuru olup, ulus, ırk ve dil grubunu aşan bağlar ve yakınlıkları oluşturur...” (Biçer: 63.).

Sürecin en karmaşık yanının günümüzde de ruhsallık olduğu göz önüne alınır ve bu durumun yaşandığı zaman diliminde; bilimsel gelişmelerin (özellikle ruhbilimin) ortaya çıkarılmasına yetmediği dönemler ile bağı kurulduğunda, dinlerin henüz doğmamış bilimleri de kapsadığı görülür. Sürece nesnel olarak bakıldığında, kavramsallaşmış ve kurumsallaşmış olan diğer olguların içinde ortaya çıkış önceliğinin dinlerde olması; bu tez çalışmasının, tümevarımsal bir çıkarsamasıdır:

“... Din insanlıkla birlikte var olan bir fenomen olması nedeniyle birçok dönemler, hukuk, felsefe, ahlak, bilim, sanat ve siyaset gibi insanın her boyutuyla bağlantılı hale gelmiştir...” (Biçer: 63.)

¹⁷ “Yüce tanrı Zeus” vb.

Toplumların özgül yaşam biçimlerinin küresel çeşitliliğiyle, tümünün bileşkesi olarak oluşan kültürün içinde dinin; ayrıca, tarihsel ve toplumsal bir bilinç biçimi olduğu gerçekliği de vardır:

Özgül bir toplumsal bilinç biçimi olan din, kendine özgü çizgisi olmasının yanında; dış güçlerin insana egemen yönlerinin insan zihninde, kendine özgü bir fantastik yansımasıdır. Bu yansıma ayrıca, yeryüzü güçlerinin yeryüzüne ilişkin olmayan biçimler aldığı bir yansımadır. (Bilimler Akademisi: 115-116.)

Toplumsal bilinç biçimleri içinde, tarihsel sürecin yer ve zaman aralığının en geniş alanını kaplayan din, toplumların ruhsal yönden gelişimini sağlayan ergonomik bir aracı olarak da düşünülmüştür. Konuyla ilintili bulguların çıkarsaması sayılması gereken bu durum, aynı zamanda bireyin toplumsal yaşamda dinginliği ile toplumsal verimliliğinin uygun oranlamasını da sağlayacaktır:

“...İnsanların maddi yönlerinin tatmini için madde nasıl gerekse, manevi yönlerinin psikolojik yücelmesi ve tatmini ile insanlar arası ahlâki kaidelere kaynak olması için de din öylece lüzumludur...” (Çakar: 193.)

Toplumlar tarihinde dinlerin; bölgesel üretim tarzları, üretim biçimleri ve üretim ilişkileriyle belirlenmiş bir üstyapı kurumu (Bilimler Akademisi, 1997:466-467.) olduğu da gözlenmiştir. Dinlerin, toplumsal yaşamı yönlendirecek düzeyde; diğer üstyapı kurumlarını etkilemesi ve devlet biçimi olarak din devletleri dönemlerinin temel kurallarını oluşturmaları, etkin bir üstyapı kurumu olmalarından dolayıdır. Üstyapı kurumu olmanın toplumsal yaşamı etkilemesi ve aktöresel değerleri de yönlendirmesini açıklayan bazı yazarlar, Türkiye için önemli olan İslâm dininin kutsal kitabından ilgili bölümleri bu duruma kaynak göstermektedirler:

“... En’âm sûresi (6), doksanıncı âyet ile Kur’an-ı Kerîm ‘...O (Kur’an) âlemler için öğütten başka bir şey değildir.’ diye ahlâki ve doğru yol için hedefini belirtirken...” (Çakar: 193.).

Tarihsel süreç içinde, din devletleri dönemi olarak adlandırılan bir gelişme gösteren din; birbirinin ardı sıra gelen üç büyük dinin doğduğu Arabistan'da, Ortadoğu Arap toplumlarının, toplumsal ve kültürel yaşam biçimi haline gelmiştir. Bu nedenle din bilimleri, geçmişe oranla günümüzde çeşitli dallarıyla; daha geniş kapsamlı incelenmekte ve toplumların bilincini bir üstyapı kurumu olarak etkilemekte, biçimlendirmektedir:

“... Din felsefesinin en çok yararlandığı alan, şüphesiz, dinler tarihidir...”

Özellikle akılcı felsefenin büyük çapta ihmal ettiği dinî hayatın psikolojik yönünü psikologlar yahut psikolojik açıklamaları ön plânda tutan filozoflar inceleme ve araştırma konusu olarak seçmişlerdir. D.Hume'un dinî şuûrun oluşmasına etki eden faktörlere dikkat çekmesi, 'kişilik' kavramını esas alan idealist filozofların dinî inançla ilgili tahlil ve tenkidleri, Freud, Jung, W.Wundt, W.James, Allport, Prat, J.Ward gibi tanınmış psikologların yaptıkları araştırmalar, özellikle son yüzyılda mistisizm konusuna yönelen çalışmalar, din psikolojisini asla ihmal edilmeyen bir alan durumuna getirmiştir...

Din sosyolojisi ise, dini daha ziyade toplumsal bir kurum olarak ele alır, dinin toplumsal fonksiyonlarını açıklamaya çalışır. Başka bir deyişle, dinî inancın toplum hayatı yaşayan çeşitli grupları nasıl etkilediğini, dinden etkilenen zümrelerin siyasî, iktisadî ve kültürel tutum ve davranışlarını belirlemeye çalışır ...” (Aydın, 1992: 15.).

Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Şanlıurfa ili; bu kapsamda “peygamberler şehri” olarak anılmakta ve bölgede yaşamış bazı peygamberlere ilişkin tarihi anıt/eserler toplum tarafından korunmaktadır. Bölgenin diğer tarihi illerinden biri olan Mardin; günümüzde de Yahudilik, Hristiyanlık ve Müslümanlık dinlerinin yandaş toplulukları ile onların kültürel eserlerini koruyan merkez konumundadır. Uluslararası kuruluşların örgütlediği “korunma kapsamında kültür mirası” kampanyalarının yöneldiği bu iller ve bölgeler, aynı zamanda Türkiye coğrafyasında dinler tarihinin özgül yansımalarına somut birer örnektir. Tez konu-

suyla yakın bağı nedeniyle belirtmek gerekirse, toplumsal bilinç biçimleri içinde dinin etkisinin en çok gözleneceği yer ve zaman kesitini birlikte sunan bir tür belge niteliğinde bölgeler; Türkiye özgül koşullarının, bu konuda bilimsel ayrıştırmasının yapılacağı ören yerleridir.

Günümüze güncellendiğinde, içinde bilimsellik bulunan öngörülerini ile din; bilimin çeşitlenerek ve ayrıca kendi başına gelişemediği dönemlerde bilimlerini de kapsamıştır. Bu durum, kutsal din kitaplarının birçok ayet ve surelerinde bütün açıklığıyla görülmektedir:

“...Meselâ, Kuran Enbiyâ sûresi (21) otuzuncu âyette ‘Göklerle yer bitişik bir halde iken biz onları birbirinden yarıp ayırdığımızı, her diri şeyi de sudan yarattığımızı ...’ demektedir.

Dünya ve diğer gezegenlerin güneşten kopma oldukları ve canlıların ilk önce suda ortaya çıktığı bu günkü bilimsel kanaatlerdir...” (Çakar: 192.).

Bilim insanların gözlemleri, toplumsal ve ekonomik sorunların yanında, adalet kavramının da toplumsallığın önemli bir yanı olduğunu ortaya koymaktadır. Dinin toplumsal bilinci ve giderek toplumu biçimlendirmesinin açık kanıtı sayılacak “İslâm’da Sosyal Adalet” ilkeleri, kurumsallıkla birlikte toplumsallığı da tam anlamıyla içermesi bakımından önemlidir:

“... 2- İslâm, servetin bir zümrenin mahrumiyetine rağmen diğer bir zümrenin elinde toplanmasından nefret eder. Ve bu halin izalesi için duruma göre iktidar sahiplerine bazı tasarruf hürriyeti verir...”

‘Veliyyül Emr’ Devlet Reisi, İslâm cemaati arasında servet muvazenesini sağlamak ve bu muvazeneyi ihlâl edecek ayrışmaları izale etmek için ihtiyaç sahibi fakirlere hazine mal (para) tahsis edebilir...” (Kutub, 1963: 53-55.).

Tarihsel sürecin dönemsel belirleyicisi olmuş toplumsal bilinç biçimleri içinde dinin yeri ve bütünselliği incelendiğinde, toplum biçimlerinin geçiş aşamalarına denk düşen bir sıradüzen olgusu görülmektedir. Dinler tarihinde ilkel toplumların

dini olan “Animizm” den başlayarak, “çoktanrılı”dan “tektanrı” ya geçişi ve din devletleri döneminden günümüz çağdaş toplumsal yapılarında; laikliğe dek uzanmış olan sıralama ile dinlerin tarihsel süreci, görüngübilimin/fenomenolojinin de araştırma alanlarındandır. (Yılmaz: 26-254.).

Dönemler tüm bağıntılarıyla irdelendiğinde ise üretici güçlerin belirlediği üretim ilişkileri içinde toplumsal bilinç çoğunlukla din ile örtüşmektedir. Türkiye özgülü için bu duruma en açık kanıt, Osmanlı İmparatorluğu İslâm Din devletidir:

“... Burası bir İslâm imparatorluğu, resmî dil de Türkçeydi. Ancak İmparatorlukta Hristiyanlar, Yahudiler, hatta ehlikatı olmayan öğeler vardı. İslâmın dili Arapçaydı...” (Lloyd, 1997: 1.).

Dinler tarihi içinde çok tanrılı dönemden tek tanrılı döneme geçiş kadar önemli bir diğer gelişme, laiklik öncesi yaşanan reformlar/düzenlemeler döneminin getirdiği yeniliklerdir.

2.1.2. Dinde Düzenlemeler/Reformlar ve Laik Dönem

Ara dönem karmaşaları, tarihin her döneminde yeni rejime uyum sorununu gündeme getirmiştir. Bu geçiş evreleri bir yanyla toplumsal gelişmenin kırılma noktaları, diğer yanyla ise toplumsal devingenliğin arttırıldığı tarihsel anlardır. Toplumlar bu geçiş dönemlerinde, kurumsal yapılarını yeniden düzenlemek zorundadırlar. Yeni toplumsal yaşam biçimiyle çatışan ve sorun yaratan kurumlar, eski dönemin kalıntıları olduğundan, eski işlevlerini yerine getiremedikleri için ya kendilerini sona erdirmiş ya da yasal olarak kapatılmışlardır:

“... Kralların ve padişahların baskı yönetimlerine dinler dayanak olmuştur. Krallar, halifeler, padişahlar çevrelerini saran papazların, hocaların etkisiyle Tanrısal haklara inanmış ve dayanmışlardır. Egemenliğin, bu hükümdarlara, Allah tarafından verilmiş (403(35)) olduğu kuramı uydurulmuştur. Buna göre, hükümdar ancak Tanrıya karşı sorumludur. Erk ve egemenliğinin sınırı yalnız din kitaplarında aranabilir...” (Tezcan, 1997: 33-34.).

Din dönemsel üstünlüğünü yitirmeye başladığında ondan en çok yararlanan kesimler, kendi yöntemleri ile önlemler almaya çalışmışlardır. Eskinin toplumsal yaşam biçimi olarak sürdürülmesi toplumların kolay vazgeçemeyecekleri bir tutumdur. Çünkü yeni oluşumların getirdiği değişimler, tarihin tüm dönemlerinde tepkilerle karşılanmıştır. Bu nedenle Hristiyanlıkta Protestan mezhebinin kurucularından “*Martin Luther (1483-1546)*” ’in başlattığı “*Reform Hareketi*” nin tarihsel önemi vardır.

Avrupa’nın, XVI. Yüzyılın ilk yarısında karşılaştığı din kökenli sorunlarının başında; Hristiyanlık içinde kanlı mezhep kavgaları, önemli bir yer tutmuştur. Aynı dönemde Katolik Kilise’ ye başkaldıran Protestanlık ve feodalizm karşıtı olarak reformcu yaklaşım, kentsoyluların bağlaşıkları olan diğer soylular ile birlikte; dönemin feodal sisteminde temel dayanaklardan Kiliseye karşı girilmiş, tarihte olgunlaşamayan ilk burjuva/kentsoylu devrimidir. Almanya’da başlayan bu hareket, tüm Avrupaya yayılmış ve birçok ülkenin Katolikliği terketmesine neden olmuştur. Ayrıca bu hareket, kiliseyi demokratikleştirmiş; bireyin içselleştirdiği dinin sadeleşmesiyle birlikte, onu dışsallaştırmasını da sağlamıştır. Dinlerin devlete bağımlılığını arttıran bu düzeltmeler sayesinde, bilimlerin gelişmesi ve laiklik ortaya çıkmıştır. Böylece dinlerin ulusal bir karakter kazanması, aynı zamanda kentsoylu ulusların doğuşuna da eşlik etmiştir. (Bilimler Akademisi: 399.).

Dinler tarihinde, Hristiyanlığın kendi içinde karmaşasını yansıtan “*Reform Hareketi*”; dinlerin yeni sistemlere uyum sorunlarını gündeme getirmiş, belli bir döneme egemen olmuş kurumsal üst yapısının dağılmasıyla sonuçlanmıştır. Vatikan din devletinin politik yetkileri ve toprak büyüklüğü kısıtlanmış, Avrupa kıtasında Hristiyanlık dininin içindeki Katolik mezhebinin egemenliğine son verilmiştir. Aydınlanma dönemini hazırlayan bu gelişmeler, dinlerin sistemsal egemenliğini de sınırlamıştır

“... İnsanla Tanrı, akılla doğa, dinle devlet ve siyaset arasındaki sınırı belirginleştiren ve bütün bu kavramları yeni bir bireşime ulaştırma, ilerlemeyi olmazsa olmaz bir ilke olarak benimseme tutumundan kaynaklanan ve Avrupa’da Hümanizm, Rönesans ve Reformasyon gibi Ortaçağ üzerine yayılan üç şok dalgasının ardından gelen bir dördüncü şok dalgası olarak Aydınlanma, özellikle düşünce, siyaset, toplum ve devlet, bilimler ve ilerleme alanlarında devrimci dönüşümlere yol açmış bir düşünce akımıdır...” (Bozkurt, 1996: 93.).

Dinin toplumsal bilinç biçimi olmasından kaynaklanan olumlu yanlarının, yeni toplumsal gelişmelerle sona ermiş olduğu aşamada dinin gericileştiği çıkarsaması da bu çalışmanın bulgularındandır. Çünkü *“dünyanın yuvarlak olduğu için döndüğünü”* ileri sürmenin yargılandığı, Ortaçağ karanlığını simgeleyen dinin yerine; Yeniçağı başlatan 18. Yüzyıl Avrupasında *“Aydınlanma Dönemi”* ni hazırlayan iki önemli unsurun, bilim ve sanatın toplumsal bilinç biçimi olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Sözcük anlamıyla *“Rönesans”* , *“Aydınlanma”* dan önce başlayan değişimin adıdır; sanatta ve bilimde, bu büyük akımın *“Yeniden Doğuş”* olarak gelişini müjdeleyen bir yansımasıdır:

“... Kelime anlamı ‘yeniden doğuş’ olan Rönesans, temel olarak, Yeniçağ’ın başlamasıyla Avrupa’da edebiyat, güzel sanatlar ve bilim alanlarında yaşanan patlama için yapılan toptan tanımdır...” (Çimen, 2011: 23.).

Bireyin, din aracılığıyla toplumsal gücüne yabancılaşmalarını aşmasını ve kendi özbilincini oluşturmasını engellemek isteyen egemen güçlerin baskıları; sürecin bu evresinde yaşanmış, bilimin üstünlüğüyle bu duruma son verilmiştir:

Rönesans’ın en önemli sonucu, Batı’da kilisenin yerini pozitif düşüncenin, diğer bir deyişle bilimin almış olmasıdır...” (Çimen: 27.).

Dine dayalı toplumların geri üretim ilişkilerini aşmaları ve yeni bir çağı başlatmaları, önce toplumların kendi iç yapılarında temel gereksinimlere bağlı gelişmelerle olmuştur. Toplumsal tabanın değişmeye zorladığı üstyapı kurumları

yıkılmaya başlamış, aynı zamanda dinin içinde mezhepler arası çatışmalar da keskinleşmiştir. Dinler arası savaşlar, küreselliğin yeni algılanmaya başlandığı bölgesel oluşumlara; toplumsal dönüşümlerin daha geniş bir alanda yansımalarını gündeme getirmiş, toplumsal bilinç biçimi olarak dinin ve din devletlerinin egemenliğini sona erdirmiştir. Güncel olarak Ortadoğuda yaşanan ve “*Arap Baharı*” adı verilen toplumsal devingenlik ya da hareketlilik, yüzyıllar öncesi Avrupasından değişik yansımaların duyumu olan çağrışımlardır. Araştırma bulgulası sayılacak bu çıkarsamada gözlenmesi gereken, özünde değişmeden günümüze taşınan toplumsal gelişme ve dönüşüm yasalarıdır. Tez çalışmasının bu yasaya katkısı ise bu türden toplumsal değişimlere yardımcı bir tarihsel olgu olarak toplumsal bilinç biçimlerinin ayrıntıları ile açıklanmasıdır.

Türkiye’nin de içinde yer aldığı bölgeyi ilgilendiren, büyük kutsal kitaplı tek tanrılı bu dinler için bir diğer bulgu daha söz konusudur. Birinden diğerine geçiş aşamalarında, Yahudilik ile Hıristiyanlık ve İslâmiyet’in olumsuz ya da olumlu etkileşimleri olmuştur. Geçiş dönemlerinde gözlenen bu etkileşim, dinlerin evriminde de karşıtların birliği olarak eytişim yasalarına uygun bir biçimde gelişmiştir. Kendinden önceki dindar yaşayışın önemli bir kısmını değiştiren yeni dinin toplumsal yaşam biçimi, eskinin ayakta duran olumlu yanlarını da kullanmıştır. Küresel egemenlik savaşlarında “*Haçlı seferleri*” ve “*İslâm fetihleri*” olarak olumsuz etkileşimleri ortaya çıkan büyük dinlerin, olumlu etkileşimleri ise üç büyük dinin ortak özelliklerinde gözlenmiştir:

“... Özellikle Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm gibi ‘Kitaplı Dinler’ söz konusu olduğunda, birbirine bağlı üç yön bulmaktayız: İnançla ilgili hususlar, ibadetle ilgili hususlar, ahlâkla ilgili hususlar...”

Yine bundan dolayıdır ki, bu üç dinin mensupları, inanç veya daha geniş bir tabirle kültür açısından birbirini, belli bir yere kadar da olsa, anlayabilir, birbirlerinden yararlanabilirler... Bir İbn Meymûn’ un, bir Thomas Aquinas’ ın Fârâbi’den yararlanması ne kadar tabîi ise, bu gün bizlerin de Batılı bir düşünürden yararlanmamız o derecede tabîidir...” (Aydın: 6-7.)

Toplumlar tarihinde insanlık, günümüz çağdaş değerlerine ulaşma ve kendi yabancılaştığı özgücüne kavuşma yolunda, önemli adımlar atmıştır. Bu adımların en anlamlısı, dinlerin egemenliğinden kurtuluş denemesi olan “*dinsiz devlet*” aşamasıdır; toplumsal ilerlemenin sürekliliğinde bu deyim, geçici dönemselliğin günümüzde geldiği nokta ve bu konuda somut gerçekliğin yalın bir anlatımıdır. Din devletleri döneminin lâik devlete dönüşmesinde, değişimin eytişimselliği açıkça görülmektedir. Bin yıllar boyu insanlığı etkilemiş olması nedeniyle, toplumsal bilinç biçimlerinden en güçlüsü olan dinin devletleşmiş politik yapılarının; tarihin mantığıyla ve zorun rolüyle, iyi yönde aşılmasının göstergesi lâiklik kavramıdır:

“...Tarihsel evrim içinde laiklik, iki gereksinmenin ürünü olarak doğmuştur. Birinci gereksinme, değişen koşullara -kilise dogmalarından bağımsız-aklın ve bilimin ışığında çözümler arayabilme yolunun açık tutulmasıdır. İkinci gereksinme ise, farklı inançlara sahip toplum kesimlerinin, barış içinde, bir arada yaşayabilmesidir...” (Kışlalı, 1996: 119-120.).

Dinler tarihinin dönüm noktalarından biri sayılan din devletleri, toprak sistemine yakın bağı nedeniyle; anamalcı dalganın Avrupa’da yıktığı, feodal sisteme özgü bir üstyapı kurumlaşmasıdır. Dönemin ilerici güçlerinin başında, sistem karşıtı kentsoyluların “*devrimci*” olarak gözüktüğü toplumsal devingenlik sırasında; anamalcı üretim ilişkilerinin belirginleşmesi, toprağa bağımlı tüm kırsal ve dinsel kökenli oluşumların yeni sisteme engel olduğunu da göstermiştir:

“... Laiklik Katolik Avrupa’nın ortaçağda ve karanlık dönemde tanıdığı biçimdeki ‘din ve din adamlığı’ ile ilgili hususların alternatifi olarak gelişmiştir. ‘Dini devlet’ i ‘kutsal toplum’ u ve kilisenin ‘mukaddes’ otoritesini taraftarlarının reddettiği ‘laiklik’ terimi, yenilenmeyi kabul etmeyen kavramların karşıtı olarak ortaya çıkmıştır. Ve Avrupa’yı karanlıktan kurtaran da bu laisizm olmuştur...” (Kenş, 1998: 61.).

Sermayenin birikerek yoğunlaştığı Batı’ da toplumsal bilinç biçimleri, temel ekonomik oluşumlara göre gelişirler ve toplumsal dönüşümleri yönlendirirler. Toplumlar tarihinin Avrupa anakarasında bunların yaşandığı sırada, Doğu toplumlarında ya da Asya’da ve Afrika’da dinler Batı’ya oranla daha farklı bir süreç oluşturmuşlardır:

İnsan kurban edilen Afrika ve Amerikan yerlilerinin dinleri ile hayvanların kutsal sayıldığı Hint dinleri, ateşe tapınan Zerdüştlük, düşünbilimin ve ruhun yüceltildiği Uzakdoğu dinleri; Taoculuk, Budhacılık, Orta Asya’da doğa güçlerine tapan Şamanlık bunlardan bazılarıdır (Yılmaz: 94-172.).

Emek yoğun sürece bağımlı bir sermaye birikiminin geç oluşacağı açıktır, bu durum Doğu toplumlarında gözlenmektedir. İleri tekniğin üretimde yaygınlaşmadığı bu toplumlarda, toplumsal bilinç biçimleri içinde dinlerin işlevselliği artmaktadır. Dinlerin evriminde ise bu ayırım, geri üretim yapısının somut bir sonucu olarak en ilkel dinin seçimi ile kısıtlanmaktadır:

Bu nedenle dini, tam anlamıyla her şeyden soyutlanmış ve kendi özgüllüğü içinde kültürel özerkliği olan bir olgu olarak görmemek gerekir. Çünkü din ancak, içinde bulunduğu belirli tarihsel koşulların; toplumsal ve ekonomik politikasını yansıtan politik öğretisel biçimiyle bağıntısı duyumsandığında, bilinçli olarak daha iyi algılanacaktır. (Morris: 73.).

Din kavramından önce ortaya çıkan düşünbilim, tarihsel süreç içinde din ile birlikte geliştirilen bir toplumsal bilinç biçimidir. Eski çağları etkileyen bir üstyapı kurumlaşması da sayılan düşünbilim, dinlerin etkin olduğu dönemleri izleyen yıllarda; diğer toplumsal bilinç biçimlerinden sanat, politik öğretiler ve bilim ile de etkileşimini sürdürmüştür.

2.2. FELSEFE/DÜŞÜNBİLİM

Tarihsel toplumsal süreçte, günümüze değin bilinç biçimi olduğu ayrıntılı olarak açıklanmamış olan düşünbilimin; toplumsal bilinç biçimleri içinde belirleyici

ve etkileyici bir önem derecesi vardır. Tez çalışmasının genel sorgusu içinde toplumsal bilinç biçimi olarak açıklanmadığından ayrıca düşünbilim, Türkiye’de dönemsel baskılanma nedeni ile birlikte sorgulanacaktır. Bireyin toplumsal ve bireysel yabancılaşmasını aşmasında düşünbilimin önemi, bu nedenle daha da artacaktır. Düşünbilimin bu bağlamda aşağıda belirtilen önemine göre tanımlanmasında, toplumsal bilinç biçimi olarak açıklanmasına dikkat edilmelidir:

“... Varlığın (yani doğanın ve toplumun) ve insanoğlu düşüncesinin, bilme sürecinin genel yasalarının bilimi. Felsefe bir ‘toplumsal bilinç’ biçimidir. En sonunda toplumdaki ekonomik ilişkilerce belirlenir...” (Bilimler Akademisi: 164.)

İnsanlık tarihinin belirli dönemlerinde, düşüncenin bu şekilde öne çıkması; toplumsal üretim biçimleri temelinde oluşan üretim ilişkilerine bağlı olarak bireyin, ruhsal ve düşünsel yönden gelişimi ile yakından ilgilidir. Burada düşünbilimin toplumsal bilinç biçimlerinden din ile bağının pekiştirildiği de gözlenmektedir:

“...Başta Farabi, İbn Sina, İbn Rüşd gibi tanınmış İslâm Filozofları olmak üzere, çeşitli din ve kültürlerle mensup birçok düşünür, din ve felsefeyi aynı hakikatin iki ayrı veçhesi şeklinde görmüşlerdir. Dolayısıyla, ‘rasyonel açı’ felsefi bir bakış tarzının önde gelen özelliklerinden biri olarak kabul edilegelmiştir...” (Aydın: 3-4.).

Din ile bilinç biçimleri olarak etkileşimi, belirli dönemlerde ikinci planda yer almasına neden olsa da düşünbilim; ayrıca bir toplumsal bilinç biçimi olarak özgünlüğünü korumuş, dini ve diğer bilinç biçimlerini derinden etkilemiştir:

“... Filozof, tarih felsefesinde, bilim felsefesinde nasıl bir bakış tarzına sahipse, din felsefesinde de aynı veya benzer bir tarza sahip olmak durumundadır...” (Aydın: 3.).

Tarihsel süreç içinde toplumsal sınıflaşmanın başlaması ve hızlanmasına koşut olarak düşünbilimin, egemen güçler için tehlike sayılarak yasaklandığı ya da bas-

kılandığı dönemler de olmuştur. Çünkü toplumsal bilinci uyaran yönü ile toplum bilinçlenmesinde en önemli görevi yüklenmesi, düşünbilimin düşünce bilimi olmasıyla yakından ilgilidir. Bu nedenle düşünbilim, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için geçmişte olduğu gibi günümüzde de sorundur. Tez çalışmasının bulgularında, bu sorun genel olarak uluslararası ve ulusal boyutta gözlenmiş; düşünbilimin toplumsal bilinç biçimleri içinde etkili olduğu algılanamamış ya da yeterli olarak kamuoyu bilgisine sunulmadığı saptanmıştır:

“... Bir yüzyıldan daha önce Karl Marx ilkin, Alman ticaret ve endüstri sınıflarının, kendi gelişmelerini engelleyen feodal aristokrasiye karşı verdikleri mücadelede, daha sonra da bütün ülkelerin işçilerinin ve köylülerinin kendilerini baskı altında tutan güçlerden kurtulmak için verdikleri mücadelede, felsefenin önemini kavramıştı. Böylece, şimdiye dek gerçekten kendilerinin diyebilecekleri hiçbir teorik açıklamaları olmayan adsız yığınlar için tarihte ilk kez bir felsefe geliştirildi...” (Selsam: 11.).

Egemen güçlerin düşünceye verdiği önemi belirten bilim insanları, toplumcu düşüncelerin yansımalarını duyumsamışlar; insanların temel toplumsal gereksinimleri ölçüsünde, üstyapı kurumlarının toplumu etkileme gücünü de algılamışlar ve toplumsal kültürel bilince yansıtmışlardır. Böylece birey düşünsel artı değerlerine yabancılaşmasını da aşmış ve düşünbilimi, toplumsal bilinç biçimi olarak kendi çıkarlarına göre geliştirmiştir. Düşünbilimin tarihinde bu gelişime uygun ayrıca bir sorgulama yöntemi oluşmuş, bilimsel bilgiyi elde etme çabalarında düşünsel sorgulamaların yararlı olduğu gözlenmiştir.

2.2.1. Düşünbilimin Düşünsel Sorgulaması

Düşünbilim ayrı bir bilim olmasına karşın değişik görüşlere göre yapılan açıklamalar, düşünbilimin bilim olarak tanımlanmasında görüş birliği oluşmadığını vurgulamaktadır:

“... Felsefe, insanlar niçin doğar, adalet nedir gibi net cevabı olmayan sorularla ilgilenen bilgi dalıdır...” (Altunışık vd. : 4.)

Düşünbilimin bilim sayılması konusunda tartışmalar olduğunun kanıtı da sayılacak bu tür açıklamalar, aynı zamanda ülkelerin gelişme derecelerini gösteren değişkenlerdir:

“... Soyut felsefî kurgular nasıl görünürse görünsün, felsefenin farklı sistem ve türleri, kişilerin doğaya ve çevrelerindeki topluma karşı aldıkları tavırların bir yansımasıdır.

Çelişen toplumsal tavır ve eylemler şimdiye kadar görülmemiş bir şekilde çelişkili felsefelere ya da siyasal öğretilere yol açmaktadır...” (Selsam: 9.)

Bazı görüşler ise düşünbilimin bir bilim olduğunu onaylamakta, onu insanın düşünsel ürünlerinin bir toplamı olarak tanımlamaktadır:

“... O halde felsefe, insanlık tarafından toparlanan bütün bilgilerden elde edilen bir vargı olan, doğanın, toplumun ve düşüncenin gelişmesini yöneten daha genel yasaların bilimidir...” (Boguslavski vd. : 34.).

Bireyin geliştirdiği bir yetenek olan düşünsel sürecin, düşünbilim ile bağıntısı açıklandığında; toplumların kuramsal ve deneysel etkinliklerinin, insanın düşüncelerine de yansıdığı görülür:

“... Ama felsefenin pratiğinin kendisi teoriktir. O, bireysel varoluşu öz ile, tikel gerçekliği fikir ile ölçen eleştiridir...”

Dünyayla ilişkisi yansıtma ilişkisidir...” (Marx, 2000: 87.).

Toplumsal bilinç biçimlerinden biri olarak düşünbilimin, doğa ve toplumla etkileşim içinde olan insanın; düşünme ile bilme sürecinin genel yasalarını inceleyen bir bilim olduğu şeklinde tanımlanması, akademik çalışmalar için geçerli sayılmıştır. Düşünbilim bu tanımıyla, diğer bilimler gibi temelini toplumsal ekonomik ilişkilerin belirlediği bir “artı değer” ürünüdür:

“... *Ayrı bir bilim olarak ‘Felsefenin temel sorusu’, düşünmenin varlıkla, bilincin maddeyle ilintisi sorusudur. Her felsefi sistem, bu temel soru kendisinde doğrudan formüllendirilmemiş bile olsa, bu soruna somut olarak işlenmiş bir çözüm getirir...*” (Bilimler Akademisi: 164.).

Düşünbilimin temel sorularına yanıt aramada, dönemsel özgül koşulların belirlediği düşünbilim okullarının işlevi önemlidir. Tarihsel özellikleri ile birlikte üst-yapı kurumu olmanın etki gücünü de yansıtan bu okullaşma, düşünsel pratiğin geliştirildiği bilimsel tartışma merkezleri durumuna getirilmiştir. Yakın dönem Türkiye tarihinden bu duruma uygun bir örnek, “1968 kuşağı” üniversite gençlik örgütlenmelerinin ve eylemlerinin kaynaklandığı “FKF- Fikir Kulüpleri Federasyonu”; toplumsal politik sonuçları bakımından, etkisi günümüze kadar yansıyan bilinç çağrışımlarındandır.

2.2.2. Tarihsel Süreçte Düşünbilim Okulları

Düşünbilim tarihinde okullar, bilimlerin gelişmesine de olanak vermiştir. Topluma yön veren özelliğiyle düşünbilim, dinin ortaya çıkmasından önce ilk çağlarda ilk biçimleriyle düşünbilim okullarında geliştirilmiştir. Düşünbilim tarihi, bu nedenle ayrıca bilim dalı olarak incelenmiş ve aşağıda belirtildiği gibi tanımlanmıştır:

“... *Felsefe’ nin kökenini ve ileriye doğru gelişmesini, bu gelişmenin yasalarını ve evrelerini ve felsefe okullarının ve eğilimlerinin mücadelelerini inceleyen bir bilim...*” (Bilimler Akademisi: 167.).

Bireysel özgürlüklerin geniş anlamda yaşandığı ilk dönem toplumlar tarihinde bireyler, kendilerinin yarattığı toplumsal artı değer; birikimine katkı sağladıkları oranda, düşünme yeteneklerini de geliştirmişlerdir:

“... *Diyalektik maddeci yaklaşım, Felsefe Tarihi’nin tek bir süreç olarak sunulmasını, ayrı okullar ile eğilimler arasındaki zorunlu bağıntıları, felsefi sorun-*

ların çözümünde ilerlemeyi açığa koymayı olanaklı kılar...” (Bilimler Akademisi: 168.).

Yüksek biyolojik ve fizyolojik örgütlenme düzeyine ulaşan canlılar arasında evrimleşen bir tür olarak insan, bilimleri bulgulayamadığı ilk çağlarda doğadan etkilenmiştir. Bu nedenle ilk yönelişi doğaya olmuş ve doğa yasalarını çözümleyerek kendine yarayışlı bir duruma getirmiştir. Doğa düşünbiliminin öne çıktığı bu dönemlerde kendi özünü kavrayan insan, karşısında duran ve aynı zamanda kendisiyle birebir örtüşen nesneleri görmüştür. Nesnel yansımaların kolaylıkla duyumsandığı ilkel dönem insanında, çağrışımların bilinci uyarması da bu somut ilişkilerin bir sonucudur. İnsanın bu döneme özgü sorularının temelinde doğa vardır. Çünkü fiziksel yansıma yasalarının geçerli olduğu bu dönemde insan, kendini doğadan ayıramayacak bir bilinç düzeyindedir ve doğayla ilişkilerinde; ondan en çok yararlanmanın, doğal yıkımlardan korunmanın yöntemlerini aramaktadır. Toplumsal gereksinimlerine bulduğu çözümleri önce genel anlamda ve düşünsel olarak geliştirmek, sonra ayrıntılarını araştırmak zorunda olan eski çağların insanında araştırma; yalnızca düşünbilim okullarının tartışmalarında gerçekleşen, fikir ve deney alış verişleridir:

“... Felsefe İÖ 7-6.yy.'da Anadolu'nun o zaman Yunanistan'a ait topraklarında, Miletos'da Thales'le başladı. Thales'in böyle bir sözcüğü kullanmadığını, tanımlamadan ilk kullananın ise Samos'lu Pythagoras (İÖ 570-490) olduğunu biliyoruz. Sözcük bu gün ondan anladığımıza az çok yaklaşıyor ya da bu günkü anlamına başlangıç olabilecek biçimde ilkin Aristoteles (İÖ 384-322) tarafından tanımlanmıştır. Aristoteles 'ilk felsefe' den ('prima philosophia') söz ediyor ve bunu aşağı yukarı bugün 'metafizik' dediğimiz şeyle bir tutuyordu. Aradan geçen iki yüzyıllık zaman içinde, ne olduğu açıkça bilinip söylenmeden felsefe yapılmış oluyor, demektir. Bu tür örneklerin de ötesinde burada felsefeyi felsefe diye tanımlamaya kalkışsak bu yeterli olmayacaktır. Çünkü felsefe tarihinde çeşitli görüş açılarından filozofların kendi çalışma alanlarını çok ayrı tanımladıklarını görüyoruz. Bu konuda hiçbir görüş birliği yok...” (Sözer, 1998; 21.).

Tarihsel süreç içinde düşünbilimin okullaşması oldukça uzun dönemlere yayılır. Toplumsallaşmanın düşünsel sonuçlarından biri olan düşünbilim okulları, insanın diğer canlılardan ayrı özellikler ve yetenekler kazanması ile bölgesel genişlikte etkili olmuşlar; bölgelerinin adına, kendi adlarını ekleyen okullar kurmuşlardır. Sanatta okullaşmayı da kapsayan bu düşünce okulları, sanatın ayrıca bir toplumsal bilinç biçimi olmasından dolayı sanat akımları ile düşünsel birliktelikler geliştirmişlerdir. Düşünbilim okullarının tarihsel süreç içinde, sanat ile yakın ilişkilerini sağlayan ortak kavramları türetmelerine örnek olarak “*Mimesis Kuramı*” vardır:

“... Bu kavram genelde ‘yansıtma’ veya ‘öykünme’ olarak ele alınmaktadır. Yine bu kavramın Platon’da, Aristo’da ve Lukacs’ ta ayrı bir göstergesi bulunmaktadır. Belki de ilk kez Platon, sanatı bir yansıtma, benzetme veya taklit olarak ele alıyordu. Platon’un sanatı sadece taklit olarak görmesi, onun genel öğretisinin sonucuydu. Ona göre, gerçek dünya idealar dünyasıdır...” (Turgut, 1993: 5.).

Tez çalışmasının bulgularından derlenen bir çıkarsamada düşünbilimin, adına uygun düşen doğası ile tüm toplumsal bilinç biçimlerinin düşünsel yanını oluşturduğu için sanatta ve sanatçıda yaratıcılığı belirlediği de görülmüştür. Sanat eserinin düşünsel soyut algısını kurgulamada, düşünbilim okulları ile sanat akımlarının burada tarihsel izlerine rastlanmaktadır. Bilimsel olduğu kadar tarihsel bir gerçeklik olarak diğer bilim insanların araştırmasında yer alan bu durum, düşünbilimin sanat ile ilişkisini açıkça kanıtlamaktadır:

“... Toplumcu Gerçekçiliğe göre de sanat mimesisdir. Bunlara göre sanat, toplumu günlük hayatı yansıtmalıydı. Yalnız toplumcu gerçekçilere natüralizm dediğimiz doğallığı karıştırmamak gerekir. Doğalcılıkta sanatçı, evreni ve olayları olduğu gibi doğal bir şekilde yansıtmaya çalışır. Bunu yaparken gerçekçiliğin özünü yansıtmayı bilir. Çünkü hayatı olduğu gibi hiç değiştirmeden bütün ayrıntılarıyla yansıtmakta gerçekçilik sağlanmaz...” (Turgut: 24.).

Düşünbilimin sanatla ilişkisinde bu iki toplumsal bilinç biçimi, öz ve görünüş arasındaki bağlaşıma benzer bir etkileşim içindedirler. Özünü düşünbilimde kavramsal düşüncelerin oluşturduğu soyut sanat yaratılarının imgelemi, somut görünümünü sanat yapısının yansımalarında bulur. Sanatın görsel yanı burada, düşünbilimin düşünsel yanı ile birbirini bütünler. Tez çalışmasına özgü çıkarsamadan hareketle, düşünbilimin ardından sanatı işlemek gerekmektedir.

2.3. SANAT

İnsanların amaçlı etkinliklerinden özgül bir toplumsal bilinç biçimi olan sanat, nesnel dünyanın estetiğini kavramış olarak çizmek ve sanatsal imgelerle gerçekliği yansıtmanın en önemli araçlarından biridir. (Bilimler Akademisi: 408.).

“... Sıkıntı sürecinde olgunlaşan, düşünceyle yoğunlaşan, emekle hazırlanan ve en iyiyi vermeyi amaçlayan faaliyete sanat denir...” (Tolstoy, 1993: 59.).

Toplumsal bilinç biçimleri içinde sanat, insanlık tarihinin her döneminde yaşanmış bir olgudur. Araştırmacı yazar Murray kitabında, Alman sanat kuramcısı ve sanat tarihçisi Wilhelm Worringer (1881-1965)’in; insanın evriminde sanatla ilgili görüşlerini incelemiştir:

“... İlkel insan, içinde yaşadığı dünyadan duyduğu korkudan kurtulmak için sanat yaratır. Sanatına en temel bilgileri yansıtabilmesinden dolayı doğa olayı ona her türlü denge ve düzenden yoksun gelir. Bu eksikliği dolduracak sanatsal nesnelere arzu duyar. Buna göre denetlenemeyen doğa değişimlerinin karmaşasından ve verdiği acıdan düşündürücü bir duyarlık ‘soyutlayan’ katı, ifadesiz biçimlere sahip, geometrik ya da saydam motiflerden oluşan bir dil geliştirir...” (Murray, 2009: 313.).

Sanatın aynı zamanda, güzellikbilim ile yakın ilişkisi de bilinen belirgin bir özelliğidir. Bu nedenle insanların ruhsal yönden kendilerini geliştirmelerinin bir göstergesidir ve toplumsal bir gereksinme olarak ortaya çıkmıştır. Sanatın, bu anlamda estetik işlevselliğinin farkına varılan araştırma ve incelemelerde; esteti-

ğin, olumlu yanlarıyla birlikte yabancılaşmaya neden olan olumsuz yanları da belirtilmiştir:

“... Estetik beğenin bir sosyal yapı içinde genellenebilir bir ortak payda oluşturması sanatın evrenselliği açısından önemli bir aşama olmakla birlikte yerel beğenileri bastıracağından bölgesel özgünlüğü de yok edebilir. Özellikle mimaride bunu en çarpıtılmış örnekleriyle görmek olasıdır. Söz gelimi kimi yörelerin, kimi kentlerin tipik mimarisi yerini kişisiz mimariye bırakmıştır...” (Erinç, 2009: 107.).

Sınaat/zanaat ve sanat ayrımından sonra oldukça önem kazanan güzellikbilim ile ilişkisi içinde sanat, tarihsel süreçte giderek güzellikbilim yanı duyumsanarak toplumsal bilince yansıtılmıştır. İnsanda gelişen ruhsallığın sonucu olan bu durum, sanatın duygu ve coşku yüklü bir bilinç biçimi olduğunu da göstermektedir. Sanatın toplumu ruhsal yönden etkilemesi, araştırmacıların özel olarak incelediği konulardan biri olmuştur:

“... Sanat insanın dünyayı tanıyıp değiştirebilmesi için gereklidir. Ama salt özünde taşıdığı büyü yüzünden de gereklidir sanat...” (Fischer: 16.)

Tarih içinde insanın ortaya çıkışıyla birlikte ve toplumların süreklilik yasasına uygun bir gelişme trendi/eğilimi gösteren sanata, uzun dönemlerde değiştirilemeyen öznitelikler kazandırılması; bireyin, toplumsallaşma sırasında yeteneklerini geliştirdiği amaçlı etkinliklerin sonuçlarındandır. Toplumsal bilinç biçimlerinin ortak özelliklerinden biri olan yansımanın, insanlık tarihinde bireyin kendi geliştirdiği düşünsel yeteneklerinden biri olarak yüzyıllar sonra sanat biçiminde duyumsanması da bilimsel araştırmalarda değişik yorumlarla yer almıştır:

“... Sanatın ‘varlık nedeni’ hiçbir zaman bütünüyle aynı kalmaz. Sınıflara bölünmüş, bir iç çatışmayı sürdüren toplumda sanatın görevi başlangıçtaki görevinden birçok bakımlardan ayrılır. Bununla birlikte, toplumsal durumlar değişse bile, sanatın hiç değişmeyen, bir gerçeği yansıtma niteliği de vardır. İşte biz yir-

minci yüzyıl insanını tarihöncesi mağara resimleri karşısında ya da çok eski ezgileri dinlerken heyecanlandıran, sanatın bu niteliğidir...” (Fischer, 2005: 13.).

Sanatın toplumsal bilinç biçimi olarak ilkel toplumlarda gelişmeye başladığı yıllarda büyü törenleri ile ilişkisi, birçok araştırmacı tarafından incelenmiştir. Toplumsal tarihte ilkel uygulamalarla başlatılan önemli evreler, bu tür çalışmalarla betimlenmiş ve günümüze yansıtılmıştır:

“... Modern sanat, sanatın başlangıç noktasındaki bilgi gerçekliğiyle kurduğu sorunlu bir ilişkinin içinden türemiştir. Bu ilişkinin en önemli olguları arasında yansılama (mimesis) sorunu gelir. Doğanın doğrudan tuvalde yansıtılması olarak beliren ve ona yönelimle ortaya çıkan sanat yapısı, modernitenin bir üst bilinç konumuna yükselmesiyle birlikte doğadan uzaklaşmaya ve kendi içinden türemeye koyulmuştur...” (Kahraman, 2005: 208.).

Sanat Tarihi Bilim Dalının temelini oluşturması açısından, tarihsel süreç içinde sanatın yerinin ayrıca belirtilmesi önemlidir. Çünkü sanatın tarihsel gelişiminin, aynı zamanda toplumların; kültürel etkileşim içinde yarattıkları, evrensel görev-değişliği de yansıttığı bilinmelidir. Toplumsal bilinç biçimleri de bu tarihsel süreçte toplumsal gelişim yasasına tam uygunluk sağlayarak ortaya çıkmış ve sanatı da kapsamıştır.

2.3.1. Sanatın Toplumsal Tarihte Yeri

Gazetelerin sanat ekleri ya da sanat sayfaları ve sanat dergileri, geçmişten bu güne sanatsal etkinlikleri duyurmaktadırlar. Halk tiyatroları ve film festivalleri, müzik türlerine ilişkin konserler; sanatın, toplumsal bilinç biçimi olarak yaşamın kopmaz bir parçası olduğunu kanıtlamaktadır:

“...Duyuların kendi tarihleri vardır. Ne sanat nesnesi, ne de estetik yaşantısı olabilecek özne, kendi başlarına yetişmezler, bunlar insanın yaratıcı etkinlik sürecinden doğarlar... Estetik itki biyolojik şekilde içimizde hazır bulunan, toplumsal gelişmeden önce var olan bir şey değildir. Tarihi bir süreçtir, uzun bir maddi ve entelektüel üretim dizisinin sonucudur...” (Lifşits, 1984: 77-81.)

Ekonomik gereksinmelerin belirlediği toplumsal politikalar, günümüzde belirgin olarak; sanatı da kapsamıştır ve bu durum her geçen gün yakıcı bir şekilde kendini hissettirmektedir. Küreselleşme döneminde günümüz kapitalizmi, kendi sermaye güçlerinin çıkarları uğruna en güzel toplumsal zenginlikleri yok etmektedir. Irak'ın Amerikan işgalinde yıkılan, yağmalanan sanat eserleri müzeleri; emperyalist sistemin, sanata duyarlılığını da sergilemektedir. Ayrıca Türkiye'nin, yurt dışına kaçırılmış tarihi eserlerinin geri alınması için diplomatik girişimler ise ders çıkarılacak gerçekliklerdir:

“...Tutalım ki dünya bir gün ayakları altında kırılıp döküldü, parçalanıp dağıldı, yaratıcı güç olarak sanat böyle bir yıkılıştan bağımsız, varlığını sürdürecektir; yenedünyaların ve yeniçağların düşünsel olanaklılığıdır sanat...” (Rilke, 2000: 5-6.)

Sanatın toplumsal tarihte yerinin algılanması, yaşanan çağın önemli gelişme göstergelerindendir. Bireyin sanatsal yeteneklerini geliştirmesini de içeren bu durum aynı zamanda sanatçının toplumsal sorumluluğunu da belirlemektedir:

“... Çürüyen bir toplumda, sanat doğru sözlüyse, çürümeyi de yansıtmak zorundadır. Ve toplumsal görevinden kaçmadığı sürece, sanat dünyanın değişebileceğini göstermeli, değişmesine yardım etmelidir...” (Fischer: 48.).

Tarihsel dönemlerde ortaya çıkarılmış ve toplumsal bilince yansıtılmış çeşitli sanat akımları, sanatın toplumsal bilinç biçimi olarak geliştirilmesine katkı sağlamıştır. Bu akımlardan başta gelenleri; romantizm, halk sanatı, sanat için sanat, izlenimcilik, doğalcılık, simgecilik ve gizemcilik, nihilizm/yokçuluk, gerçekçilik, toplumcu gerçekçiliktir (Fischer, 2005).

2.3.2. Toplum İçin Sanat ve Toplumcu Gerçekçilik

Sanatsal yöntemlerden biri olan toplumcu gerçekçilik, gerçekliğin devrimci gelişimiyle ve toplumculuğun güzellikbilim ülküsüyle birlikte; gerçeğe yakın, tarihsel somut bir yansımasıdır. Rusya'da yeni gelişmeye başlayan kapitalizm,

sınıflar arası mücadelenin çalkantıları içinde; toplumcu devrim hazırlıkları ile bunalımlı bir dönemi ve toplumcu gerçekçiliğin ilk yapıtlarını da ortaya çıkarmıştır. Bu süreç “*Ana*” romanı ile “*M.Gorki*”, işçi sınıfından yana diğer şairlerin şiirlerinde “*D. Bedni*” ile başlatılmış; 1917 devrimi sonucunda “*Çarlık Rusyası*” ndan sonra kurulan Sovyetler Birliği’nde, bütün sanat dallarına yansıtılmıştır. Böylece toplumcu gerçekçilik; “*Mayakovski, K. Stanislavski, M. Şolohov, A. Deyneka, Eisenstein, D.Şostakoviç*” gibi sanatçılarla yaygınlaşarak uluslararası sanatsal bir akım oluşturulmuştur. Dönemin toplumcu ve anamalcı ülkelerinin önde gelen ilerici ya da devrimci sanatçıları; “*H. Barbusse, M. Andersen-Nexö, B. Brecht, L. Aragon, M. Mujmanova, L. Kruczkowski, G. Karaslavov*” toplumcu gerçekçidirler. Sanatın geçmişte oluşan gerçekçi ve en iyi geleneklerinin mantıksal gelişmesinde, insanın yeni bir sanatsal ilerleyiş evresi de sayılan toplumcu gerçekçilik; özünde, yaşamın gerçeklerine bağlılıktır. Bu gerçekler toplumcu bir dünya görüşünün bakış açısından, sanatsal imgelerle dile getirilir. Böyle bir dünya görüşü, sanatçının yapıtında işleyerek yansıttığı olayda; geçmiş ile geleceğin tarihsel mantığını daha iyi kurmasına ve toplumsal gelişmenin eğilimlerini saptayarak, gerçeklerden kopmadan onları sanatta yeniden üretmesini de sağlar. Düşünsel süreçte yaratılan yeni kahramanın soyut tiplmesiyle toplumcu güzellikbilim ülküsü, toplumsal bilince yansıtılır. (Bilimler Akademisi: 188-189.).

“... *İnsan sanat eğitiminin ilk unsurudur, İnsanın kâinattaki varlıklar hakkında sağlıklı yorumlar yapabilmek için aldığı eğitim, gerçek ve kalıcı sanatı ortaya çıkaracaktır... Kuşaktan kuşağa geçen, her ne olursa olsun takdir kazanan sanatın içinde üretkenlik var demektir ve gerçek sanat öğretileri bu sanattan çıkar...*” (Tolstoy: 58.).

Sanatçının imgeleminde kendi yansımasını duyumsayan ve algılayan birey, çağrışımları zihninde somutlaştırarak benimsediğinde; geleceğin toplumunu kuracak olan insanın, ilk düşünsel/soyut örneğini bilinçli bir biçimde yaratacaktır:

“...Onun için, Toplumcu Gerçekçilik, toplumcu eğitimde güçlü bir araçtır... sanatçının yaratıcı çabasını harekete geçirerek, kendi bireysel eğilimleriyle tutarlı bir biçim ve üslubu seçmesine yardımcı olur...” (Bilimler Akademisi: 189.).

Toplumcu gerçekçiliğin ölçütleri arasında; yaşam gerçeklerine bağlılık ve halka yakınlık, emekçilerin mücadelesiyle yakın bağ kurmak ve emeğin yanında yer almak, toplumcu ve uluslararası insancılık, tarihsel iyimserlik, “*biçimcilik*” ile “*öznellik*” ve “*naturalist (saf gerçekçi) ilkelciliğe*” karşı çıkmak vardır. Aynı zamanda bu ölçütler toplumcu gerçekçiliğe, politik öğretisel ve güzellikbilimsel bir içerik ile kendi gelişim sürecinde yarattığı sanat yapıtlarının sanatsal biçimine ilişkin birtakım özgül çizgiler de kazandırmıştır. Tarihsel iyimserlik ölçütüyle ilgili bu özgül çizgiler; yaşamın ileriye doğru gelişmesinden kıvanç duyma, yeni bir toplumu kuranların önündeki soylu hedef ve yüce tasarımlardan sevinç duyma gibi duyguların da kaynağını oluşturmuştur. (Bilimler Akademisi: 189.).

“... Sanat düşünebilen, gerçeği görebilen, toplumu anlayabilen insanların işidir...” (Tolstoy: 63.).

Barıştan yana bir dünya için savaşımında sanatın tarihsel süreçte insanlığa ve toplumlara bilimsel yol göstericiliği, günümüz dünyasının artık vazgeçilmez bir sorunudur. Akılcı bir mantıkla, bilimsel yöntemlerle bu sorunu çözerek bir an önce toplumsal yaşamda yaygınlaştırmak; her sorumlu birey için ivedi ve ertelenemez bir görev olmalıdır:

*“...Herkesin, kişiliğinin serbestçe ve tam gelişmesine olanak veren topluma karşı ödevleri vardır...”*¹⁸

Uluslararası düzeyde yetkinleşen iletişim teknikleri sayesinde bilimsel sanatsal yaratıların, gecikmesiz ve bireysel izlenebilme olanakları da artmıştır. Toplumsal

¹⁸ İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi; Madde-29.

görsellik ve işitsellik sorun olmaktan çıkmış gibi gözüktse de, biçimlendirilmesi henüz ekonomik bakımdan egemen güçlerin tekelindedir:

“... Sanat faaliyetleri için harcanan para, ömürlerinde belki bir kere bir sanat gösterisi izleyebilen ya da hiç izleyemeyen insanların, ezilen, sömürülen kitlelerin cebinden çıkmaktadır...” (Tolstoy: 71.).

Toplumsal Paylaşım Siteleri, Özgür Yazılım Hareketi benzeri oluşumlar, bu en önemli olumsuzlukların aşılma noktalarını olumlu yönde zorlamaktadır. Sevindirici olmakla birlikte yeterli olmayan bu gelişmeler, toplumsal kültürel değişimlere araç olmalarından dolayı, sanatın yeniden tanımlanması ve örgütlenmesinde de önemli bir görevdeşlik yaratmışlardır.

“... Ne var ki, sözde de olsa, insan haklarının tartışıldığı, kölelik düzeninin yıkıldığı 20. yüzyılda insanların sömürülmesi, hele sanatın ağır yükünü üzerlerine yüklenmesi, hak değil şeytânî bir saplantıdır. Eğer uğrunda ömür verilen nice zahmetlere katlanılan, göğüs gerilen sanat, insanı ezmek, sömürmek için kullanılırsa, bu durumda sanatın faydasından değil, zararından bahsetmek gerekir...” (Tolstoy: 71.).

Tarihsel süreç içinde, bilim ile ayrışımını çoğunlukla tamamlamış olarak sanat; günümüzde, bilimle ve kendi içinde bireşim dönemindedir. Çağımızın sorunları ile birlikte yeni bir aşamaya gelmiş olan sanatın okullaşma ve kurumlaşması, bilimsellikte eşit ağırlıktadır. Tarihsel sürecin genel değerlendirilmesi ile böyle bir öngörüye varmak olanaklıdır. Öngörüye destek olan ve göz ardı edilemeyecek önemli bir saptamayı da burada belirtmek gerekir. Sanatın bilimle etkileşiminde görünenlere eklenecek bir diğer nesnel durum, bu etkileşimi belirleyen toplumsal ekonomik oluşumların; çağımızda, bilimsel ve teknolojik gelişmelerle orantılı olarak hızlanmış olmasıdır. Toplumsal gereksinimlerin artışı ile birlikte dolayımlaşmasına bağlı bu hızlanma, toplumsal bilinç biçimlerinin gelişimini ve değişimini de zorlamaktadır. Toplumda üretim-dağıtım-bölüşüm-teknoloji sorunlarının artışıyla ilgili, maddi ve teknik temeldeki bu gelişmelere bağlı değişimler; üstyapı

kurumları sayılan bilinç biçimlerini her zaman ve koşulda, kesintisiz bir biçimde yeniden belirlemektedir.

Sanatın yeniden tanımlanmasında toplumsal bir olgu olduğunun algılanması gereğini vurgulayan bir araştırmacı yazarın düşünceleri, aynı zamanda toplumsal gerçekçi sanat akımının toplumsal yanıyla bağını da yansıtmaktadır:

“... Sanatın ve sosyal yapının devingen oluşu ve dinamiklerinin de zaman zaman farklı anlamla gelmesi, sanatın nasıl tanımlanabileceğini, tanımlanmış bir sanatın ise nasıl ve ne zaman böyle tanımlandığını anlamamız bakımından önem taşır. Bunu becerebilmek için ise sanata sosyal yapıtaşları arasından bakmak kaçınılmazdır...” (Erinç: 124.)

Sanat ile birlikte politika ve politik öğretilerin de bu toplumsal değişimlerde önemli bir etkisi vardır. Kamu yönetişiminin gerçekleştiği ve yöneten ile yönetilenin karşılıklı etkileşimini kitlelere yansıtan politika, toplumsal sınıflaşma gereği ortaya çıkan bir bilimdir. Politik öğretiler ise bu durumun düşünsel bir artı ürünü olarak insanlar tarafından, toplumsal bilinç biçimi ve üstyapı kurumuna dönüştürülmüş; sanatla bileşim içinde, partilerin politik dünya görüşlerinde yansımaları bulmuştur.

2.4. POLİTİK ÖĞRETİ/ SİYASAL İDEOLOJİ

Ekonomik temelde toplumsal ilişkileri yansıtan üstyapı kurumlarının en önemlilerinden biri de politik öğretilerdir. İnsanların toplumsal düşüncelerinde sistemleşmiş görüşlerinden derlenmiş politik öğretiler; düşünbilim, din, politika, tüze, güzellikbilim ve törebilim alanlarını kapsar. Sınıflı toplumlarda politik öğretisel savaşım, aynı zamanda sınıflar arası savaşımın karşılığıdır. Politik öğretiler, ayrıca çeşitlendirildiğinde ise gerçeklikleri yansıtan bilimsel olanlar ve gerçeklikleri yansıtmayan bilim dışı sayılanlar biçimindedir. Burada gerici politik öğretiler sınıfsal çıkarları gereği gerçek dışı olduklarından bilimsel açıdan geçersiz, ilerici ve devrimci politik öğretiler ise bilimsel gerçekçiliğe uygun olmalarından dolayı geçerlidirler. Toplumsal ekonomik oluşumları yansıttığı için bu duruma bağımlı olsa

da politik öğreti, ayrıca belirli bir görece bağımsızlığa sahiptir. Kendine özgü iç yasaların ve bağımlı olduğu ekonomik alanın uzağında diğer politik öğretisel alanların işleyişinde de görülen bu görece bağımsızlık, politik öğretilerin evriminde aynı zamanda ekonomiden başka etmenlerin etkisinin olduğunu göstermektedir. Politik öğretilerin toplumsal önemi belirginleştğinde bu konuda sakıncalı kavramlar sorununu gündeme getirmiş, “*Yeniden İdeoloji Yerleştirme, İdeolojiszleştirme*” kavramları geliştirilmeye çalışılarak bilim ile politik öğretiler arasında bağıntı olmadığı da savlanmıştır.(Bilimler Akademisi: 231.)

Politik öğretiler burada, ikili bir yapılanma içindedir; soyut ve genel anlam içermelerinin yanında, temsil ettikleri toplum kesimlerinin çıkarları ile ilgili sınırlandırılmış hedefleri vardır. Toplumsal bilinç biçimi olarak, yaşamsal sorunlara çözüm arayan ve yaşamı yönlendiren aktöresel tutumları belirleyen politik öğretiler; aynı zamanda, kendilerine özgü dünya görüşlerini de yansıtır. (Lefebvre, 1968: 85-86.).

Sınıfsal ve politik öğretisel temelli partilerin öncülüğünde, sınıf/parti devleti olarak geniş bir coğrafyada kurulan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği; dünyada ilk uygulamadır. Ekonomik-politik-öğretisel ve aynı zamanda toplumsal-kültürel bir olgu sayılan bu durum aynı zamanda, Çarlık Rusyasının sosyalist cumhuriyetler birliğine dönüşümüdür. İmparatorluklardan ulusal devletlere geçiş aşamasında dönemsel değişimlerin bir uygulaması olarak tarihsel süreci bölgesel açıdan etkileyen bu durum, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu’nun Türkiye Cumhuriyeti’ne evrilmesine de yansımıştır. Birbirine yakın coğrafyada ve yakın tarihlerde yaşanan etkileşimde Türkiye’nin ulusal temelde kurulan parti/devletine, özneteliği belirtilmeden yalnızca “*cumhuriyet*” adı verilmiştir.

Türkiye’nin paylaşımcı sömürgecilere karşı verdiği savaşla uluslararası toplumsal bilince kazandırdığı ulusal kurtuluş, tek parti dönemiyle birlikte oluşturduğu devletleşmesinin özünde politik öğretisel temellere dayalı politikleşme sürecini de başlatmıştır. Konunun önemini kavramış araştırmacı yazarlar, politik öğretilerin toplumsal bilinç biçimlerinden biri olduğunun farkında olmadan bulguladıkları

çıkarsamalarda; ulus-devletin Türkiye’de kendi politik öğretisini başlatması ve toplumsal gelişmeler karşısında, toplumsal gereksinimleri karşılayamaz duruma geliş sorununu gözlemlemişlerdir:

“... Öte yandan milliyetçiliğin, Cumhuriyet’in kuruluşu sırasında hayati bir rol oynadığından şüphe edilemez. Milliyetçilik, milli bağımsızlığın korunması bakımından milletlerarası ilişkiler alanındaki önemini hâlâ kaybetmemiş, içte ise milliyetçiliğin birinci derecede tarihi misyonu sona ermiştir. İlk devirlerdeki milliyetçilik; milli bağımsızlığı sağlamış, memleketin milli karakterini canlandırmış, milli bir bilinç yaratmış, modernleşme çabalarını başlatmış bulunmaktadır. Böylece, başlıca tarihi misyonunu yerine getirmiş olan bu ilk milliyetçilik, bütünü itibariyle hâlen geçmişe dayanmakta ve muhafazakâr bir nitelik taşımaktadır. Bu yüzden bireyin kültürel ve siyasi gelişmesini engellemekte ve genel olarak modernleşmeyi kösteklemektedir...” (Karpaz, 2010: 530.)

Ulusal-devletçi dünya görüşüne uygun olarak kendi dışında gelişen, lâiklik karşıtı olan İslâmcı kesime karşı tutumu ve toplumcu ya da komünist partileri yasaklamak şeklinde belirlenen bu politik öğretisel dünya görüşü; günümüzde toplumsal bilinç biçimleri ile bağıntısı açıklanmadan, demokratik açılımlar bağlamında tartışılmaktadır. Politik öğretilerin dünya görüşlerine göre biçimlendirilen bu tartışmaların, olumlu yönde toplumsal görevdeşlik yaratacağını anlatmak isteyen bir araştırmacı yazar; Amerika Birleşik Devletleri’nde Mc Carthy döneminde (1947-1957)¹⁹ yaşanan komünizm paranoyasının/aşırı kaygı, Türkiye’ye yansımalarında olumsuz etkilerini de saptamıştır:

“... Komünizm konusunda aşırı duyarlık, Türkiye’nin Sovyetler Birliği’ne coğrafi yakınlığından ileri gelmektedir. Komünizm korkusu ve bunun doğurduğu aşırı

¹⁹ Mc Carthy (1908-1957): Cumhuriyetçi Parti -Amerika Birleşik Devletleri -Wisconsin Eyaleti Senatörü. (İlgilenenler için not, bkz. İ.T.Ü. sözlük.)

ihtiyat, özellikle toplumsal alanda girişilecek bir planlamanın cesaret ve dinamizmini ortadan kaldırmaktadır...” (Karpat: 529-530.).

Toplumsal bilincin biçimlendirilmesinde insanın toplumsal bir varlık olduğunu en çok duyumsatan politik öğretiler ile dünya görüşleri, kamunun yönetişimini de kuramlaştırmış ve kurumlaştırmıştır. Toplumda herkese eşit yaşam ve söz söyleme olanağı sağlamak, bunu temel bir hak olarak tanımak demek olan demokrasi bilincinin geliştirilmesi de bu duruma bağlı toplumsal sorumluluklardandır.

2.4.1. Toplumsal Yönetişim Kuramında Demokrasi Bilinci

Demokratik toplum yapısının ilk çağrıştırdığı kavram çoğulculuktur. Daha da önemlisi, çoğulculuk demokrasinin zorunlu bir ilkesidir. Bu nedenle “*Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi*” bazı hakları “*üstün koruma*” ya almıştır. Bunlardan biri de “*düşünceyi açıklama özgürlüğü*”dür. Çünkü “*AİHM*” bu özgürlüğü, toplumun demokratik yapısının temeli ve insanın gelişiminde ön gerek sayar. (Kaboğlu, 1996 Afa Yayınları: 116.).

Toplumların yönetişiminde görevdeşliği yaratan ve paylaşan temel sınıflar ile toplumsal kesimler arasında eşitlikçi yaklaşımın gerekliliğinin, tüm ülkelerde özünde benzerlik gösterdiğini açıklayan yazar; “*Atatürk’ün Yazdığı Yurttaşlık Bilgileri*” adlı derlemesinde, bu durumu dile getirmiştir:

“...Demokrasi temelde siyasal içeriklidir; düşünseldir, düşünceye dayanır, bireycidir, eşitlikçidir...” (Tezcan: 49.)

Ulusal kurtuluş savaşlarının temelinde yatan eşitsizlik, sömürge ülkelerin sömürmek istedikleri ülkelere; kendi toplumlarında yaşadıkları demokratik hak ve özgürlükleri çok görmeleri, her dönemde geniş çaplı tepkilere neden olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Atatürk, bu haksızlığa tepki gösteren bir ulu-

sun kurtuluş savaşının önderi olarak günümüze yansıyan önemli çıkarımlarda bulunmuştur:

“... Bir ulusun eylemli olarak demokrasi ilkesini ilân etmesi, o ulusun çoğunluğunun, toplumsal gücünün bir sonucudur. Ulus yeterince güçlü olursa, gücü ve erki eline alır. Bu olay kimi zaman ayaklanmayla, kimi zaman da hükümdarla barışçıl bir anlaşma yaparak gerçekleşir

Artık bu gün, demokrasi düşüncesi sürekli yükselen bir denizi andırmaktadır.

Yirminci yüzyıl, birçok baskı hükümetlerinin bu denizde boğulduklarını görmüştür. Rus Çarlığı, Osmanlı Padişahlığı ve Hilafeti, Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorlukları bunların başlıcalarındandır...” (Tezcan: 32.).

“Yurttaşlık Bilgileri” ni kendi el yazmaları ile düzenlediği bu bilgilerde Mustafa Kemâl, dönemin ulusalcı devlet anlayışına göre yaşadığı tarihsel süreci; demokrasi açısından ve Türkiye’nin kendi özgüllüğü içinde yorumlamıştır:

“...Bundan 7000 yıl önce, Mezopotamya’da insanlığın ilk uygarlığını kuran Sümer, Elam ve Akad budunlarında demokrasi ilkesi uygulanmıştır... birleşik bir cumhuriyet kurmuşlardır. Bundan sonra Atina ve Isparta gibi Yunan kentleri, bir tür demokrasi ile yönetilirlerdi. Roma da demokrasi hayatı yaşamıştı...

Türkler en eski tarihlerde bile ünlü kurultaylarıyla ve bu kurultaylarda devlet başkanlarını seçmeleriyle, demokrasi düşüncesine ne denli bağlı olduklarını göstermişlerdir. Son tarih dönemlerinde Türklerin kurdukları devletlerde başlarına geçen padişahlar, bu yoldan ayrılarak zorba olmuşlardır...” (Tezcan, 1989: 33-34.)

Yeni kurulmakta olan cumhuriyetin imparatorluk dönemi kalıntılarından arındırılması çabası ile birlikte toplumun yabancılaştığı öz gücüne kavuşturulmasının amaçlandığı bu tür açıklamalar, toplumsal sorunların kaynağını tam olarak belirleyemese de uluslararası yayılmacı sömürüye karşı kazanılmış ulusal kurtuluş

savaşımında; ilerici/devrimci, demokratik/eşitlikçi ve toplumcu özün yansımalarının duyumsanması bakımından önemlidir:

“... Tanrısal haklara dayanan bir mutlakiyet temeli karşısında, demokrasi ilkesinin gösterdiği ilk tutum oldukça alçak gönüllücedir. O önce hükümdarı devirmeye değil, onun yalnız güçlerini sınırlamaya, mutlakiyeti kaldırmaya çalıştı. Bu çalışma 400-500 yıl öncesinden başlar. İlk erkin ulustan geldiği; erk yeteneksiz ve yetersiz bir ele düşerse, onun geri alınabileceği ve bu erkin milletvekillerinden oluşan bir meclis tarafından kullanılması gerekeceği dile getirildi. 16. Yüzyılda demokrasi ilkesi hükümdarların yetkesini(nüfuz) kırmak için siyasal savaşım aracı olarak kullanıldı...

18. yüzyılda ise demokrasi düşüncesi, karşı konulmaz bir güç ve akım durumuna geldi...

Demokrasi ilkesi ‘ulusal egemenlik’ ilkesi biçimine girdi ve anayasaya geçti. Artık ulusla hükümdar arasında sözleşme yapma düşüncesi ortadan kalktı...” (Tezcan: 33-34.)

Demokrasi bilincinin kamu yönetiminde önemini kavrayan toplum önderliği, dönemin ekonomik ve politik özelliklerini yansıtan lider kişiliklerde bunu somutlaştırmıştır. Mustafa Kemâl Atatürk’ün kişiliğinin o dönemin toplumsal ve politik koşullarında biçimlendiğini, çağın tarihsel sürecinden etkilendiğini “Atatürk’ün Liderlik Sırları” adını verdiği araştırmasında Dural (2008) ayrıntılarıyla açıklamıştır. Türkiye koşullarının bir ayrıştırması da sayılacak bu tür çalışmalar, aynı zamanda yakın tarihin toplumsal bilince aktarılmasıdır:

“... Tekke ve zaviyelerin kapatılması kararı sadece isyanlara beşiklik eden gericilere gözdağı verilmesi şeklinde algılanmamalıdır. Bu karar aynı zamanda Türk toplumunu geri bırakan, bilim çağında metafizik süreçlerden fayda arayan Doğulu bir zihniyetten genç Cumhuriyet’in kendisini kurtarması azminin göstergesidir...” (Dural, 2008: 408-409.).

Toplumsal bilincin yeterince uyarılmadığı durumlarda ve bu sürekliliğin kesintiye uğradığı dönemlerde, bilinç biçimlerinin gelişimi de aksamıştır. Toplum bilincini olumsuz etkileyen bu durumun sorumluları, tarihsel sürecin her döneminde ondan kendi çıkarlarını gözeterek yararlanmak isteyen egemen güçler olmuştur. Araştırma bulgularının bir çıkarsaması olarak bu teze ilişkin saptama, çeşitli yönleri ile diğer bilimsel çalışmalarda ve demokrasi tanımlarında da açıklanmıştır:

“... Toplumun siyasal örgütlenişinin bir biçimi olarak her Demokrasi, son keredede bir toplumdaki üretim ilişkileriyle belirlenir... Kapitalist ülkelerin emperyalist aşamaya girmesiyle birlikte, tekelci sermayenin baskısı, demokrasiden siyasal gericiliğe bir dönüşü getirmiştir...” (Bilimler Akademisi:101-102.).

Militan Demokrasi, demokratik rejimi koruma ve kollamayı esas görev olarak ele alır. Bu kavram, bir zamanlar Batı Avrupa’da yıkıcı etkisi olan totaliter nitelikteki; komünist, faşist ve ulusal toplumcu düşüncelerin türetildiği sıralarda faşizme tepki olarak, politika bilimci Karl Loewenstein tarafından ortaya atılmıştır. Ayrıca bu görüşün Fransız Devriminden sonra geliştirilen Jakobenizm ile yakın ilişkisi de vardır. (Küçük:148-166.).

“... Demokrasinin tam anlamıyla ülküsü, bütün ulusun, aynı zamanda yönetici durumda bulunabilmesini, hiç olmazsa devletin son iradesinin, ulus tarafından dile getirilmesini ister. Ne yazık ki ulusların büyüklüğü, düşünsel eğitim düzeyleri, bu ülkünün uygulanmasında, bu ülküden büsbütün yoksun kalmayı doğuracak önemsizliklerden kaçınmayı da gerektirir. Bu nedenle, demokrasi ilkesinin en çağdaş, en akılcı uygulayımını sağlayan yönetim biçimi ‘Cumhuriyet’tir...” (Tezcan: 37.).

Özgürlüklerden yararlanma hakkının demokrasi düşmanlarına da tanınması gerektiği düşüncesinde olanlar, 19. yüzyılda yaşanan siyasi liberalizm dönemindeki geleneğin; hoş görü ve iyimserlik temelinde devamından yana olanlardır. Bu “*Liberal Düşünce*” yandaşları; düşünce özgürlüğüne bağlı olarak, demokrasilerde

anlatım özgürlüğünü de önemli sayarlar. Partilerin anlatım özgürlüğü aracı olması nedeniyle, bu özgürlüğün siyasi partileri kapsamaması ve bu durumun bir sonucu olarak her düşüncenin özgürce gelişip örgütlenmesi, demokrasi karşıtı olsalar da iktidara gelme haklarını zorunlu hale getirir. Bu görüş mensupları, bu durumda; militan demokrasi anlayışındakileri, demokratik değerlerden sapma olarak görür. Ayrıca, bu görüşü benimseyenler, “ *kendini savunmak için bile olsa bu davranış, o toplumu demokratik olmaktan çıkarır ve demokrasi kendisiyle çelişir*” diyerek savunularını yapmışlardır. (Küçük: 118.).

“*Venedik Komisyonu İlkeleri*” olarak açıklanmış olan “*Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Konvansiyonu Tavsiye Kararları*”, da siyasi partilere güvence ve geniş haklar verilmesinden yanadır. Bu haklar; ülkesinde siyasi partilerin serbestçe kurulması ve yurttaşlarına da bunlara üye olma konusunda devlet güvencesi verilmesi ile bireylere sınırsızca siyasi kanaatlere ulaşma/öğrenme, başkalarıyla ilişki kurarak düşüncelerini yayma serbestliği tanınmasıdır. (Küçük: 46-47.).

Uluslararası demokratik gelişmelerin Türkiye özgül koşullarına uyarlanmasına örnek oluşturacak çalışmalarda ve araştırmacıların bulgularına ilişkin önerilerinde, toplumcu yönetimlere özgü doğrudan demokrasi denemelerinin öne çıkarıldığı görülmüştür:

“... Gerçek anlamda demokrasiye ulaşmak için de komünizm ve milliyetçilik gerçek nitelikleriyle incelenmelidir. Hem de bu konulara gösterilen büyük duyarlılığa ve çelişkili yorumlara rağmen... Çünkü bu iki ideoloji fikir olarak değil, mutlak dogma olarak gözükmektedir...”

Milleti ilgilendiren bütün sorunların halkın önünde serbestçe tartışılıp bir çözüme bağlanması Türkiye’de sağlam bir demokrasinin kurulabilmesinin diğer bir şartıdır. Yaşanan olaylar, özellikle toplumsal sorunların alenen tartışılması halinde halk arasında ayrılık düşüncesinin doğru olmadığını kanıtlamıştır...” (Karpat: 529, 531.).

Demokrasi bilincini geliştirme aracı olarak ortaya çıkarılan politik partiler, insanın örgütlenme yeteneğinin düzeyini de göstermektedirler. Toplumsallaşmanın geldiği nokta olarak düzenli bir yaşama gereksinim duymasının sonucunda bireyler, amacına uygun davranışları etkileyen ereklilik içinde politik öğretilerini toplumsal bilinç biçimi durumuna getirmiştir. Dünya görüşlerinde daha belirginleşerek yansıyan bu amaçlı etkinliğe duyulan gereksinim, aynı zamanda insana özgü bir araya gelme ya da örgütlenme özelliğidir ve yasaklanması ise insanlık suçu sayılmaktadır.

2.4.2. Partilerde Politik Öğreti ve Dünya Görüşü

Politika; bir toplumda sınıfların ve diğer grupların, uluslararası düzlemde ulusların birbirleri ile geliştirdikleri ilişkilerinden doğan amaçlı etkinliklerdendir. Politikanın hedefinde ise devlette toplanmış erk gücünün, yetkesi çerçevesinde kullanılması amacıyla; egemenliğe önce sahip olmak ve sonra onu sürdürmek vardır. Hedefine ulaşması için politika, öncelikle içinden doğduğu toplumun gereksinimlerinin özdeksel nedenlerini düzgün bir biçimde yansıtmakla görevlidir. Çünkü politika aynı zamanda toplumsal sınıfların, sorunlarını çözmek için sınıflar arası ilişkileri düzenlemek amacıyla politik öğretilerin de üst yapı kurumu olarak ortaya çıkması gündeme gelir. Politikanın bilimsel bir biçimde ele alınarak toplumsal çıkarlara hizmet etmesi ancak, toplumsal gelişim yasalarının bilgisi ile olanaklıdır. Bundan dolayı politika, yaşamın çeşitli alanlarına göre biçimlendirilerek; ekonomik politika, toplumsal politika, ulusal politika olarak da adlandırılmaktadır. Burada kültürel gelişmeler ile birlikte politik öğretilerin yönlendirilmesi, geçerli politikalarla sağlanır (Bilimler Akademisi: 427-428.).

Politikanın tarihi yaklaşık olarak, Aristo'nun "*Politika*" sını yazdığı M.Ö. 384/322 yıllarına götürülmektedir (Kalkan, 2007: 34.). Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere başta olmak üzere batıda 17. ile 18. yüzyıllar, politik partilerin ortaya çıkmadığı; burjuvazinin monarşiye karşı üstünlük sağlayarak, temsil sistemini çok az da olsa uygulatmaya başladığı yıllardır. Parlamentoların temsil gücünü arttırmakla işe başlayan burjuvazi, zamanla parlamentolarda etkinliğini pekiştirmenin yöntemlerini arar duruma gelmişti. Bu aşamada ortaya çıkan parlamento içi

gruplar, aynı görüş ve eğilimdeki yandaşlarını bir araya topluyorlardı. Bu grupların ilk ikisi “*Tory*” ve “*Whigh*” adlarıyla 17.yüzyıl sonlarında İngiltere parlamentosunda oluşturulmuştur. Daha sonraları benzer gruplar, Amerika Birleşik Devletleri’nde Filadelfiya kentinin Anayasası için 1787 yılında yapılan toplantılarda ortaya çıkmıştır.(Küçük, 2005: 7-8.).

Parlamentolarda grup kurma geleneği günümüz parlamentolarında da sürdürülmekte, Türkiye Büyük Millet Meclisinde belli bir sayıya ulaşan gruplara; mecliste parti kurma ve temsil hakkı verilmektedir. Hükümet ortaklığı biçimindeki partiler arası birliktelikler ise (*koalisyon*) olarak adlandırılmaktadır. Türkiye’de 1975 yılında dört partiden oluşturulmuş ve o dönem MC/Milliyetçi Cephe Koalisyonu adı verilen bir süreç yaşanmıştır:

“... *Memleketimizin içinde bulunduğu ve gitgide ağırlaşan iç ve dış şartları göz önünde tutan Adalet Partisi, Millî Selâmet Partisi, Cumhuriyetçi Güven Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi, aşağıdaki temel hedefler ve görüşler etrafında bir Koalisyon Hükümeti kurarak beraberce çalışmağa karar vermişlerdir: ...*” (Tanilli, 1976: 396.).

Seçmenlerin sayılarındaki artışlar 1830 yıllarından sonra yeni seçim yasalarını gerektirmiş, açık oydan gizli oya geçilince; oy satın alma olanağı kalmamış ve adayların seçmenleri etkilemede bireysel performansları da azalmıştır. Bu nedenle yerel seçim örgütlenmeleri gündeme gelmiş, parlamento gruplarıyla ilişki içinde genişleyen yapılanmaya; taşra ve merkez örgütleri arasında eşgüdüm sağlayacak, politik nitelikli kulüpler de eklenmiştir. Kulüpler, seçim propagandaları için programlar hazırlayarak seçmenlere ulaştırma yöntemleri geliştirmişlerdir. Bütün bu çalışmalar sonucunda, 19.yüzyılın ortalarında Amerika Birleşik Devletleri’nde, 19.yüzyılın sonlarında Avrupa’da yeni bir aşamaya gelinmiştir. Parlamento grupları ve seçim komiteleri ile lider kadroların birlikte düzenli hareket ettiği biçimlerle, bu günkü modern anlamda ekipsel parti çalışmalarının da temelleri atılmıştır. (Küçük: 8.).

Özgürlük savaşımının temel taşı olan politik haklar, insanlık tarihinde her türlü yabancılaşmaya karşı bireyin kendi öz gücünü kanıtladığı toplumsal bir alandır. İktidarı elde etme ve sürdürme yöntemlerinin bütünü olarak tanımlanan politika, aynı zamanda; haklar ve özgürlüklerin kazanılması, genişletilmesidir. Bu eylemi gerçekleştirecekleri araçlar ise insanların, politik öğretiler ve dünya görüşleri çerçevesinde bilinçli olarak örgütlendikleri kurumlar olan partilerdir.

Toplumların, toplumsal sınıf ve tabakalar ile bireylerin, dünyasal gerçekliklere olan tavırları ile birlikte etkinliğe yönelme eğilimlerini; kanılar, görüşler ve ilkeler sistemi biçiminde belirlemesi, dünya görüşü olarak tanımlanmıştır. Bu tanım gereği dünya görüşü, tüm toplumsal bilinç biçimlerini kapsar. İnsana özgü; dinsel, düşünbilimsel, politik, bilimsel, aktöresel, güzellikbilimsel görüşler de bu kapsamdadır. Bilimsel bilgi bu anlamda dünya görüşünün bileşenlerinden biri olması dolayısıyla, bireyi ya da bireyin bağlı olduğu topluluğu; çevresinde gelişen toplumsal ve doğasal olaylarda, dolayimsız pratik etkisi ile yönlendirme gücüne sahiptir. Aktöresel değerleri oluşturan ilke ve düzgüler, toplumsal ilişkilerin düzenlenmesinde güzellikbilim ile birlikte bireyin; çevresine karşı tutumunu, eylem biçimini, amaçlı etkinliklerinin amaç ve sonuçlarını belirlemektedir. Düşünbilimsel olarak oluşturulan görüşler ve kanılar ise dünya görüşünün temelidirler, çünkü düşünbilim; bilimsel bir pratik ile verilerin yorumlanması sonucunda geliştirdiği kuramları, nesnel-tarihsel gerçekliklere görece biçimde yansıtmaktadır. Dünya görüşünün düşünbilim ile bağdaştırılacak bir diğer yanı da dünya görüşünde belirtilen eksen sorununun, düşünbilimin temel sorusu olmasıdır. Eksen sorunun çözümünde ise özdekçi ve ülkücü dünya görüşleri olarak iki temel ayrım yapıldığında, toplumsal varlığın özdeksel bir yansıması sayılan biçimi ülkücü görüşten daha çok önem kazanmıştır. Özdekçi dünya görüşü burada toplumsal sınıfların karakterini yansıtmaları nedeniyle, bir anlamda egemen sınıfın dünya görüşüdür. (Bilimler Akademisi: 131.).

Sınıf partisi ve sınıf devleti uygulaması ile eski Sovyetler Birliği Anayasası, sosyalist devlet modelinde biçimlenen toplumcu dünya görüşünü; emekçi sınıflardan işçi sınıfı egemenliğinin baskıcı karakterinde proleterya/halk diktatörlüğü

olarak yansıtmıştır:

“... Rusya Sovyetlerinin Federatif Sosyalist Cumhuriyeti Anayasasının başlan-
gıcına <sömürülen halkların ve işçilerin haklar bildirisi> konmuş ve <insanın
insan tarafından sömürüsünü yok ederek sosyal sınıflarla devletin bulunmadığı
sosyalizmi gerçekleştirmenin ideal rejim> olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, çalışma
ve askerî görev zorunluğu, üretim araçlarının halkın emrine verilmesi gibi genel
ilkelerle doktrin halinde <Halk diktatörlüğü> anayasa metnine yerleştirilmiştir.
Anayasa gereğince, milliyet ve cinsiyet ayrımı yapılmaksızın başkalarını sömür-
meyenlere oy verme hakkı tanınmıştır...” (Çam, 1982: 218-219.).

Sanayileşmenin sonucunda oluşan ekonomik toplumsal gelişme, genel insanlık
yararına toplumsal refah artışı gibi görünse de seri üretim yapan fabrikalar; işgü-
cünde otomatlaşmayı da beraberinde getirdiğinden, bu durum çalışanlarda işsizlik
ve yoksullaşmaya neden olmuştur. Koşulların zorlamasıyla bu durum, politik bo-
yuttan ekonomik toplumsal politik boyuta taşınmıştır. Çünkü işçilerin sadece sen-
dika ve dernekler kurmaları, kötü yaşam koşullarının iyileşmesine yetmemiştir.
Ekonomik ve toplumsal istemlerinin yanı sıra çalışanlar, politik yönetimleri etki-
lemenin yollarını aramışlardır. O döneme ilişkin olarak politik partilerin ortaya
çıkışı ve toplumcu görüşler, bireyci yaklaşımları dışlayan politikalarıyla, kitleleri
bir sınıf gibi davranmaya sürüklemiştir. 19. yüzyılın ortalarında başlayan bu top-
lumsal politik hareketlilik, salt ekonomik ve toplumsal haklarını genişletme sava-
şımındaki işçilerin; sınıf temelli partiler kurarak, bilimsel yöntemlere başvurma
bilincini de geliştirmiştir. Bütün bu gelişmeler sonucu, 20. yüzyıl başında; ana-
malcı ve toplumcu ülkeler çalışanları; sözleşmelerdeki ekonomik, toplumsal, kül-
türel haklarını kendi ülkelerinin anayasalarına katmışlardır. Bu anayasalar; Mek-
sika’da 1917, Almanya’da 1919, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nde 1924
Anayasalarıdır. (Kaboğlu, “İnsan Hakları”, Nisan 1996: 18-20.).

Araştırmacı yazar Kaboğlu’nun saptadığı toplumsal gelişmelerin ortak yanı,
sınıfların ortaya çıkış nedenleri ve sonuçlarıdır. Politik öğretileri ve dünya görüş-

lerini de içinde barındıran partilerin sınıfsallaşması, bu toplumsal sınıfların oluşumuna bağlıdır. Toplumsal bilincin biçimlenmesi anlamına da gelecek bu durumun başladığı yılları açıklayan araştırmalara ek olarak bir diğer araştırmada, kitlelerin politikleşme sürecinin “ *Batı Dünyası’na özgü*” olduğu açıklanmaktadır:

“... Gerçek parlamenter temsil ve ilgili bireylerin gönüllü olarak siyaset yapmaları da, bunun yol açtığı genel-oya dayalı parti örgütlenmesi ve onun sonuçları da, çıkar kümelerinin ussal temsiline ilişkin yeni düşünce de, hep Batı Dünyası’na özgüdür. Bu olayların tohumları Batı Dünyası’nda daha orta çağlarda bile ve yalnız burada vardı. ‘Kentler’ ve ‘Beylikler’ (rex et regnum), ‘kentsoylular’ ve ‘proleterler’ yalnız Batı Dünyası’nda vardı...” (Weber, 1995:432.).

Toplumsal ilerleme çizgisi içinde toplumların sınıfsal ayrımı, dünyada büyük ölçekte değişimlerin yaşandığı zaman diliminde olmuştur. Üretimin nitelik değiştirdiği dönemlerde yaşanan bu tür ayrışmaların temelinde, üretim güçlerinin kendi iç çatışmaları etkilidir. Nüfus artışı sonucunda gelişmelerin zorlaması ile toplumlar, gereksinimlerini karşılamak için yeni üretim teknikleri yaratmışlardır. Politik erk savaşımının özdeksel temellerini oluşturan bu durumun sonucunda, toplumsal üstyapı kurumlarından politika ve kendi içinde gerçekleşme araçları olan partilerin geliştirilmesi; partilerin yanında sivil toplum örgütlenmelerini de yaygınlaştırmıştır. Dünya görüşlerini belirleyen politik öğretilerin sınıflara göre biçimlenmesi de bu dönemsel ve toplumsal devingenliğin düşünsel ürünlerindendir.

Politik öğretilerin yalnızca partiler ile sınırlı olmadığı, daha büyük çapta uluslararası ve bölgesel oluşumların; ekonomik, toplumsal, politik, kültürel gelişimlerinde etkili bir araç olduğunu belirten çalışmalarda da bu durum gözlenmiştir:

“... Avrupa Birliği (AB) Antlaşması’nın 138a maddesinde siyasi partiler, <Avrupa düzeyinde siyasal partiler Birlik’ te bütünleşme faktörü olarak önemlidir. Avrupa bilincinin oluşturulmasına ve Birlik vatandaşlarının siyasal iradesini seslendirmeye katkıda bulunurlar> şeklinde düzenlenmiş ve böylece hukuksal statü

kazanmışlardır. Bu maddeye dayanarak 1990'lı yıllara kadar zaten Avrupa Parlamentosunda ulusal siyasi partilerin temsilcilerinin ve hükümetlerce atanan üyelerinin Avrupa politikalarını belirlemek için oluşturmuş oldukları parti aileleri/birlikleri, 1993 yılında imzalanan AB Anlaşması ile ulus/üstü bir partinin çatısı altında birleşmek durumunda kalmışlardır. Demokratik hayatın vazgeçilmezleri olarak siyasi partiler, AB'nin gelişim süreci boyunca ve bu sürece yönelik olarak geliştirdikleri politikalar nedeniyle ilgi çekmektedirler. Gerek AB'de gerekse Türkiye'de siyasi partilere yönelik birçok araştırma yapılmaktadır..." (Gül, 2009: 53.)

Uluslararası bölgesel yapılanmada oluşturulan politik ekonomik birliklerin, üyelik koşulu olan ilkeleri; politikanın öğretisel ve düşünbilimsel dünya görüşü ile birlikte, bir toplumsal bilinç biçimi oluşundan kaynaklandığını da göstermektedir. Politik öğretilerin, diğer bilinç biçimleriyle ilişkilerinin karmaşık yapısı nedeniyle önemini belirten araştırmacı yazarlar; toplumsal bilinç biçimlerinin birbirleri ile bağıntıların da ortaya çıkarmışlardır:

"... İdeolojik düzlemin, örneğin ahlaksal, hukuksal, siyasal, dinsel, ekonomik, felsefi ve estetik alanlar gibi farklı alanları ya da biçimleri vardır. Bir alanın öbürleri üzerinde egemenlik kurma süreci son derece karmaşıktır..." (Hadjinicolaou, 1998: 18.).

Tez çalışmasının temel sorgusuyla örtüşen bir diğer çıkarım da politik öğretilerin denetlenmek amacıyla olağanüstü dönemlerde yasaklanması, tüzenin; politik öğretilerin çeşitliliğini de yasaklanması anlamında, demokrasi karşıtı işlevini ve olumsuz yanını belirtmesidir. Hakların tanınması ve korunması konusunda ise politik öğretiler ile tüzenin, iki ayrı toplumsal bilinç biçimi olarak birbirlerinin bütünüleyicisi olmaları olumlu yanlarıdır. Örneğin; anayasaların politik öğretisel temelini oluşturma konusunda, her iki bilinç biçiminin birlikte olumlu yanları öne çıkmaktadır.

2.5. HUKUK/TÜZE

Toplumsal yaşam tarihinde tüze, insanlığın önemli bir bilinç taşıyıcısı olmuş; aynı zamanda toplumsal bir varlık olan insanın, gelişim sürecini de etkilemiştir. Toplumsal bilinç biçimlerinden biri olan ve bu anlamda insanlık tarihine önemli katkısı ile tüze, ayrıca toplumsal fayda ölçüsünde bütünsel bir sistem olarak tüm insanlık için örnek model de oluşturmuştur. Tüzenin özgürlüklerle yakın ilişkisi, araştırmacıların sürekli ilgi alanında olmuş, çağdaş tüzeye uygun modeller çizmişlerdir. Ayrıntılı bir inceleme konusu olarak seçilen “Özgürlükler Hukuku”, bu anlamda örnek oluşturacak bir model biçiminde araştırmacı yazarın çalışmasında yansıtılmıştır:

“... Hukukun amacı, özgürlüklerini arttırmak için toplumsal yaşama geçmiş olan insanların özgürlüklerinin sürekli olarak artmasını sağlamak için, bir yandan toplumun düzenli biçimde varlığını sürdürüp gelişmesini sağlamak, bir yandan da, gelişmenin yalnızca insanların özgürlüğünü arttırmak için gerekli olduğunu göz önünde tutarak, bu işi bireylerin özgürlüklerinden gereksiz kısıntılar yapmadan gerçekleştirmeye çalışmaktır...” (Hacıkadiroğlu, 2002: 55.).

Tüzeye gereksinim duyulmasının egemenlik ve yasallığın birliği içinde toplumsal bir sorun olduğunu vurgulayan bir başka araştırmacı yazar, aşağıdaki örnekte konuyu toplumbilimi açısından incelemiştir:

“... Günlük yaşamın biteviyeliği içinde bu ilişkiler de, başkaları gibi, âdetlere ve maddi çıkar ilişkilerine göre yürütülür. Ama ne bu âdetler ve kişisel çıkarlar, ne de ap-arı duygusal ya da ülküsel güdüler, hep birlikte bile, belli bir egemenlik durumu için yeterince güvenilir bir temel sağlayamaz. Olağan durumda bir başka öğeye de gereksinim vardır: (;) egemenliğin yasallığına (meşruluğuna) inanılması...” (Weber: 312.).

Tarihsel süreç ulusal tüzenin oluşumunun, politikanın ortaya çıkmasından önce; her ülkenin kendi özel ve yerel koşullarının gerekleri olarak toplumun, temel ilişkileri biçiminde olduğunu göstermiştir:

“... *Hukuk belli bir toplum içinde geçerli olan kurallardan oluşur ve bu kurallarla toplumun yapısı arasında sıkı bir bağlantı vardır...*” (Hacıkadıroğlu: 37.).

Üretici güçlerin toplumsal ilişkilerini düzenlemekle işe başlayan temel tüze, aynı zamanda o toplumun alt düzey kurumlarından biri olarak belirginleşmiştir. Giderek karmaşılaşan toplumsal yapı ve buna bağlı gereksinimler, temel yapı kurumlarının çoğunu birer üstyapı kurumuna dönüştürmüştür. Toplumların gelişim yasaları, eytişim mantık ile gözleendiğinde; basitten-karmaşığa, nicelikten-niteliğe, temelden-üstyapıya bir gelişim göstermektedir. Uluslararası tüzenin biçimlenişiyle büyük boyutlara ulaşan bu süreç birbiri ardı sıra kendini bütünlemektedir. Yazılı olmayan tüzeden yazılı tüzeğe giden süreç, bu durumun en somut örneğidir. Nedensellik bağı kurulduğunda, bu durumdan ortaya çıkan nesnel gerçeklik ise karmaşılaşan ulusal ve uluslararası ilişkilerin; yazılı belgelerle korunması, süreklilik ilkesiyle de geleceğe aktarılması gereksinimidir. Çağdaş tüze bu anlamda, toplumların nesnel pratiğinden gelen tarihsel bir olgu olmanın da ötesinde; “*Uluslararası Hukuk*” adıyla bilimsel bir olgu, ayrıca “*ulusalüstü/uluslarüstü*” kavram olgunluğuna erişmiş araştırma ve inceleme alanıdır.

2.5.1. Toplumsal İlişkilerin Yasal Düzeni

Tüzenin, toplumu ve giderek insan yaşamını biçimlendirmesi, uzunca bir dönemsellğin ürünüdür. Bu sürecin, ereklilik içindeki insanın; yüksek amaçlı ve bilinçli bir toplumsal etkinliği sonucunda oluşması ise, ayrı bir güzelliiktir. Toplumsal düzlemden yola çıkan ulusal yasalar, uluslararası tüze yasaları düzeyine ulaştığında daha da anlamlıdır. “*Muasır medeniyet seviyesi*”²⁰ ne yükselemeyen uluslar ve toplumlar için ise bu süreç, doğal olarak; uluslararası tüzeden ulusal yasalara doğru, tersine bir yön izler:

²⁰ “*Çağdaş uygarlık düzeyi*” M. Kemal Atatürk

“... Kesinlikle bilinen tek şey şudur. Daha sonra çağdaşlaşanlar arasında hiçbir toplum çağdaşlaşmayı en önce başaran toplumlarinkine çok benzeyen bir çağdaş kurumlar modeli geliştiremez...” (Black: 64.).

Araştırma konularından biri olarak “*Yasal Düzen Kavramı*”nı inceleyen Weber (1995) bulgularında, toplumsal etkinliklerin geçerli sayılmasını insanın amaçlı etkinlikleri arasında tanımlamıştır:

“... Etkinlik, özellikle toplumsal etkinlik, daha da özel olarak toplumsal ilişki, ona katılanlar tarafından, yasal bir düzenin [legitime Ordnung] varlığı tasarımı-na göre yönlendirilir. İşlerin gerçekten de böyle yürümesi olasılığına, söz konusu düzenin ‘geçerliliği’ [Geltung] diyoruz...” (Weber:56.).

Tüze kurallarının bir özlem-dilek-istek sıralaması biçiminde ortaya çıkarak, hak talebine dönüşmesi ve başlangıçtaki kavramsallıktan sıyrılarak somutlaşması; toplumsal çıkar ilişkilerindeki çelişkilerin derin bir ifadesidir. Bu durum, içinde politik öğretisel oluşumları barındıran, evrenselliğin bir ögesi sayılacağı gibi; düşüncenin, tüze kuralı haline getirildiği somut bir eylemdir aynı zamanda. Ayrıca, tüze yasasının bir önceki aşamasını oluşturan istemin, tüze tekniğiyle; istemden-kurala geçişteki değişimi, çıkar çatışmalarının sonunda değişen güç odaklarını da gösterir. (Kaboğlu, Afa Yayınları: 25.)

Aynı araştırmacı yazar burada tüzenin temel kavramlarından olan yasanın yanında, *Anayasaya Uygun Yasa*” tanımını da ayrıca yapmıştır:

“...Sınırlamalar genel kural olarak ‘yasa’dan kaynaklandığı için, hak ve özgürlükleri sınırlama makamı ilke olarak yasama organıdır(yasayıcı). Anayasalar, yürütme organının yetkilerini kötüye kullanma eğilimine karşı geleneksel olarak halkın temsilcilerine güven duyarlar. Bu nedenle özgürlükler, yasama organı tarafından ancak yasa yoluyla sınırlandırılabilir. 1789 Haklar Bildirgesi, özgürlüğü tanımlayıp hangi amaçlarla kayıtlanabileceğini belirttikten sonra ‘bu sınırların

ancak kanunla tayin edilebileceği' ilkesini koymuştur...” (Kaboğlu, Afa Yayınları: 55.).

Yasaların toplumsal ilişkileri düzenleyici yanını, genel başlıklarla ayrıntılı bir biçimde işler duruma getirme görevi; toplumsal işbölümü kuralları içinde, yargıya ve yasaların bilimi ile uğraşan tüze insanlarına düşmüştür. Toplamların gelişim düzeylerinin göstergesi sayılan tüze yasaları, tarihsel dönemlere bakıldığında ekonomik ilişkilerin düzenlenmesine öncelik vermiştir. Çünkü toplumsal ilişkilerin temelinde üretici güçlerin yarattığı artı değerlerin olması ve üretimin toplumsallaşması nedeniyle bu değerlerin büyümesi, ilişkilerin daha geniş biçimde düzenlenmesini de gerektirmiştir. Toplumsal bilinç biçimi ve yasalar bilimi olarak üst-yapı kurumlarından biri olan tüzenin, bu toplumsal soruna getirdiği çözüm ise Anayasadır.

2.5.2. Anayasaların Toplumsal İşlevi

Yasaların konularına göre ve tarihsel süreç içinde belirginleşen toplumsal gereksinimlerin göreceliği uyarınca birlikte geniş bir şekilde düzenlenmesi, aynı zamanda toplumsal bilincin geleceğe taşınmasında izlenen sürekliliği de yansıtır. Tüzenin bilimsel bir olgu olarak geçmişin kalıntısı yasaları yürürlükten kaldırması ve değişime uğrama olasılığı yüksek olanları geçersiz sayması, aynı zamanda geçmişten geleceğe uzanan tarihsel bir olgu olmasından kaynaklanır. Toplumsal bilinç biçimi olduğunu tanımlayan yargı yasalarından ayrıca bu durum, kendi başına bir toplumsal gelişim yasası olduğunu da kanıtlar. İşlevselliğin bu şekilde toplumsal bilinci taşıması, anayasalarda daha da somutlaşmış ve kurumlaşmıştır.

Fransa'da 1958 Cumhuriyet Anayasası'nın “*Başlangıç*” başlığında; Anayasaların toplumsal bilinci taşıma/aktarma işlevinin, tüzenin toplumsal bilinç biçimlerinden biri olmasına bağlı olarak açıkça belirginleştiği ve kurumlaştığı gözlenmektedir:

“... Fransız halkı, - 1789 Bildirisi ile saptanmış ve 1946 Anayasasının başlangıcı il doğrulanıp tamamlanmış biçimleriyle - insan haklarına ve milli egemenlik

ilkelerine bağlılığını resmen ilân eder... ” (Tanilli: 456.).

Anayasa Mahkemeleri ve anayasa halk oylamaları bu kurumlaşmada en önemlileridir. Türkiye’de yeni anayasa çalışmaları için günümüzde yapılan tartışmalar ve bu amaçla Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde kurulan çalışma grupları da bu kurumlaşmanın geçici olanlarıdır.

Anayasaların Türkiye’deki gelişimini karşılaştırmalı bir biçimde incelemiş olan araştırmacı yazar bu çalışmasında, anayasaların toplumsal işlevini de belirtmiştir:

“...1876 Kanunu Esasi’si ile başlayıp, 1921 ve 1924 Teşkilatı Esasiye Kanunları ile devam eden ve 1961 ve 1982 Anayasalarına ulaşan Türk Anayasa Hareketleri; toplumsal yaşamımızın her alanının, yenileşme ve çağdaşlaşma yolunda, önemli dönemeçlerini oluşturmaktadır. Hukuksal, bu nedenle yüzeysel, gibi görünen veya görülen bu Anayasa Hareketleri veya anayasal metinler; gerçekte, derinliklerinde siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel ve diğer alanlardaki tarihsel değişme ve gelişmelere tanıklık eden, bunların somut ve hukuksal ifadesi olan birer belge niteliğindedirler...” (Atay, Cevdet; 1997:1.).

Toplumsal bilinç biçimlerinden ve ayrıca üstyapı kurumu da olan tüzenin, temel kurumlarından olan Anayasalar bu görevlerini; farklı bölgesel coğrafyalarda yer alan ulusların toplumsal tarihinde, süreklilik ilkesi içinde sürdürmektedirler. Toplumların sistem olarak yenilenme dönemlerine özgü olan geçici ve kurucu anayasalar şeklinde de adlandırılmakta, o döneme göre ayrı işlevler yüklenmektedirler. Toplumsal değişimlerin temelden üstyapılara yansması ancak anayasaların toplumsal işlevleriyle olanaklıdır. Toplumsal bilincin biçimlerinden tüzenin, bu temel görevini anayasalar üstlenmiştir. Toplumların politik öğretisel yansımalarını içermesi bakımından anayasalar, diğer toplumsal bilinç biçimlerinden politik öğreti ve tüze arasında oluşan eytişimi de ayrıca yansıtmaktadırlar.

Örneğin, 1776 Birleşik Devletler Bağımsızlık Bildirisi ile Büyük Britanya

Krallığı'nın/İngiltere'nin, okyanus ötesi sömürgesi olmaktan kurtulan Amerikan Halkı; Amerika Birleşik Devletleri'ni oluşturan, 1787 Birleşik Devletler Anayasasını düzenleme gerekçesinde özgürlüklere özel önem vermiştir:

“... Biz, Birleşik Devletler halkı, daha yetkin bir birlik meydana getirmek, adaleti yerleştirmek, yurtiçi huzuru sağlamak, dışarıya karşı ortak savunmayı gerçekleştirmek, genel refahı yükseltmek ve hürriyetin nimetlerinden yararlanmak amacıyla, Amerika Birleşik Devletleri için bu Anayasayı düzenliyoruz...” (Tanilli: 427.).

Anayasaları oluşturan yazılı tüze yasalarının temelinde ise sözel tüze yasalarının çekirdeği olan aktöresel değerler ya da düzgüler vardır. Aktöre bu önemli durumdan dolayı ayrıca bir toplumsal bilinç biçimidir. Toplumun bu değerler bütünü içinde derlenmesi, tarihsel süreçte insanlığın temel sorunlarından biri olmuştur. Birbiriyle hiçbir durumda uzlaşmayan “*iyi*” ve “*kötü*” kavramları, aynı zamanda törebilimin önemli bir alanı olan aktörenin düzgüsel değerleri olarak toplumu düzenleyici etkide bulunurlar.

2.6. AHLÂK/AKTÖRE

Toplumsal bilinç biçimlerinden biri olan aktöre, toplumların tüm yaşam alanlarında işleyen davranış ve tutumlarını düzenleyici toplumsal bir üstyapı kurumudur. Aktöre toplumların bu tür kitlesel etkinliklerini, düzenleniş gereklerine göre yerine getirme ve uygulama farkı bakımından; diğer toplumsal bilinç biçimleri olan tüzenin yasalarından, politikanın hükümet kararları ile halkın geleneklerinden ayırır. Toplumsal sınıfların ya da toplumun gereksinimleri uyarınca, çıkarlarına uygun olarak geliştirdikleri; görenekler ile alışkanlıklar ve kendi özgünlüğü içinde biçimlenerek kamunun desteğiyle onaylanmış değer yargıları, sonucunda aktöresel yasakları oluşturmuştur. Böylece toplumsal bir sorumluluk haline gelen aktöresel gereklilikler, bu yükümlülükleri tüm herkes için aynı biçimde tikel duruma getirir. Bu gereklilikler kalıcıdır, yürürlükteki toplumsal sistemden destek alarak; bireylerin yaşam tarzlarını oluşturan davranışlarını etkilerler ve politik

öğretisel bakımdan kendisini geçerleyen bir anlayışla, toplumun gelenekleri ile göreneklerine de benzemezler. Aktörenin ayrıca tüzeden ayrı olan iki temel yanı daha vardır. Bunlardan birincisi bireyin yasal ya da resmi yetke yerine, kamunun gözetimi altında ve halkın oluşturduğu aktöresel gerekliliklere uyması; ikincisinde ise aktöre değerlerinin gözetim ve denetiminde yalnızca tinsel etki gücünün bireyin davranışını onaylama ile soyutlama yaptırımı önem kazanır. Bu durum aynı zamanda, toplumun diğer denetim biçimlerinden daha fazla olarak aktörede bilincin görev alması demektir. Bilincin burada kavramsal olan yargılarla akılcı biçimde, eğilim ve itilimlerle coşkusal biçimde dile getirilmesi söz konusudur. (Bilimler Akademisi: 7.).

Aktörenin toplumsal bilinç biçimi olarak etkisini gösterdiği araçların başında, toplumun kendi içinde yarattığı kurallar gelmektedir:

“...Bu ahlak kuralları ve normlar da dönüp, özgün ve türemiş bir düzlemi temsil etmekte ve buradan insanların birlikte yaşama ilişkilerini düzenleyip bu ilişkilere aktif müdahalelerde bulunmaktadır...” (Atayman, 2007: 15.).

Konuyu yalın biçimde somutlaştıran bu örnekler, toplumsal bilinç biçimlerinden aktörenin tarihsel ve güncel önemini bilimsel bir gerçeklik olarak sunmaktadır:

“... Bu günkü ahlâk anlayışı açısından erkek ve kadın, tamamıyla ayrı iki hükmü altında bulunuyorlar: Biri hürriyet ve merhamet, diğeri için baskı ve şiddet!...”

İşte bu noktadan hareketledir ki iffet, kadın için tamamıyla gerekli bir fazilet olduğu halde erkek için ihmali mümkün bir fazlalık olarak görülüyor.

İffetsiz bir erkek namuslu sayıldığı halde, iffetsiz bir kadın namussuz olarak yargılanıyor.

Bu iki yüzlü esasın bütün korkunç sonuçları kadınların üzerinde büyük bir baskı oluşturmakla birlikte iki cins arasında sonsuza dek anlaşmazlık meydana getiriyor...” (Tevfik, 2002: 83.).

Çözümü günümüzde tartışılmakta olan kadın haklarının geri kalmış ülkelerde daha büyük ölçekte sorun olduğu açıkça gözlenmektedir. Gelişmekte olan ülkelere ise yöresel bir sorun olarak yaşanan kadın hakları, feodalizm kalıntısı üretim ilişkilerinin anamalcı ilişkilere direnişini sergilemektedir. Sorunun yüzeysel çözüm önerileri de ayrıca tartışma konusudur:

“... Feminizm, her iki cinse ait ahlâkın birleştirilmesiyle eski köleliklerin bir kalıntısı olan bu vahşetlerin giderilmesini istemek ve kadının yalnız özgürlüğünü değil, belki aynı zamanda ahlâkın yüceltilmesini de arzu eder.

Bunların oluşumu ise ancak kadının bütün haklarda erkeğe eşit ve özgür olmasına bağlıdır. Bu şekilde erkek de kadına saygı gösterir ve kendi arzu ve tutkularını güzel bir şekilde kontrol etmeyi başarır...” (Tevfik: 85.).

Toplumsal sorunların nesnel yansımalarının duyumsanması, bireyler ve toplumsal örgütler tarafından algılanarak toplumsal sorumluluk bilincinin çağrışımlarına açık tutulması gerekmektedir. Aktörenin toplumsal bilinç biçimi olmasıyla yakından ilgili bu durumda, törebilimi de ilgilendiren toplumsal sorumluluk ilkesi ayrıca önem kazanmaktadır.

2.6.1. Toplumsal Sorumluluk İlkesi

Aktörede bireysel bilincin, toplumsal bilinç kadar görevi vardır; toplumların geliştirdiği aktöresel anlayışlara bağlı olarak birey, bunları eğitim/öğretim süreçlerinde benimser ve kendi denetiminde kullanır. Ayrıca toplumsal çevresinde gelişen olaylara kendi aktöre yorumunu da yapar. Toplumsal denetimin bir nesnesi durumunda olan birey burada aynı zamanda bu denetimin bilinçli bir öznesi olarak törebilim/etik kişiliğini de oluşturur. Bu karmaşık toplumsal sorumluluk içinde oluşturulan aktörenin içinde bazı önemli öğelerde bulunur. Aktöresel etkinliğin, kendi güdülenimi ve kapsamında; toplumunun onayladığı eylemler ile benimse-

diği davranış normları, yaygınlaşmış töreler de vardır. Aktöresel etkinliği düzenleyen diğer öğeler, bireyin sorumluluğunda gelişen ödev ve yükümlülükleri olarak ortaya çıkan aktöresel ilişkilerdir. Bunlardan vicdan ile birlikte sorumluluk ve ödevler, belli başlı aktöre normlarıdır. Aynı zamanda bu ilişkileri; ilkeler, normlar, aktöresel ve toplumsal ülküler, adalet ve adaletsizlik, iyi ve kötü gibi kavramlarla birlikte bunlara yakın olan diğer kavramları da yansıtan aktöresel bilinçtir. Tüm bu aktöresel eylemleri çeşitli biçimlerle önceden belirleyen, güdülendirerek değerlendiren; mantıksal ve düzenli bir sistem içinde birleştiren, aktöresel bilinç biçimleridir. Toplumların yaşamında çok çeşitli alanlara özel aktöre kuralları geliştiren insan, toplumsal sorumluluk bilinciyle bunları geçerli bir mantıkla birbirinden görece özerk yapılar olarak birleştirmiştir. Toplumsal üretimde çalışma aktöresi, meslek etiği, gündelik yaşam aktöresi ve aile aktöresi bunlardan en önemlileridir. Bundan dolayı aktöre, toplumsal ekonomik oluşumun ilk aşamalarından bugüne; gelişen üretim ilişkilerinin etkisinde, insanın özdeksel ve tinsel kültürel gelişimi ile birlikte tarihsel süreçte yer almıştır. (Bilimler Akademisi: 7-8.).

Tarihsel süreç içinde aktörenin, toplumsal bilinç biçimi olmasının anlatılmak istendiği bir çalışmada; bilinç biçimleri “*kılavuz tipi*” adı ile sunulmuştur:

“... Birlikte yaşamının, birlikte oturmanın ve üretimin nesnel koşullarından doğmuş olan alışkanlıkları, törelerin, âdetlerin, gelenek ve göreneklerin, toplumsal varoluşun özel (türetilmiş) bir yanı ya da fenomeni olarak algılanmalarına öteki düzlemden farklılaşmalarına, hayat için taşıdıkları kendilerine özgü önem ve anlamın kavranmasına, giderek sosyal davranışın gerekli ahlaki kurallarını ve normlarını bilinçli olarak koymayı sağlayan kılavuz tipi olarak kullanılmalarına kadar çok uzun bir zaman geçmek zorundaydı...” (Atayman: 13-14.).

Gelişmiş anamalcı ülkelerde örgütlü bir toplumsal ilerleme savaşı sonucunda azaltılmış olan sorunlar, toplumsal sorumluluk ilkesinin uluslararası belgelerde önemli bir yer tutmasına da neden olmuştur. Bu ilkenin yaptırım gücü olarak yay-

gınlaştırılmasıyla, kamu ve özel sektör kuruluşlarında denetim aracı olması; insan hakları ve tüketici hakları bağlamında, son yıllarda önemli sözleşmeler bağtlanmıştır. Bunlardan en önemlisi ekonomik toplumsal ve kültürel hakların korunmasına ilişkin “*seçmeli protokol*” adlı sözleşmedir²¹.

Toplumsal sorumluluk ilkesinin benimsenmesi, toplumsal varlık olan insanın kendi özgücünü koruması ve denetlemesi bakımından önemlidir. Birey ile toplumun karşılıklı etkileşiminden oluşan görevdeşlikte toplum, kendi toplumsal denetim sistemini de kurmuş; toplumsal sorumluluk ilkesinin yanında, toplumsal gücünü düzenleyici düzgüsel törebilimi ortaya çıkarmıştır. İnsanın kendine olan ya-bancılaşmasını aşmasında, toplumsal sorumluluğu pekiştiren ve düzenleyici etkisi olan düzgüsel törebilim aktöresel değerleri kapsamaktadır.

2.6.2. Düzgüsel Törebilim/Normatif Etik

Toplumsal bilinç biçimlerinden aktöreyi inceleme konusu yapan ve tarihsel süreçte eski çağlardan bu güne getirilmiş bir kuramsal dal olan törebilim, köleci toplum biçiminin ilk aşamalarında geliştirilmeye başlanmıştır. Düşünbilimin başta gelen bütünleyici yanları arasında sayılan törebilim, toplumların kendiliğinden oluşan aktöre bilincinden ayrık bir biçimde; saf kuramsal gerçeklik bilgisinden de ayrı olarak, bireyin toplum içinde davranışlarını öneren yönlendiricisi olmuştur. Giderek çeşitli araştırma bölümlerine ayrılan törebilim; kuramsal, deneysel, düşünbilimsel ve düzgüsel olarak ayrıntılarıyla incelenmiştir. Tarihsel sürecin bu kesitinde yaşanan bölünme sonucunda kentsoylu/burjuva törebilim, bilim ile aktö-

²¹ UNIC-Birleşmiş Milletler Enformasyon Merkezi;

EKONOMİK, SOSYAL VE KÜLTÜREL HAKLAR ULUSLARARASI SÖZLEŞMESİ

BM Genel Kurulu’nun 16 Aralık 1966 tarihli ve 2200 A (XXI) sayılı Kararıyla kabul edilmiş ve imzaya, onaya ve katılmaya açılmıştır. Yürürlüğe giriş: 3 Ocak 1976.

Uluslararası Af Örgütü;

İnsan Haklarının Korunması Yönünde Tarihi Adım: BM’de Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Seçmeli Protokolünün imzalanması 29 September (Eylül) 2009.

reyi de birbirinden uzaklaştırmış; onları “*Dilbilimsel Çözümleme, Mantıksal Olguculuk*” ve “*Etikötesi*” gibi alanlara ayırmıştır. Ayrıca törebilimin tarihinde, geleneksel olarak yaşanan önemli bir sorun da deney ile kuramın; eylem içinde birbirlerini bütünleyici ve karşıtlıkları yerine, yalnızca karşıt durumlarının öne çıkarılmasıdır. Böylece törebilimin incelediği aktörenin kaynakları, tarihsel sürecin dışında aranmıştır. Aktörenin kaynaklarını, “*Teolojik/Dinsel Etik*”; Tanrıda, “*Natüralizm/Doğal Gerçekçilik*”; insan doğası ve kozmik yasalarda, “*Kant ile Hegel*”; “*a priori*” ilkelerden birinde ya da kendinden gelişmiş “*mutlak idea*” da, “*Onaysal/Onaylayıcı Etik*”; herhangi bir yetkede/otoritede aramışlardır. Geleneksel kuramların aktöresel gelişimin kaynakları sorunu 20. yüzyılda kentsoylu düşünce tarafından da çözümlenememiş, “*akıldışıcılık*” ve “*biçimcilik*” olarak temelsiz kuramlarda yansımıştır. Burada, diğer törebilim çeşitlerinden de söz etmek gerekirse bunlar; “*Sonuççu Etik*”, “*Görecelik Etik*” ve “*Evrimeci Etik*” kuramlarıdır. “*Normatif Etik*” bunlar içinde diğerlerine göre farklı bir çizgi izlemiştir. Bi-reyin insan yaşamını anlamlandıran, kendi toplumsal gelişiminde aktöresel ödev ile “*iyi*” ve “*kötü*” kavramlarının içeriğine ilişkin sorunlarını inceleyen düzgüsel törebilim; ülkücü/ideal düzgüleri, aktöre ilkelerini kuramsal olarak temellendirir. Bu bağlamda, kendiliğinden oluşmuş ya da toplumsal sınıfların ve toplumların bilinçli eylemleriyle çözümlenmiş tüm sorunların temeline kuramsallık içinde yaklaşır. Bu nedenle belirli koşullarda gelişmiş toplumsal grup ve tabakaların aktöresel ülkülerinin yansıtıldığı kuramsal kavrayış, son ayrışmada düzgüsel bir durumdur. Böylece düzgüsel törebilim, insanlığın geliştirdiği aktörenin ve dolayısıyla tüm insanlık tarihinin nesnel kesinlik içinde gözlenmesinden hareketle; toplumsal ön gereklerin saptanması sonucunda, bilimsel gerçekçi bir nitelik kazanır. (Bilimler Akademisi: 153-157.).

Araştırmacı yazarın incelediği aktörenin, toplumsal bilinç biçimleri içinde tümüne göre daha etkin olduğu vurgulanmaktadır:

“...töresel-ahlaksal olanın, tarihsel gelişmesinin hangi basamağında yer alırsa alsın, öteki toplumsal bilinç biçimlerinden farklı olarak, toplumsal varlığın özel

ya da tek tek sfer'lerini (alanlarını) yansıtmayıp, daha başlangıçtan itibaren toplumsal hayatın bütün yanlarıyla, insanların bütün faaliyet ve eylemleriyle, onların en kişisel ve en mahrem yanlarıyla ilintili olmasıdır. Töresel-ahlaksal olan, insanın kişiliğine, karakterine, bütün davranış ve tutumuna etkir..." (Atayman: 17-18.).

Bilimsel çalışmaların törebilimini açıklamak bu konuda önemli önemli bir görev olarak duyumsandığında, düzgüsel törebilimin bilim insanlarına getirdiği uyarıcı çağrışımlardan yararlanmak gerekir. Özellikle günümüzün gelişmiş sermayeci sistem koşullarında bilimsel araştırmaların özdeksel getirisi ile bilim insanlarının ruhsallığı konusu, toplumsal fayda açısından değerlendirildiğinde farklı sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

"... Bir yandan anlaşılanın gerektirdiği yükümlülükler, öte yandan doğru olanı yapma arzusu, birçok bilimcinin karşı karşıya kaldığı, gerçekten üzücü bir durum yaratabilir. Problemin çözümü, ortaya ahlaki bir ikilem çıkmadan önce aranmalıdır. Ancak sonucun, insanlık için daha kötü ve süratli bir yok etme aracının keşfini sağlayacak bir araştırma girişimine inandırıcı neden olduğunu düşünüyorsa, bilimci o işe hiç girişmemelidir-eğer kendisi de böyle bir sonucu istemiyorsa... Ahlaki yönden şüphe konusu bir araştırmaya girerse ve sonra da onu açıkça kötülerse, göğsüne vurduğu pişmanlık yumruklarının sesi boş ve inandırıcılıktan uzak olacaktır..." (Medawar, Ağustos 1994: 42-43.).

Düzgüsel törebilim değerlerin yaptırım gücü, diğer törebilim çeşitlerinden ayrıca geliştirilmiş bir toplumsallık taşımakta ve aynı zamanda toplumsal sınıfların düzgü değerlerini de yansıtmaktadır:

"... Toplumsal Denetim, devlet yönetimini, üretimin işletilmesini, teknolojik Denetim' i vb. içine alır..." (Bilimler Akademisi: 104.).

Teknolojik denetimin dolaysız bir biçimde bilimi ilgilendirdiğinin açıkça gözlemlendiği ders çıkarılacak en önemli yakın tarih olaylarından biri, 1986 yılında

“Çernobil” nükleer termik santralinin denetim ve deney çalışmaları sırasında patlamasıdır. Bilimsel teknolojik devrim konusunda tezler geliştiren dünyanın büyük ülkelerinden biri olan Rusya’da²², Avrupa’yı ve Türkiye’yi de tehdit eden; radyasyon kaynaklı kitlesel ölümlere neden olmuş bu olay, Japonya’ya atılan atom bombalarını andıran büyüklüğe ulaşmıştır:

“... Bir deney sırasında 26 Nisan 1986’da meydana gelen Çernobil reaktör kazası, XX. yüzyılın ilk büyük nükleer kazasıdır...”

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği patlamadan en çok etkilenen ülke idi. Bunun dışında etkilenen diğer ülkeler Polonya, İskandinavya, Avusturya, Kuzey İtalya, Güney Almanya, Romanya, Bulgaristan, Yunanistan oldu...

Reaktörden salınan radyoaktivitenin Hiroşima ve Nagazaki’ye atılan atom bombasından çok daha büyük olduğu tahmin edilmektedir...

Avrupa’da geniş bir alana yayılmış olan radyoaktivite göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye birçok ülkeye kıyasla daha az etkilenen ülkeler arasındadır...” Kara-Günay (2013).

Bilimsel törebilimin düzenleyici etkisini açıklayan bilim insanlarının bilimin toplumsal bilinç biçimleri konusunda da yeterli duyarlılığı göstermeleri gerekir. Bilimin tüm bilimleri kapsayan özelliğinin yanında ayrıca bir toplumsal bilinç biçimi olarak ele alınması, kendi içinde törebilimsel ilkelerin toplum yararına uygulanmasını da hızlandıracak ve insanlık doğayla birlikte kendine zarar veren nükleer patlamalara izin vermeyecektir. Bilimin, mutlaklaştırılması yerine toplumsal yanının öne çıkartılması, bireylerin dünya barışına ve doğal çevrenin korunmasına katkı olanaklarını daha da genişletecektir.

²² Eski Sovyetler Birliği.

2.7. BİLİM

İnsanın doğa ve toplum ile etkileşiminde edindiği bilgilerini geliştirmek amacıyla, düşüncelerini ilerletme yönünde araştırmalarını yoğunlaştırdığı bir alan olan bilim; içinde bulunduğu tüm araştırma koşullarının nesnelliği yanında, öznel öğeleri de içermektedir. Bilim ile uğraşan bireylerin; birbirlerinden ayrı özgün çalışmaları, kendi aralarında oluşturdukları ilkesel işbirlikleri, edindikleri bilgilerden ve deneyimlerden geliştirdikleri yetenekleri ölçüsünde kazandıkları becerilerin sonucunda bilim insanı nitelikleri, bu temel öğelerin öznel olanlarıdır. Nesnel koşulların öznel durumlarla uyumlu birlikteliğinde üretilen ya da yaratılan; bilim kurumları, deney odaları, araç ve gereçler, deneyler, kavramlar, kategoriler sistemi, bilimsel bildirişim sistemleri, bilgi birikimleri, yöntemler, araştırma sonuçları gibi bilim öğeleri ise aynı zamanda toplumların bilimsel artı ürünleridir. Burada bilimin kendisinin ayrıca bir toplumsal bilinç biçimi olmasının yanı sıra, araştırmaların bilimsel sonuçları da aynı zamanda bir toplumsal bilinç biçimi olarak görülmelidir.²³ (Bilimler Akademisi: 54.)

Bilimin, toplumsal bilinç biçimlerinden biri olmasından dolayı egemen güçlerin sürekli baskı ve engellemeleri ile karşılaştığı; tarihsel süreç içinde, bu duruma karşın pratik çözümlerin bilim insanları tarafından yaratılması gerektiği açıklanmıştır. Bu önemli konuda araştırmacının yorumu ise bilimin toplumsal ve düşün-bilimsel yanının, bilim insanları tarafından görülmesinin sistemsel baskılarla engellendiğidir:

“... Memleket ihtiyaçları konusundaki bilginin ışığında ve bu yapıcı çalışma

²³ (Bilimsel bulgular ve çıkarsamalardan kendine özgü yöntemlerle kuramsal sonuçlara ulaşılması, toplumsal bilinç biçimlerinin tanımında belirtilmiş olan yöntemlilik ile örtüşmektedir. Araştırma sonuçlarının bundan dolayı toplumsal bilinç biçimi sayılması gerektiği, Bilimler Akademisi (1997) 'nin çalışmaları sırasında bulduğu bir önerisi ya da öngörüsü biçiminde dile getirilmiştir. Konuyla ilgili bu saptamada gösterilen algı ve dikkat, toplumsal bilinç biçimlerinin tez çalışmasının ana kavramı olması nedeniyledir.)

içinde fiilen işbirliği yapmanın kazandırdığı tecrübe ile bilim adamları teker teker ve topluca araştırmanın en verimli olabilecek çizgilerini kararlaştırmaya muktedirler ve çalışmalarında bu çizgiler boyunca yetkili ve yeteneklidirler.

Bu, bilimin hem daha geniş, hem de daha derin kullanılmasını gerektirir. 17. yüzyıl Avrupa'sında bilime karşı kurulmuş olan ve o zamandan beri de resmî bilim çevreleri tarafından inatla korunan geleneksel engelleri aşmış olmaktan daha derin bir anlayış doğar. O geleneksel engeller bilim adamının geçmişte, çalışmasının felsefî ve sosyal temelini göz önünde bulundurmaktan alıkoymuştur...” (Bernal, 1932: 49-50.).

Bilimin kendi içinde araştırma ve inceleme alanlarına ayrılması, aynı zamanda kendileri de ayrıca bir bilim olan tüm toplumsal bilinç biçimlerini kapsamasını gerektirmiştir. Bilimin çeşitli dallarının ayrıca geliştirilerek ortaya çıkarıldığı, ayrışım döneminin; tüm dalların bireşiminde “*bilim*” adıyla genelleştirildiği dönem ile eytişimine bakıldığında, kapsadığı alanın çok geniş olduğu görülecektir. Teze ilişkin bilimle ilgili çıkarsamalardan biri olarak bu durumun toplumsallığından hareketle, ulusal ve evrenselin bağlaşımlarında ise “*toplumlar bilimi*” genellemesi aşamasına geçileceği öngörüsü belirginleşmiştir.

2.7.1. Toplumsal Bilimlerden Toplumlar Bilimine Geçiş Süreci

Toplumsal bilimlerin gereksinmelerin çeşitliliği ile orantılı gelişmesi, bilimi de tekleşmenin özerkliği içinde toplumların bilimi olmaya doğru götürmektedir. Zorlayan koşulların temelinde ise ekonomik politikaların, toplumsal politikalar ve toplumsal sorumluluk ilkesiyle bağdaştırılması gelmektedir. Araştırmanın çalışma bulgularından çıkarsaması yapılan bu yeni akıma toplumsal bilinç biçimleri de eşlik edecektir.

Bilim insanlarına birlik içinde davranmaları ve örgütlenmeleri uyarısında bulunan Bernal (1932), bilimin baskılanma nedenini anamalcı egemen güçlerin politik

öğretisine bağlamaktadır:

“... Bu süreç elbette basit ve kolay değildir; çok büyük mücadeleler ve çelişmelerle doludur; çünkü bilim ideolojisinin bütünü, bilim teorisinde zımnî olarak var olan ideoloji kapitalizmin ideolojisinden türetilmiştir...” (Bernal: 50.).

Bilimin yalnızca doğayı ve insanı ya da toplumu inceleyen bir araştırma alanı olmadığı, çeşitlenen bilim dalları ile birlikte; deneysel çalışmaların gereklerinden biri olan kuramsallığa ulaşmada, yöntemleri de kapsadığı görülmüştür. Tarihsel sürecin içinde geliştirilen uygulamalı araştırma ve kuramsal araştırma teknikleri, bilim ile dolaylı bağı olan sistemsal bir bütünlük içermektedir. Toplumsal tarihinde gereksinmelere yönelik etkinliklerin ve nüfusun çoğalmasına bağlı olarak toplumsal işbölümünün başlaması, insanın kol emeği ile kafa emeğinin de ayrılması sonucunu getirmiştir. Bilimsel çalışmaları kendilerine iş edinerek toplumsal grup oluşturan düşünce emekçileri, kendine bağlı dalları ile kapsamı genişleyen bilimi; bilme etkinliği temelinde ve bu duruma uygun biçimde özgül kavramlardan biri olarak ortaya çıkarmışlardır. Dünyada bilimin ön gereklerinin olduğu doğu ülkeleri; Mısır ile Babil’den, Hindistan ve Çin’e kadar uzanmakta olan bir bölgede dir. Deneysellikten biriktirilen astronomi ve matematik gibi doğadaki sağın bilgilerin, törebilim ile mantıkta sindirilen toplum bilgileri olarak ilk gözüktüğü yerler bu Doğu ülkeleri olmuştur. Dünyanın doğusu sayılan ülkelerde oluşan kalıtsal durumun ileriye taşınması ya da yansması ise çeşitli düşünlerin, gelişen tarihsellik içinde mitolojik ve dinsel geleneklere bağlı düşünce kalıplarından ayrılarak; bilim biçiminde özümsemiş kuramlar halinde, tutarlı bir sisteme dönüştürüldüğü Eski Yunan dönemidir. Sanayi devrimi ile Eski Yunan dönemi arasında geçen süreçte, bilimin temel toplumsal işlevi yalnızca açıklayıcı niteliktedir. Çünkü insanın doğayla birlikte ögesi olduğu dünyaya ilişkin bilgilerini daha da genişletmek ve onlardan yararlanmak isteği, toplumsal gereksinmelerin gerektirdiği bilme ediminin amacı olarak bu dönemde önem kazanmıştır. Açıklayıcı nitelikte bilgilerin belli bir nicel yoğunluğa ulaştığında patlaması sayılacak bilimsel teknik buluşlar ise makinelerin, büyük çapta ve seri üretim aracı olarak üretilmesi demek olan sanayi devrimidir. Bilimsel bilgileri açıklayıcı niteliğinden sonra bilimin teknik yönlendiril-

dirilişini sağlayan fizik ve kimyanın ilgili bölümleri bilime, doğayı toplum çıkarlarına göre değiştirme ile birlikte dönüştürme amacını yükleyerek bilimin; etkin bir biçimde etken olacağı, yeni niteliğini kazanması yolunda temel toplumsal görevini de belirlemiştir. (Bilimler Akademisi: 54.)

İnsanın boş zamanlarının artmasında bilimsel teknik devrimlerin önemli olduğunu açıklayan araştırmacı yazarlar bu durumun, toplumsal varlık olarak bireyin toplumsal sorunlarına daha çok eğilmesini de getireceğini saptamışlardır:

“... Pratik üretim otomatikleştikçe, çalışması sırasında, işçinin düşünmeye daha çok ağırlık vermesi gerektiğini, sıradan olmayan yaratıcı bir yaklaşım isteyen pek çok sorunu enine boyuna kavramak durumunda olduğunu ortaya koymuştur...” (Poşatayev, 1980: 104.).

İnsanlığın toplumsal ilerlemesinde çağdaşlık düzeyini de belirleyen bilim, bu tarihsel gelişim içinde toplumsal bilinç biçimi olarak toplumların bilimi kavramının olgunlaşması aşamasına gelmiştir. Bilimsel ve teknik devrimler, bilimin toplumlar bilimi olmasında ulusal ölçekleri aşarak; küresel/uluslararası boyutlarda, tüm dünya uluslarının bilimi olduğunun da somut bir göstergesidir.

2.7.2. Bilimsel-Teknik Devrimlerin Toplumsal Niteliği Ve Olumsuz Yanları

Nitelik sıçraması yaptığı dönemlerde bilimin toplumlar bilimi olması da hız kazanmış ve açıklayıcılık döneminden değiştirici dönemine geçişiyle birlikte toplumsallık, bilimsel teknik devrimlerin başladığı yeni bir dönemin temel niteliği olmuştur. Toplumsal bilinç biçimlerinin içinde en geniş alanı kapsamayı, bilimin bu toplumsal niteliğinin temel nedeni ve belirgin bir sonucu sayılmalıdır. Kapsadığı toplumsal alanın geniş olması ve teknik yönlendirişi ile toplumsal dönüşümleri etkileyici bir etken olmasına karşın bilim, ülkelerin gelişme derecelerine göre yapılacak ayrı bir sıralama içinde ilk sıralarda yer alamaz:

“... Oysa insan, bilimsel-teknik devrimin ve bu devrimin toplumsal sonuçlarının olsa olsa ancak bir nesnesi olmak şöyle dursun, tam tersine, her şeyden önce bilimin ve tekniğin yaratıcısıdır, bilimsel-teknik devrimin başı çeken gücüdür. İnsan, yalnızca bilimsel teknik devrimin asıl ölçütü değil, aynı zamanda onun asıl toplumsal içeriğidir de...” (Volkov, 1980: 18.).

Bilimde yeni bir nitelik değişimi, yeni sistemsel yapılanmayı da gerektirir. Bilimsel teknik devrimin getirdiği yeniliklerin benimsenmesi, geniş bir çalışan topluluğunu oluşturan teknik kurul ve işin yönetiminde çalışan tüm işçilerin hep birlikte; modernleşen üretim tekniklerinin, bilimsel bilgisini kavraması ve uygulayıcısı olmalarıyla olanaklıdır. Üretimin bilimsel teknik devrim ile otomatik duruma gelmiş olan kısmında çalışanların, bu gelişmeyle ilgili olarak temel bilgilere erişmiş olmaları koşuldur. Bilimin bu durumda, dolaysız bir üretim gücü olması söz konusudur. Üretim tekniğinin yanı sıra değişen durumlarda, bireyin kendine özgü çok yönlü yeteneklerinin gelişimiyle orantılı olarak anlık yaratıcı etkinlikleri düşünsel verimliliğini arttırdığından; bilimin, bu değişimlerin tüm özdeksel ve ruhsal koşullarını oluşturmaları da zorunludur. Modern bilim anlayışında, güncel teknik gelişmelerin izlenmesi ve bilimin kendi içinde sistemleşerek maddi üretimin artmasına öncülük etmesi; bilimin, teknik gelişmelerin önüne geçmesi sonucunu getirmiştir. Toplum bilimleri ile doğa bilimlerinde yapılan tüm araştırmalar da toplumsal üretime hız kazandırıcı bir nitelik taşıdığından, bilim diğer toplumsal alanlarda giderek yaygınlaşmıştır. Bilimsel bilgi ile birlikte bilimsel yaklaşımların; maddi üretim, ekonomi politika, iş eğitimleri ve yönetimi sistemlerinde sıklıkla kullanıldıkları görülmektedir. Aynı zamanda bu durum, bilimin gelişim hızının diğer tüm etkinliklerden daha çok olmasının da nedenidir. (Bilimler Akademisi: 55.)

Boş zaman kavramını değerlendiren bir diğer araştırmacı yazar da teknik devrimlerin, bireyin çıkarına düşünsel artı-değer yaratacağını ve bu durumun insanda çok yönlü bir kültürel gelişmeye yol açacağını belirtmektedir:

“... İçinde yaşadığımız bilimsel-teknik devrim, doğayı dönüşüme uğratmak,

büyük maddî değerler üretmek ve insanın yaratıcı yeteneklerini geliştirmek için görülmemiş olanaklar sağlıyor...” (Golovanov, 1980: 5.).

Temel bilimlerin yanında çok çeşitli toplum bilimlerinin gelişmesi ile birlikte bilimsel ve teknik devrim, özellikle toplumsal üretimi etkiler. Bilimsel ve teknik devrimin toplumsal üretimin değişik aşamalarını incelemesi, toplum bilimlerinin yardımıyla olmuştur. Toplum bilimlerinin üretim ile ilgili araştırma alanları üretimin, ekonominin, emeğin bilimsel örgütlenmesi; somut toplumbilimsel araştırmalarda bilimsel denetim ilkeleri; toplumsal ruhbilimde sanayi estetiği; toplumsal, bilimsel, teknik süreçlerin öngörülmesi olarak sıralanmaktadır. Bilimsel ve teknik devrimin bu sıralamada görülecek olan toplumsal özü, bireyin üretimde görev yerini de belirlemektedir. Güncel tartışma konularından biri olan, otomatik üretimde insanın işlevlerinin azalacağı öngörüsünün tersine bireyin görev yükünü arttırdığı gözlenmiştir. Mekanik sistemlerin teknik olarak ilerlemesi sonucu sorumluluğu azalan bireylere, daha başka alanlara geçiş olanakları da doğmuştur. Yeni bir işbölümü sürecinde insan, işlerin kapsam alanı ile işgücünün meslekler alanında oluşan bileşkesinde; kültürel gelişme ve tekniğin ilerlemesine bağlı olarak standart değişimlere uğramıştır. Bu değişimlerin olumsuz yanları da vardır:

Emeğin yüksek düzey üretken yapısından kaynaklanan bir durumda maddi üretime dolaysız katılma payı getirisinin azalmasına karşın, üretime dolaylı katılım payı getirisinin çoğaldığı; özellikle bilim eğitim ve tıp hizmetleri alanları oluşturulması bu olumsuz yanlardandır. Bilimsel teknik devrimlerin toplumsallığı bu aşamada, sermayeci sistemlerin her alanda sömürge tekelleşme anlayışları gereği kesintiye uğratılmış ve toplumsal özünden saptırılmıştır. Eski mesleklerin yok olması, yenilenen üretim tekniklerinde emek yoğunlaşması, dolaylı üretim alanlarından; bürokrasi, kamusal hizmetler, emniyet, reklamcılığın çoğalması, toplumsallığı zedelemiş ve sınıfsal ilişkileri daha da uzlaşmaz bir duruma getirmiştir. (Bilimler Akademisi: 59.)

Bilimsel teknik devrimlerin olumsuz yanlarının incelenmesinde ilk önceliğin, savaş sanayinde olduğu gözlenmektedir:

“... İçinde bulunduğumuz çağ, teknolojik tercihlerin belirlenmesinde ordunun üstlendiği alışılmadık rolden ötürü teknoloji tarihinde eşi benzeri görülmemiş bir dönem olmuştur... Teknolojinin ordunun hakimiyeti altında bulunmasını eleştirenler, askeri teknolojinin ekonomiyi çarpıttığını, toplumsal değerlere zarar verdiğini, çevreyi kirlettiğini ve yeryüzündeki hayatı tehdit ettiğini öne sürmektedirler...” (Basalla, 1996: 226-227.).

Bilimsel ve teknik devrimlerin olumsuz yanlarının belirtildiği araştırmalar, toplumsal bilinç biçimlerinden bilimin; toplumsal çıkarlara aykırı olarak kullanıldığını saptaması açısından, tez çalışmasının temel bulgusuna dayanan sorgulamaya kanıtlar sunmaktadır. Anamalcı sistemin çıkmazlarında egemen güçlerin, aşırı çıkarıcı politikalarla; savaş ekonomisine yönelmesinin bir sonucu olarak dünyayı ve toplumları tehdit edici duruma gelmeleri, bilim insanlarınca duyumsanarak toplumsal bilince yansıtılması gereğini de ortaya çıkarmıştır. Önemli teknik buluşlar geliştiren bireysel ve bilimsel çalışmaların, toplumsal sorumluluk ilkesine uymadan doğal çevreye zarar vermesi ise tarihsel süreçte edinilen deneyimlerden dolayı tepkilere neden olmaktadır:

“... Ayrıca dikkat çeken hususlardan biri de şudur ki, ekosistemlerde bütün faaliyetler devam edip giderken, arkalarında en küçük bir artık, kir, pislik ve çöp bırakmamaktadırlar. Tabiatı çevre tahribinden korumak üzere bütün tedbirler alınmış, bunun için hayat faaliyetlerine bağlı olarak otomatik bir şekilde çalışan devamlı bir adaptasyon sistemi kurulmuştur. Canlı veya cansız, her varlığın bu sistem içinde bir vazifesi vardır.

Kâinat iktisat ve temizlik esası üzerine kurulmuştur. Ve yaratıldığı andan beri de bu esaslara uygun şekilde işletilmektedir. İnsana düşen vazife bu esasları ihmal veya reddederek intizamı bozmak değil, o nizama ayak uydurmaktır...” (Muslu, 1984: 25-26.).

İnsanlık özünün zedeleneceğinin bilincinde olarak bireylerin doğal irkilmesinin

bir sonucu olan tepkisel durumlar, ayrıca bu tez çalışmasının inceleme ve araştırma bulgularından çıkarsamaların birisidir. İnsanlığın tarihinde savaşların özdeksel ve ruhsal yıkımlarını duyumsayan bireylerin, burada bilimsel olarak dünya barışını kurgulamaları; aynı zamanda, haksız savaşlardan irkilmelerinin de bir sonuçlaması sayılmalıdır.

3. BÖLÜM

TÜRKİYE ÖZGÜLÜNDE TOPLUMSAL BİLİNÇ BİÇİMLERİ

Toplumsal bilinç biçimlerinin Türkiye’de yansımalarının inceleneceği bu bölümde, öncelikle somut koşulların ayrışımı yapılmış ve görünen genel duruma ilişkin bilgiler verilmiştir. Çağdaş etkileşimi içinde bölgesel üretimin yapısal etkilerine, ayrıca Türkiye’de toplumsal yaşamı belirleyen geleneklerin etkisi de eklenmiştir. Türkiye’nin kendi ekonomik politik koşullarının ayrıştırmasında, ulusal ve uluslararası etkileşimin ülkesel boyutlu gelişmelerinde; toplumsal bilincin önde giden biçimlerine ilişkin, geçmişten yansıyan ya da aktarılan sorunları saptamak ve uygun çözümler önermek olarak gündeme getirilmiştir.

Toplumsal bilinç biçimlerinin Türkiye’de yansımaları, küresellikten ayrı düşünülmemeyeceği gibi ancak; dünya geneli ile ülkelere özel durumların, karşılıklı ilişkileri ya da etkileşimi temelinde açıklanacak görüngüsel bir durumdur. Çünkü sürekli kültürel etkileşim içinde olan tüm toplumların üretim sürecinde yarattıkları artı değerlerini, gereksinimleri karşılığında; toplumlar tarihinin her döneminde, diğer toplumların ürün ve üretim teknikleri ile değiştikleri gözlenen bir etkinliktir. Tarihsel sürecin göreceliği ile birlikte değişen bu durum toplumların, mal ve deneyim alış verişinin çeşitliliğine göre; toplumsal/kültürel bilinç yansımalarının, biçimlendirilme gerekçesi de olacaktır. Bu durum, algılama ile ilgili düşünsel sürecin zorunlu ön koşullarından olan yansımalarda; duyumsama ve çağrışımlara

katkısı ile birlikte aynı zamanda, toplumsal bilincin biçimlendirilmesine de sürdürebilir bir nitelik kazandırmıştır:

“... Yaşayan insan bedeni sadece öykünmeyi değil, kültürel bilginin aktif bir edinimini de içeren muhtelif taklitsel süreçlerin sonucudur. Bu taklitsel süreçlerde kültür üretilir, aktarılır ve dönüştürülür...” (Wulf: 10.).

Ülkeler coğrafyasında yaşanan tarihsel olaylarla örgülü bir olgu bütünselliği gösteren gelişmeler uyarınca, çözüm bekleyen sorunlardan biri olarak algılanmış bulgulardan olan toplumsal bilinç biçimleri; Türkiye özel koşullarında yaşanmış, yakın tarihin örnek olaylarıyla, bu konudaki temel soruna bağlı yan sorunlar ve bulgular da üretmiştir.

3.1. ÖZGÜL KOŞULLAR

Tek parti dönemini ulusal kurtuluştan toplumsal kurtuluşa geçiş arayışlarıyla geçiren Türkiye, çok partili dönemi ise acı deneyimlerle yaşamıştır. Demokrasinin gelişmeye başladığı bu yıllar, maddi/manevi kayıpların yaşandığı sancılı yıllardır. Ayrıca bu yıllar dünya genel bunalım dönemleriyle de örtüşünce Türkiye, içinden çıkılmaz çelişkilerle karşılaşmıştır. Dünya genelinde yaşanan bu durum giderek Türkiye’nin üretim ilişkilerine de yansıtıldığında, toplumsal gerçekçi çözümlere ulaşması zorlaşır ve karmaşıklaşır; çünkü bir yandan güncel gereksinimleri karşılamak zorunluluğu vardır, diğer yandan geleceği planlamak.

3.1.1. Uluslararası ve Bölgesel Etkileşim

Türkiye konumlandığı yer bakımından Asya ile Afrika ve Avrupa eski anakaralarının, kesişim noktası olmasından dolayı tarihsel olayların tümüne tanık olmuş bir yarımadadır. İlkçağlardan bu güne tüm toplumsal hareketliliğin merkezi sayılacak Türkiye, toplumlar tarihini yönlendiren ve değiştiren güçlü toplumların anavatanı olarak kültürel gelişmelerin öncüsü olacak nitelikte bir yerküre parçasıdır. Toplumsal bilinç biçimlerinin böyle bir yer ve zamanda oluşması ise bu araştırma ile Türkiye’ye ayrı bir önem kazandırmıştır:

“... Toplumsal Bilinç Formasyonu belli toplumsal tarihsel koşullarda topluma malolmuş, toplumun, doğal ve toplumsal hareketleri kavrayış ve onlara yaklaşım biçimidir. Yalnızca evreni duyumlarla algılayışı değil, aynı zamanda bu algıların zihinsel yorumlanması, genellenmesi, bir yaşam felsefesi oluşturması ve bunun pratiğe dönüştürülmesini de içerir. Üretim ilişkilerinin tüm toplum düzeyinde benzer özelliklerle cereyan edişi gibi, bilinç de toplumsal boyutludur... ” (Belek: 180.).

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundaki ekonomik politik ve toplumsal koşullar genel olarak yorumlandığında, özellikle büyük imparatorluk dönemlerinden birine geçişten çok, daha küçük çaplı bir coğrafyada değişimler söz konusudur. Bu değişimler kendine özgü özellikleri taşısa da, içinde bulunduğu çağın toplumsal ekonomik ve politik göreceliklerinde, birbirleriyle sürekli bir etkileşim içindedirler. Bölgesel değişimler aynı bölgede konumlanmış ülkeleri, daha yakından ve çok çabuk etkilemektedir. Osmanlı İmparatorluğu’nun geniş toprak alanından küçük bir ulus devlete dönüşen Türkiye, uluslararası ticaret yollarının kavşağında bulunmasından dolayı ayrı bir önem kazanmış; Ortadoğu ile Uzakdoğu toplumlarını Avrupa ile birleştiren sermaye akışını da denetlemiştir. İmparatorluklar döneminden cumhuriyete geçişinde, diğer uluslararası sömürücü güçlerin küresel paylaşım alanlarından en önemlisi olan Türkiye toprakları; Osmanlı İmparatorluk yapısında oluşturulan beylik ve ağalık sisteminin ekonomik toplumsal kayıplarını Birinci Dünya savaşının olumsuz koşulları içinde yaşamıştır.

Sanayi devrimiyle artan pazar malları ve pazarlar, kapsama alanlarını genişletmeye başladığında ilk olarak üretici güçleri değiştirmeye başlamıştır. Ulusların temel ekonomik değerleri bu durumdan etkilenecek zarara uğradığında ise kıtlık belirmiş, ülkeler arası saldırılar büyük boyutlara ulaşmış ve büyük savaşlara neden olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti de bu savaşların tam ortasında, Ulusal kurtuluş savaşını yeni bitirmesi nedeniyle toplumsal ekonomik oluşumun dengelerini kurmakta çok zorlanmıştır. Üretim biçimlerinin bölgesel özelliklerinde yaşanan genel yapılanma, bu zorlukları arttıran ayrıca bir engel oluşturmuştur.

3.1.2. Üretimin Yapısal Özellikleri

Türkiye'nin Anadolu kısmında doğu ve güneydoğusunda, feodal sistemin toprak mülkiyeti temelinde üretim biçimine koşut olarak gelişen üretim ilişkileri; toplumsal bilinç biçimleri içinde, dinin daha fazla önemli olmasının temel nedeni- dir. Bu durum Türkiye'de geleneksel kurumlaşmanın da etkisiyle İslâm dininin seçilmiş olmasından dolayı, diğer dinlere uygulanır olmasını kısıtlamaz. İslâmiyet için geçerli olan kendine özgü ayrıntıların dışında yer alan özellikler, diğer dinler ve ülkeler için de geçerlidir. Böylesi bir genellemeye eşlik eden diğer genelleme ise aynı zamanda, kent ve kır çelişkisini yansıtan genel görünümüdür. Dinlerin etkisinin az da olsa gözleneceği toplumsal çevrenin, ticaret merkezli kentsel yapıların dış çeperinde yer alan; anamalcı sistemin, tüm olumsuzluklarının yaşandığı kenar semtlerdir. Kentleşmeden kırsala giden çizginin, kırsala yaklaşan kısmı ise; genel olarak, dinlerin etkisinin en çok gözlendiği yerlerdir. Toplumsal yapının gelir gruplarına göre eşitsiz dağılımı ile sömürünün, açıkça yaşandığı yerler olan ucuz işgücü ve emek pazarlarının oluştuğu bu yerleşimler; Türkiye özgülünde yansıyan her türlü gerçekliklerin, nesnel yansımalarının somut olarak duyumsanacağı alanlardır.

Ege ve Trakya ile Akdeniz bölgelerinde toplumsal bilinç biçimlerinden dine yaklaşım, Anadolu'nun güney doğusuna göre belirgin ayrımlar göstermektedir. Tarihsel sürecin belirli dönemlerinde üretici güçlerin erken geliştiği bu bölgeler, diğer yan etmenlerin de etkisiyle anamalcı üretim ilişkilerine daha çabuk uyum göstermişlerdir. Denize açık kıyıları oluşu nedeniyle dış ticaret ilişkilerinin hızlı yayıldığı bu bölgeler kapalı toplumlardan ayrı, tutucu olmayan ve değişime açık gelenekleri uyarınca; Avrupa tipi feodal üretim tarzının çözünerek açık pazara zorladığı, anamalcı üretim ilişkilerine yönelmişlerdir:

“... Feodalizm, çözülebilir bir kırsal yapı temeli üzerinde, iç dinamiğiyle, emeğin objektif çalışma koşullarından ayrılmasını sağlayan kapitalizmin en temel tarihsel ön koşulunu hazırlayan bir tiptir. Bu yüzden feodal Batı toplumları, ev-

rimleşerek kapitalizm aşamasına dönüşmüşlerdir...” (Sencer, Muzaffer-1973: 338.).

Konuyla yakından ilgili ve yargısal bulgu olarak değerlendirilen böyle bir çıkarsamadan hareketle, kapalı toplum yapılarında sıklıkla rastlanan mistisizme karşılık gelen toplumsal bilinç biçimlerinin; genellikle, Asya tipi üretim tarzının egemen olduğu Doğu toplumlarında daha çok gözleneceği olgusal bir bulgudur. Çünkü bu toplumsal yapılar, feodal toplum aşamasının kalıntılarıyla doludur ve anamalcı toplum biçimine geçişleri oldukça sancılı olmuştur. Feodal toplum yapılarına uygun düşen Asya tipi kapalı üretim tarzı uyarınca bu toplumların seçtikleri toplumsal bilinç biçimi, özüne uyan görünüş olarak ve eski dönemin tüm kalıntılarını içeriğinde taşıyan bir biçim olan Din’ dir:

“... Asya biçimi zorunlu olarak en uzun yaşayabilen ve çözülme ve evrime en çok direnen biçimdir... Doğu biçiminde topluluk üyesi hiçbir zaman toplulukla bağını yitirebilecek kadar bağımsız bir ilişki kuramayacağı için, dış etkiler altında, bu türlü bir durumun belirmesi olanağı çok düşüktür...”

Bu yüzdendir ki gerek Selçuklu İmparatorluğunu önceleyen Asya Türk toplumları, gerekse Selçuklu Devletinin ardılı olan Osmanlı İmparatorluğu’nun yapısı ATÜB²⁴ çerçevesi içinde ele alınabilir...” (Sencer, Muzaffer: 177. , 182.)

Yerkürenin doğu toplumlarında bu çıkarsamayı geçerleyen kanıtlarla karşılaşmak olasıdır. Türkiye ile doğu ve güneydoğu sınır komşuları olan İran, Irak, Suriye, Afganistan, Pakistan gibi ülkelerin tümünde; toplumsal bilinç biçimi olarak, İslâm dininin egemenliği hükmünü sürdürmektedir. Son günlerin konuya yakından ilintili bir gelişmesi ise, Ortadoğu Arap halklarının; eski dönemlerin kalıntılarından kurtulmak olarak algıladıkları eski yönetimleri devirerek, yeni arayışlara girdikleri gerçeğidir. Araştırmasında bulgulardan biri olarak sunduğu benzer bir

²⁴ . ATÜB: Asya Tipi Üretim Biçimi.

saptamayı Dural (2005), akademik bilimsel çalışmasının sonuç bölümünde açıklamıştır:

“... İslâm’ın gelişip yayıldığı, üç kıtayı etkisi altına aldığı tarihsel şartlarda mevcut yapılanma, kuşkusuz İslâm’ın lehineydi. Ancak ibre tersine dönüp, reform, modernizm, sanayileşme gibi temel uğraklarda İslâm toplumları, Batı’nın kesin başarısını yakalayamayınca, İslâm toplumları için tehlike çanları çalmaya başladı...” (Dural, 2005:336.).

İslâm dininin etkisi ile üretim yapılanmasında geleneksel üretim tarzlarının bölgelere ve ülkelere göre dağılımı, Türkiye’nin kendi özgül koşullarını da etkilemiştir. Toplumların tarihsel geçmişlerinde ürettikleri ve biriktirdikleri artı ürünlerin bu geleneksel özellikleri, yıllar içinde geliştirilen üretim teknikleri ile belirlenmiştir. Değişim yasalarının gereği eski üretim biçimlerinin yerini yenilere devretmesi toplumsal dönüşümleri gerektirse de eski dönemin kalıntıları, toplumları ve bireyleri etkileyerek değişimin hızını yavaşlatmıştır. Bu nedenle gelenekler, özellikle son imparatorluklar dönemini asırlara yaymış bir Osmanlı İmparatorluğundan Türkiye Cumhuriyeti’ne geçişi de zorlaştırmıştır.

3.1.3. Geleneklerin Etkisi

Toplumsal kültürel gelişmeyle yakından ilişkili olan gelenekler; töreler, toplumsal kurallar, görenekler, değerler, ülküler ve davranış kurallarından oluşmaktadır. Bu nedenle geçmiş uzun dönemlerden korunarak geleceğe taşınan gelenekler, aynı zamanda süreklilik kavramıyla da bağıntılıdır. Ayrıca, toplumsal bilinç biçimlerinin oluşumunda ve gelişiminde; süreklilik ilkesiyle birlikte gelenekler, daha da önem kazanır. Kültürün evrensel niteliği ile toplumsal ilerlemenin yaratıcılığında gelenekler ilerici, işlevsizleşmiş eski dönem kalıntılarındaki ise geri bir karakter taşımaktadır. Burada bilimsel bilgi ile araştırma yöntemlerinde süreklilik bilimde geleneği, kendine özgü tarzlara ilişkin beceriler de sanatta gelenekleri yansıtır.(Bilimler Akademisi: 185.).

Geleneksel yapıyı en çok etkileyen, tarihsel süreç içinde yaşanan önceki dönemler olduğundan; Osmanlı İmparatorluğunda da İslâmcı toplum yapılanması, geleneklerin etkisini göstermektedir. Vakıf geleneği Osmanlı toplum yapısının İslamiyet’le kaynaşmasının bir sonucu olarak günümüz Türkiye’inde de varlığını sürdürmektedir:

“... Türk-İslâm kültürünün gelişmesinde çok önemli olan vakıflar, bunun yanı sıra hayat şartları bakımından insanlar arasında büyük ölçüde sosyal adaletin sağlanması ve farklılıkların kaldırılması açısından da mühim bir role sahiptir. Ayrıca bugün belediyelerin görevleri arasında bulunan hizmetler, vakıflarca gerçekleştirilmiştir...” (Halaçoğlu, 1996: 160.).

Türkiye’nin kendine özgü geleneklerinin Orta Asya Türk toplumlarından kaynaklanan göçer bir yanı olduğu ve oymaklar ile boyların bu göçer nedeniyle, Anadolu’ya gelişlerinden sonra toplumsal yapılarının biçimlendiği çeşitli araştırmalarda açıklanmıştır. Feodal sistemin toprağa dayalı ve din ağırlıklı bu toplum yapılanması, göçerlikten gelen akıncı geleneklerinin bileşkesinde; güçlülük simgesi olarak merkez ile taşra ilişkilerine dayanan, bir İslâmcı din devleti biçiminde yansımaktadır. Devlet geleneği, Türkiye’ye adını veren göçerlerin vakıf geleneğinden de eskidir. Kendi aralarında göçebelere özgü olaylar nedeniyle savunma ve akıncı yanlarını geliştirdikleri askerlik geleneği ise devlet geleneğinin temelini oluşturduğu için daha da eski bir gelenektir. Türkiye’de geleneklerin gelişim çizgisi göçebelikten kentleşmeye doğru ilerlemiştir:

“... İlkçağ, Türklerin göçebe hayvancılık dönemidir. Ortaçağ, Türklerin yerleşikliğe, tarıma, köylülüğe geçiş dönemidir. Yeniçağ ciddi biçimde batılılaşmaya, hukuk devletine adım atıldığını göstermektedir. Sonçağ, Türkiye Türklerinin yaygın kentleşmeye, kapitalizme yönelme noktasını belirtmektedir...” (Akşin, 2010: 7.).

Toplumsal bilinç biçimlerinin Türkiye koşullarında temel belirleyicileri arasında sayılan gelenekler, diğer toplumlara göre de aynı derecede önemlidir. Türki-

ye’de çağdaş gelişmelerin düzeyini göstermesi bakımından ayrı bir önemi olan toplumsal bilinç biçimlerinin toplum tarafından seçimi ve benimsenmesi, aynı zamanda uluslararası kültürel etkileşime açık bir çağrışım olarak kendi özgül yansımalarını da gündeme getirmektedir.

3.2. TOPLUMSAL BİLİNÇ BİÇİMLERİNİN ÖZGÜL YANSIMALARI

Türkiye’de öne çıkan toplumsal bilinç biçimlerini sıralamak, tez çalışmasının temel araştırma konularındandır. Toplumsal bilinç biçimlerinin, ülke genelinde geniş bir araştırması yapılmadığı savıyla hazırlanan bu çalışmada; toplumu yakından ilgilendiren toplumsal olayların, ilgili bilinç biçimiyle ilişkisi incelenmiştir.

3.2.1. Laik Devlette Din ve Vicdan/Duyunç Özgürlüğü

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş yılları sonrasında İslâmcı tekke ve zaviyelerin kapatılmasının günümüze yansıyan toplumsal bir sorun olmasının nedenleri, dinin toplumsal bilinç biçimlerinden en önemlisi olduğunun bilgi eksikliğinde aranmalıdır. Laik düşüncenin din ve duyunc özgürlüğünü kısıtlaması, İslâmcı görüşün etkisini çarpık algılamasının bir sonucu olarak geçmiş dönemin toplumsal bilinç biçimlerinin aynı zamanda toplumsal bir üstyapı kurumu olduğunun bilincinde olunmamasıdır. Sorun günümüze yansıyan biçimiyle sürmekte ve toplumsal ilerlemeyi engellemektedir:

“... Vicdan özgürlüğü: Her birey, istediğini düşünme, istediğine inanma, kendine göre bir siyasal düşünceye sahip olma, inandığı dinin gereklerini yerine getirme ya da getirmeme hak ve özgürlüğüne sahiptir. Hiç kimsenin düşünce ve vicdanına baskı yapılamaz. Vicdan özgürlüğü kişinin salt ve karışılmaz olan haklarının en önemlilerinden biri olarak tanınmalıdır...” (Tezcan: 67-68.).

İslâmcı örgütlenmelerin toplumsal yaşamı etkileyerek eskiyi koruma ve tutuculuğu çağrıştırmaması, din toplumunda her ne kadar gerekliyse; yeni kurulmakta olan laik devlet için bir o kadar tehlike sayılmıştır. Toplumsal gelişmelerin büyüklüğü oranında yaşanan değişimlerin ve dönüşümlerin dönemlerine göre ilerici/devrimci yönünün belirginleşmesi, Diyanet İşleri Başkanlığının; eski İslâmcı yapının üzerinde yeniden düzenlenmiş biçimiyle kurulması, Cumhuriyet Türkiye'si için söz edilen bu tehlikeden irkilmenin bir sonucudur:

“... Doğu muhafazakârlığının yumuşak karnıysa, gerek Türkiye, gerekse diğer modernleşme sürecine girmiş İslâm toplumlarında muhafazakârlığın, devletin ‘kurucu ögesi’ olarak sayılmamasıdır... Batı muhafazakârlığı hem varolan durumun, hem de daha önceki toplumsal dönemlerin kurucu öğeleri arasında yer tuttuğundan, Batı’da muhafazakâr akımların, kurucu gelenekle radikal bir hesaplasmaya gitmesi gerekmez.

Oysa Doğu toplumlarında kurucu elitler o an varolan durumun savunucularıdır. Muhafazakârlar ise o toplumsal sürecin muhalifidirler...

Ancak, yeni rejimin kurulup, muhafazakârlığın merkezden çevreye itildiği dönem, cumhuriyet dönemidir...” (Dural: 337-338.).

İslâmcı görüşlerin din ve duyunç özgürlüğü temelinde baskılandığı dönemlerin patlaması olarak da algılanacak isyanların, öncesi ve sonrası yıllarda; dönemsel olarak yasaklanan tarikatlar, yarı gizli yarı açık örgütlenmelerle bugüne gelmişlerdir. Bu durum aynı zamanda, toplumsal bilinç biçimleri içinde İslâm dininin ve onu oluşturan tarikatların da ağırlıklı bir yeri olduğunun göstergesidir. Böylesi zor bir durumda, her türlü baskıların üstesinden gelecek direncin kaynağını kendi iç dinamiğinden çıkaran bir topluluk için; toplumsal bilinçten önce, topluluk bilincinin korunması ve geliştirilmesi öncelikle duyumsanmıştır. Tarikatlar bu gibi zor durumların en az sorunla aşılmasında, İslâmcı topluluğun temel örgütleri olarak görev yapmış ve yandaşlarına kurdurdukları partiler aracılığıyla da hükümet olmuşlardır:

“...Bugün ‘gericilik’ le nitelendirdiğimiz ve toplumsal temelin sağlam olmayışı nedeniyle sakıncalı (tehlikeli) bulduğumuz eylemler, din kavramlarının, bireysel yaşantıdan kurtulup, günün gereklerince yumuşamasını sağlayacak önlemler (tedbirler) alınması yerine, bir takım yasal çalışmaların yeterli görülmesinden ileri gelmekte. Dinin tek dayanak olma niteliğini, bireyin manevi yaşantısını koşullayan ve tersine bir oluşumla, bu koşullanmış yaşantının ideolojisini topluma egemen olmaya götüren özdeksel (maddi) temeller biçimlemiştir...” (Sencer, Muhammer-1997: 205.).

Konuyla ilgili bir başka bulgu da, İslâmcı topluluğun mezhepler ve tarikatlar arası iç çatışmalarında açığa çıkan gizilgüçleri yardımıyla; görevdeşlik yaratarak laik devletin kurumsal yapısını etkileyen bir konuma gelmelerinin nedenselliğidir. Bu nedenselliğin içinde, yıllarca biriktirilmiş olmasından dolayı durağan gözüken; buna karşın kendi içinde hareketli bir sermaye gücüyle orantılı, eski dönemin üretim biçimlerinin sonlandırılmasına büyük bir tepki vardır. Tepki, eski dönemin sürdürülmesinden yana olan ve eski sistemin kalıntıları olarak bu durumu kendi çıkarlarına uygun gören toplum kesimlerinden gelmiştir:

“... Müslümanlar arasında kendisine yer bulan radikalleşmenin temel felsefesinde ‘öze dönüş’ anlayışı yatmaktadır. Bundan da amaç, ilk Müslümanların sahip oldukları bir yaşam tarzının benimsenmesi veya özlemidir. Özlenen tablo, selef Müslümanları olarak adlandırılır. Selef terimi ise daha çok ilk dört kuşağın oluşturduğu İslâm cemaatidir. Onların İslâmî anlayış, yorum ve yaşam biçimlerinin örnek alınması, günümüz tabiriyle ‘radikal İslam’ nitelendirmesini doğurmuştur...” (Biçer: 91.).

Yeni dönemin üretim biçiminin toplumsal ilişkilerine uyum sorunundan kaynaklanan irkilme, bu sorunsalı aşma tedirginliği ve sonuçlarının korkularından oluşmaktadır. Sömürünün gizlenmesinde, eskiye özlem propagandaları ile birlikte kitlelerin karmaşık duygu durumlarını abartarak; güncel politik durumlara uyar-

lama çabaları, egemen güçlerin sistemsel çelişkilerinin yansımalarını da çağrıştırmaktadır:

“...Siyasal nedenlerle, dinsel tercihlere ağırlık tanınmanın, halk gözünde mitolojik kimlik kazandırsa bile tersine işleyen bir silah olduğunu Demokrat Parti deneyi göstermiştir. Yapma sağcılık sorununu çözümlemek isteyen iktidarlar, işi, salt ahlak, kültür veya eğitim açısından görmek yerine, üretim ilişkilerini değiştirmeyi denemelidirler...” (Sencer, Muammer: 208.).

Belirtilmesi gereken bulgulardan biri olarak, lâik kesim ile İslâmcı kesim arasında zıtların birliği diyalektik bağıntısı temelinde oluşturulmak istenen yapay görevdeşlik görüngüsüdür. Değişik sermaye grupları arasında belirli dönemlerde oluşan çıkar çatışmaları ile birlikte gizlenmek istenen *“kutsal ittifak”* politikaları, bu görüngünün toplumsal belleği ve toplumsal bilinci yanıltma çabalarından biri olduğunu açıkça göstermektedir. Gerçek anlamda üretici güçlerin toplumsal ayrışımını betimlemede yetersiz olan bu türden karışıklıklar, toplumu; (*dinciler ve dinsizler*) olarak bölme girişimlerine ya da kendi içinde, (*tam, yarım Müslüman*) betimlemesi biçiminde ayrımcı çağdışı düşüncelere sürüklemektedir:

“... Merkezi feodalite ile dinsel-feodaller ve dinsel kurumlar arasında bir bütünleşme vardır. Ulusal Kurtuluş Savaşımızda, Saray, ulusal kurtuluşun liderleri hakkında Şeyhülislamdan idam fermanı çıkartmış ve ulusal kurtuluş ordusu, Sarayın güdümünde dinsel kişi ve kuruluşların yönettiği iç isyanlarla yenilgiye uğratılmak istenmiştir. Bu, Cumhuriyetin, dinsel-olmayan feodal mülkiyete karşı herhangi bir tutum takınmadığı halde, dinsel-feodal mülkiyete karşı, daha kararlı bir siyasa izlemesinin nedenini oluşturacaktır...” (Erdost, Haziran 2005: 291.).

Tez çalışmasının ana sorgulaması olan toplumsal bilinç biçimlerinin bu güne değin ayrıntılı açıklamasının yapılmama nedenleri, bu tür açık kanıtlarda belirgin biçimde ortaya çıkmaktadır. Çünkü bu durumda bilerek ya da bilmeyerek, toplumsal bilinç biçimlerinden dinin; egemen güçler tarafından, toplumsal çıkarlar adına değil de kendi çıkarları için kullanıldığının gerçekliği belirginleşmiştir.

İslâmcı tarikatların ve onların politik uzantıları olan partilerin bu konuda işlevsellikleri de, bu yorumun devamı olarak algılanmalıdır:

“... Bugün Türkiye’de ümmet yapısından yeni çıkmış olan bir topluma, halk dini, bir dünya görüşü ve bir kişisel denge yöntemi sağlamaktadır. Zaman zaman hayret ettiğimiz ‘hurafe’ lerin gücü buradan gelmektedir. Modernleştirici görüş, toplum problemlerini iktisadi problemler olarak alır ve kısa vadede insanlara insanlıklarını iade edecek olan kişisel denge unsurlarını sağlama yoluna gitmezse bize güdük, eksik ve kendini beğenmiş bir toplum modeli vermekten başka bir şey yapmış olmayacaktır.

Halk tabakasındaki kişi yöntem yolu olarak halk kültürünün ve dininin verdiği imkanları kullanıyorsa bunun pratik bir sebebi vardır. Halk kültürü, bütün ‘hurafe’ ler bir yana, menfaatlerine daha kısa yoldan cevap vermektedir. Okula gitmenin sağlayacağı imkanların kapalı olduğu yerde kişi Kur’an kursu yolunu seçecektir. Seçkinlerinin uzak oldukları bir kültürde kişi ‘halk seçkini’, -mesela Nurcu olmayı deneyecektir. Doktorun halka yaklaşmadığı hastanenin etrafında üfürükçüler zengin olacaktır...” (Mardin, 1969/2013: 165/34.).

Toplumda kitlelerin sorunlarına gerici yöntemlerde çözümler araması, bir anlamda emeğinin artı değerlerine yabancılaşmış insanın, temel özdeksel yabancılaşmasıdır. Temel yabancılaşmanın düşünsel türevlerinden sayılan toplumun düşünbilime yabancılaşması, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ve az gelişmiş ülkelerde tüm olumsuz durumlarıyla yaşanmaktadır. Yabancılaşmanın neden olduğu bu sonuç etkisinin temelinde ise burada toplumsal bilinç biçimlerinin, topluma yeterince açıklanmamasının yanısıra ve bu duruma bağlı olarak toplum tarafından da tam algılanamadığının gerçekliği vardır.

3.2.2. Düşünbilime Yabancılaşma

Düşünbilim tarihinin araştırmalarında ortaya çıkan sonuçlardan birisi de bu tarihe tanıklık etmiş bir coğrafyanın, çoğunlukla Türkiye’de olmasına karşın; toplumun, düşünbilime ne denli yabancılaştığıdır:

“... Hakikî anlamda veya modern çağa özgü bildik anlamı içinde felsefe, M.Ö. 6. yüzyılda bugünkü Batı Anadolu kıyılarında, İyonya’ da başlamıştır...”

Herşeyden önce, içinde felsefenin gelişebileceği toplumun belirli ya da yüksek bir refah düzeyine erişmiş olması vazgeçilmez birşeydir. Böyle bir refah toplu- munda felsefeyle uğraşacak kişinin, maddi ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmak yerine, boş zamana sahip olma zorunluluğu vardır. İşte bu birinci koşul, çeşitli ticaret yollarının birleştiği bir kavşak olan İyonya ‘da, M.Ö. 6. yüzyılda fazlasıyla gerçekleşmiştir...” (Cevizci, 2000: 1. , 3.).

Türkiye’de Cumhuriyetin kurulması ile birlikte başlatılan Batı’nın aydınlanma düşünbiliminin yansımaları, Atatürk önderliğinde lider kadro tarafından çağdaş ve aydın insan yaratma olarak algılanmıştır:

“... Gerçekten de Atatürk’ün Türk toplumunu kesin olarak yöneltmeyi istediği yeni Batı uygarlığının temel niteliği, aydınlanma tutumuydu. Aydınlanma; yaşama aklın kılavuzluk etmesi, yaşama dayanak olacak değer ve normların akılla bulun- ması, gelenek görenekleri aklın eleştirisinden geçirmek demektir...” (Gök- berk,1997: 49.).

21. Dünya Felsefe/Düşünbilim Kongresi’nin 2003 yılında Türkiye’de yapılma- sı ve ayrıca gençlerde düşünbilim bilincinin artırılmasının tartışılması, dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in açılış konuşmasında dile getirilmiştir:

“...Ülkemizde felsefenin kurumsallaşması Cumhuriyet döneminde başlamıştır. Köklü bir geleneğe sahip olan Türk felsefesi, ancak bu dönemde laik ve çağdaş bir yaklaşıma kavuşmuştur. Cumhuriyet döneminde üniversitelerimizde felsefe bölüm- lerinin kurulması ve değerli felsefecilerimizin ulusal sınırlarımızın ötesine geçen katkılarda bulunmaları gurur vericidir. Bugün, felsefe yayınlarındaki belli başlı düşünürlerin yapıtlarının Türkçeye kazandırılmasını amaçlayan çalışmalardaki artış da sevindiricidir. Ancak, felsefe yaşamımızın bugün ulaştığı düzeyi yeterli bulmuyoruz. Orta öğretim düzeyinde felsefe eğitime daha geniş yer verilmesi ve

felsefenin okulda başlaması önem taşımaktadır. Çağdaş bir felsefe eğitimi, gençlerimize yeni ufuklar açacak, daha güçlü bir tarih, toplum ve yurttaşlık bilinci kazandıracaktır. Düşünce özgürlüğünün ön koşulu özgür ve aydınlık düşüncedir. Gençlerimize özgür düşüncenin anahtarını vermek zorundayız...”(Sezer, 2003: Ek-2).

Düşünbilime yabancılaşmanın aşılması yolunda günümüz Türkiye’inde atılan adımlar, toplumun yönetim kademelerinde bu sorunun fark edilmiş olduğunu yansıtmaktadır. Düşünme ve düşündürmenin tüm yöntemlerini içeren düşünbilim bu temel özelliği nedeniyle, kamu yönetişiminde tarihsel sürecin her aşamasında sorun olmuştur. Toplumsal bilinci geleceğe aktarmanın önünde engel olarak düşünbilimde kurumlaşma ile birlikte sanat düşünbilimine de okullaşma ayrımı biçiminde yansıyan bu durum, Türkiye toplumsal yapısında İslâmcı düşünbilim ile çatışmasını sürdürmektedir. Feodal geleneklerin anamalcı yenileşmeye karşı çıkışında, anamalcı üretim yapısına direnen meslekler; Osmanlı döneminde “31 Mart” gerici ayaklanmasının temelinde yatan ruhsallık örneği, “alaylı-mektepli” ayrımının çağdaş bir uygulamasını çağrıştırmaktadır.

3.2.3. Sanatta Okullaşma Ayrımı

Sanat ilk oluşmaya başladığı yıllarda, dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de yaşayan toplumlar arasında da bilinen en kaba şekliyle zanaat ya da sınaat olarak işlevsellik kazanmıştır. İnsan, yaşamındaki toplumsal ve ekonomik gereksinmelere bağımlılığından dolayı; dogmatizme ve mekanizme dayalı bu tekdüzeliği, deneme yanılma sonucu bilgilenme ile güzellikbilimin sanatla ilişkisinde aşmıştır. Ruhunun derinliklerine gizemine ulaşan birey, böylece psikolojik/tinsel²⁵ gelişimini sürdürmüştür. Sanat toplumsal gerçekçi niteliğine bu tarihsel gelişim süreci ile ulaşmış, bireyin uluslararası belgelerde tanınmış hakları arasında yer almış; insanın, kendi yaratısı bir özdeksel ve düşünsel artı yeteneği olarak öz-bilincine

²⁵ Tinsel; düşüncesel.

yerleşmiştir. Toplumsal bilinç biçimi olmasının da içinde olduğu bu gelişme çizgisinde sanat, uluslararası yasalarda nesnel olarak toplumsal bilince yansıtılmıştır:

“... **Madde-27:** ... Herkes, toplumun kültürel yaşamına serbestçe katılma, güzel sanatlardan yararlanma, bilimsel gelişmeye katılma ve bundan yararlanma hakkına sahiptir...” (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi).

Dünya genelinde koşulların olumsuzluğuna bilimin yetersizliği de eklendiğinde, usta-çırak geleneğiyle bilimsellikten koparılan sanat; Türkiye özgülünde kurumsallaşamadan ve okullaşamadan, kendi içinde de ayrışarak günümüze uzanmıştır. Sanat bu karmaşa içinde, Türkiye’de de ayrıntılı dallarıyla çok geniş bir araştırma alanı olmuştur. Basitten karmaşığa izlenen gelişim el işçiliğinin pratik deneyiminden, kuramsal okullaşma ve kurumlaşmaya gidişte, sanatın kendisi bir bilim durumuna gelmiştir. Geline bu noktada insan, kendi yarattığı ve ürettiği özdeksel-tinsel artı değerlerinden yararlanamamış; aksine onlara, dolayısıyla kendi öz gücüne yabancılaşarak, sanat alanında da sömürülmüştür. Gelişmekte olan anamalcı ülkelerden Türkiye toplumunda, toplumsal bilinç biçimi olarak algılanamayan sanat; uluslararası yasalara uyma zorunluluğu nedeniyle çıkartılan sanat yasalarına karşın, sanatçısıyla ve izleyeniyle günümüzde de topluca sömürülmektedir:

“... **Madde-64:** ... Devlet sanat faaliyetlerini ve sanatçıyı korur. Sanat eserlerinin ve sanatçının korunması, değerlendirilmesi, desteklenmesi ve sanat sevgisinin yayılması için gereken tedbirleri alır...” (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası).

Türkiye’de yürürlükte olan anayasanın böyle bir maddesinin olması, sanat için tabandan tepeye örgütlenme olanağının tam olarak uygulanmasa da var olduğunu göstermektedir. Ancak, yasanın işletilmediği; sanatçıların toplumsal güvencesiz bir yaşam sonucunda ve en verimli yıllarında, toplumsal devletin umursamazlığı nedeniyle ölüme terk edildiği Türkiye’nin acı gerçekliklerindendir. Yılların ihmalıyla değersizleşen sanat eserlerinin ve onları yaratan sanatçıların dışlanması, ülke genelinde sanatın okullaşma sorunu olduğunun da bir göstergesidir. Bu gün bu ve

benzeri konularda sanat adına daha çok işlerin ortaya çıkarıldığı görülüyorsa da, Türkiye özgül koşullarında sanatta okullaşma ve kurumlaşma yetersizliği tüm olumsuz gelişmelerin ana nedenidir. Sanat okullarından güzel sanatlar fakültelerine ya da üniversitelere²⁶ ve konservatuvarlara kadar pratik el sanatları ile süsleme/bezeme sanatları, zaman içinde bu örgütlenmeye doğru gidişin önemli adımlarıdır. Bu atılım sanat eseri sanatçı sanat tarihi zenginliği bulunan illerde, toplumsal devletin öncülüğünde ve toplumsal politikalarla başlatılmalıdır. Böylece Sanat Bilimleri diğer üniversitelerin bir bölümü olmaktan kurtarılarak kendi asal görevini, toplumsal-ekonomik ve politik-yönetmelik özerkliğiyle üstlenmelidir.

Sanatsal beğenilerin kısıtlanması ve anamalcı sisteme göre yönlendirilmek istenmesi, sanatçının özgürlüğünü de sınırlandırmaktadır. Okullaşmanın kuram ve uygulamada birleştirilememesi, güzel sanatlara yönelen bir sanat anlayışını gündeme getirmiş; sanat tanımında güzellikbilim daha ağırlıkla yer tutarak, sanatın kendisi ile özdeşleştirilmiştir. Bu bağlamda güzel sanatlara ilişkin uygulamalarında özgürlüğün kısıtlanmasına tepkisini dışa vuran sanatçılara da politik yasaklar söz konusu olmuştur. Çünkü burada ana tema özgürlük olduğundan, sistemi beğenme ya da beğenmeme gündeme gelecek; “*çıplaklık-nü*” vurgulu eserler ilk önce İslâmcı görüşle, daha sonra sömürücü sermayeci sistemle çelişecektir. Türkiye’de bu durum, yakın dönem uygulamalarında gözlenmiştir:

Resim sergileri basılmış, afişler parçalanmış, sinema filmleri yasaklanmış ya da yakılmış, klasik müzik konserlerine saldırılmış; daha da önemlisi sıkıyönetim dönemlerinde geleneksel festivallere ve ödül törenlerine izin verilmemiştir.

Politik öğretiler ile sanat arasında, bilim olarak ve toplumsal bilinç biçimi olmalarından kaynaklanan ilişki; düşünbilimi de yakından ilgilendirmesinden dolayı gizlenmiş, egemen güçlerin bilinç biçimleri arasındaki birlikteliği kendi çıkarlarına göre engellemeleri yıllarca sürdürülmüştür. Günümüz Türkiye’inde, toplumsal

²⁶Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

bilinç biçimlerinin; kamuya yeterli açıklanmadığı gibi gereğince uygulanmaması, toplumsal sorunların çözümünü de zorlaştırmaktadır.

3.2.4. Politik Yasaklar

Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun ünlü veziri, sultanı Melik Şah için yazdığı “*Siyasetname*” sinde; politika kavramının Türk Devletleri arasında doğuşuna ve yaygınlaşmasına da öncülük etmiştir. Bu tarihi belgede, özü değişmeyen politika görülür; Nizamü'l-Mülk, veziri olduğu sultanını önce korkutmuş sonra da yürek-lendirmiştir. Politik erk için en kötüsü, karşıtlarınca yıkılmasıdır ve bu durumun önlenmesi gerekir. Egemenliğin sürdürülmesi için getirdiği öneriler, bu günkü siyasal yasakların da temel düşüncesini oluşturmuştur. (Nizamü'l-Mülk, 2010: 11-13.).

Osmanlı İmparatorluğu ise, padişah II. Abdülhamit'in baskı dönemleri sayılan; “*istibdat*” rejimine tepkilerin siyasi çalkantılarıyla, çöküşüne doğru hızla yol alır. İttihat ve Terakki ile Meşrutiyet dönemlerinin politik baskıları, sonunda Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulacağı Ulusal Kurtuluş Savaşının öncü siyasi kadrolarının yetiştirilmesini sağlamıştır.

Cumhuriyet ve sonrası dönemin tek parti devleti aşamasını, çok partili demokratik parlamenter rejimle aşma çabaları; askeri yönetimlerin politik yasaklarıyla, büyük oranda engellenmiştir. Bu durum, sebep ve sonuçlarıyla, bugün de tartışılmaktadır.

Günümüze gelindiğinde, 2010 yılında yapılan Anayasa Halkoylaması; 1982 yılından bu güne yürürlükte bulunan Askeri rejim anayasasının tümünün değiştirilmesini, ülkenin siyasi gündemine taşımıştır. Siyasi parti yasaklarının en çok uygulandığı bir ülke olarak, Avrupa Birliğine katılım sürecinde, Birlik müktesebatındaki ilkesel siyasi ölçütlerin de baskısıyla Türkiye; siyasi parti yasaklama rejimini, çağdaş demokratik değerlerden yana ve eski yıllardan farklı olarak değiştirmeye çalışmaktadır.

Birleşmiş Milletler Kişisel ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme 1966 yılında imzalanmış 1976 yılında yürürlüğe girmiştir. Tüze belgesi de sayılacak bu sözleşmenin, siyasi partileri yakından ilgilendiren; örgütlenme ve toplantı özgürlüğünün sınırlarını çizen önemli maddeleri vardır:

“... **Madde 21.**²⁷ *Herkese asayiş bozmayan toplanma hakkı tanınacaktır. Bu hakkın kullanılmasına demokratik bir toplumda, ulusal güvenliğin veya kamu emniyetinin, kamu düzeninin, kamu sağlığı veya ahlakının veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için zorunlu olan ve kanuna uygun bulunanlardan başka hiçbir kısıtlama getirilemez.*

Madde 22/1. *Her şahıs kendi çıkarlarını korumak üzere başkalarıyla birlikte sendikalar kurmak ve sendikalara girmek hakkı da dahil, dernek kurmak hakkına sahiptir...”* (Akıllıoğlu, 1995: 34.).

Özellikle demokrasi ilkesinin kesintiye uğratıldığı, politik yasaklamaların ve parti yasaklarının uygulanacağı; sıkıyönetim/olağanüstü hâl dönemleri başlatılmasının az öncesinde ya da az sonrasında alınan “*sine-i millete gitme*” kararı, ancak haklı gerekçelere dayandırıldığında geçerli olan kamuoyu desteği istemidir. Atatürk, bizzat başvurduğu ve zor koşullarda uyguladığı bu yöntem ile kendisi hakkında padişahın; işgal kuvvetleri baskısıyla imzaladığı idam fermanını, ulus gücüne dayanarak geçersiz bir duruma getirmiştir. Demokratik parlamenter sistemin işleyişinin engellendiği, Türkiye’nin yakın demokrasi tarihinde de benzer bir durum yaşanmıştır. Türkiye’de yaşanan ve bu konuda en yakın tarihsel olay, 1980 askeri yönetiminin; eski politikacılara uyguladığı politika yasağının, yasaklı eski dönem politikacılarından tepki görmesidir. Bu durumun sonucunda yapılan halk koylaması (1987) ile ulus gücü, demokratik olmayan bu politik yasaklara demokratik biçimde son vermiştir. Ulusun desteğini, bu yasakların kaldırılması yönünde isteyen ve kendisi ile birlikte eski dönem yasaklı politikacılarının da tepkisini;

²⁷ Madde numaralarının gösteriminde alıntının koyu renk başlığı, kaynakta araştırmacı yazarın vurgusudur.

“sine-i millete gideriz” biçiminde dile getiren Süleyman Demirel, yıllar sonra Türkiye Cumhuriyeti’nin 9. Cumhurbaşkanı (1993-2000) olmuştur. Türkiye’nin eski politikacılarından Demirel’in, yasaklı dönemlerde kendine de uygulanan baskılarla en çok karşılaşan biri olarak; devletin demokrasi dışı bu tutumundan irkilmesini yansıtmaları bakımından aşağıda yer alan açıklaması, politik yasakların etkisini gösteren kayda değer bir belge niteliğindedir:

“... Tabii, bu günkü rejim, aslında Batı standartlarında demokrasi sayılmıyor. Batıda demokrasi meselesini bilenler, Türkiye’deki 6 Kasım seçimlerinin yapılışı, Türkiye’deki yasak kanunlarının mevcudiyeti ve sair hususlar karşısında-bunun dahi konuşulması bugün Türkiye’de yasaktır-bu kadar yasağın bulunduğu bir memlekette, buna demokrasi demek lâzım mı değil mi tartışıyorlar. Ve Türkiye’de tartışılıyor bu. Rejim çarpıktır, öyleyse rejimin düze çıkması lâzımdır, deniliyor...” (Yeni Asya, 1985: 39.).

Türkiye ile Avrupa ülkelerinin politik yasaklar konusunda karşılaştırılmasında, Türkiye’de etkinliği yasaklanan parti sayısının oldukça fazla olduğu da saptanmıştır:

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi /AİHM şu ana kadar ki tarihinde iki önemli siyasi parti davasıyla karşılaşmıştır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin /AİHS kabul edildiği 60 yıldan bu güne, Avrupa’da bu denli az ihlal edilmiş olmasına karşın; Türkiye Cumhuriyeti’nden AİHM’ne intikal ettirilen siyasi parti kapatmalarıyla ilgili 11 adet dava vardır. (Küçük: 51.).

Tez çalışmasının araştırmalarında bulgular ve Türkiye’nin gelişmiş ülkelerle karşılaştırılması sonucunda saptanan bu nesnel durum, aynı zamanda politik yasakların toplumsal politik öğretileri de kapsadığını belirtmektedir. Gelişmiş ülke insanlarına doğal bir hak olarak tanınan örgütlenme özgürlüğü, gelişmekte olan ülkelerde de yaygınlaştırılmalı, dünya barışına doğru hızla yol alınmalıdır.

Türkiye’de bu konuya ilişkin daha çok ilerleme sağlanması, geçmiş yılların deneyimleri ve savaşmaları sonucunda, bugün daha olanaklıdır. Bu durumun

öngereklerinden birisi, sivil toplum kuruluşlarının; uydu politikaların aracı sayılmadan politik yasaklamaların dışında tutulması ve siyasi partilerin yandaşı olacak kadar bağımsızlıklarını koruma haklarının olmasıdır.

Politik yasakların çağdaş tüzeğe aykırı biçimde uygulanmasının, politik öğretilerle birlikte partilerin dünya görüşlerinin de yasaklanmasının; ulusal ve uluslararası tepkilere neden olduğu, Türkiye toplumsal koşullarında demokrasi dışı dönemlerin sıkça yaşandığı açıkça gözlenmiştir. Toplumsal bilinç biçimlerinin içinde en etkili olan bilinç biçimlerinin, Türkiye’de ekonomik ve politik açıdan egemen güçlerin denetiminde olduğu da nesnel koşulların bu konuda yansımalarından dır.

3.2.5. Çağdaş Tüzeye/Uluslararası Hukuka Uyum

Toplumlara bireysel yakınma/şikâyet sisteminin oluşması ile birlikte ulus-devletlerin, toplumsal ve bireysel yakınmaları düzenleyici nitelikte çıkaracakları yasalarda yükümlülüklerinin olması gerektiği de belirtilmiştir. Türkiye’de bu durumla ilgili güncel bir gelişme olarak 2011 yılında onaylanmış, 2012 yılında yürürlüğe giren Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı’dır.

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası 90. Maddesinin, uluslararası yasaları ulusal yasa hükmünde görmesi de bir başka örnek durumdur. Askersel cunta dönemi anayasasında işlem görmeyen bir yasa olarak çağdaş tüzeğe uyum yasalarından en önemlisi sayılması gereken 90. Madde, günümüzde de gereğince işletilmemektedir. Toplumun egemen güçlerinin sürekli baskı altında tuttuğu “İLO-Uluslararası Çalışma Örgütü” yasaları, özellikle bu tür yasalardandır ve sermayeci kesimin uluslararası çağdaş tüzeden kendi çıkarları adına ırkılmasının bir sonucudur:

“... Bunun gibi, bir devletin onaylayıp yürürlüğe koyduğu İnsan Hakları Sözleşmeleri’nde yer alan haklar da iç hukuk düzeninin parçası haline gelirler. Eğer, Anayasa’da açıkça yer almayan bir hakkı Sözleşme öngörmüşse, bu hak iç hukuk-

ta da tanınmış olur. Anayasamızın 90. Maddesi uyarınca, 'Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir.' Örneğin Çocuk Hakları Sözleşmesi, TBMM tarafından onaylanarak yürürlüğe girdiğinden, çocuklara tanınan hakların Anayasamızda ya da yasalarımızda yer alıp almadığına bakılmaksızın uygulanması söz konusudur...' (Kaboğlu, "İnsan Hakları": 23.).

Tüze biliminin toplumsal bilinç biçimi olmasını kanıtlayan bu maddelerden yansıyan bir nesnel durum ise tüzenin tarihsel bir olgu niteliği ile birlikte süreklilik ilkesini gösteren kültürel gelişimi ve küresel norm değerlerin oluşumuna katkısıdır. İnsanın öz-bilincini geliştirmesinde toplumsal bilincin yansıtılması işlevini de üstlenen uluslararası tüze, ülkelere özgü koşulları çağdaşlık düzeyine yükseltme görevdeşliği içinde evrensel törebilim ilkelerini de oluşturmaktadır.

Türkiye' de çağdaş tüze yasalarının uygulanması oldukça geç başlatılmıştır. Avrupa'nın açık pazar ekonomisi ile Asya tipi kapalı pazar ekonomilerinin ortasında olmasının getirdiği kozmopolit ortamda, İslâmiyet'in şeriat kaynaklı mecelle tüzeyi; uzunca bir süre egemen bir üstyapı kurumu olarak Türkiye'de etkisini sürdürmüştür.

Emeklilerin sendikalaşmasına karşı çıkan devletin, Türkiye'de 2003 yılında başlattığı tüze savaşının, bu günlerde sonuçlandırılması beklenmektedir. Uluslararası çağdaş tüzede doğal bir hak olarak emeklilere tanınan sendikalaşma, Türkiye'nin toplumsal politik yaşamında; toplumsal devlet politikaları ve toplumsal tüze devleti ilkelerine aykırı biçimde, devlet yetkili organları aracılığıyla yasaklanmak istenmiştir. Emeklilerin haklı tepkisi sonucunda iç tüze ile birlikte Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvurulmuş ve bu dava, emeklilerin sendikalaşmasında sakınca olmadığı yönünde bir gelişme göstermiştir (Bkz.EK-4).

Ulusların kendi yasal düzenlemelerine ilişkin çelişkilerini çözme aşamasında, uluslararası yasalardan yararlanması; uluslararası yasalarla birlikte kendi ulusal aktöresel değerleri ile de çelişkiye düşmeyecek biçimde, paradokslardan ve emperyalist politik tuzaklardan sakınmasıyla olanaklıdır.

3.2.6. Bilimsel Gerçeklik ve Dinsel Dogmalar

Din ile bilimin gerçeklik anlayışı konusunda uzlaşmazlıkları tarihin belli dönemlerinde artmış, tüm insanlığı tehdit eden bir duruma gelmiştir. Uzlaşmazlık özellikle feodalizmin din devleti döneminin gericiliğini kapitalizmin ilericiliği ile aşmış olan Avrupa’da yaşanmış ve çevresini de etkilemiştir. Türkiye’nin bu değişimlerden etkilenmesi bölgesel ve dönemsel bir durumun gereğidir.

“... Durumun garipliği şurda ki, bu cehalet taraftarlığı ve gericilik ‘bilimin özgürlüğü’ ve ‘Batı uygarlığının bir bölümü’ diye sunuluyor. Tarih bile öylesine tahrif ediliyor ki, katolik kilisesi hristiyan uygarlığının bir parçası olan bilimsel ilerlemenin koruyucusu ve teşvikçisi diye tanıtılıyor. Oysa Katolik kilisesi, tarihinin büyük kısmı boyunca, sabit bir dogmatik şema dışında bilimin yaşamasını önlemek için elinden geleni yapmıştır.

İnsan hayatının iyileştirilmesi için bilimin imkânlarının kullanılması konusunda yerleşmiş bir karamsarlık bu gericilikle elele yürür...” (Bernal: 46.).

Türkiye için benzer tartışmalar tek parti döneminde yaşanmış, ulus/devletçi yaklaşımın ön gereklerinden biri olarak güncellenen laiklik ilkesinin topluma benimsetilmesinde güçlükler çekilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nun İslâmcı/din devleti dönemi, Türkiye’nin toplumsal bilincinden uzaklaştırılmaya çalışılmıştır. Örneğin, araştırmacı yazar Kongar’ın belirttiği gibi laiklik konusunda o dönemlerde yapılanlar da görmezden gelinmiştir:

“... Devlet başkanının aynı zamanda dini lider olmayışı, din ve devlet işlerinin ayrımında, yani laiklik konusunda atılmış ilk adım, Türklerin İslâm dinine getirdiği en önemli yenilik ve döneme göre ilk çağdaş değişikliktir.

Gerek Selçuklular, gerekse pek çok devlet kurumunu ve geleneğini Selçuklular’dan devralan Osmanlılar, şeri hukukun yanında bir de örfî hukuk alanı yaratmışlardır.

Örfi hukuk, şeri hukukun yanında, çağın geleneklerine uygun yönetim ilkelerini kapsar ve yine bugün kullandığımız anlamda olmasa bile laik alanın temellerini oluşturur...” (Kongar, 2010: 24.).

Bilimsel gerçeklik olarak algılanması gereken tarihsel sürecin, belirli dönemlerinde yaşanan olgulardan biri olan İslâm dininin; Türkiye toplumlarında farklı yorumlanması, günümüzde dinin toplumsal bilinç biçimi olarak yansımalarını bulmuştur. Bu nesnel ve tarihsel yansımanın toplum tarafından duyumsanmaması, Türkiye’nin özel bir sorunu olarak dinsel dogmalarla bilimsel gerçeklikler arasında geçmişten gelen çatışmayı da yansıtmaktadır. Dini, gericiliğin nedeni olarak saptamadaki toplumsal bilincin çarpıtılmış algısı; aynı zamanda İslâm dininin Türkiye’de, toplumsal bilinç biçimi olduğunun da ayrımında değildir. Kendi tarihsel geçmişine yabancılaşmanın toplumsal sonuçlarından biri olarak bu durumun bilimsel gerçekliği, dinsel dogmaların bilimsel yorumlanışını engellemekte ve kavramsal karmaşaya neden olmaktadır:

“... Öz ilerici, biçim ya da form gericidir. Özden, yani yaşıttan uzak bir biçim ise, dogmatizm’ dir. Bu bakımdan tüm peygamberler, Yunus, Mevlana, Burada gibi mistikler ve azizler ilericidirler. Tarihte hep biçimlerin savaşı olmuştur; özlerin değil... Mezhep kavgaları, haçlı seferleri, ideolojik kavgaların temelinde öz değil biçim sorunu yatmaktadır...” (Turgut:168.).

Türkiye’nin, gelişmekte olan ülkeler kapsamında oluşu; din ile ilgili her söylemin, toplumun aydınları tarafından dogma olduğu yanlışlığına düşmelerine neden olmaktadır. Aydınların Türkiye toplumunda bu türden yabancılaşmaları ile yanlışları ise geçmiş tarihsel süreç içinde yaşadıkları kuramsal ve uygulama engellemelerinden oluşan yasaklı dönemlerin kısıtlamalarıdır. Bilimsel çalışmalarında özerk kurumlaşma ve bilimsel araştırma özgürlüğü olmayan dönemleri de yaşamış bilim insanı, İslamiyet’in olumlu yönlerini de dogma olarak görmüştür:

“... Sanat karşındaki ile konuşmadır, bu konuşma ne kadar güçlü bir dilde verilirse o kadar etkin ve kalıcı olur. Kuran da hep karşındaki le konuşur, < Ey iman edenler > ya da < deki > diye başlar ayetlerin ya da parçaların çoğu... Çünkü hayatı yeniden gündeme getirme, ona yeni bir biçim ve ruh verme söz konusudur; bu da diyalogla mümkün olur...” (Turgut:169.)

Dinsel dogmaların bilimsel gerçekliklerle çelişkisi geçerli bir saptamadır, ancak bu genel bir yargıdır ve Türkiye’de uygulanan İslâmcı geleneklerle örtüşmeyen yanları da vardır. Ayrıca, dinlerin evriminde diğerlerinden sonra gelen ve kendinden önceki dönemlerin eleştirisi olarak gerçekleşen son din İslâm dinidir. Bu nedenle İslâm dini, toplumbilimsel bir olgudur ve din bilimleri olarak da işlenmektedir:

“... Sanatsız din, hayattan kopuk, kuru birtakım ahlâki manzumeler yığını olur; Dogmatizmin kendisi olur. Batı Ortaçağı, Skolastik düşünce işte böyledir. Ortaçağ, sanatın içinde olmadığı dini bir çağdır. Ne kadar dogmatik ve karanlık bir çağ...”

Sanattan dini, dini sanattan ayrı düşünemeyiz. Dinin gerektirdiği ibadet yerleri bile büyük sanat eserleridir. Süleymaniyesiz, Selimiyesiz, İtri ’siz, Dede Efendisiz, Yunus ’suz, Mevlana ’suz, Yahya Kemal ’siz, Tanpınar ’suz bir din düşünülemez...” (Turgut:171.).

Yabancılaşmanın bilimsel gerçeklik ile dini dogmaların çarpık algısına neden olması ve çatışması, gelişmekte olan ülkelerin özelliklerinden biri olarak Türkiye’de düşünbilime yabancılaşmanın da sonuçlarındandır. Bu duruma benzer biçimde yabancılaşmanın aktöresel değerlerde yansımaları ise bilimsel törebilim açısından, bilimsel kurallara uymamak olarak açıklanmaktadır. Aktörenin düzgü değerlerinin yozlaşmasının ise Türkiye’nin doğu ve güneydoğu bölgelerinde hüküm süren yarı feodal toplum yaşamında, “töre cinayetleri” ne neden olduğu gözlenmektedir.

3.2.7. Aktöresel Değerlerin Yozlaşması

Geniş kapsamlı bu ekonomik politik değişimler, ayrıca eski aktöresel değerlerin yozlaşmasına da neden olmuştur. Özellikle gelişmekte olan anamalcı ülkelerde bu durum çok çeşitli sorunlar yaratmıştır. Eski ile yeninin çatışması anlamına da gelen bu yozlaşma, toplumsal gelişmenin geçiş dönemlerinin kırılma noktasıdır:

“ ... *Büyük ve küçük, umumî ve hususî her işte tam bir teslimiyet ve itimat sağlaması lâzım gelen ahlâkî ve dinî gelenekler kaybolmaktadır...*” (Foerster,1960: 8.).

Gelişmekte olan anamalcı ülkeler arasında olan Türkiye’de, geleneksel Osmanlı devlet yapısına ve İslâm dinine göre özellikler gösteren toplumsal değer erozyonu, yaşamın her alanında gözlenmektedir:

“... *Çaresiz durumdaki yoksul bir emekçinin, kurtuluşu metafizik yollarda aramasının boşunalığını vurgulayan **Umut**²⁸, bir yandan 1960’lı yılların Türkiye’inde yaşanan çelişkileri dile getirirken, bir yandan da nesnel koşulların ürettiği yanlış bilinç biçimlerine*²⁹ *dikkat çekmektedir...*” (Güçhan, 1992: 88.).

Sanatın ayrıca bir toplumsal bilinç biçimi olması ve gelişmekte olan anamalcı ülkelerde kitle iletişim araçlarını da içermesi bakımından, aktöresel düzgülerin yozlaştırılmasına katkısı çoktur. Bu durumu kendi çıkarları için kullanan egemen sermayeci çevreler ise parasal güçleri ile orantılı olarak toplumun yozlaşan değerlerine yönelik eserleri satın almışlar ve haksız kazançlarını arttırmışlardır. Ayrıca

²⁸ Yılmaz Güney sinemasından. Koyu renk vurgu, kaynak yapıttandır.

²⁹ Nesnel koşullar yanlış bir toplumsal bilinç biçimi üretmez, o koşullar için geçerli olan bilinç biçimi toplumsal bilince hatalı yansıtılır ya da nesnel yansımalar duyumsanamadığından bilinç çağrışımları tam algılanamaz. Burada yazarın da toplumsal bilinç biçimlerine ilişkin bilgisinin yeterli olmadığı ve bilinç biçimlerini tam algılayamadığı gözlenmektedir.

yasaların kısıtlayıcılığında, olağanüstü sıkıyönetim dönemi baskı yasaları ile toplumsal bilince erişim de engellenmiştir:

“ ... Kitle iletişiminin bütün şekilleri zaman zaman toplumu yönlendirmekle suçlanmışlardır...

Üzerinde daha çok fikir birliğine varılan konu, iletişim araçlarının toplumu ‘yansıttıkları’dır. Çünkü işin ticari yönü, onları, mümkün olduğu kadar çok seyirciyi, mümkün olduğu kadar büyük ölçüde memnu etmeye zorlamaktadır. Bu nedenle tanınmış konular, kolay anlaşılan karakterler ve çözümlerden oluşan ürünler yaratmaya genel bir eğilim vardır. Gişe hasılatı, aynı zamanda bir iş kolu olan sinemayı, seyircisine aykırı düşmeyen filmler yapmaya zorlamaktadır...” (Güçhan: 66-67.).

Aktöresel düzgülerin yozlaşmasını körükleyen sanat dallarının, kendi içinde yozlaşmalarını ve törebilim değerlerini oluşturamadıkları da Türkiye’de gözlenmekte olan bir gerçekliktir.

Türkiye özelinde yaşanan toplumsal bilinç biçimlerinden, öncelikli olarak sorun olanlar ve bu biçimlerin; yansımalarından duyumsamalarla, bilince yansımayı çağrıştıran tarihsel nesnel olgular seçilmiştir. Bölümler içinde de tez konusu, durumuna uygun çıkarsamalarla betimlenerek geliştirilmiş; verilerden elde edilen bulguların yorumlayıcı yargısından bazı sonuçlara ulaşılmış ve önerilerle desteklenmiştir.

Toplumsal bilinç biçimlerinin Türkiye özgülünde yansımalarından, uluslararası kültürel gelişmelere yansıtılacak eleştirel bakış ve değerlendirmelerle; sorunun ulusal çözümleri görüngünün evrensel bağıntısı göz önünde bulundurularak, benzer çalışmaların önünü açmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Tüm toplumsal bilinç biçimlerinde kültür yansımaları vardır. Evrensel görüngülerin farklı yansımaları ile başlayan bu durum, toplumların kendi kültürel gelişimleri ve diğer toplumlarla olan etkileşiminde çeşitlenir. Toplumsal bilinç biçimleri belirli dönemlerde, bölgesel gelişmelerin görecelikleri uyarınca genelleştirildiğinde ise evrensel nitelikleri olan kültür ile örtüşür. Çeşitliliğin getirdiği eytişim, bir arada oluş ve zıtlıkları içerdiğinden, anlık ya da uzun süreli değişimleri de kapsar. Değişimler, toplumsal bilinç biçimlerinin kendi içinde olduğu gibi birbirleri ile ilişkilerinden karşılıklı etkilenmeleri sonucunda oluşur. Toplumların kendi arasında etkileşimlerinin getirdiği gelişmeler de ayrıca bu değişimlerin karmaşık görüngüleridir. Bu anlamda kendi iç değişim sürecindeki etkileşimleri ülkesel ve bölgesel, toplumlar arasında ya da dolaysız yoldan genel kültürel etkileşimleri ise evrenseldir. Toplumsal bilinç, böylelikle daha fazla gündeme gelmekte ve buna bağlı olarak toplumsal bilinç biçimlerinin de açıklanması gerekmektedir. Çünkü nesnel gerçekliğin kaynağı çok çeşitli değil, yalnızca toplumsal yaşamdır ve duragan değildir. Bu eylemlilik içinde, bireysel ve toplumsal etkinlikler sonucu yaratılan insan bilinci de kendine uygun biçimlerle, toplumsal bilincini geliştirmek zorundadır.

Bireylere farklı yanlarıyla yansıyan nesnel durumların toplumsal bilinci etkilemesiyle, bireyin kendi bilincinde işleyerek toplumsal ve kültürel bilince yansıtmak istediği her özgün çalışma, kendine özgü ayrı bir özellik taşıyacaktır. Bu bağlamda tez çalışmasının özgül kavramı olan toplumsal bilinç biçimlerinin irdelenmesi, burada genel bir soruyla başlatılmış ve giderek Türkiye özelinden yansıyan özgül koşulların araştırılmasını da kolaylaştırmıştır.

Toplumsal bilinç biçimlerinin temel özellik ve farklılıkları nelerdir? Tarihsel sürecin belirli yer ve zamanlarında görece olarak, toplumsal bilinç biçimlerinin neden bazıları öne çıkmıştır? Birbiri ile bağıntılı olan ve bilimsel bir yanıtı aranması gereken bu temel sorular, düşünbilimin temel sorusuna benzetilerek; ayrıntılı biçimde, araştırma konusudur. Çünkü her toplumsal bilinç biçimi, kendi alanında

yaşanan çeşitli toplumsal olayların sonucunda oluşmuş tarihsel bir olgudur. Bu temel özellik toplumsal bilinç biçimlerinin her birisi için ayrı bir önem taşıdığı gibi, hepsi için aynı derecede öneme sahiptir. Özellikleri ile birlikte tanıtımını içeren açıklamalarda toplumsal bilinç biçimlerinin, toplumsal temel gereksinimlerle bağıntısını kurma çalışması tez konusunu betimleyici bir yaklaşımdır. Bulguların çıkarsamalarından oluşturulan, ilgili kavramların genişletilmiş tanımları ise bu çalışmanın başlıklarda yansıtılan ayrıntılı yorumlarıyla daha kesin bir sonuçlaması olarak aşağıda belirtilmiştir:

DİN; insanlarda toplumsallaşmanın getirdiği ruhsal gelişmeler ve bu doğrultuda oluşan ruhsal gereksinimlerin giderilmesine yönelik bir toplumsal bilinç biçimidir.

Dinin toplumsal kültürel birliğin, geçmişten bugüne ve geleceğe taşınmasında önemli bir bilinç biçimi olduğu gözlenmiştir. Bireylerin ruhsal yapılarını toplumsallık içinde dingin tutmanın geçerli bir ergonomik yöntemi de denilecek dinsel yaklaşım, bu olumlu yanına karşın, toplumların gelişmişlik düzeyine ters orantılıdır. Ülkelerin tarihsel süreçlerinde gelişmelerinin bilimsel yaklaşımları öne çıkarılması, bireylerin ve toplumların giderek dinlerin etkisinden kurtulduğuna ilişkin çağdaş bir gerçekliktir. Bu durum için düşünsel bir süreç yürütüldüğünde birbirine karşıt iki yaklaşımın getirdiği tartışmaya dayalı yeni bilimsel paradigma/değerler dizisi kurularak, birbirlerini dışlamadan yapılacak diyalektik sentezle olumlu sonuçlara ulaşılabilecektir. Toplumsal yaşamda insanların, yılların deneyimiyle; dinlerin olumlu yanlarını ortaya çıkararak bu konuyla sınırlı bir pragmatizme/faydacılığa ulaşması ve ondan yararlanması oldukça akılcıdır. Dinlerin aşırı tabulaştırılması, mekanik kurumsallaşma içinde devletin amaç olduğu dönemlere denk düşmektedir. Kalkınmış ileri toplum göstergelerinden birisi de dini, geleneksel yapılanması ile birlikte ve kendi özgünlüğünü koruma serbestliği içinde; toplumsal bir amaç yerine işlevsel bir araç olarak görmek, kamusal ya da toplumsal faydayı sağlamak olmalıdır. Bu durum aynı zamanda toplumsal devletin toplumsal politikalarıyla da örtüşmektedir.

SANAT; bireyin toplumsal üretime katılmasının sonucunda çeşitlenen gereksinimlerini karşılamak için emek üretkenliğinin artı değerlerini, duysal ve güzellikbilim açısından geliştirmeyi de amaçlayan bir toplumsal bilinç biçimidir.

Sanata ilişkin bazı entelektüel söylemlerin ve sanat bildirilerinin medyada yer alması, bu alanda konuyla ilgili tartışmaları hızlandırmış ancak; somut göstergelere dayanarak sanatın yeni bir tanımı, yorumu ile açılımı henüz yeterince yapılamamıştır. Oysa bu yeni sanat tanımının yapılması günümüzde hem daha olanaklı, hem de zorunludur. Çünkü tekelci dünya görüşleri gereği, ulusların kültür yansımaları olan sanat eserlerini tekellerinde bulundurmak isteyen egemen güçler; destekleyiciler ile birlikte bu türden kollayıcı ve destekleyici kurumlar aracılığıyla, toplumsal bilinç biçimlerini de sömürge amaçları için kontrol etmeye çalışmaktadırlar.

Yeni anayasa tartışmalarının hızlandığı Türkiye Cumhuriyeti, özüne yaraşır devrimci bir atılımla ulusal düzeyde merkezi sanatsal akademik yeni oluşumun yasal sürecini başlatmalıdır. Sanatın, tüm dallarını içeren üniversiter örgüt ağına kavuşması; ulusaldan toplumsala oradan da evrensele akışını hızlandırarak, uluslararası kültürel ortamlara ve kendi ulusal gücüne yabancılaşmasını da azaltacaktır.

FELSEFE/DÜŞÜNBİLİM; yalnızca insana özgü düşünsel ve mantıksal yeteneklere ilişkin gereksinimlerin zorladığı bir toplumsal bilinç biçimidir.

Toplumsal bilinç biçimleri içinde en önemlisi olan düşünbilim, güncel tartışmalarda utangaç ya da istemeyerek yaklaşılan bir alan olma özelliğini korumaktadır. Düşünbilim, tarihin her döneminde; insanın kendi düşüncelerine yabancılaştığı ve egemen güçlerin toplumsal bilinçten uzak tutulmasına özen gösterdiği bir bilim dalı olmuştur.

Ulusal ve toplumsal kurtuluş savaşlarının öncesinde ya da sonrasında yaşanan geçiş dönemlerinde düşünbilim, politik öğretisi ile birlikte ayrıca özel bir öneme sahiptir. Düşünbilimci sayısının bu önemli duruma karşın, geçmişe oranla günü-

müz gelişmiş ülkelerinde de pek fazla olduğu söylenemez. İmparatorluklar döneminden ulus-devletlere geçişte feodalizmin egemen üretim ilişkilerine son veren kapitalizm, eski dönemlerin düşünbilimini etkilemiş ve düşünbilimi denetleyerek politik erkin egemenliğini bu alanda da pekiştirmiştir. Ulusal ve toplumsal kurtuluş savaşlarının önderleri de bu sistemsal gelişmenin sonucunda, liderlik kurumsallaşmasının gereği olarak algıladıkları kurucu görevleri sırasında; toplumsal yapılaşmanın, politik öğretisel temelini ellerinde tutmak zorunluğu ile düşünbilimi kısıtlamışlardır.

SİYASAL İDEOLOJİ/POLİTİK ÖĞRETİ; kamunun yönetim sorunlarının çözümünü hedefleyen ve düşünce ile inanç birlikteliğinden oluşturulan toplumsal örgütlenmeleri, dünya görüşlerine göre açıklayan bir toplumsal bilinç biçimidir.

Sivil toplumun somut bir göstergesi, serbestçe örgütlenme ve gönüllü toplumsal kuruluş ağını yaygınlaştırmaktır. Günümüzün her anlamda gelişmiş çağdaş toplumlarında, en önemli ölçüt; demokratik toplumsal değerlere sahip çıkacak, onları daha da ileriye götürecek düzeyde sivil toplum kuruluşlarının niceliği ve niteliğidir. Demokrasiyi gerçekçi biçimde yaşatacak onlardır, yaşadıkları toplumsal sisteme eleştirel bakan, sistemin aksayan yönlerini gören ve gösteren demokratik kitle örgütleri; bu uyarı görevleriyle adeta toplumun toplumsal güvencesidirler. Sivil Toplum Kuruluşları haklı istemlerini, toplantı ve gösteri yürüyüşü başta olmak üzere; çeşitli biçimlerde, korkusuzca dile getirmelidirler. Toplumu ilgilendiren her konuda, tüm ayrıntılarıyla toplumu temsil gücü olacak nicel bir çoğunluğa ulaşmış sivil toplum örgütlerinden oluşmuş bir toplumsal yapı; niteliğini de arttıracak düzeye ulaştığında, gelişmiş ülkelerin çağdaş uygarlık düzeyine yükselecektir.

HUKUK/TÜZE; yasaların yönetiminde bir kamusal düzene duyulan gereksinimin zorlaması ile insanların, toplumsal ilişkilerini bu kurallara göre düzenlemeyi öngören bir toplumsal bilinç biçimidir.

Tüze ve Aktöre bilimleri arasında bilim oldukları için ayrı bir ilişki, toplumsal bilinç biçimleri olduklarından dolayı da bir diğer ilişki vardır. Aynı zamanda bu iki bilinç biçimi ve bilim, toplumsal bir üstyapı kurumudurlar. Her ikisi de toplumsal ilişkileri kurallaştırmayı farklı yöntemlerle uygulamaktadırlar. Burada en belirgin ayrım tüzenin son aşamada yazılı kurallara dayanması, yazılı tüze öncesi evrede geçerli olan sözel tüzenin ise aktörenin temel kurallarından biri olmasıdır. Araştırma bulgularından derlenecek bu tür çıkarsamaların bir sonuçlaması olarak, toplumsal bilinç biçimleri arasında var olan bağıntıların bilimsel çalışmalarla ortaya çıkarılması; ayrıca, toplumsal ilerleme ve gelişme yasalarına dönüşecek yeni kuramların oluşturulması bilincini de çağrıştıracaktır.

AKTÖRE VE TÖREBİLİM/AHLÂK VE ETİK; insanlar arasında geçerli olan toplumsal sözel tüzenin kurallaşmış değerleri ile ilgilenen bir toplumsal bilinç biçimi ahlâk/aktöre, onu inceleyen kuramsal dal ise etik/törebilimdir.

Din ile birlikte toplumsal bilinç biçimleri olarak etkili olmuş aktöre, kendine özgü değer yargılarını oluşturan insanın toplumsallaşmasının temel göstergelerindendir. Giderek tüze yasalarına dönüştürülen bu değerler, aynı zamanda aktöresel düzgüler/normlar olarak aktörenin toplumsal bilinç biçimi durumuna getirilmesinde de önemlidir. Çünkü bu düzgüler aynı zamanda, uzun dönemler boyunca yaşanan bireysel deneyimlerin toplumsal bellekte biriktirilmiş bilgileridir. Tüm toplumlar tarihinde değişen toplumsal yaşam biçimlerinin belirlediği bilinç biçimleri, toplumun üretim yapısına uygun düşen toplumsal ilişkileri temelinde ve toplumların yararına geliştirilmiştir. Tarihsel sürecin bu noktasında, üretici güçlerin köklü değişimlerinin toplumun maddi ve teknik temelini oluşturmasıyla birlikte yaşanan toplumsal devingenlik; eski üretim biçimine ilişkin temelın yıkılmasını, yeni biçimlerin kendi değerlerini dayatmasını gerektirmiştir.

BİLİM; bireyin deneysel bilgilerinin bellekte birikmesi ile birlikte bu bilgilerin insanın düşünsel sürecinde derlenmesini, araştırma ve incelemeler sonucunda bulunan kuramların yaşam pratiğinde bilerek kullanılması demek olan bilinçlenmeyi de kapsayan bir toplumsal bilinç biçimidir.

Toplumsal bilinç biçimleri nesnel toplumsal yaşam deneyimlerinden yansıyan nesnel birer olgu olmalarının yanısıra, ilgili oldukları bilimin bir dalı olarak ve bilim insanlarının toplumsal bilince yansıttıkları çalışmaları nedeniyle bilimsel birer olgudurlar. Toplumsal, nesnel ve bilimsel olgu olma özelliği; tüm toplumsal bilinç biçimleri için geçerlidir ve bu çalışmaya özgü olgusal bir temel bulgunun, kuramsal pratik içinde geliştirilerek genelleştirilmesidir. Bilim burada toplumsal bilinç biçimlerinin tümünü içerdği gibi kendisi de ayrıca bir toplumsal bilinç biçimidir.

Sonuçların Genellemesinden Yansıyan Öngörü Ve Öneriler

Tez çalışmasının verilerinden yorumlamalar ile bulguların çıkarımlarının sonuçlanması ile genellemesi ise toplumsal bilinç biçimlerinin, ulusların birlikte yarattıkları üretim ilişkileri temeline uygun düşen biçimsellikte öz ve görünüş yansımaları olduğudur. Çünkü toplumların uluslararası görevdeşlikleri içinde ürettikleri ürünlerinin değiştirilmesi demek olan bu durum, aynı zamanda yaşadıkları çağın ve toplumun evrensel özelliklerini yansıtan bir kültürleşmedir. Kültürün bu nesnel olgusalılığından yansıyanlar ise dünyanın değişik toplumlarında aynı biçimlerle, ulusların yaşadıkları çağın özdeksel ve ruhsal koşullarına göre farklı olarak geliştirdikleri toplumsal bilinç biçimleridir. Özel olarak tez çalışmasının bilişsel çağrışımı ile öznel bilinçte duyumsanmış ve algılanmış bu durum, ayrıca Türkiye'ye de özgülenmiştir.

İnsana özgü seçicilik temelinde toplumsal bilinç biçimleri içinde kendine en yararlı olanı seçen toplumlar, dönemin uluslararası yapısal durumundan ve kendi ulusal özelliklerinden etkilenerek; toplumsal gereksinimlerinin zorlamasıyla bu koşullara uygun düşen özgül bir toplumsal bilinç biçimini seçmişlerdir. Bulgulara eklenecek bir çıkarıma olarak bu durumun ayrıca, bilinçli seçicilik ve bilinçsiz seçicilik ile doğal seçicilik arasında eytişim bağı da vardır.

Toplumsal bilinç biçimlerinin Türkiye özelinde açıklanmasına ilişkin bu tez çalışmasında, evrensel ve kültürel görüngülerin nesnelliğinde bulguların çıkarımları

ların genel sonuçları tartışmaya açıktır. Eleştirel bakış ve değerlendirmelerin ışığında konuyla ilgili yeni yorumlamalar, bilinç biçimlerinin daha ayrıntılı araştırılmasını da güdüleyecektir. Bu çalışmaların sonucunda toplumsal, ekonomik ve politik sorunlarını çözmüş bir toplum; özgücünü kullanma becerisiyle yabancılaşmalarını aşarak, insanlığın evrensel barışı yönündeki toplumsal ilerlemesini geleceğe taşıyacaktır.

Genel değerlendirmeyi pekiştirecek bulgulardan biri de tezin (*Varsayımlar*) kısmında, olumlu ve olumsuz önermelerden oluşturulan değerler dizisidir. Tez çalışmasının kuramsal ve deneysel birlikteliği ile toplumsal yaşamda uygulanma olanaklarını, toplumsal bilincin çağrışımlarına açma denemesi de olan bu girişim; aynı zamanda, araştırmanın temel gerekçesini betimlemektedir. Gerçekleştirilmesi her koşulda kendine özgü biçimler ile olanaklı bu tanıtlamalar, gerçekleştirilmesi olanaksız ütopyaadan farklı bir biçimde; tarihsel olguların kanıtları desteğinde, çağdaş sürümlerin bilimsel öngörüsünü de içermektedir.

Sürekliliğin doğal yasası içinde toplumsal bilinç biçimlerini geliştiren insanın, bunları daha da geliştirmesi ve onları; toplumsal sorunlarının çözümünde gereksinimlerine göre işlevselleştirmesi, bu öngörünün en önemli öngereklerindendir. Birbirini karşılıklı koşullayan bu iki durum (*süreklilik ve gereksinme*) nedeniyle toplumsal bilinç biçimlerinin, ayrıca bir bilgi dalı olarak toplumsal bilimlerin kamu yönetişimine katkı sağlama olasılığı oldukça yüksek görünmektedir.

KAYNAKÇA/BİBLİYOGRAFYA

Acar-Şahin (1986); “Türkiye’de Sosyal Değişme Odağında Sosyal Psikolojinin Gelişimine Bir Bakış”, *Türkiye’de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi*, Derleyen: Sevil Atauz, Ankara 1986, Türk Sosyal Bilimler Derneği.

Akıllıoğlu, Tekin; *İnsan Haklarının Korunması Alanında Uluslararası Temel Belgeler*, 1995 Ankara, Bilgi Yayınevi ve SBF İnsan Hakları Merkezi Ortak Yayını.

Akşin, Sina; *Kısa Türkiye Tarihi*, İstanbul Şubat 2010, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Alkan,Türker; *Siyasal Bilinç ve Toplumsal Bilinç - Siyasal Bilincin Gelişmesinde Ailenin, Okulun ve Toplumsal Sınıfların Etkisi*; Ankara 1989, Gündoğan Yayınları.

Altıntaş, Hayrani; *İbni Sina Metafiziği*, Ankara 1997, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/1932.

Altunışık, Remzi; Coşkun, Recai; Yıldırım Engin; Bayraktaroğlu Serdar (Sakarya Üniversitesi, İİBF): *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*, 2001 Sakarya; Sakarya Kitabevi.

Assman, Jan (Almancadan Çeviren: Ayşe Tekin); *Kültürel Bellek Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*, İstanbul 2001, Ayrıntı Yayınları.

Atay, Cevdet; *Karşılaştırmalı Türk Anayasaları (Değişme ve Gelişme)*, Bursa 1997, Ekin Kitabevi Yayınları.

Atay, Hüseyin; *İbn Sina'da Varlık Nazariyesi*, Ankara 2001, Zirve Ofset Ltd. Şti. T.C. Kültür Bakanlığı, 2001-Ankara ISBN 975-17-2719-7 *Kültür Eserleri Dizisi/323*.

Atayman, Veysel (Derleyen); *Etik*, İstanbul 2007, Donkişot Güncel Yayınlar.

Aydın, Mehmet S. ; *Din Felsefesi*, Ankara 1992, Selçuk Yayınları.

Aytaç, Ömer (2003); “ Bilincin Sosyolojik Analizi”
<http://www.webmastersitesi.com/bilmediklerimiz/249772-bilincin-sosyolojik-analizi-nedir.htm> (06. 03. 2013).

Basalla, George (Çeviri: Cem Soydemir); *Teknolojinin Evrimi*, Ankara 1996, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları 29.

Belek, İlker; *Toplumsal Bilinç Evrimsel Bir Toplumsal Hareket Düşüncesine Doğru*, İstanbul 1991, Sorun Yayınları.

Benedict, Ruth (Türkçesi: Mustafa Topal); *Kültür Örüntüleri*, Ankara 1998, Öteki Yayınevi.

Bernal, J. D. (Çeviren: Osman Arman); *Marks ve Bilim*, Ankara 1932, Bilim ve Sosyalizm Yayınları.

Biçer, Ramazan; *Küreselleşen Çağda İslâm*, İstanbul 2010, Gelenek Yayıncılık.

Bilgin, Nuri (1986); “ Türkiye’de Yapılan Psikoloji Araştırmaları Üzerine Bir İnceleme”, *Türkiye’de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi*, Derleyen: Sevil Atauz, Ankara 1986, Türk Sosyal Bilimler Derneği.

Bilimler Akademisi-İvan Frolov Yönetiminde (Türkçesi: Aziz Çalışlar); *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul 1997, Cem Yayınevi.

Black, C.E. (Çeviren: M. Fatih Gümüş); **Çağdaşlaşmanın İtici Güçleri**, Ankara 1989, Verso Yayıncılık.

Boguslavski, Karpuşin, Rakitov, Çertekin. Ezrin (Çeviren: Vahap Erdoğan); **Diyalektik ve Tarihsel Materyalizmin Abecesi**, Ankara 2006, Sol Yayınları.

Bozkurt, Nejat (1996); “Aydınlanma Dönemi Felsefesi: İnsan Hak, Görev ve Sorumluluklarının Temellendirilişi”, **Çağdaş Toplum Değerleri**, Yayına Hazırlayan: Jale Baysal, İstanbul 1996, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yayınları 11.

Castoriadis, Cornelius (Çeviren: Işık Ergüden); **Toplum, İmgeleminde Kendini Nasıl Kurar?**, İstanbul 2011, İletişim Yayınları.

Cevizci, Ahmet; **İlkçağ Felsefesi Tarihi**, Bursa 2000, Asa Kitabevi.

Connerton, Paul; **Toplumlar Nasıl Anımsar?** İstanbul 1999, Ayrıntı Yayınları.

Çakar, Muharrem; **Kâinat-Allah ve “Nedensellik”**, İstanbul-1986, İnkılâb Yayınları.

Çam, Esat; **Devlet Sistemleri**, İstanbul 1982, İstanbul Üniversitesi Yayın No. 2990, İktisat Fakültesi No. 486.

Çimen, Ali; **Tarihi Değiştiren Olaylar**, İstanbul 2011, Timaş Yayınları.

Darwin, Charles (Çeviren: Öner Ünalın); **Türlerin Kökeni**, Ankara 1976, Onur Yayınları.

Dural, Baran; **Başkaldırı ve Uyum**, İstanbul 2005, Bir Harf Yayınları. **Atatürk’ün Liderlik Sırları**, İstanbul 2008, Yeniüzyıl Yayınları.

Eco, Umberto (Türkçesi: Pınar Savaş); *Açık Yapıt*, İstanbul 2001, Can Yayınları.

Erinç, Sıtkı M.; *Sanat Sosyolojisine Giriş*, 2009 Ankara, Ütopya Yayınevi.

Erdost, Muzaffer İlhan; *Azınlıklar Sorunu*, Ankara-Ocak 2005, *Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı İmparatorluğunda Mülkiyet İlişkileri*, Ankara-Haziran 2005, Onur Yayınları.

Ergun, Doğan; *Sosyoloji ve Tarih-Sosyolojide Yöntem Sorunu*, Ankara 2005, İmge Kitabevi.

Erkan, Hüsnü; “Temel Teknolojik Paradigmal Kaymalardan Sosyal Bilimlere Yansımalar” *Sosyoloji Konferansları No: 45 (2012-1)*/125-148, husnu.erkhan@deu.edu.tr (15.12.2012).

Fischer, Ernst (Çeviren: Cevat Çapan); *Sanatın Gerekliliği*, İstanbul 2005, Payel Yayınevi.

Foerster, F.W. (Çeviren: İsmail Hüsrev Tökin); *İyi İnsan İyi Politikacı*, İstanbul 1960, Doğan Kardeş Yayınları A.Ş. Basımevi.

Gökberk, Macit; *Aydınlanma Felsefesi Devrimler ve Atatürk*, İstanbul 1997, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.

Göktürk, Mehmet; *Yansımalar*, Ankara 2001, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/2647.

Güçhan, Gülseren; *Toplumsal Değişme ve Türk Sineması-Kente Göç Eden İnsanın Türk Sinemasında Değişen Profili*, Ankara 1992, İmge Kitabevi.

Gül, Hüseyin; “Avrupa Birliği Sürecinde Avrupa Siyasi Partileri”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt:11. Sayı: 3. İzmir 2009 s.53.
<http://asosindex.com/journal-article-abstract?id=4318> (23.05.2011).

Hacıkadiroğlu, Vehbi; **Özgürlükler Hukuku**, İstanbul 2002, Cem Yayınevi.

Hadjinicolaou, Nicos (Çeviren: Halim Spatar); **Sanat Tarihi ve Sınıf Mücadelesi**, İstanbul 1998, Kaynak Yayınları.

Halaçoğlu, Yusuf; **XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı**, Ankara 1996, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları VII. Dizi-Sa.127.

Hughes, H.Stuart (Çeviren: Güzin Özkan); **Toplum ve Bilinç-Avrupa’da Toplumsal Düşüncenin Şekillenışı (1890-1930)**, İstanbul 1985, Metis Yayınları.

İ.T.Ü. Ergonomi Grubu; <http://www.ergonomi.itu.edu.tr/ergonomi.html> (11.03.2013).

Kaboğlu, İbrahim Ö. ; **Özgürlükler Hukuku İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı Üzerine Bir Deneme**, İstanbul 1996, Afa Yayınları. “İnsan Hakları”; İstanbul Nisan-1996, **Çağdaş Toplum Değerleri**, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yayınları 11.

Kahraman, Hasan Bülent; **Sanatsal Gerçeklikler, Olgular ve Öteleri...** , İstanbul 2005, Agora Kitaplığı.

Kâğıtçıbaşı, Çiğdem (1986); “ Türkiye’de Sosyal Psikoloji: Eleştiri ve Öneriler”, **Türkiye’de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi**, Derleyen: Sevil Atauz, Ankara 1986, Türk Sosyal Bilimler Derneği.

Kalkan, Adnan; *Avrupa Birliği mi? Türk Birliği mi?* İstanbul 2007, IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Kara-Günay (2013); “ Çernobil Kazası ve Etkileri”, *Lokman Hekim Dergisi*, 2013; cilt 3, sayı (2,) sayfa 32-36.
<http://lokmanhekim.mersin.edu.tr/index.php/lokmanHekim/article/view/177/272>
 (25.05.2013)

Karasar, Niyazi; *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara 2009, Nobel Yayın Dağıtım.

Karpat, Kemal H. ; *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul 2010, Timaş Yayınları.

Keneş, Bülent; *Batı Medyasında İslâm İmajı*, İstanbul 1998, İz Yayıncılık.

Kırçak, Çağlar; *Cumhuriyet’ten Günümüze Gericilik I.-II.-III.-IV.* , İstanbul 2001, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.

Kışlalı, A. Taner; “ İnsan Hakları Açısından Laiklik” , *Çağdaş Toplum Değerleri*, İstanbul 1996, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yayınları 11.

Kongar, Emre; *Tarihimizle Yüzleşmek*, İstanbul 2010-Eylül, Remzi Kitabevi.

Kutub, Seyyid; *İslâm’da Sosyal Adalet*, İstanbul 1963, Çağaloğlu Yayınevi.

Küçük, Adnan; *Siyasi Partilere İlişkin Yasaklamalar (Tarihi Gelişim AİHS, AİHM İçtihatları, Bazı Ülkeler Teorik Çerçeve, 1982 Anayasası ve Türk AYM İçtihatları)*, 2005 Ankara, Asil Yayın Dağıtım.

Küçükömer, İdris; *Batılılaşma-Düzenin Yabancılaşması*, İstanbul 2012, Profil Yayıncılık.

Le Bon, Gustave (Çeviren: Selâhattin Demirkan); **Kitleler Psikolojisi**, İstanbul 1969, Bedir Yayınevi.

Lefebvre, Henri (Çeviren: Selâhattin Hilâv); **Marx' ın Sosyolojisi**, İstanbul 1968, Öncü Kitabevi.

Lifşits, Mihail (Çeviren: Murat Belge); **Marx'ın Sanat Felsefesi**, Ankara 1984, Kuzey Yayınları.

Lloyd, Seton (Çeviri: Ender Varinlioğlu); **Türkiye'nin Tarihi-Bir Gezginin Gözüyle Anadolu Uygarlıkları**, Ankara 1997, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.

Mardin, Şerif; **Din ve İdeoloji**,
<http://www.altinicizdiklerim.com/ozetler/Din%20ve%20deolojierif%20Mardin.pdf>
 f (16.04.2013).

Marx, Karl (Çeviren: Hüseyin Demirhan); **Demokritos ile Epikuros' un Doğa Felsefeleri**, Ankara 2000; **Yabancılaşma**, (Çevirenler: Kenan Somer; Ahmet Kardam; Sevim Belli; Arif Gelen; Yurdakul Fincancı; Alaattin Bilgi-Derleyen: Barışta Erdost); Ankara 2003, Sol Yayınları.

Medawar, P.B.(Çeviri: Nermin Arık); **Genç Bilim Adamına Öğütler**, Ankara Ağustos 1994, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları Dizisi: 5.

Morris, Brian (Çeviren: Tayfun Atay); **Din üzerine Antropolojik İncelemeler-Bir Giriş Metni**, Ankara 2004, İmge Kitabevi.

Murray, Chris-Yayına Hazırlayan (Türkçesi: Suğra Öncü); **Yirminci Yüzyılda Sanatı Okuyanlar**, İstanbul 2009, Sel Yayıncılık.

Muslu, Yılmaz; **Ekoloji**, İstanbul 1984, Yeni Asya Yayınları Ticaret ve Sanayi A.Ş. İlim ve Teknik Serisi 17.

Nizamü'l-Mülk (Farsça aslından çeviren: Mehmet Taha Ayar); **Siyasetname**, İstanbul 2010, Türkiye İş Bankası Yayınları-Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi.

Poşatayev, V.V. (1980); “Bilimsel –Teknik Devrimin, Eğitim-Öğretim ve Bireyin Yaratıcı Yeteneklerinin Gelişimi Üzerindeki Etkileri” **Bilimsel-Teknik Devrim ve Sosyalist Toplum**, Yayına Hazırlayan: L.V. Golovanov,Çeviren: Şükrü Alpagut, İstanbul 1980, Konuk Yayınları.

Rilke, Rainer M. (Türkçesi: Kâmuran Şipal); **Sanat Üzerine Denemeler**, İstanbul 2000, Cem Yayınevi.

Selsam, Hovard; **Din Bilim ve Felsefe**, İstanbul 1976, Bilim Yayınları.

Sencer, Muammer; **Osmanlılarda Din ve Devlet**, İstanbul 1997, Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Sencer, Muzaffer; **Osmanlı Toplum Yapısı-Az gelişmişliğin Tarihsel Temeli**, İstanbul 1973, Yöntem Yayınları.

Sezen, Yümni; **Çağdaşlaşma Yabancılaşma ve Kimlik**, İstanbul 2002, Rağbet Yayınları.

Sözer, Önay; **Felsefe'nin ABC'si**, İstanbul 1998, Kabalcı Yayınevi.

Tanilli, Server; **Anayasalar ve Siyasal Belgeler**, İstanbul 1976, Sulhi Garan Matbaası Koll. Şti.

Tevfik, Baha (Derleyen ve Hazırlayan: Fruk Öztürk); **Yeni Ahlâk ve Ahlâk Üzerine Yazılar**, Ankara 2002, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/2798.

Tezcan, Nuran (Günümüz Diline Çevirip Basıma Hazırlayan); **Atatürk'ün Yazdığı Yurttaşlık Bilgileri**, 1997 İstanbul, Yenigün Haber Ajansı.

Timuçin, Afşar; *Gerçekçi Düşüncenin Kaynakları-Başlangıçtan Yeniçağa Düşünce Tarihi*, İstanbul 1984, De Yayınevi.

Tolstoy, Lev Nikolayeviç (Çeviri: Baran Dural); *Sanat Nedir?*, İstanbul 1993, Şûle Yayınları.

Turgut, İhsan; *Sanat Felsefesi*, İzmir 1993, Üniversite/Akademi Kitabevi.

Tüm Emekli-Sen/DİSK; *Hukuk Birkez Daha Sendika Hakkımızı Teyit Etti...*
Bu Yazı Genel Kategorisine Genel Merkez Tarafından yazılmıştır,
<http://www.tumemeklisen.com/?p=424> (08.05.2013).

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Teftiş Kurulu; *Yolsuzlukla Mücadelede Son 10 Yılda Yaşanan Gelişmeler-Başbakanlık Teftiş Kurulu-2010*,
http://www.seffaflik.org/Y_Dosyalar/DOSYA/52B_BASBAKANLIK_TEFTIS_KURULU.pdf (28.03.2013).

Türkiye Cumhuriyeti eski Cumhurbaşkanılarından Ahmet Necdet Sezer'in 21. Dünya Felsefe Kongresi Açış Konuşması (10.08.2003).
<http://www.tccb.gov.tr/ahmet-necdets-ezer-konusmalari/495/56708/21-dunya-felsefe-kongresinin-acilis-oturumu.html> (25.04.2012).

Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Haber; *Cumhurbaşkanı Gül'den "Osmanlı-Selçuklu" teklifi*, Ana sayfa-Gündem,
<http://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-gulden-osmanli-selcuklu-teklifi-80892.html> (03.04.2013).

Uluslararası Af Örgütü; *İnsan Haklarının Korunması Yönünde Tarihi Adım: BM'de Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Protokolünün İmzalanması-29 September 2009*, <http://www.amnesty.org.tr/ai/node/1048> (19.03.2011)

UNIC- Birleşmiş Milletler Enformasyon Merkezi; *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi*,

[http:// www.unicankara.org.tr/doc-pdf/metin 134.pdf](http://www.unicankara.org.tr/doc-pdf/metin_134.pdf) (12.03.2011).

Volkov,G.N. (1980); “ Bilimsel-Teknik Devrimin Özü”, *Bilimsel-Teknik Devrim ve Sosyalist Toplum*, Yayına Hazırlayan: L.V. Golovanov,Çeviren: Şükrü Alpagut, İstanbul 1980, Konuk Yayınları.

Weber, Max (Çeviren Özer Ozankaya); *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı*, Ankara 1995, İmge Kitabevi.

Wulf, Christoph (Çeviren: Özgür Dünya Sarısoy); *Tarihsel Kültürel Antropoloji*, Ankara 2009, Dipnot Yayınları.

Yeni Asya Yayınları Ticaret ve Sanayi A.Ş.; *Demirel Demokrasiyi Anlatıyor*, İstanbul 1985, YAY 371-320/9 Siyaset.

Yılmaz, Asaf Atalay: *Dinler Tarihi*, Ankara 2009, Alter Yayıncılık.

KAVRAMLAR DİZİNİ

A

Algı, 2, 5, 6, 10, 12-14, 16-22, 24-27, 31-33, 35, 38-42, 45-52, 54, 55, 64, 66, 68, 72, 76, 77, 80, 85, 101, 107, 115, 121, 122, 124-126, 128, 135, 137, 138, 143, 145, 157, 173, 175, 176, 178, 194.

Algı (çarpık algı), 6, 27, 121, 137.

Algı (tam algı), 6, 27, 39, 48, 125, 138.

Algılama, 21, 26, 27, 31, 32, 35, 39, 44, 114, 178.

B

Bildirişim, 21, 107.

Bilinç, I, III, VI, 1-16, 18-23, 27, 29, 31-46, 49, 51-55, 58, 60, 61, 63-76, 79-82, 85, 88, 90, 93, 94, 97-104, 106-108, 110, 113-122, 124, 125, 127-129, 132, 133, 135, 136, 138-148, 157, 160, 161, 168-171, 173, 175-180, 183, 192.

Bilinç (kendinin bilinci), I, 39.

Bilinç (toplumsal bilinç), I, III, VI, 1-15, 18, 21, 23, 27, 33, 34, 39-46, 49, 51-55, 58, 60, 61, 63-69, 72-76, 79-82, 88, 90, 93, 94, 97-104, 106-108, 110, 113-122, 124, 125, 127-129, 132, 133, 135, 138-148. 160, 161, 168, 170, 171, 173, 175, 176, 178-180, 192.

Bilinç (toplumsal bilinç biçimleri), I, III, VIII, 3, 5, 7-9, 11, 14, 15, 17, 34, 43, 54, 58, 60, 61, 66-68, 73, 75, 82, 89, 104, 106, 108, 116, 122, 139, 142-145, 160.

Bilinç (öz-bilinç), 35, 36.

Bilinçlenme, VI, 19, 32, 33, 46.

Bilme, 24, 26, 30, 31, 33, 67, 69, 109, 171.

Ç

Çağrışım, 6, 10, 12, 16, 21, 24-26, 32, 33, 38, 51, 52, 64, 70, 71, 77, 101, 105, 114, 120, 138, 145, 157, 172, 175, 194.

Çıkarsama, 27, 43, 145.

D

Duyum, VI, 21, 24, 25.

Duyumsama, VI, 39, 44, 114.

Dünya Görüşü, VII, 50, 77, 82, 88, 90, 93, 124.

Düşünsel, VI, 6, 10, 12, 15-19, 21-26, 28-34, 38-40, 43, 46, 67-74, 76, 77, 80, 86, 92, 111, 114, 125, 127, 141, 142, 144, 162.

Düşünsel Süreç, VI, 16-18, 22, 24, 25, 33, 39, 43.

Düzgü/Norm, VII, 105, 137.

Düzgüsel Törebilim/Normatif Etik, 103-105.

E

Ereklilik, 88, 95.

Etik, VII, VIII, 9, 21, 23, 27, 28, 35, 74, 76, 93, 101, 104, 143, 148, 158.

G

Görüngü, 6, 9, 10, 15, 18, 19, 22, 22, 24, 25, 27, 34, 44, 61, 114, 124, 139, 145.

Görüngübilim, 61, 158.

Güdü, III, 18, 25, 31, 94, 101, 102, 124.

K

Kamu Yönetişimi, I, 1, 3, 13, 14, 37, 38, 43, 44, 46, 80, 126, 146.

P

Politik Öğreti/İdeoloji, VII, 8, 10, 12-14, 51, 52, 66, 78, 80-83, 88, 90-93, 99, 108, 129, 132.

T

Toplumcu Gerçekçilik, VI, 76-78.

Toplumlar Bilimi, VII, 108,110.

Toplumsal Devingenlik, 64, 65, 144.

Toplumsal Sorumluluk, VII, 11, 83, 101, 102.

Toplumsal Varlık, I, VI, 15-17, 25, 31, 35, 39-42, 103.

Toplumsal Yönetişim, VII, 83, 159.

Törebilim/Etik, VII, 9, 10, 80, 99, 101-106, 109, 133, 137, 139,159, 165.

Y

Yabancılaşma, I, VI, VII, 6, 10, 11, 15, 16, 29, 34-38, 41, 46-51, 53, 63, 67, 68, 74, 89, 103, 125, 126, 135-137, 142, 145, 152-154.

Yanılgi, 4, 6, 10, 26, 27, 48.

Yanılsama, 6, 10, 26, 27.

Yansıma, I, IV, V, VI, VII, 1-3, 6, 9, 10, 13-16, 18-25, 27, 30, 32, 33, 35, 39, 41, 43-45, 47, 49, 51-58, 60, 63, 64, 68, 69, 71, 73, 74, 77, 80, 82, 84, 90, 98, 101, 109, 114, 117, 120, 121, 123, 126, 132, 135, 137-139, 141, 144, 150, 172, 175, 176, 193.

Yansıma, 3, 6, 20, 21, 25, 27, 33, 34, 38, 39, 43, 49, 51, 52, 69, 72, 73, 75, 76, 80, 88, 90, 98, 104, 105, 126, 131, 135, 140, 159, 175, 177.

(İçe ve Dışa Yansıma), 20, 21.

EKLER

EK-1: Toplumsal Bilinç Biçimleri Adlı Özgün Çalışma

Tez konusuna ilişkin özgün bir çalışmanın yalnızca varlığına rastlanmış, araştırmalarda yararlanmak amacıyla kaynak kitap ya da belge biçimiyle Türkiye’de yayınlanmamış olduğu gözlemlenerek; çevirisi yapılmamış biçimiyle, Rusya Bilimler Akademisi’nden adresime gönderilmesi istenmiştir. Bu çalışma şu ana değin adresime gönderilmemiştir.

“... Fyodor Konstantinov (1901-..... ?)

Felsefî bilimler profesörü, Sovyet filozofu ve Bilimsel Felsefe Kurumu ile Bilimler Akademisi Felsefe Kurumu'nda çalışmalar (1936-41/1945-51) yapmış olan Konstantinov, «Felsefe Sorunları» dergisinin baş redaktörlüğü yanı sıra (1952-54), Toplum Bilimleri Akademisi Rektörlüğü'nde de bulunmuş (1954-55). Bu yönde çeşitli görevlerden sonra Bilimler Akademisi Felsefe Kurumu Yöneticiliğine gelmiş (1962-67), akademinin felsefe bölümü yazmanlığında bulunmuş (1967-75); bu arada, (5 ciltlik) «Felsefe Ansiklopedisi» nin baş redaktörlüğünü yapmıştır (1960-70). 1971'den bu yana, Felsefe Kurumu Başkanlığı görevini yürütmektedir.

Konstantinov, başlıca şu gibi çok yönlü ve geniş konularla uğraşmıştır: Toplumsal gelişimin kuramsal sorunları, tarihsel maddeciliğin konusu, ekonomik toplumsal oluşumların genel ve özgül yasaları, tarihte kişiliğin ve halk kitlelerinin rolü, ilerici düşüncelerin toplumsal gelişimdeki yeri, felsefe ile siyasa ve sosyoloji arasındaki ilintiler, burjuva ideolojisiyle karşıtlıkları. Bütün bunlar Konstantinov'un yapıtlarının başlıca temalarını oluşturur.

YAPITLARI: Kişisel Yetenek ve Emegın Anlamı, 1938; Toplumsal Gelişimde Düşüncenin Rolü, 1940; Bilimsel Felsefe Nedir? 1941; Tarihsel Maddecilik ve İdealist Yöntem Anlayışı, 1946; Bilim Olarak Tarihsel Maddecilik, 1949;

*Toplumsal Gelişimin İtici Güçleri, 1951; **Toplumsal Bilinç Biçimleri, 1951**; Toplumsal Gelişimde İlerici Düşüncenin Rolü, 1958; Tarihsel Maddecilik, 1951; Bilimsel Felsefenin Temelleri, 1962; Çağdaş Dünyada Düşünce Mücadeleleri, 3 Cilt, 1975-78...*”

<http://dusundurensozler.blogspot.com/2008/04/fyodor-konstantinov-1901.html> (16.07.2012)

EK-2: Dünya Felsefe/Düşünbilim Kongresinin Türkiye Toplantısı

21. Dünya Felsefe Kongresi'nin açılış oturumu 10.08.2003

"... Değerli Konuklar,

Sözlerime başlarken Yirmi Birinci Dünya Felsefe Kongresi'nin Türkiye'de düzenlenmesinden duyduğum mutluluğu belirtmek istiyorum. Felsefe alanında çalışmalar yapan bilim adamlarının, değerli düşünürlerin ve felsefeye ilgi duyan gençlerin biraraya gelmelerine olanak sağlayan bu geniş çaplı düzenlemeyi gerçekleştiren Türkiye Felsefe Kurumunu ve Kurumun Başkanı Profesör İoanna Kuçuradi'yi kutluyorum.

Yüz yıllık geçmişi olan Dünya Felsefe Kongrelerinin yeni yüzyılda ilk kez İstanbul'da toplanması bize ayrı bir mutluluk vermektedir. Doğuyla Batının hem coğrafya, hem de kültürel açıdan buluştuğu nokta olan bu tarihsel kentte günümüzün felsefe sorunlarının tartışılacak olması, Türkiye ve Türk felsefe geleneği için kuşkusuz büyük bir kazanç olacak, düşünce yaşamımızı zenginleştirecektir.

Felsefenin doğuşuna tanıklık eden Anadolu'da birçok düşünür yetişmiş, Anadolu'nun zengin uygarlıklarından beslenen bu düşünürler insanlığın da düşünsel gelişimine önemli katkılarda bulunmuşlardır. Dünya Felsefe Kongresi'nin İstanbul'da toplanması, Anadolu'nun bu köklü düşünce geleneğiyle çağdaş felsefe arasında da bir köprü oluşturmaktadır.

Bu yılki Kongrenin ana temasının 'Dünya Sorunları Karşısında Felsefe' olarak belirlenmesi, bize felsefenin durağan ya da geçmişe dönük bir etkinlik değil, sürekli gelişen ve insanın gelişimini sağlayan değerli bir araç olduğunu da göstermektedir.

İnsanlık, bilim, teknoloji, ulaşım ve iletişim olanakları yönünden çok ileri nok-

talara ulaşmıştır. Bilimdeki ilerlemeler, binlerce yıllık tabuları yıkmış, düzenli gelişmenin, engin bir düşünce ve deneyim birikiminin önünü açmıştır. Bilgi, tüm insanlığın yararlanabileceği biçimde evrenselleşmiştir.

Soğuk Savaşın sona ermesiyle ulusları yapay olarak birbirinden ayıran bölünmeler, küreselleşmenin önündeki önemli engeller ortadan kalkmış, insanlık evrensel barış ülküsüne hiçbir zaman olmadığı kadar yaklaşmıştır. Bununla birlikte, insanlık bir yandan kendini geliştirir ve özgürleştirirken, öte yandan gelişmiş toplumlarla azgelişmiş toplumlar arasında büyüyen uçurum ve eşitsizlik, yoksulluk, bilgisizlik, kültürsüzleşme, bağnazlık ve bunlardan kaynaklanan terör, kültürler arası çatışma, moral değerlerde çözülme gibi ciddi sorunların üstesinden gelmeye çalışmaktadır.

Bu çelişkili durum, insanlığa ilerlemenin ahlaki boyutuyla ilgili sorumluluklar yüklemektedir. Gelişme ve ilerlemeyi yaşarken, dünya sorunları karşısında daha kapsamlı düşünmek, bu sorunların çözüme kavuşturulmasına katkıda bulunacak tutarlı yaklaşımlar belirlemek gerekmektedir.

Dünya nüfusunun bir bölümü maddi zenginliğin, teknolojik ilerlemenin en üst düzeylerinde barış içinde yaşarken, büyük bir bölümünün yoksulluk, güvensizlik, istikrarsızlık içinde olması ve gelecek kaygısı, bugüne değin sağlanan gelişmelerin yeterli görülemeyeceğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle, dünya sorunları karşısında bireyin ve toplumun savunulması ve insanlığın uluslar üstü yaklaşımlar geliştirmesi, düşünce düzeyinde daha donanımlı olmamızı gerektirmiştir.

Değerli Konuklar,

Bireyin ve toplumun bugün karşı karşıya bulunduğu sorunları anlayabilmek için felsefe bize yeni kapılar açmakta, her gün kullandığımız kavramları daha iyi tanımlamamız ve belirginleştirmemiz açısından yeni olanaklar yaratmaktadır. Felsefe, insanın yaşamını, değerlerini, amaçlarını sorgulamakta, varlığı bütün

olarak ele almakta, temelde insanın sorgulayabilme yeteneğine dayanmaktadır. Felsefe, tüm bu sorgulamaları yaparken mantıksal kanıtlara ve akıl yürütmeye dayanır. İnsanın kendini ve evreni tanıma, yaşamın anlamını ve varlık nedenini sorgulama ve benliğine ulaşma isteğini ancak felsefe karşılayabilir.

Felsefe, bu yönüyle insanın mutluluğu için bir araç olabilir. Eflatun'un erdem ve mutluluğun felsefi bilgiyle gerçekleşeceğine işaret ettiğini anımsatmak isterim. Bildiğiniz gibi, ünlü filozof Sokrates da incelenmemiş, sorguya çekilmemiş bir yaşamın yaşanmaya değer olmadığını söylemiştir. Felsefe, varoluşumuzun anlamıyla ilgili temel soruları ele alır. Felsefi düşüncenin yöntemleri, insana her konuda akli yürütebilmesi için gerekli temelleri sağlar.

Felsefe, bireyin kendi hakkında düşünmesine de olanak sağlar. Bireyin, günlük yaşamın üzerine çıkarak kendisi, yaşadığı çevre, toplum, geçmiş ve gelecek üzerine anlamlı sorular sorması ve bu sorulara yanıtlar araması, toplumsal yaşamı zenginleştirerek siyaset alanına da derinlik kazandırmaktadır. Bu yönüyle felsefenin siyasetle de ilişkisi bulunmaktadır.

Felsefe, aynı zamanda özgürlük ve bireyin özgürleşmesiyle ilgilidir. Özgürlük, yalnız yasalarla tanınmış bir kavram değil, felsefi yönden de içi doldurulması ve sürekli olarak geliştirilmesi gereken bir kavramdır. Bunun da ancak felsefi yaklaşımla olanaklı olabileceğini düşünüyorum.

Değerli Konuklar,

Felsefenin geliştirdiği kuşkuculuk ve eleştirel düşünce, bilimsel düşüncenin ve yenilikçi buluşların temelini oluşturmuştur. Eleştirel, sorgulayıcı ve çözümlemeci düşüncenin önem kazandığı dönemler, bilimsel üretim ve aydınlanmacı gelişmelerin önünü açmıştır. Dünya, Ortaçağın karanlığından, skolastik düşüncenin dar ve tutucu kalıplarından felsefi düşüncenin sorgulayıcı ve eleştirel yaklaşımıyla çıkmıştır.

Ülkemizde felsefenin kurumsallaşması Cumhuriyet döneminde başlamıştır. Köklü bir geleneğe sahip olan Türk felsefesi, ancak bu dönemde laik ve çağdaş bir yaklaşıma kavuşmuştur. Cumhuriyet döneminde üniversitelerimizde felsefe bölümlerinin kurulması ve değerli felsefecilerimizin ulusal sınırlarımızın ötesine geçen katkılarda bulunmaları gurur vericidir. Bugün, felsefe yayınlarındaki belli başlı düşünürlerin yapıtlarının Türkçeye kazandırılmasını amaçlayan çalışmalardaki artış da sevindiricidir. Ancak, felsefe yaşamımızın bugün ulaştığı düzeyi yeterli bulmuyoruz. Orta öğretim düzeyinde felsefe eğitime daha geniş yer verilmesi ve felsefenin okulda başlaması önem taşımaktadır. Çağdaş bir felsefe eğitimi, gençlerimize yeni ufuklar açacak, daha güçlü bir tarih, toplum ve yurttaşlık bilinci kazandıracaktır. Düşünce özgürlüğünün ön koşulu özgür ve aydınlık düşüncedir. Gençlerimize özgür düşüncenin anahtarını vermek zorundayız.

Genç kuşakların eleştirel düşünceye sahip, okuduğunu anlayıp düşünen ve yeni düşünceler geliştiren, yaratıcı bireyler olarak yetiştirilmesi eğitim sistemimizin önceliklerinden biri olmalıdır. Dogmalardan arınmış bir düşünce yapısına ulaşmanın anahtarı, ancak felsefeyle elde edilebilir. Toplumların ilerlemesi, olayların akışı içinde sürüklenen bireylerle değil, olayları kavrayıp çözümleyebilen ve yönlendiren bireylerle olanaklıdır.

Varlığın ve yaşamın dayandığı temel ilkelerin anlamını sorgulamayan birey, yönünü bulamaz ve özne olamaz. Kişi, ancak felsefenin yardımıyla kendisine sunulan tüm bilgileri eleştiri süzgecinden geçirip kendi gerçeğine ulaşır. Toplum huzurunun ve evrensel barışın anahtarı da, sorgulayan ve törebilim anlayışa sahip olan bireydir.

Felsefeyi eğitim sistemimizde bulunması gereken noktaya getirmek de tek başına yeterli sayılmamalıdır. Günümüzde, her geniş bilim dalı gibi felsefe de gereksinimlere göre çeşitlenmiş, herbiri başlı başına bir çalışma alanı olan boyutlar kazanmıştır. Ahlak, devlet, din, dil, bilim, tarih ve ahlâk felsefesi gibi alanlarda yapılacak çalışmalar günümüze ve geleceğimize ışık tutacaktır.

Bu bağlamda, felsefe ile dil arasındaki bağa ve etkileşime de değinmek istiyorum. Felsefe dil olmadan düşünülemez. Düşünceyle dilin örtüşmesi felsefeyi oluşturur. Bu nedenle, bir felsefe tarihçimizin deyişiyle, 'felsefenin Türkçeleşmesine ve Türkçenin felsefeleşmesine' özel önem verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Bu bağlamda, başta Türkiye Felsefe Kurumu olmak üzere, bu alanda çalışmalar yapan akademik kuruluşlarımızın, düşünürlerimizin ve yazarlarımızın çabalarını takdirle karşıladığımı belirtmek isterim.

Değerli Konuklar,

Çözümleyici ve kurucu olan felsefi düşünce, evrenseldir. Her türlü veriyi aklın eleştiri süzgecinden geçiren felsefi düşünce, yaşamı tüm boyutlarıyla gören, insanı ilgilendiren herşeyi inceleyen, açık ve sorgulayan bir anlayış ürünüdür. Bu evrensel anlayış, demokrasinin, insan haklarının ve birey özgürlüklerinin de temelini oluşturmaktadır.

Özgürlükler, demokrasi, insan hakları gibi değerlerin yerleşmesinde felsefe yaşamsal rol oynar. Bu değerler, insanların eleştirel bakış açısına sahip oldukları, kendilerini ve başkalarını sorgulayabildikleri, önyargısız ve hoşgörülü oldukları toplumlarda varolur. İnsandaki bu değerleri ve erdemleri geliştirecek olan da yalnızca felsefi bakış açısıdır.

Felsefenin önemini kavrayamayan toplumlar, sağlıklı gelişme gösteremezler. Felsefeye önem veren, eleştirel düşüncenin gelişmesine ortam hazırlayan toplumlar demokrasiyi ve özgürlükleri içselleştirerek dünyanın en güçlü ve gönenç düzeyi yüksek toplumları olmuştur.

Biz Türkiye Cumhuriyeti olarak, felsefe bunları yapabilir inancıyla, bu Kongre'yi yürekten desteklemekteyiz. Yirmi birinci yüzyılın insanlığın korku ve yoksulluktan kurtulma süreci olmasını istiyoruz. Bunun için, dünyanın her bölgesinden

gelen sizlerin, bu konularda neleri önerdiğinizi ülkemizde ortaya koymanız, hem Türkiye hem de dünya için çok değerli bir armağan olacaktır.

Değerli Konuklar,

Türk felsefesinin çağdaş dünya felsefesi içindeki yerinin pekiştirilmesine de olanak vereceğine inandığım Kongre'ye başarılar diliyor, tüm katılımcıları ve konukları içtenlikle selamlıyorum..."

<http://www.tccb.gov.tr/ahmet-necdetsazer-konusmalari/495/56708/21-dunya-felsefe-kongresinin-acilis-oturumu.html> (25.04.2012)

EK-3: Tez Çalışmasına İlişkin Sormaca/Anket Çalışması

Sormaca Yazışması/Anket Formu

Değerli Katılımcı,

Yanıtlayacağınız sorular bilimsel-akademik bir tez çalışmasının küçük ama önemli bir parçasıdır. Bu çalışma, Türkiye'nin kendi özgül yapısında toplumsal bilinç biçimlerini anlatmak amacıyla hazırlanmaktadır.

KATILIM KOŞULLARI

- A. Yanıtlarınız amacı dışında kullanılamaz.
- B. Katılımcı isimleri katılımcıdan izinsiz, araştırma sonuçları araştırmacıdan izinsiz açıklanamaz.
- C. Yazışmalar 27.06.2012 - 28.09.2012 tarihleri arasındadır.

ARAŞTIRMACI İLETİŞİM BİLGİLERİ

Merkez Mahallesi Cami Sokak No. 6-B

Lalapaşa / EDİRNE

necmergunay@gmail.com

Ev tel. 0 284 321 44 37

Cep tel. 0 536 505 21 70

T.C. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Tez Aşaması Öğrencisi

necmettingunay@trakya.edu.tr

Katkılarınız için saygılar sunarım. 27 / 06 / 2012

Necmettin Erol GÜNAY

Size göre geçerli yanıtı (*) en kolay bir simge ile belirtebilirsiniz.

SEÇMELİ SORULAR

1. Bilinçli insan kime denir?
 - a. Akıllı ()
 - b. Bilgili ()
 - c. Pratik ()
 - d. Deneyimli ()
2. Toplum nasıl bilinçlenir?
 - a. Okumakla ()
 - b. Öğrenmekle ()
 - c. Uygulamakla ()
 - d. Bilmekle ()
3. İnsanı bilinçlendiren en önemli şeyler nelerdir?
 - a. İlişkiler ()
 - b. Olaylar ()
 - c. Medya ()
 - d. Yansımalar ()
4. Dünyada en bilinçli toplumlar hangileridir?
 - a. Teknolojide ileri ()
 - b. Ekonomisi güçlü ()
 - c. Diplomaside politik ()
 - d. Kültürel yönde gelişmiş ()
5. Toplumsal bilinç en iyi nasıl aktarılır?

- a. Kültürel gelişmeyle ()
- b. Din ve hukuk ile ()
- c. Felsefe ve siyasetle ()
- d. Sanat ve bilimle ()

6. Bilinçlenme insanın hangi organıyla yakından ilgilidir?

- a. Beyin ()
- b. Göz ()
- c. Dil ()
- d. Yürek ()

7. Bilinçlenme insan yaşamında en çok ne işe yarar?

- a. Yaşamı kolaylaştırmaya ()
- b. Yaşamı güzelleştirmeye ()
- c. Yaşamı zorlaştırmaya ()
- d. Yaşamı anlamaya ()

AÇIKLAMALI SORULAR

- I. Toplumsal bilinç biçimleri konusunda bilgilerinizi açıklayabilir misiniz?
- II. Toplumsal bilinç biçimlerini, Türkiye özgül koşullarında önemine göre sıralayabilir misiniz?
- III. Türkiye’de gündemde olan toplumsal bilinç biçimlerinin, önemli sayılma nedeni sizce nedir?
- IV. Kendi bulunduğunuz konumu ilgilendiren toplumsal bilinç biçiminin, tarihsel süreç içinde gelişimini kısaca özetleyebilir misiniz?

KATILIMCI BİLGİLERİ

Adı / soyadı:

İletişim / e-posta / telefon:

İşi / toplumsal paydaşlığı:

Katılım tarihi ve yeri : ... / ... / 2012

Sayın Katılımcı,

Katkıda bulunmakla değer kattığınız ulusal ve evrensel boyutları olabilecek bu türden çalışmalar, göndereceğiniz yanıtlarla zenginleşerek; insanlığın toplumsal ilerlemesine hız kazandırabilir, dünya barışını geciktiren engelleri kaldırabilir. Toplumsal bilinç biçimlerinin geliştirilmesi kültürel gelişimi de hızlandırabilir ve insanlık tüm yabancılaşmalarını aşabilir. Özdeksel ve tinsel sömürü biçimlerinin olmadığı bir gelecek için, bireysel çabalar bu önemli yanıyla daha da anlam kazanabilir. Övgüyü hak edişin abartısız bir belgesi yerine geçebilecek bu onurlandırma yazısını, kişisel katkılarınızın anısı gibi değerlendirmeniz; ayrıca biz araştırmacıları da onurlandıracaktır. Bu anlamda konuya ilişkin eleştiri ve önerilerinizi bekler, esenlik dolu günler dileriz.

KAYNAKÇA

Karasar, Niyazi; *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, 2009 Ankara, Nobel Yayın Dağıtım. (s. 175-179.)

Altunışık, Remzi / Coşkun, Recai / Yıldırım, Engin / Bayraktaroğlu Serkan; *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, 2001 Adapazarı, Sakarya Kitabevi. (s. 82-83, 93.)

Not: Her iki kitabın, anket (yazışma) ve mülakat (görüşme) bilgilerini içeren bölümlerinden yararlanılmıştır.

Sormaca Yanıtlarının Yorumlanması

Edirne özelinde, toplam (12) kişilik bir çevrede yürütülmüş olan sormacanın; meslek gruplarına göre dağılımında, eğitim ve öğretim daha ağırlıklıdır. Sormaca ayrışımı, yerleşik bellek bilgisine dayalı bilme edimine usamlanarak bu araştırmadan elde edilen verilerle yorumlanmıştır:

SEÇMELİ SORULAR (Sayılar, katılımcıların seçtiği yanıtların sayısıdır.)

1. Bilinçli insan kime denir?

- a. Akıllı (2)
- b. Bilgili (6)
- c. Pratik (0)
- d. Deneyimli (4)

Bilinçli insanın, kuramsal bilgileri ile deneyimlerinden oluşan birikimlerini; anlık olarak ve akılcı bir biçimde yaşamsal gereksinimlerine uygulama becerisini geliştirmiş, pratik bireyleri tanımlaması gerekmektedir.

2. Toplum nasıl bilinçlenir?

- a. Okumakla (5)
- b. Öğrenmekle (1)
- c. Uygulamakla (4)
- d. Bilmekle (2)

Toplunun okumak ve öğrenmekle edindiği bilgilerini, uygulamayı da içeren bilme edimiyle bilinçlenmesi daha olanaklıdır.

3. İnsanı bilinçlendiren en önemli şeyler nelerdir?

- a. İlişkiler (3)
- b. Olaylar (7)
- c. Medya (1)
- d. Yansımalar (1)

Tez çalışmasının temel kavramlarından yansımaların, nesnel ortamdan duyumsanan olaylar ve olguların bilinçlenmeyi hızlandıran çağrışımları ile algılamaya neden olduğu bilinmelidir.

4. Dünyada en bilinçli toplumlar hangileridir?

- a. Teknolojide ileri (1)
- b. Ekonomisi güçlü (2)
- c. Diplomaside politik (1)
- d. Kültürel yönde gelişmiş (9)

Bilinçli toplum, ekonomisi ile birlikte üretim tekniğini geliştirmiş; uluslararası politikada/diplomaside saygın ve etkin, kültürün evrensel etkileşimine açık bir toplum olmalıdır.

5. Toplumsal bilinç en iyi nasıl aktarılır?

- a. Kültürel gelişmeyle (5)
- b. Din ve hukuk ile (0)

- c. Felsefe ve siyasetle (0)
- d. Sanat ve bilimle (7)

Kültürel gelişmelerin uluslararası toplumun bilgi ve deneyim birikimlerinden oluşan etkileşimleri içerdiği, bu nedenle toplumsal bilincin aktarılmasında önemli olduğu bir önceki soru ile yakından bağlantılıdır. Ulusal ölçekte toplumsal bilincin aktarımı, toplumların kendi yaşam biçimlerine özgü geliştirdikleri toplumsal bilinç biçimlerinden biriyle olacağından; din, hukuk, felsefe, sanat ve bilim bunlardır. Uluslararası boyutta bir toplumsal bilinç aktarımında ise tüm ulusların kültürel ürünlerini kapsayan ve evrensel niteliği olan kültürel gelişme öne çıkacaktır.

6. Bilinçlenme insanın hangi organıyla yakından ilgilidir?

- a. Beyin (12)
- b. Göz (0)
- c. Dil (0)
- d. Yürek (0)

Sormacanın araştırma çalışmasını betimleyen bu sorusuna verilen yanıtlar, bilinçlenmenin; insanın geliştirdiği yeteneklerinden bilişsel sürece ilişkin olarak beyninin, işlevsel ve düşünsel bir olgusu olduğunun kavrandığını göstermektedir.

7. Bilinçlenme insan yaşamında en çok ne işe yarar?

- a. Yaşamı kolaylaştırmaya (4)
- b. Yaşamı güzelleştirmeye (0)
- c. Yaşamı zorlaştırmaya (0)
- d. Yaşamı anlamaya (8)

Bilinçlenmenin yaşamı anlamaya ve güzelleştirmeye yaramasından da öncelikli olan, insanın; toplumsal yaşam gereksinmelerini karşılamada, pratik olarak yaşamını kolaylaştırmaya yaramasıdır.

AÇIKLAMALI SORULAR

Yanıtlar, seçkin bir kesim tarafından verildiği için konuyla ilgili üst düzey bilgi birikimini yansıtmaktadır. Türkiye özgül koşullarında, bu durumun ortalaması göz önünde bulundurulduğunda; toplumsal bilinç biçimlerinin alt düzey bilgisinin, toplumsal bellekte derlenecek çeşitliliğe ulaşmadığı gözlenmiştir.

Sosyal devlet başta olmak üzere toplumsal sorumluluk duyan her kişi ve kuruluşun, bu durumdan çıkaracağı görevdeşlikte; tez çalışması, toplumsal bilinci uyarıcı yansıtması ile burada daha da önem kazanmıştır.

Olumsuz bir durumun yansımasının, tanıtlanma aşaması ile birlikte araştırma ve incelemesi yapılan bu konuda sormaca yanıtları; Türkiye için açık kanıt oluşturan ulusal-nesnel bir veri olmuş, toplumun uluslararası-kültürel gelişimine de ayrıca katkı sunmuştur.

Sormacanın biçimlendirmesinde uyulması gereken kurallar gereği yazışmalar, araştırmacının koruması altındadır ve yanıtların özel adları açıklanmamıştır. Sormacanın daha geniş biçimde araştırmalarda kullanılması, ancak katılımcıların kişisel görüşleri ve izinleri ile olanaklıdır. Bu nedenle açıklamalı sorulara verilen yanıtlardan yapılan alıntılar, tez konusuna yakın olanlar biçiminde derlenmiştir.

Açıklamalı soruların yanıtlarının bireysel duyuların öznel bir yansıması olmasından dolayı, her okuyucu tarafından; değişik yorumlanmasına ve kişilerin kendine özgü bilinç çağrışımlarının göreceliğinde algılanmasına saygı, tez çalışmasının törebilimi ilkelerine uyumu gereğidir. Bu durum aynı zamanda konuyla ilgili daha geniş araştırma ve incelemelere yönelişin, yoğunlaştırılması hedefini de belirtmektedir.

I. Toplumsal bilinç biçimleri konusunda bilgilerinizi açıklayabilir misiniz?

“... Toplumun ortak algısı, ortak duyarlılık biçimi diyebiliriz. Kuşaktan kuşağa aktarılan bir mirastır aynı zamanda. Söz konusu toplumun çoğunluğu tarafından benimsenmiş, uygulanmış davranış, düşünme ve duyma yollarıdır. Topluma öznel bir nitelik kazandırır. Toplamların birbirinden ayrılmasını sağlar. Dünya görüşü, ön yargılar, öngörüler, siyasal anlayışlar, dini ve dünyevi algılamalar, insanın çevresine ve olaylara dair geliştirdiği yargılar hatta coşkular, heyecanlar, korkular.

Toplumsal bilinç bütün bu öğelerin toplamıdır. Bunları aktarma yöntemlerinden en etkilileri de; eğitim, sanat, din, siyaset, felsefe, kültür, bilim, hukuktur...”

“... uzun bir süreçte edinilen, toplumsal doğal ve bireysel nesnelerin kişiler üzerindeki yansımalarıdır. Bir süreç sonunda nesne algılarının bireyler üzerindeki algılanmalarının toplamıdır...”

“... belli bir iktisadi siyasi, tarihsel koşullarda topluma ait olmuş doğal ve toplumsal hareketleri kavrayış ve onlara yaklaşım biçimidir... ilkel toplumlarda bilinç yapısı içerisinde ‘Sihirci Düşünce’ belirleyicidir. Büyüsel uygulamalar yaşamı kuşatırken; Sanayi Devrimi sonrası toplumlarda Aydınlanmacı-Deneyci/maddeci bir felsefik algılayış mevcut, dolayısıyla da toplumun bilinç formasyonu ampirik/Deneyci olmakta ve buna paralel de, sanat, iktisat ve hukuk ‘toplumsal kurumlar’ buna göre şekillenmekte ...”

“... Bilinçlenme, insanın doğumu ile başlar...”

“...Yurt ve Dünya olaylarını iyi algılayan, yorumlayan, neden-sonuç ilişkilerini iyi analiz eden, hukuksuzluklara karşı koyan, çevresini koruyan ve kollayan, yoksullara ve engellilere yardım eden aynaya baktığında insanı görebilen davra-

nışlar bütünüdür.

Bilinç insanın davranışlarını daha iyiye, daha güzele, daha hukukiye ve daha evrensele doğru değiştirmelidir. Yaşamı ve hayatı en iyi şekilde sorgulamaktır. Bilinç bilgi bolluğu değil, bilgiyi birikimi en iyi şekilde kullanmaktır...”

“... Toplum yaşamındaki görüş, kavram, düşünce, töre, sanat ve siyaset gibi kurumları oluşturan ‘Toplumsal Bilinç’ biçimlerini uygulamalı olarak ‘Pratikte’ insanların yaşamlarında çevrelerine yansıtma- larıdır. Bu yansıtma- lar içinde bulundu- kları coğrafyanın gereği, kültürel yapısı, sosyal yaşamları doğrultusunda oluşurken, genelde de ihtiyaç duymaları halinde meydana gelmektedir.

Örneğin: Bir haksızlık karşısında toplumsal bilincin harekete geçmesi. ‘Duyarlı ve sorunlarına sahip çıkanların birlikte hareket etmesi’ ...”

“... Toplumsal bilinç, yaşarken geliştirdiğimiz kavramlar, düşünceler, adetler, siyasal, ekonomik, sanatsal görüşlerdir. Toplumda yaşarken bazen farkına vara- rak geliştiririz, bazen de alışkanlıklar biçiminde gelişir ve yerleşir, davranış biçi- mi olur...”

“... ‘Toplumsal bilinç’ denildikte akla gelmesi gereken ‘ben’ bilincinden daha ileride, başkaları ile birlikte olmak, ‘biz bilinci’ aşamasına ulaşmak olmalıdır...”

II. Toplumsal bilinç biçimlerini, Türkiye özgül koşullarında önemine göre sıralayabilir misiniz?

“... Türkiye koşullarında toplumsal bilince etki eden en önemli olgu maalesef din daha sonra medya, kültür, teknoloji, eğitim, sanat gibi sıralamayı devam etti- rebilirim...”

“... İmparatorluklardan gelen devlet geleneği... İslam dini... Cumhuriyet ve

laiklik... Muhafazakâr/gelenekçilik... Marksist kesim...”

“... a) Üretime yönelik eğitim. b) Özgür düşünen Basın-Medya ve okullaşma. c) Ulusal değerlere sahip çıkan eğitim. d) Bilime önem veren siyasi anlayış. e) Düşünce yasağı olmayan bir ülke. f) Kendi kültürel değerlerine sahip çıkan bir ulus. g) Sanata ve sanatçısına değer veren bir anlayış...”

“... a) Okuma alışkanlığı ve bilinci... b) Toplumsal ve siyasal olayları algılama yorumlama... c) Demokratik tepkiler... d) Başkalarının haklarına ve hukukuna saygı... e) Ulusal değerlerimize sahip çıkma reflekslerimiz... f) Demokratik katılım alışkanlığımız... g) Eleştiri ve öz eleştiri alışkanlığımız...”

“...Sosyal sorumluluktan uzak ‘bananecilik’. Dünü ve yarını düşünmeyen günü kurtarma olgusunda olan ‘Sadece içinde bulunduğu anı düşünme’. Bilimsellikten uzak dine dönük bir olgu. Takım tutar gibi bilinçsizce parti destekleme. Korku veya menfaat uğruna bilinen gerçekleri görmezden gelme olgusunu sıralamak mümkün...”

“... 1) Dini algılar 2) Siyasi algılar 3) Terör algısı 4) Alışkanlık haline gelen tepkisizlik ‘Davranış’ olgusu...”

“... Yurt bilinci-Ulus bilinci-Dinsel bilinç-Dil bilinci...”

III. Türkiye’de gündemde olan toplumsal bilinç biçimlerinin, önemli sayılma nedeni sizce nedir?

“...Toplumsal bilinç aynı zamanda bir baskıdır. Toplum üyeleri tarafından da hissedilmez. İnsanlar bunu farkında olmadan özümserler ve kendi davranışlarını buna göre biçimlendirirler. Türkiye gibi eğitim düzeyi düşük olan toplumlarda bu baskı çok az insan tarafından anlaşılır...”

“... Tarihsellik ve gelenek arzemesi... Kendinden önceki bilinç biçiminin içinden çıkması... Kendinden sonraki toplumsal bilinç formasyonunu içinde barındırarak geleceğe yönelik nüveler içermesi...”

“ ... (Toplumun egemen güçler tarafından) Korkutularak bilinçlenmenin engellenmesi. Allah’la insanların aldatılarak ülkenin geriye çekilmesi. Demokrasi adına yapılan aldatmacalar. Okuma ve eğitim olmadığından, bilimsel araştırmadan uzaklaşıldığından, manevi güçlerin yönetimine girmek. Dil birliği-kültür birliği-tarih birliği gibi unsurları kaybetmek. Ulus olma bilincini yitirmek...”

“... a) Görsel ve basılı medya yönlendirmesi b) Siyaset kurumunun eğitim düzeyi düşük toplumlara çok çabuk yön verebilmesi. c) İnternetin etkileri... d) Gelenek ve göreneklerin etkisi...”

“... A) Korku veya menfaat gereği oluşturulan toplum bilinci, B) Hak ve huktan yana oluşan toplum bilinci...”

“...Yaşarken refah ve güvence içinde olmalıyız. Adalete güven duymalıyız. İnsan haklarımız kişisel çıkar için kullanılmamalı...”

“ ... Siyasal partilerden başka toplumsal bilincin oluşmasında etkin olan çevreler, cemaatler, dernekler, sendikalar kendilerine yandaş kazanmak için insanlara paket sunarlar/dayatırlar. İnsanların bireyleşmesini engellerler. Bu yapı siyasal partilerin oy depolarını oluşturan kalabalıklar yaratır. Böylece siyasal aktörler, çevrelerinde toplayabildikleri kalabalıkları siyasal güç olarak kullanma olanağına kavuşurlar...”

IV. Kendi bulunduğunuz konumu ilgilendiren toplumsal bilinç biçiminin, tarihsel süreç içinde gelişimini kısaca özetleyebilir misiniz?

“... Kurumsal örgütlenmeler toplum bilincini etkileyen önemli unsurlardır... Tabii ki eğitim kurumları da kültürün, bilimin, sanatın, dinin, adaletin, siyasetin, felsefenin aktarıldığı en önemli kurumlardır... Cumhuriyetin ilk yıllarında özgürleşmeye çalışan bu kurumlar günümüzde amaç dışına çıkmış eğitimsizleştirmek

adına hizmet verir hale gelmiştir. Siyasi sisteme bakıldığında eğitilmemiş toplumlar üzerinde kurulan hâkimiyet daha fazla olduğundan bu durum siyasi iktidarlara rın işine gelmektedir...”

“... Savaşlar, göçler nedeniyle bazı konumlar değişse de dünyayı anlama ve yorumlayış biçimlerimiz pek kökünden değişmemiş... Geçmişten gelen dinsel ve ulusal kimlik devam etmiştir...”

“... Eğitim-öğretimin cumhuriyetin ilk yıllarındaki aydınlanma hareketi günümüzde yerini, düşünmeyen, sorgulamayan, araştırmayan bir eğitim öğretime bırakmıştır...”

“... 1. Okuma alışkanlığım. 2. Demokratik kitle örgütlerinde çocukluk yıllarımdan bu yana görev almam. 3. Bir ömür boyu mantık ve felsefeye ilgi duymam. 4. Apolitik değil politik bir yapıya sahip oluşum...”

“... Öteden beri gerek siyaset, gerek töre gerekse ekonomik alanlardaki eksik olan toplumsal bilinç günümüzde daha da fire vererek korku ve menfaate dayandığı için bir toplumsal bilinçten bahsetmek sanırım söz konusu olamaz...”

“... Bir toplumsal bilinç biçiminin bulunduğum konum itibariyle geliştiğini düşünmüyorum ...”

Sormaca Gönderi Listesi

Ulusal Gönderiler

1. Toplumsal Tarih Vakfı
2. TESEV-Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı
3. Tarih ve Kültür Araştırmaları Derneği
4. Diyanet Vakfı
5. Bilgi Paylaşım Derneği
6. ÇYDD-Çağdaş Yaşamı Destekleme ve Dayanışma Derneği
7. ADD-Atatürkçü Düşünce Derneği
8. Halkevleri
9. Sosyal Doku Derneği
10. Sosyoloji Derneği
11. SODEV/SODER-Sosyal Demokrasi Vakfı/Derneği
12. KÖKSAV-KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı
13. Nazım Hikmet Kültür Sanat Vakfı
14. TESAV-Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı
15. Nazım Hikmet Akademisi/Enstitüsü/Sosyal Bilimler
16. TOG-Toplum Gönüllüleri Vakfı
17. UPAV-Ulusal Politikaları Araştırma Vakfı
18. Yunus Emre Vakfı/Enstitüsü
19. Yenileşim Derneği
20. Yöneylem Araştırma Derneği
21. Sosyal –İş Sendikası
22. BSAV-Bilim ve Sanat Vakfı
23. TGTV-Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı
24. Türkiye Sosyal Bilimler Derneği
25. Türkiye Felsefe Kurumu
26. PERYÖN-Türkiye İnsan Yönetimi Derneği
27. Jose Marti Küba Dostluk ve Dayanışma Derneği
28. Uluslararası Mevlana Vakfı

29. Pir Sultan Abdal Kültür Derneği
30. T.C. Kültür Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü
31. TFSF-Türkiye Fotoęraf Sanatı Federasyonu
32. Bilim Akademisi Derneği
33. TUBA-Türkiye Bilimler Akademisi
34. TÜSTAV-Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı
35. Felsefe Ekibi
36. FB-Fenerbahçe Spor Kulübü/Halkla İlişkiler
37. GS-Galatasaray Spor Kulübü/Dergi
38. BJK-Beřiktař Jimnastik Kulübü/Dernekler
39. AKP-Adalet ve Kalkınma Partisi/Siyaset Akademisi
40. CHP-Cumhuriyet Halk Partisi
41. MHP-Milliyetçi Hareket Partisi/Bilgi
42. BDP-Barış ve Demokrasi Partisi/Basın
43. TRKİş-Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
44. DİSK-Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
45. HAKİş-Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu
46. KESK-Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu
47. T.C. Ulusal Basın Konseyi
48. Cumhuriyet Gazetesi
49. Hürriyet Gazetesi
50. Milliyet Gazetesi
51. Yeni řafak Gazetesi
52. Dünya Gazetesi
53. Türkiye Gazetesi
54. Posta Gazetesi
55. Takvim Gazetesi
56. Zaman Gazetesi
57. AA-Anadolu Ajansı
58. Mehmetçik Vakfı
59. TKDF-Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu

60. T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü
61. TBB-Türkiye Bankalar Birliği
62. TOB-Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
63. TUSİAD-Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği
64. MUSİAD-Müstakil İşadamları Derneği
65. TUGİAD-Türkiye Genç İşadamları Derneği
66. KÖY-KOOP/Köy Kalkınma Kooperatifleri Birliği
67. KENT-KOOP/Kent Kalkınma Kooperatifleri Birliği
68. TKK-Tarım Kredi Kooperatifleri
69. TZOB-Türkiye Ziraat Odaları Birliği
70. TEKB-Türkiye Eczacılar Kooperatifleri Birliği
71. TMKB-Türkiye Milli Kooperatifler Birliği
72. Finans Emeklilik
73. Bilinç Üniversitesi
74. Barış Derneği
75. Dostlar Korosu
76. Trakya'da Birlik ve Dayanışma Derneği
77. TEB-Türk Ekonomi Bankası/Bireysel Bankacılık
78. İNG BANK
79. AKBANK

Uluslararası Gönderiler

1. British Academy
2. Rusya Bilimler Akademisi/Sosyal Bilimler Bilgi Enstitüsü
3. Fransa Bilimler Akademisi
4. US National Academy of Sciences/NAS-Amerika Birleşik Devletleri Ulusal Akademisi
5. UNION/Der Deuts Sachen Academies Der Wissenschaften-Alman Akademileri Birliği Fen ve Beşeri Bilimler
6. Çin-Ulusal Bilimler Akademisi

7. INSA-Indian National Science Academy /Hindistan Ulusal Bilimler Akademisi
8. NASİC/İAS-İslam Ülkelerinde Bilim Akademileri Ağı
9. İANAS-Akademiler Ağı (İnter American)
- 10.NASAC-Afrika Bilim Akademileri Ağı
- 11.WFTU-Dünya Sendikalar Federasyonu
- 12.ILO-Uluslararası Çalışma Örgütü
- 13.IPI-Uluslararası Basın Enstitüsü
- 14.AP-Associated Pres
- 15.WFWPI-Dünya Kadın Dernekleri Federasyonu
- 16.WFDY-Dünya Demokratik Gençlik Federasyonu
- 17.IOC-Uluslararası Olimpiyat Basın Komitesi
- 18.UNICEF-Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu/United Nations International Children's Emergency Fund
- 19.BBC-Britanya Yayın Kuruluşu/British Broadcasting Corporation
- 20.Rusya Bilimler Akademisi
- 21.World Bank-Dünya Bankası
- 22.OECD-Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
- 23.ICA-Dünya Kooperatifler Birliği
- 24.WPS-Dünya Barış Derneği
- 25.WPC-Dünya Barış Konseyi
- 26.Küba Ulusal Bilimler Akademisi
- 27.Bulgaristan Ulusal Bilimler Akademisi
- 28.Kazakistan Ulusal Bilimler Akademisi
- 29.Kırgızistan Ulusal Bilimler Akademisi
- 30.Yunanistan Atina Bilimler Akademisi
- 31.Vatikan Devleti Bilimler Akademisi
- 32.İsrail Ulusal Bilimler Akademisi
- 33.İran Ulusal Bilimler Akademisi

34. Ermenistan Ulusal Bilimler Akademisi
35. Gana Sanat ve Bilimler Akademisi
36. Bosna Hersek Bilimler ve Sanat Akademisi
37. Hırvatistan Bilim ve Sanat Akademisi
38. Kosova Bilim ve Sanat Akademisi
39. Makedonya Bilimler ve Sanatlar Akademisi
40. Madagaskar Sanat Edebiyat ve Sosyal Bilimler Ulusal Akademisi
41. Karadağ Bilim ve Sanat Akademisi
42. Slovenya Bilimler ve Sanatlar Akademisi
43. Kanada Sanat Edebiyat ve Sosyal Bilimler Akademisi
44. Brezilya Ulusal Bilimler Akademisi
45. Kore Ulusal Bilimler Akademisi
46. Venezuela Ulusal Bilimler Akademisi
47. Vietnam Orman Bilimleri Ulusal Akademisi

Gönderiyi Geri Çevirenler

1. emeklisen@emeklisen.com (07.07.2012)
2. admin@felsefeekibi.com (13.07.2012)
3. bilgi@tustav.org (17.07.2012)
4. posta@sosyolojidernegi.org.tr (19.07.2012)
5. naspresident@nas.ed~V (29.07.2012)
6. j.olang@afornet.org (21.08.2012)
7. r.gitahi@aasciences.org (21.08.2012)
8. postmaster@dgnet.dogangazetecilik.com.tr (24.08.2012)
9. pressoffice@olympic.org (26.08.2012)
10. info@inion.ru (29.08.2012)
11. MÜSİAD @ MÜSİAD" @ org.tr (29.08.2012)
12. finansemeklilik@mail.finansemeklilik.com.tr (30.08.2012)
13. info@wpc-in.org (01.09.2012)
14. zhurinov@academset.kz (02.09.2012)

15. canu@cg.ac.yu (04.09.2012)
16. sasa.international@sanu.ac.yu (04.09.2012)
17. acnals@wanadoo.mg (04.09.2012)
18. info@acfiman.org.ve (07.09.2012)
19. hizmet@bilgi.akbank.com (11.09.2012)

EK-4: Uluslararası Yasalara Uyum

Ulusal Azınlıkların Hakları

Ana Sayfa » Gündem »

Cumhurbaşkanı Gül'den 'Osmanlı-Selçuklu' teklifi

Cumhurbaşkanı Gül'ün gündeminde çözüm süreci ve yeni anayasa vardı...

“VATANDAŞLIK TANIMI ŞART DEĞİL”

Yeni anayasa çalışmalarına değinen Gül'den, Uzlaşma Komisyonu'na verilen ek sürenin uzatılabileceği sinyali geldi: Süre önemli değil, bir ay sonra olmuş, bir ay önce bu fırsatı kaçırmamak lazım.

Gül'ün bu noktada dikkat çeken açıklaması, yeni anayasadaki vatandaşlık tanımıyla ilgiliydi.

'Anayasada sorun vatandaşlık tanımı üzerinde mi yoğunlaşıyor?' sorusu üzerine Gül,

“Ben bunun aşılabileceği kanaatindeyim. Elimde bir çalışma var. Bu çalışmada 49 gelişmiş demokratik ülkenin anayasalarına bakılmış. Bunların büyük bir kısmında vatandaşlık tarifi yok. Vatandaşlık anayasanın 'olmazsa olmaz' şartı değil. Bazılarında kanuna bırakmışlar, bazılarında farklı şekilde tarif edilmiş. Nihayetinde bir anayasa halkın çoğunluğu tarafından da kabul edileceği için, bütün bunları da hep dikkate almak gerekir.

Osmanlı İmparatorluğu da, Selçuklu İmparatorluğu da tarihte Türk devletleri olarak bilinir. Ama 'Bu Osmanlı'nın vatandaşlarının hepsi Türk'tür' diye bir şey yok. Ama tarihte bunların hepsi Türklerin önderlik ettiği devletlerdir.

Biz bugün imparatorluk değiliz. Üniter bir devletiz. Ama biz imparatorluk refleksi ve özgüveniyle hareket edebiliriz buna inanıyorum. Böyle hareket edersek birçok sorunu aşarız, kendi kedimize dar elbiseler giydireyoruz.

‘Ben Türk değil Kürt’üm, bu toprağın insanıyım’ diyen insanlara zorla ille de Türksün dedirtmişiz. Bunlar bizim yanlışlarımız. Bunu yaptığımız için güç verdik, enerji verdik. Bugün özgüven içinde bunları halletmeliyiz. Bugünkü anayasa bile, Türkiye'deki tüm kültürleri korumamızı emrediyor.”

<http://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-gulden-osmanli-selcuklu-teklifi-80892.html> (03.04.2013)

Emeklilerin Sendika Kurma Hakkı

Türkiye’de kısa adı DİSK olan Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu’na bağlı olarak etkinliklerini sürdüren TÜM EMEKLİ SEN/Tüm Emekliler Sendikası’nın, Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından sendikal haklarının tanınmasına ilişkin ulusal ve uluslararası yasal girişimlerinin sonuçları:

“... HUKUK BİRKEZ DAHA SENDİKA HAKKIMIZI TEYİT ETTİ...”

İdarenin temyiz başvurusunu inceleyen Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, Danıştay 10. Dairesinin lehimizde olan kararını oybirliği ile onadı.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü 02/12/2003 tarihinde 81 il valiliğine gönderdiği 35985 sayı ile içinde sendikamızın da bulunduğu, “sendika adı altında faaliyet gösteren kuruluşların kuruluş belgelerinin kabul edilmemesi, faaliyetlerine izin verilmemesi” talimatını içeren bir genelge göndermişti.

Bu genelgenin iptali için, 29/01/2004 tarihinde Danıştay 10. Dairesinde açtığımız davayı ele alan Daire, 20/07/2007 tarihli Esas No:2004/11046 ve Karar No: 2007/4117 sayılı kararıyla, istemimizi kabul etmiş ve oybirliği ile genelgeyi iptal etmişti.

Bu iptal kararı idare tarafından temyiz edilmiş ve iptali için, Danıştay Dava Daireleri Kuruluna götürülmüştü. Başvuruyu inceleyen kurul, 15/10/2012 tarihli Esas No:2008/487 ve Karar No:2012/1568 sayılı kararıyla davalı idarenin temyiz talebini oybirliği ile reddetmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde bulunan dosyamızın, karar aşamasında bulunduğu süreçte, iç hukukta, lehimize kararların peş peşe çıkması haklılığımızın kanıtıdır. Buradan yürütme ile yaşamaya bir kez daha sesleniyoruz. Hukuk makamlarının verdikleri bu kararlarla sendika hakkımız kabul edilmiştir. Size düşen ise sendikamızın muhatapları ile ilişkilerini düzenleyen yasal düzenlemeyi yapmaktır. Sizleri Türkiye'nin uluslararası hukukta mahkum olmasını beklemeden görevinizi yapmaya çağırıyoruz.

Danıştay Dava Daireleri Kurulunun kararını sayfamızda yayınlıyoruz.

T.C. DANIŞTAY İDARİ DAVA DAİRELERİ KURULU

Esas No: 2008/487

Karar No: 2012/1568

Temyiz İsteminde Bulunan (Davalı) : Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı – ANKARA

Karşı Taraf(Davacı) : Tüm Emekliler Sendikası

İbrahim Müteferrika Sk. Fazilet Han No: 4/401 Rüzgarlı Ulus/ANKARA

İstemin Özeti: Danıştay Onuncu Dairesinin 20/07/2007 günlü,

E:2004/11046, K:2007/4117 sayılı kararının temyizen incelenerek bozulması, davalı idare tarafından istenilmektedir.

Savunmanın Özeti: Savunma verilmemiştir.

Danıştay Tetkik Hakimi: Ayşe Çakırca Rutbil

Düşüncesi: Temyiz isteminin reddi ile Daire kararının onanması gerektiği düşünülmektedir.

TÜRK MİLLETİ ADINA

Hüküm veren Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulunca dosya incelendi, gereği düşünüldü: Dava; Çalışma ve Sosyal Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü'nün, davacı sendikanın da aralarında bulunduğu "sendika" adı altında faaliyet gösteren kuruluşların, kuruluş belgelerinin kabul edilmemesi, faaliyetlerine izin verilmemesi talimatını içeren 02/12/2003 günlü 35985 sayılı işleminin iptali istemiyle açılmıştır.

Danıştay Onuncu Dairesinin 20/07/2007 günlü, e:2004/11046, K:2007/4117 sayılı kararıyla; hukukumuzda, sendika olarak yapılanan örgütlerin nasıl tüzel kişilik kazanacağı ve faaliyetlerine nasıl son verileceğinin yasalarla düzenlendiği, Anayasal ve ilgili yasal düzenlemelerde genel olarak idarenin anılan tüzel kişiliklerin kuruluş ve faaliyetlerine müdahale etmemesi esasının benimsendiği, gerek 2821 sayılı Yasada, gerekse 4688 sayılı Yasada, sendikaların, idareden önceden izne tabi olmaması karşısında, davalı idareye tanınan yetkinin, sendikaların kuruluş belgelerinin alınmasından sonra kuruluşun faaliyetinin durdurulması amacıyla yetkili adliye mahkemelerinde kapatma isteminde bulunulmasıyla sınırlı olduğu, davacı sendika tarafından verilen kuruluş belgelerinin, emeklilerin sendika olarak örgütlenemeyeceğinden bahisle alınmamasında yasal isabet bulunmadığı, kaldı ki, dava dosyasında mevcut belgelerden, İçişleri Bakanlığı tarafından 25/09/1995 tarihinden itibaren faaliyette bulunan davacı sendikanın kapatılması istemiyle Ankara Asliye 17. Hukuk Hakimliğinde dava açıldığı, davanın reddi yönünde verilen kararın, temyiz incelemesi sonucunda, Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin 18/12/2006 tarihli, K:2006/14232 sayılı kararı ile bozulduğunun anlaşıldığı gerekçesiyle dava konusu işlemin iptaline karar verilmiştir.

Davalı idare, anılan kararı temyiz etmekte ve bozulmasını istemektedir.

T.C. DANIŞTAY İDARİ DAVA DAİRELERİ KURULU

Esas No: 2008/487

Karar No: 2012/1568

Temyiz edilen kararlar ilgili dosyanın incelemesinde; Danıştay Onuncu Dairesince verilen kararın usul ve hukuka uygun bulunduğu, dilekçede ileri sürülen temyiz nedenlerinin kararın bozulmasını gerektirecek nitelikte olmadığı anlaşıldığından, davalı idarenin temyiz isteminin reddine, Danıştay Onuncu Dairesinin 20/07/2007 günlü, E:2004/11046, K:2007/4117 sayılı kararının ONANMASINA, kararın tebliğ tarihini izleyen 15 (onbeş) gün içinde karar düzeltme yolu açık olmak üzere, 15/10/2012 gününde oybirliği ile karar verildi.

Başkanvekili... Üyeler ...”

Bu yazı **Genel** kategorisine **GENEL MERKEZ** tarafından yazılmıştır.

<http://www.tumemeklisen.com/?p=424> (08.05.2013)

EK-5: Ulusal Yasalarda Toplumsal Bilinç

Toplumsal bilinç biçimlerinin Türkiye özgül koşullarına uyarlanmasına devlet kuruluşları düzeyinde başlanmış olması sevindirici bir durumdur ancak, yeni başlatılmış bu çalışmalara ilişkin olarak konuyla ilgili bilgilerin; toplumsal bilince yansıtılmasında, devlet kurumlarının da yetersiz olduğu gözlenmektedir:

**“... YOLSUZLUKLA MÜCADELEDE SON 10 YILDA YAŞANAN
GELİŞMELER
BAŞBAKANLIK TEFTİŞ KURULU
2010...**

TÜRKİYE’DE YOLSUZLUKLA MÜCADELE-ULUSAL ALANDA

- ☐ *Yargı Reformu Stratejisi,*
- ☐ *Kayıtdışı Ekonomi ile Mücadele Stratejisi,*
- ☐ *Saydamlığın Artırılması ve Yolsuzlukla Mücadelenin Güçlendirilmesi Stratejisi,*
- ☐ *Organize Suçlarla Mücadele Stratejisi,*

TÜRKİYE’DE YOLSUZLUKLA MÜCADELE-ULUSLARARASI ALANDA

- ☐ *Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Medeni Hukuk ve Yolsuzluğa Karşı Ceza Hukuku sözleşmeleri (2003 ve 2004),*
- ☐ *Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Devletler Topluluğu üyeliği (GRECO) (2004),*
- ☐ *Avrupa Konseyinin 141 numaralı Suçtan Kaynaklanan Gelirlerin Akılanması, Araştırılması, Ele Geçirilmesi ve Bunlara El Konulması Sözleşmesi (2004),*
- ☐ *OECD Uluslararası Ticari İşlemlerde Yabancı Kamu Görevlilerine Verilen Rüşvetin Önlenmesi Sözleşmesi (2003),*

- *Birleşmiş Milletler Sınır Aşan Örgütlü Suçlarla Mücadele Sözleşmesi* (2003),
- *Hukuki ve Ticari Konularda Yabancı Ülkelerde Delil Sağlanması Hakkında Sözleşme* (2004),
- *Birleşmiş Milletler Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi* (2006),

YAPILAN ÇALIŞMALARIN ÖLÇÜMLERE YANSIMASI

2003	2004	2005	2006	2007	2008
-0.21	-0.13	+0.01	+0.08	+0.09	+0.10

Kaynak: Dünya Bankası

YOLSUZLUKLA MÜCADELE STRATEJİSİNİN ANA HATLARI...

Temel Bileşenler:

1. Önlemeye Yönelik Tedbirler:

Saydamlığın, hesap verebilirliğin, etkin denetimin ve kurumsal kapasitenin artırılması suretiyle yolsuzluğu besleyen faktörlerin ortadan kaldırılması (18 Tedbir)

2. Yaptırımların Uygulanmasına Yönelik Tedbirler:

Soruşturma, kovuşturma ve cezalandırmada etkinliğin geliştirilmesi (3 Tedbir)

3. Toplumsal Bilincin Artırılmasına Yönelik Tedbirler:

Toplumda yolsuzluk ve yolsuzluğun olumsuz etkileri konularındaki bilincin artırılmasına yönelik tedbirler (7 Tedbir)

Toplumsal Bilincin Artırılmasına Yönelik Tedbirler

□ *Vatandaşların, haksız bir uygulama ile karşılaştıklarında kanunlar ve idarî düzenlemelerle kendilerine tanınan haklar ile başvuruda bulunabilecekleri merciler konusunda bilgilendirilmesi,*

□ *Düzenli aralıklarla yolsuzluk algılama anketi yaptırılması,*

□ *Milli Eğitim Bakanlığı ders müfredatında dürüstlük konularının işlenmesi,*

□ *Yolsuzlukla mücadele ve temiz toplum temasını içeren sosyal aktivitelerin desteklenmesi,*

□ *Radyo ve Televizyon Üst Kurulunca televizyon ve radyo yayınlarında dürüstlük konularına yer verilmesinin sağlanması,*

□ *Medya organlarının yolsuzlukla mücadeledeki rollerinin güçlendirilmesi,*

□ *Strateji doğrultusunda oluşturulan temel ilke ve yöntemlerin tüm kamuoyu, sivil toplum kuruluşları ve kamu görevlileri tarafından benimsenmesi amacıyla seminer, çalıştay ve konferanslar düzenlenmesi, ...”*

http://www.seffaflik.org/Y_Dosyalar/DOSYA/52B_BASBAKANLIK_TEFTIS_KURULU.pdf (28.03.2013).

Eleştirel Yorum ve Öneri

Toplumsal bilincin uyarılması ve çağrışımlara açık tutulması için sorun oluşturan konuyla ilgili verilerin topluma açıklanması, çözümlere ilişkin önerilerin duyumsanarak ayrıntılı bir biçimde algılanmasını da gündeme getireceğinin anlatılmak istendiği bu çalışmada; “*toplumsal bilincin artırılması*” deyimini, yanlış olarak kullanılmıştır. Yanlışlığın açıklanması, kamu yönetişiminin sağlıklı bir biçimde kurulmasına katkı sağlayacaktır:

İnsan beynine özgü işlevsel yanını geliştirerek kazandığı yeteneği ile bireysel bilinç; toplumsal bilinç yansımalarına, doğasal uyumundan dolayı her zaman açıktır. Toplumsal bilinç düşünsel/bilişsel ve bilimsel somut bir olgu olduğundan nicel olarak ölçülemez, bu nedenle *(toplumsal bilincin uyarılmasına ya da bilinç çağrışımlarının çeşitlendirilmesine yönelik önlemler)* deyimi uygundur. Çünkü sorunla ilgili nesnel yansımaları ya da öznel yansıtmaları, duyumsayan ve onları bilinç çağrışımlarıyla daha çabuk algılayan bireylerin nicel artışı; toplumsal bilinci yüksek, nitelikli bir toplum olmayı gerektirir.